

Minna Maunula

PERHEELLISEN NAISTOHTORIOPISKELIJAN ARKI, ELÄMÄNKULKU JA TULEVAISUUSAJATTELU

Minna Maunula

**PERHEELLISEN NAISTOHTORIOPISKELIJAN
ARKI, ELÄMÄNKULKU
JA TULEVAISUUSAJATTELU**

Esitetään Jyväskylän yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan
suostumuksella julkisesti tarkastettavaksi Kokkolassa,
Kokkolan yliopistokeskus Chydeniuksessa (Talonpojankatu 2)
tammikuun 17. päivänä 2014

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
KOKKOLAN YLIOPISTOKESKUS
CHYDENIUS

Minna Maunula

**PERHEELLISEN NAISTOHTORIOPISKELIJAN
ARKI, ELÄMÄNKULKU
JA TULEVAISUUSAJATTELU**

Jyväskylän yliopisto
Kokkolan yliopistokeskus Chydenius
Kokkola 2014

Taitto: Päivi Vuorio
Kannen kuva: Jukka Määttä

ISBN 978-951-39-5496-3 (nid.)
ISBN 978-951-39-5497-0 (pdf)

Jyväskylän yliopistopaino
Jyväskylä 2014

TIIVISTELMÄ

Maunula, Minna. 2014. **Perheellisen naistohtoriopiskelijan arki, elämänselämä ja tulevaisuusajattelu.** Kasvatustieteen väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Kokkolan yliopistokeskus Chydenius.

Tämän tutkimuksen kohteena olivat perheelliset alle 40-vuotiaat naistohtoriopiskelijat. Tavoitteena oli ymmärtää perheellisen naistohtoriopiskelijan elämänselämän kokemuksellisia vaiheita hänen kertomansa avulla. Tutkimuksessa korostuu elämänselällinen ja ajallinen jatkuvuus: menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus. Tarkastelu tapahtuu pääasiassa perheen ja tohtoriopintojen näkökulmista. Perhe ja tohtoriopinnot sijoittuvat elämänselällisesti tarkasteltuna sekä makro- että mikrotasolle, niissä yleinen ja yksityinen kohtaavat.

Tutkimusaineisto muodostui 12 kerronnallisesta teemahaastattelusta. Tutkimuksen naistohtoriopiskelijat tekivät opintojaan kolmessa eri suomalaisessa yliopistossa ja olivat eri alojen opinnoissaan eri vaiheissa. Aineiston analyysi oli hermeneuttisesti kehittyvien teemojen sisällönanalyysiä sekä teemoista kumpuavaa narratiivista tyypittelyä ja tyypittarinoiden konstruointia. Tutkimus sijoittuu kasvatustieteen alalle ja edustaa teoreettisesti ja metodologisesti kasvatussosiologista elämänselämäntutkimusta hermeneuttisella ja soveltaen fenomenologisella ja narratiivisella otteella tarkasteltuna.

Tutkimustuloksissa välittyi perheellisten tohtoriopiskelijanaisten elämänselämän kokonaisvaltaisuus ja jatkuvuus. Naiset konstruivat elämäänsä aktiivisesti perheen ja tohtoriopintojensa ohjaamina. Elämänselämän menneet vaiheet olivat pitkälti homogeenisiä. Akateemisen uran alkuvaiheet olivat erilaisia, ja ne heijastuivat tuleviin akateemisiin ja muun elämän vaiheisiin. Elämänselämässä erottavia ja merkittäviä tekijöitä olivat tohtoriopintojen aloitusmotiivi ja sen kehittyminen, tohtoriopintojen tekotapa ja perheen perustamisen ajankohta suhteessa opintojen vaiheeseen. Eri elämänselälliset tekijät limittyivät toisiinsa ja kokonaisuuteen.

Tulosten mukaan tohtoriopintojen aloitusmotiivin reflektointi oli hyödyllistä ja sen kehittyminen tohtoriopintojen aikana syvensi koettua mielekkyyttä. Tohtoriopintojen tekemuoto määritteli tohtoroitumisprosessia ja elämänselämän arkisten olosuhteiden muodostumista sekä osittain tulevaisuuttakin. Työnä tehdyt opinnot sujahtivat perhe- ja muuhun elämään hyvin. Muun elämän ohessa opiskelu syöksi arjen kiireiseksi suorittamiseksi. Tutkimus osoitti, että perheen perustamisen ajankohta suhteessa opintojen vaiheeseen oli merkityksellinen. Varhain perheen perustaneet tekivät tohtoriopintoja sivutoimisesti ja ajautuivat marginaaleihin. Kaikki naistohtoriopiskelijat kertoivat organisoivansa arkensa perheen eduksi, mutta eivät uhrautuneet. Perhe tuki ja haastoi tohtoriopintoja.

Tulokset osoittivat, että tohtoroituminen oli naisten elämänseläkulussa välietappi. Tulevat naistohtorit olivat huolissaan työllistymisestäään. Heitä odotivat epävarmat pätkätyömarkkinat. Työn ohessa opiskelleille työllistyminen oli jatkuva haaste ja ensisijainen tavoite. Työnä tohtoriopintoja tehneille tohtoroituminen on suuri kynnys: työ ja opinnot päättyisivät yhtäaikaaisesti eikä tulevasta ollut varmuutta. Naiset arvostivat karttunutta työkokemustaan ja kokivat sen hyödylliseksi tulevan työllistymisen näkökulmasta. Muita tulevaisuuden haasteita olivat perheellisen kansainvälistyminen, kilpailullisuus ja ajankäytölliset ristiriidat.

Aineistosta jäsentyi kolme elämänseläkulullista naistohtoriopiskelijatyyppeä ja tyyppitarinaa: Projektinjohtajan vakaa ja vuorotteleva elämänseläkulku, Selviytyjän vaihtelevan joustava elämänseläkulku ja Etsijän kriisiytynyt ja epävarma elämänseläkulku. Eri tyytit hahmottivat elämänseläkulua ja ajankäyttöä eri tavoin. Tyypeillä oli erilaiset lähtökohdat tohtoriopintoihinsa; myös arkeen liittyvät kokemukset ja tulevaisuuden odotukset poikkesivat toisistaan.

Tutkimuksen perusteella perheelliselle naistohtoriopiskelijalle on eduksi ymmärtää tohtoroitumisprosessin vaiheet ja seuraukset sekä laajassa että yksilöllisessä kontekstissa. Tohtoriopinnot eivät ole vain hankittava koulutus, vaan yksilöllisesti muodostuvaa asiantuntijuutta työelämän tarpeisiin. Tohtoriopintojen ja työelämän välinen kuilu on sekä yksilön, yliopiston että työelämän näkökulmista haitallista. Tutkimus osoittaa, että väitöskirjaa laajemmalle tohtoriopintojen ohjaukselle on tarvetta. Mentoroinnin kaltaista ohjausta ja tiiviimpiä työelämäkontakteja on aihetta kehittää. Yksilölliset lähtökohdat ja tavoitteet on huomioitava monipuolisesti tohtoroitumisprosessin onnistumiseksi.

Avainsanat: elämänseläkulku, perhe, naistohtoriopiskelija, arki, tulevaisuusajatelu, ymmärtäminen, ajallisuus

ABSTRACT

Maunula, Minna. 2014. **Everyday life, lifecourse and future thinking of a female doctoral student with a family**. Doctoral dissertation in Education. University of Jyväskylä. Faculty of Education. Kokkola University Consortium Chydenius.

The subject of this study was the under 40-year-old female doctoral students with a family. The objective was to understand the experiential stages of lifecourse of the female doctoral students with a family through their stories. In the study chronological and lifecourse continuity are emphasized: past, present and future. The examination is performed mainly from the points of view of a family and of doctoral studies. The family and doctoral studies are placed in both the macro and the micro level when examined with regards to lifecourse; in them the public and the individual meet.

The research material consisted of 12 narrative theme interviews. The female doctoral students in the research carried out their studies in three different Finnish universities and were at different stages in their studies in different fields. The analysis of the material was the content analysis of themes which develop hermeneutically as well as narrative classification stemming from the themes and constructing of types of stories. The study is placed in the area of the pedagogics and represents theoretically and methodologically the pedagogical-sociological lifecourse research examined in a hermeneutical manner as well as applying a phenomenological and narrative approach.

In the research results the comprehensiveness and continuity of the lifecourse of the female doctoral students with a family were conveyed. The women constructed their life actively as directed by a family and their doctoral studies. The past stages of the lifecourse were largely homogeneous. The first stages of the academic career were different and they were reflected in the future stages of academic and other life. Separating and significant factors in the lifecourse were the starting motive of doctoral studies and its development, the method of undertaking the doctoral studies and the time of starting the family in relation to the stage of studies. The different factors of lifecourse overlapped with each other and with the wholeness.

According to the results, reflecting on the starting motive of doctoral studies was useful and its development during the doctoral studies deepened the meaningfulness that was perceived. The method of undertaking the doctoral studies determined the process of gaining a doctoral degree and the forming of everyday conditions of the lifecourse and partly also the future. The studies that were undertaken as part of the work fitted well into a family and other life. Studying alongside other life threw the everyday life into busy performing. The study showed that the time of starting the family in relation to the stage in studies was significant. The ones who had started the family early undertook doctoral studies part-time and drifted to the margins. All

the female doctoral students told that they were organizing their everyday life for the advantage of the family but did not sacrifice themselves. Family supported and challenged the doctoral studies.

The results showed that gaining a doctoral degree was an intermediate stopping point in the women's lifecourse. The prospective women doctors were worried about their employment. Uncertain temporary employment in the labour market awaited them. To the ones who had studied in addition to working, employment was a constant challenge and a primary objective. Gaining a doctoral degree is a big threshold for the ones who had undertaken doctoral studies as their work: the work and the studies would end simultaneously and there was no certainty of the future. The women appreciated the work experience they had gained and regarded it as useful from the point of view of future employment. Other challenges of the future for the ones with a family were internationalization, competitiveness and the conflicts to do with use of time.

From the material three types of female doctoral students and their lifecourses were analysed: The Project leader's steady and alternating lifecourse, The Survivor's changeable, flexible lifecourse and the Seeker's in crisis and uncertain lifecourse. The different types perceived the lifecourse and use of time differently. The types had different starting points for their doctoral studies, also the experiences connected to everyday life and the expectations for the future differed.

Based on the research, it is advantageous for the female doctoral student with a family to understand the stages and consequences of the process of gaining a doctoral degree, in both the wider and in the individual context. The doctoral studies are not only an education to be acquired but expertise which forms individually to the needs of working life. The gulf between the doctoral studies and working life is harmful from the points of view of an individual, university and working life. The research shows that there is a need for the wider supervision of doctoral studies than the doctoral thesis. Supervision which is like mentoring and closer contacts with the working life need developing. Attention must be paid diversely to the individual starting points and objectives for the success of the process of gaining a doctoral degree.

Keywords: lifecourse, family, female doctoral student, everyday life, future thinking, understanding, temporality

Author's address Minna Maunula
University of Jyväskylä
Kokkola University Consortium Chydenius, Finland

Supervisors Professor Kari Kiviniemi
University of Jyväskylä
Kokkola University Consortium Chydenius, Finland

 Professor Tapio Aittola
University of Jyväskylä, Finland

 Professor Juha T. Hakala
University of Jyväskylä
Kokkola University Consortium Chydenius, Finland

 Raine Valli
Head of Education Department
University of Jyväskylä
Kokkola University Consortium Chydenius, Finland

Rewievers Professor Arto Jauhiainen
University of Turku, Finland

 Professor Tiina Soini-Ikonen
University of Tampere, Finland

Opponent Professor Arto Jauhiainen
University of Turku, Finland

ESIPUHE

Kirjoittaessani tätä esipuhetta on tutkimukseni jo loppusuoralla ja ajatukseni palaavat menneisiin vaiheisiin. Mietin, millaisista lähtökohdista tutkimusmatkalle lähdin, millaista elämä oli ja on nyt ja mitä tapahtuu väitöksen jälkeen. Elämänkulun ymmärrys erilaisine käänteineen ja polveutuvina kertomuksina on ollut kiinnostukseni kohteena varsin pitkään. Kiinnostukseni johti lopulta aiheen tutkimuksen pariin. Vuosia kestänyt tutkimusprosessini limittyi monella tapaa omaan elämänkulkuuni, ajoittain sujuvasti ja ajoittain nihkeästi. Tutkimusmatka vuoroin virkisti ja vuoroin väsytti, mutta kannatti ehdottomasti tehdä. Tämä väitöskirja pyrkii omalta osaltaan rohkaisemaan ruuhkavuosia eläviä tekemään elämänkulussaan yksilöllisiä ratkaisuja. Suuret elämänkululliset valinnat ovat pieniä arkisia tekoja.

Tutkimusta ei tehdä yksin, matkalla on useita tärkeitä henkilöitä. Kiitän väitöskirjani pääohjaajaa professori Kari Kiviniemeä, joka on perehtynyt erinomaisen tarkasti ja vaivojaan säästelemättä väitöskirjani lukuisiin versioihin ja ohjannut viisaasti ajoittain kärsimätöntä väitöskirjan tekijää. Professori Tapio Aittolaa kiitän vuosia jatkuneesta asiantuntevasta ja rohkaisevasta ohjauksesta, kommentit ovat olleet ymmärtäviä ja kannustavan rakentavia. Myös Professori Juha T. Hakala on kommentoinut väitöskirjani versioita, erityisesti kehottanut katsomaan laajempia kokonaisuuksia – nousemaan haukan lailla siiville ja ajoittain tarkentamaan katsetta. Yksikönjohtaja Raine Valli on toiminut tehokkaana managerina ja kannustajana tutkimusprosessin aikana. KT Leena Isosomppia kiitän käsikirjoituksen kommentoinnista ja myötäelämisestä tutkimusprosessin edetessä.

Suuret kiitokset lausun väitöskirjani esitarkastajille professori Arto Jauhi-aiselle ja professori Tiina Soini-Ikoselle tarkoista ja kriittisistä kommenteista, jotka sekä voimauttivat että mahdollistivat loppusuorallakin oivalluksia.

Erytiskiitokset osoitan niille kahdelletoista tohtoriksi opiskelevalle naiselle, jotka avoimesti tarjosivat elämänkulullisen kertomuksensa tutkimuskäyttöni. Myös Jyväskylän yliopiston Kokkolan yliopistokeskus Chydeniuksen kasvatustieteen tohtoriopiskelijaryhmän dialoginen vertaistuki on ollut antoisaa. Lisäksi tutkimusprosessin aikana minulla on ollut onni kohdata lukuisia ihmisiä, jotka ovat eri tavoin puhutelleet ja tehneet suuren vaikutuksen.

Tutkimuksen teko vaatii aikaa ja intensiivistä syventymistä, minkä mahdollistivat Jyväskylän yliopiston Kokkolan yliopistokeskus Chydeniuksen tohtorikoulutettavan puolivuotinen työpesti sekä Suomen Kulttuurirahaston Keski-Pohjanmaan rahaston kokovuotinen apuraha. Kiitos myös Chydenius-Instituutin kannatusyhdistykselle saamastani apurahasta.

Suuri merkitys itsensä toteuttamiselle ja oman tien löytämiselle on kodilla ja läheisillä ihmisillä. Jo varhain lapsuudenkodissa minua kannustettiin ”tekemään sitä mistä tykkää ja tekemään sen niin hyvin, että voi olla tyytyväinen”. Myös omaehtoiseen ajatteluun rohkaistiin. Vanhempani Anita ja Jarmo, sekä siskoni Tiina – kiitos hyväntahtoisesta ja huumorin kyllästävästä kannustuksestanne.

Tutkimustyötä ja kiireistä arkea on tasapainottanut perheeni. Kiitos Selma ja Eelis, että olette sopivassa määrin pudotelleet äitiä tutkimuksen sfääreistä arkisempiin puuhiin ja auttaneet oivaltamaan hetken tärkeyden. Ajoittainen poissaoloni toivottavasti korvautuu esimerkkinä itsensä toteuttamisesta. Puolisoni Jukka, sinulle osoitan lämpimät kiitokset ymmärtäväisyydestäsi ja yhteisestä elämänmatkasta.

Tutkimusmatkan lopussa oloni on yhtäaikaisesti sekä yltäkylläinen että tyhjä. Viimeiset lauseet on muokattu ja pisteet asetettu. Tutkimusmatka päättyy tällä erää, mutta ymmärtämisen ja ajattelun prosessit jatkuvat. Kiitollisena ja hämmästyneenä muistan teitä kaikkia, suuntaan kohti tulevia haasteita ja jatkan elämäkulullista tutkimusmatkaa.

Kokkolassa marraskuussa 2013
Minna Maunula

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	17
1.1 Tohtorikoulutus ohjaa tulevaisuutta	17
1.2 Tutkimuksen tavoitteet	20
2 NAISET TOHTORIOPINNOISSA	22
2.1 Yhteiskunnalliset muutokset heijastuvat tohtorikoulutukseen	24
2.2 Tohtoriopinnot yksilöllisessä elämänculussa	30
2.3 Naistohtoriopiskelijat ennen ja 2000-luvulla	33
2.4 Naisten tulevaisuus korkeasti koulutettuina	36
3 TUTKIMUSMETODOLOGISET VALINNAT	42
3.1 Tutkimustehtävä ja -menetelmä	42
3.2 Tutkimuskohteena yksilöllinen kokemus	47
3.3 Teemahaastattelu kerronnallisen aineiston hankintatapana	51
3.4 Kerronnallisen aineiston sisällönanalyysi ja tulkinta	57
3.5 Metodinen eettisyys	69
4 ELÄMÄNCULKU ENNEN TOHTORIOPINTOJA	72
4.1 Lapsuudenkoti ja koulunkäynti	72
4.2 Opiskelut ja uravalinta	75
4.3 Tohtoriopintojen alussa	77
4.4 Perhe tukena ja taakkana	82
4.5 Työuran alkuvaiheet	89
4.6 Muodostuva käsitys itsestä	92
5 TOHTORIOPINNOT ARJESSA	100
5.1 Perheellisen moniulotteinen arki	100
5.2 Työura – mahdollisuuksia ja rajoituksia	107
5.3 Ajankäyttö ja arjen aikataulut	115
5.4 Tukijoita ja haasteellisia yhtälöitä	122
5.5 Tohtoriksi tai eikö sittenkään?	130

6 TULEVAN TOHTORIN TULEVAISUUS	134
6.1 Tulevaisuuteen suhtautuminen	134
6.2 Väitöskirjan vaihe ja tulevaisuuden aikataulut	140
6.3 Työuran suunta	145
6.4 Elämä tulevana naistohtorina	155
6.5 Uusiutuvat haasteet	160
7 NAISTOHTORIOPISEKELIJOIDEN TYYPILLISET ELÄMÄNKULULLISET TARINAT	166
7.1 Projektinjohtajan vakaa ja vuorotteleva elämäntulkku	167
7.2 Selviytyjän vaihtelevan joustava elämäntulkku	171
7.3 Etsijän kriisiytynyt ja epävarma elämäntulkku	175
7.4 Tyyppien ja tyyppitarinoiden vertailu	179
8 POHDINTA	202
8.1 Tulosten yhteenveto	202
8.2 Keskeiset tutkimustulokset kontekstissaan	210
8.3 Tutkimusprosessin arviointi ja jatkotutkimusaiheet	217
SUMMARY	225
LÄHTEET	235
LIITTEET	254

KUVIOT

KUVIO 1	Tutkimuksen keskeiset lähtökohdat ja käsitteet
KUVIO 2	Monimetodinen näkökulma tutkimusilmiöön
KUVIO 3	Analyysiprosessin vaiheet
KUVIO 4	Kerronnallisen aineiston teemoittelu, tyyppittely ja tyyppitarinoiden konstruointi
KUVIO 5	Projektinjohtajan elämänkulun rakentuminen
KUVIO 6	Selviytyjän elämänkulun rakentuminen
KUVIO 7	Etsijän elämänkulun rakentuminen

TAULUKOT

TAULUKKO 1	Naistohtoriopiskelijoiden taustatietoja
TAULUKKO 2	Aineiston käsittely tutkimusprosessin eri vaiheissa
TAULUKKO 3	Esimerkki kerronnallisen aineiston analyysistä, teemoittelusta ja tyyppittelystä
TAULUKKO 4	Naistohtoriopiskelijoiden työtilanteet ennen tohtoriopintoja ja niiden aikana
TAULUKKO 5	Naistohtoriopiskelijatyypit ja elämänkulun ajallisten ulottuvuuksien tyyppilliset laadulliset piirteet
TAULUKKO 6	Naistohtoriopiskelijatyypien elämänkulullisia piirteitä

1 JOHDANTO

1.1 Tohtorikoulutus ohjaa tulevaisuutta

Elämänkulussa jäsentyy yksilöllisiä ja jatkuvuutta edustavia tekijöitä, joista yksi merkittävä on tohtoriopinnot. Tohtoriopinnot ovat arkistuneet ja yhä laajemman joukon saatavilla. Tohtoriopiskelijat ja heidän kontekstinsa ovat moninaiset. Perheellisten naistohtoriopiskelijoiden elämänkulussa tohtoriopinnot sijoittuvat arkiseen kokonaisuuteen yksilöllisesti. Tohtoriopinnot on moniulotteinen prosessi, jossa erilaiset lähtökohdat, kontekstit ja tavoitteet rakentavat erilaisia kokonaisuuksia, arkea ja asiantuntijuutta. Yksilötasolla tohtoriopinnot edustavat tavoitteellista ja pitkäjänteistä ponnistelua. Tohtoriopinnot eivät ole erilliset muusta elämästä ja konteksteista, vaan niillä on laajat heijastuksensa sekä yksilön arkiseen elämänkulkuun että tulevaisuuteen. Tohtoriopintojen kautta saavutettava asiantuntijuus on arvokasta sekä yksilölle, elinkeinoelämälle että yhteiskunnalle. Tämän tutkimuksen tavoitteena on ymmärtää perheellisen alle 40-vuotiaan naistohtoriopiskelijan elämänkulua kokonaisuutena, sen menneitä, nykyisiä ja mahdollisia tulevia vaiheita sekä pohtia elämänkulkua makro- ja mikrotasolla.

Tarkastelen tutkimuksessa perheellisen naisen tohtoriopintoja ja niiden jäsentymistä osaksi elämänkulullista jatkumoa. Yliopistot ovat vahvasti naisistuneet ja naisten tohtorintutkinnot yleistyneet. Tohtorin tutkinnolla tarkoitan yliopistossa suoritettavaa tieteellistä tutkintoa. Tohtorintutkintoja suoritetaan Suomessa vuosittain noin 1600, vuonna 2011 määrä oli 1650 ja vuonna 2010 vastaava 1500 (SVT 2011a). Naisten suorittamat tohtorintutkinnot Suomessa ovat kasvusuunnassa: vuonna 2004 valmistuneista tohtoreista 45 % oli naisia ja vuonna 2009 jo 52 % (SVT 2012a). Tohtoriopiskelijoita on yliopistoissa kirjoilla noin 20 000. Tohtoreiden työllistyminen on ennakoitu ja jo koettu vaikeaksi (Hiltunen & Pasanen 2006), sillä perinteisesti tohtorit ovat työllistyneet yliopistoihin, mutta enää yliopistot eivät voi kasvavaa tohtorimäärää työllistää. Tohtoreiden on kasvavassa määrin sijoitettava yliopistojen ulkopuolisille työmarkkinoille. Tohtoreiden työttömyys on muita koulutustasoja vähäisempää, eli koulutus suojaa työttömyydeltä ja on edelleen kannattava sijoitus. Suomessa vuonna 2008 koko väestön työllisyysaste oli 71 %, korkeasti

koulutettujen 85 % ja tohtorikoulutettujen yli 90 % (SVT 2011b). Tohtoreiden työttömyysaste on kuitenkin kohonnut 2000-luvulla: vuonna 2000 työttömiä tohtoreita oli 1,5 % ja 2009 heitä oli 3,2 % (SVT 2012b). Näistä lähtökohdistakin onkin kiinnostavaa tarkastella asiaa yksilön kannalta: miksi massoittunut tohtorikoulutus kiinnostaa, vaikka sen mukanaan tuoma tulevaisuus on epävarma? Mitkä ovat tulevan tohtorin tulevaisuusnäkymät, entä millaisista lähtökohdista tohtoriopintoihin on lähdetty?

Yhä useampi tohtoriksi opiskeleva on nykyisin nainen, jo yli puolet tohtoriksi väittelevistä on naisia, tosin eri alat ovat mies- tai naisvoittoisia (Hiltunen & Pasanen 2006). Erityisesti nuorehkoilla alle 40-vuotiailla naistohtoriopiskelijoilla on samanaikaisesti elämässään useita aikaa ja panostusta vaativia projekteja. Maisteriopinnot aloitetaan Suomessa keskimäärin 22,6-vuotiaana ja maisterintutkinto saavutetaan noin 6,5 vuodessa. Valmistuvat maisterit ovat siis keskimäärin 29-vuotiaita, joskin yksilökohtainen vaihtelu on huomattavaa (Kivinen & Nurmi 2002, 367–376; 2011, 687–691). Valmistumisen jälkeen työkokemus omalta alalta alkaa usein pätkätöillä, ja myös perhe tulisi jossain vaiheessa perustaa. Tohtoriksi opiskelevat ovat taustoiltaan heterogeeniset, ikähaitari, olosuhteet ja tavoitteet ovat moninaiset. Myös tohtoroitumisen muodot vaihtelevat palkallisuudesta apurahaan ja osa-aikaisuuteen. Tohtoriopinnot tiedetään vaativaksi projektiksi, silti ja sen vuoksi ne kiinnostavat monia. Tässä tutkimuksessa tarkastelen, millaisissa arkisissa konteksteissa perheelliset naistohtoriopiskelijat opintojaan tekevät ja miten he järjestävät arkensa.

Alle 40-vuotiaiden perheellisten naistohtoriopiskelijoiden tekemiä elämäntulokulullisia valintoja on kiinnostavaa tarkastella myös sen vuoksi, että usein korkeasti koulutetut nuoret naiset tekevät elämässään urauurtavia aikataulullisia ratkaisuja, joita muut naiset jäljitellen toteuttavat myöhemmin pienellä viiveellä (Buchmann 1989, 162). Yksi tällainen ratkaisu on perheen perustamisen ja lasten hankinnan myöhentyminen, tosin Miettinen ja Rotkirch (2008) muistuttavat korkean koulutuksen ja sosioekonomisen aseman nostavan tavoiteltua perheellistymisikää. Työn ja perhe-elämän yhdistämisen sekä ajankäytön haasteet ovat ajankohtaisia ja merkittäviä aiheita niin yksilöllisestä kuin yhteiskunnallisestakin näkökulmasta. Arjen yksilötason tarkastelu jää helposti marginaaliin. Suuret ja merkittävät valinnat konkretisoituvat arjessa ja kertovat juhlapuheita, visioita ja strategioita tarkemmin tehdyistä arvovalinnoista. Millaisena näyttäytyy perheellisen naistohtoriopiskelijan elämäntulokulun jatkumo? Muodostuuko yksilöllisistä perheen ja tohtoriopintojen jäsentämisestä elämäntulokuluista tyyppillisyyksiä?

Yliopistojen tavoitteena ja yhteiskunnallisena intressinä on yhä nuorempien tohtoreiden tuottaminen, mihin yliopistoja ohjataan tulosrahoituksella ja ohjauskäytäntöjen tehostamisella (Julkunen 2004a). Vuonna 2005 tehdyn tutkinnonrakennemuutoksen myötä yliopistotutkintojen suoritusaikaa pyrittiin lyhentämään ja parantamaan tutkintojen vastaavuutta työelämän tarpeisiin. Tohtorikoulutukseen laadittiin tutkijanuran neliportainen malli. Ensimmäisellä portaalla neliportaisessa tutkijanuramallissa on väitöskirjatyo-

tään tekevät nuoremmat tutkijat, toisella portaalla tohtorintutkinnon äskettäin suorittaneet, kolmannella portaalla toimitaan itsenäisinä, akateemiseen johtajuuteen kykenevinä tutkimuksen ja koulutuksen ammattilaisina ja neljäs porras on professorivaihe. Tämän muutoksen taustalla on koulutuspoliittinen pyrkimys luoda tutkijanuraan läpinäkyvyyttä ja ennakoitavuutta sekä helpottaa siirtymiä yliopiston ja muiden toimijoiden välillä. (OKM 2008.)

Mutta mikä on tohtorituotannon perimmäinen syy ja tavoite? Mihin tohtorimassat sijoittuvat, kuinka tohtorit koetaan työelämässä ja millainen on tohtorintutkinnon työelämärelevanssi? Vuosittain valmistuvat 1600 tohtoria tuottavat yliopistoille rahaa, mutta samanaikaisesti kaivataan toiminnan syvällisempää pohdintaa (mm. Salminen, Suoranta & Vadén 2010). Yksilötasolla tohtoroituminen on iso ponnistus, joka luo tulevaisuudenmahdollisuuksia, mutta se voi olla myös riski: tohtoroitumisprosessi vie uran rakennusvuosia, antaa parhaimmillaan säännöllisen ja niukan ansion muutamaksi vuodeksi, mutta ei takaa mitään. Tohtoroitumisprojekti työnä tai työn ohessa heijastuu eri tavoin arkeen. Edelleen tohtoroitumisen jälkeen moni asia on epävarma ja alkuvaiheessa.

Tohtoriopinnoilla täytyy siis olla yksilökohtaisesti jokin merkitys ja opinnoilla saavutetaan jotain itselle joko suoraan tai välillisesti arvokasta. Ovatko opinnot vain yksi oma projekti lukuisten muiden joukossa, jota voi itse koordinoida ja hallita muuten niin pätkittäisessä elämänkulussa vai kenties keino ottaa oma tulevaisuus omaan ohjaukseen? Aiheen tutkiminen on merkittävää niin yhteiskunnan kuin yksilöidenkin kannalta, ja se kietoutuu moniulotteiseksi kokonaisuudeksi, jossa on mielenkiintoista tarkastella yksilön ja yhteiskunnan erilaisia näkemyksiä ja tarpeita. Ne ovat osittain yhteneviä ja osittain toisistaan erillisiä. Yhteiskunnalliset muutokset heijastuvat yksilöiden elämään, elämänkulku on sekä vakaata että jatkuvasti harkittavaa. Yleinen ja yksityinen käyvät jatkuvaa dialogia ja uudelleenmäärittelyä. Toistaiseksi naistohtoriopiskelijoiden elämänkulkua ja tulevaisuusajattelua ei ole suuremmin tutkittu, vaikka aiheen vaikutusalue on laaja sekä yksilöllisellä että yhteiskunnallisella tasolla.

Elämänkulun ajalliset ulottuvuudet menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus muodostavat eheän jatkumon. Tulevaisuudesta ei voi varmuudella tietää, mutta siihen voidaan aktiivisesti vaikuttaa. Erilaisten tulevaisuussuunnitelmien pohtiminen edesauttaa visioiden toteuttamista. Epävarma tulevaisuus ja muutokset kohdataan yksilöllisin valmiuksin ja omaa elämää joustavasti suunnaten. (Mikkonen 2000, 2.) Epävakaat koulutus- ja työmarkkinat sekä globalisaatio ovat edistäneet modernisaatiota ja perinteisten arvojen heikkenemistä. Aiemmat normistot ja yhteiset traditiot ovat muuttuneet löyhemmiksi, jolloin erilaiset yksilölliset projektit ja suunnitelmat ovat entistä keskeisempiä. Nopeat muutokset vaativat yhä joustavampia sopeutumiskeinoja. (Aittola 1998, 172–173.) Tulevaisuutta koskevat tutkimukset voivat Bell'n (1997) mukaan olla hyödyllisiä henkilöille, jotka harkitsevat omakohtaisia ja todellisia tulevaisuusmahdollisuuksiaan. Tulevaisuusnäkökulma hyödyttää

omien mahdollisuuksien keksimistä ja luomista, seurausten arviointia ja päätententekoa.

1.2 Tutkimuksen tavoitteet

Tämän laadullisen tutkimuksen tavoitteena on ymmärtää tohtorintutkintoa opiskelevien alle 40-vuotiaiden perheellisten naisten elämänkulullisia oma-kohtaisia kokemuksia ja niihin perustuvia ajallisia kertomuksia. Tarkastelussa korostuu elämänkulun vaiheiden ajallisuus ja kokonaisvaltaisuus. Tarkastelussa ovat perheellisten naistohtoriopiskelijoiden elämänkulun menneet vaiheet, arkiset järjestelyt sekä tulevan tohtorin tulevaisuus. Lisäksi tutkin, muodostuuko naistohtoriopiskelijoiden yksilöllisistä elämäntietojen vaiheita yhdistävistä piirteistä tyypillisyyksiä. Tutkimus pyrkii antamaan tohtoriopintoja harkitseville, tohtoriopiskelijoille, koulutuksen järjestäjille, ohjaajille, työnantajille, päättäjille sekä opiskelijoiden läheisille tietoa perheellisen naistohtoriopiskelijan arjesta, elämäntietojen ja tulevaisuusajattelusta laajemmin.

Tutkimus sijoittuu ensisijaisesti kasvatustieteen kentällä kasvatussosiologisen elämäntietojen tutkimuksen piiriin. Tarkastelu keskittyy tohtoriksi opiskelemaan yksilöön ja hänen kokemuksiinsa elämäntietojen keskeisissä konteksteissa, kuten perheessä ja tohtoriopinnoissa. Lähtökohtana on yksilön kokemus, johon liittyy dialogisesti lukuisia tekijöitä niin yksilötasolla kuin yhteiskunnallisellakin tasolla. Tutkimuksen lähtökohdat ovat kasvatustieteen tieteenalalle ominaisesti monitieteiset: tutkimus kytkeytyy väljästi myös korkeakoulututkimukseen, perhetutkimukseen ja tulevaisuuden tutkimukseen. Tutkimuksessa korostuvat yksilön kokemus monimuotoisena, eri konteksteihin sitoutuminen ja elämäntietojen kokonaisvaltaisuus. Tohtoriksi opiskelevan perheellisen naisen elämäntietojen konkretisoituvat makro- ja mikro-tason problematiikka. Pyrin peilaamaan yksityistä ja julkista elämäntietoa ja esittämään niiden kohtaamispisteitä naistohtoriopiskelijan elämäntietojen. Tutkimuksella pyrin täyttämään tutkimuksellista aukkoa ajankohtaisella tutkimusalueella tuomalla esiin perheellisten naistohtoriopiskelijoiden omia kokemuksia tohtoriopinnoista, perheestä ja elämäntietojen jatkuvuudesta.

Kutsuin (liite 1) tutkimukseeni alle 40-vuotiaita perheellisiä naistohtoriopiskelijoita, joita haastattelin tutkimukseeni kerronnallisen teemahaastattelun (liite 2) avulla. Haastateltavat tavoitin Jyväskylän yliopiston tohtoriopintoja ohjaavien ja koordinoivien henkilöiden avulla. Teemahaastatteluaineiston hankin keväällä 2009 molemmille osapuolille neutraalissa ympäristössä. Haastatellut naistohtoriopiskelijat olivat tohtoriopinnoissaan eri vaiheissa ja edustivat eri tieteenaloja. Naisten elämäntilanteet olivat osin samanlaisia, osin vahvasti yksilöllisiä. Saadut haastattelumateriaalit käsittelin laadullisin tutkimusmenetelmin teemoittelemalla, tyypittelemällä ja tyypitarinoita muodostamalla.

Tutkimusraportin rakenne on ajallisesti etenevä ja kerronnallinen, jotta se mahdollistaisi lukijalle ehjän ja kokonaisvaltaisen käsityksen muodostamisen aiheesta. Lisäksi rakenne kuvaa tutkimuksen kohdetta ja korostaa pyrkimystä loogiseen ja ajallisesti etenevään kertomukseen elämänculusta. Johdannossa (luku 1) luon tutkimusilmiölle tarkasteluhorisontin ja esittelen keskeiset näkökulmat, jota seuraa aiheen teoreettisen taustoituksen syventäminen (luku 2). Tämän jälkeen (luku 3) esittelen tutkimuksen metodologisen taustan, tutkimuksen konkreettiset vaiheet ja valintojeni perusteet. Tutkimuskysymykset esittelen luvussa 3.1 ja vastaan niihin luvuissa 4–7 ajallista jatkuvuutta noudattaen, teemoihin, tyyppeihin ja tyyppitarinoihin nojautuen. Tulosluvuissa painottuvat elämänculun ja tulevaisuusajattelun sisällönanalyysin teemat ja ne etenevät ajallisesti: menneisyys luvussa 4, nykyisyys luvussa 5 ja tulevaisuus luvussa 6. Tulosluvut 4–6 rakentuvat lukijan hermeneuttista tulkintaa kunnioittaen siten, että esittelen kuhunkin teemaan liittyviä tulkintojani sekä muita aiempia keskeisiä teorioita ja tutkimustuloksia. Teoriaosuus raportin alkuosassa on tarkoituksellisesti rajattu ydinseikkoja käsitteleväksi, tavoitteena on muodostaa tulosluvuista dialogisia ja mahdollistaa näin hermeneuttinen lukukokemus. Kunkin tulosluvun päättää pohtiva synteesi. Lukujen 4–6 teemoihin perustuvan annin myötä syvennän analyysiä tyyppittelyllä ja tyyppitarinoilla luvussa 7. Esittelen kolme elämänculullista naistohtoriopiskelijatyyppiä, joille laadin tulkintaani perustuvat narratiiviset tyyppitarinat. Tutkimusraportti päättyy luvun 8 pohdintaan, jossa vastaan tutkimuskysymyksiini, tarkastelen kokonaisuutta summaten ja suhteuttaen, arvioin tutkimusprosessia sekä esitän jatkotutkimusaiheita. (Ks. Eskola 2007, 164.)

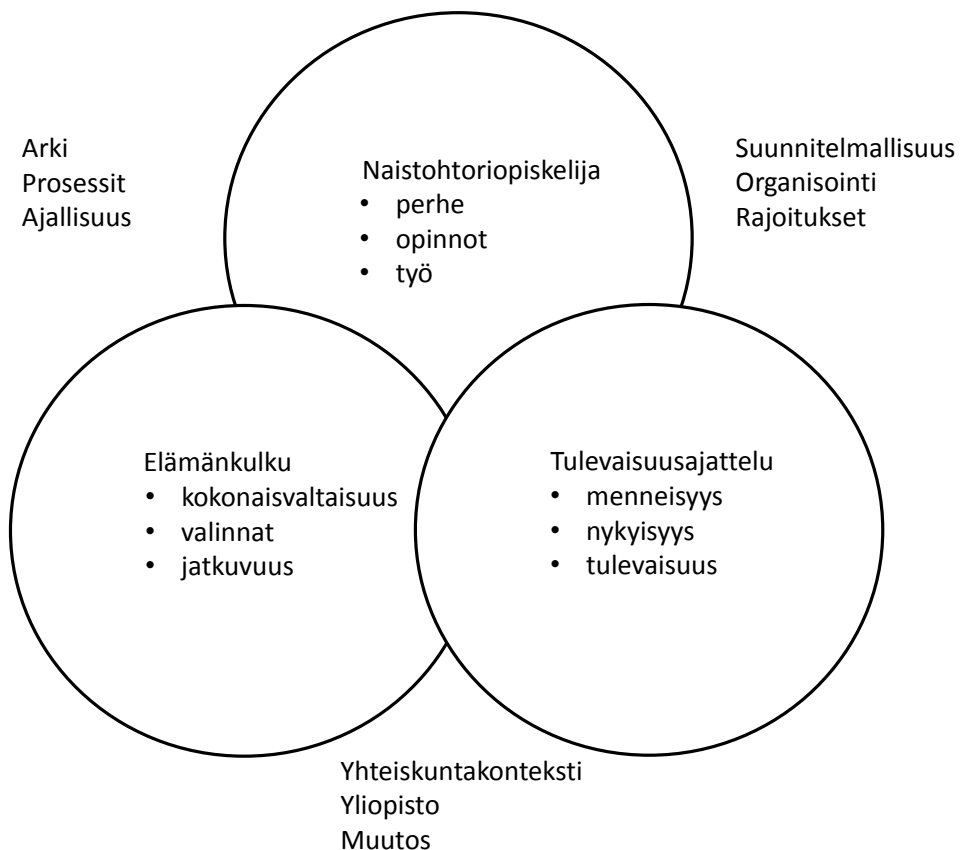
2 NAISET TOHTORIOPINNOISSA

Tässä tutkimuksessa tarkastelen perheellisen naistohtoriopiskelijan yksilöllistä elämäntulkua muuttuvassa yhteiskunnassa. Makron ja mikron dialogisuuden tarkastelu kasvatussociologisessa elämäntulkututkimuksessa auttaa ymmärtämään sekä yhteiskunnallisella että yksilötasolla sekä niiden välisessä dialogisessa suhteessa tapahtuvia muutoksia ja rajankäyntiä. Elämäntulkun traditiot eivät vastaa moninaistuneeseen ja yksilöllisiä valintoja vaativaan elämäntulkkuun.

Tarkastelu keskittyy perheellisen alle 40-vuotiaan naistohtoriopiskelijan elämäntulkullisiin kokemuksiin ja kertomuksiin niistä. Tarkastelen erityisesti naistohtoriopiskelijan elämäntulkun osa-alueista perhettä, tohtoriopintoja ja työtä sekä niiden muodostamaa dynaamista kokonaisuutta elämäntulkun ajallisessa jatkumossa. Tarkastelussa painottuu tulevaisuusajattelu, eli elämäntulkun ajallinen jatkuvuus niin menneisydessä, nykyisyydessä kuin tulevaisuudessa. Tutkimus sijoittuu monella tapaa eri näkökulmien ja elämäntulkun osa-alueiden rajapintojen tarkastelun ansiosta laajojen ja kiihtyvien muutosten sekä yksilöllisten elämäntulkullisten valintojen näköalapaikalle. Tutkimuksen yhtenä tavoitteena on tehdä yleistyneestä tohtoroitumisprosessista yksilöiden kokemana näkyvämpi sekä tuoda prosessin osallista makro- ja mikrotason yksilöllistä vaihtelua julki. Tarkastelu kiinnittyy yksilöllisen elämäntulkun kokemuksiin perheestä, tohtoriopinnoista ja työstä sekä erilaisiin lähtökohtiin, arkisiin kamppailuihin ja tulevaisuuden toiveisiin.

Kuviossa 1 esitän tutkimuksen keskeiset lähtökohdat ja käsitteet. Tutkimuksen ytimessä on naistohtoriopiskelijan elämäntulkun ja tulevaisuusajattelu. Elämäntulkun on yksilöllinen konstruktio omasta elämästä yksityisen ja julkisen rajalla. Naistohtoriopiskelijan elämäntulkussa keskityn erityisesti perheeseen, tohtoriopintoihin ja työhön. Syvennyn aineistoni ohjaamana naisten kokemuksiin elämäntulkun kokonaisvaltaisuudesta, valinnoista ja jatkuvuudesta. Lisäksi paneudun naistohtoriopiskelijan tulevaisuusajatteluun: menneisyyteen, nykyisyyteen ja tulevaisuuteen muuttuvan yhteiskunnan ja yliopiston kontekstissa. Arki, prosessit ja ajallisuus viittaavat yksilöllisen ja julkisen elämäntulkun dialogisuuteen ja niiden ilmenemiseen elämäntulkun eri osa-alueiden konkretiassa. Yksityinen ja julkinen kohtaavat arjessa, ja

niiden tutkiminen mahdollistuu tarkastelemalla yksiöiden arkikokemuksia. Tässä tutkimuksessa kiinnostus kohdistuu erityisesti arkisiin kohtaamisiin perheen, tohtoriopintojen ja työn konteksteissa. Elämän eri osa-alueiden kohtaaminen tapahtuu ajallisesti etenevinä prosesseina ja tehtävinä valintoina, joissa sekä yksilöllinen toimijuus että reunaehdot käyvät jatkuvaa neuvottelua. Muuttuvissa konteksteissa naistohtoriopiskelijat pyrkivät vaikuttamaan elämänsä kokonaisuuteen suunnitelmallisuudella, organisoinnilla ja huomioimalla rajoitukset. Tässä tutkimuksessa muuttuva yhteiskunta ja yliopisto muodostavat kontekstin, johon elämänsä sijoittuu ja joka asettaa reunaehdot eri prosesseille, neuvotteluille ja valinnoille. Kuinka perheellinen naistohtoriopiskelija jäsentää elämänsä kokonaisuuden ja miten elämänsä jatkuvuus konkretisoituu perhearjessa? Toimivat ratkaisut eivät tule annettuina tai löydy sattumalta, ne valitaan itse, otetaan arkikäyttöön ja päivitetään muuttuvissa konteksteissa. Elämänsä makro- ja mikrotaso käyvät jatkuvaa vuoropuhelua.

KUVIO 1. Tutkimuksen keskeiset lähtökohdat ja käsitteet.

2.1 Yhteiskunnalliset muutokset heijastuvat tohtorikoulutukseen

Yhteiskunnassa tapahtuvat muutokset heijastuvat vahvasti yksilötasolle. Naisten asema yhteiskunnassa, yliopistossa, työelämässä ja perheessä on muuttunut kokonaisvaltaisesti. Naisten osallisuus ja vastuullisuus yhteiskunnassa nähdään yhä kasvavana. Kattavassa muutosprosessissa laadukas osaaminen ja tiedon keskeisyys korostuvat niin yhteiskunnan, yksilön kuin globaalin talouden näkökulmista. Kansainvälisesti koulutukseen ja tutkimukseen panostetaan, koska niitä pidetään yhteiskunnallisen uudistumisen keskiössä. (Husu 2007; Julkunen 2004a.)

Globaalit ja yhteiskunnalliset muutokset näkyvät yliopistoissa, tohtorikoulutuksessa ja tohtoreiksi opiskelevien arjessa. Taloudellisten seikkojen painotus on ilmeistä kaikkialla. Yliopistoista on tullut itsenäisiä tulosyksiköitä, joiden tuottavuutta mitataan tutkinnoissa, julkaisuissa, laadussa, kansainvälisyydessä ja rahassa. Euroopassa korkeakoulutusta on pyritty yhtenäistämään Bolognan prosessin ja Lissabonin strategian avulla ja molemmilla on tohtorikoulutuksessa merkittävä rooli (Bitusikova 2009, 200). Treuthardt ja Nuutisen (2012) toimittaman Tieteen tila -raportin mukaan monitieteiseltä tutkimukselta odotetaan ratkaisuja ihmiskunnan ongelmiin. Samaan aikaan taloudellinen epävarmuus vähentää tutkimusrahoitusta. Tiedemaailman kulttuurit muuttuvat ja uudet kehittyvät tiedemaat, kuten Kiina, haastavat perinteisen vallanpitäjän Yhdysvallat. (Treuthardt & Nuutinen 2012.) Amerikkalaista tohtorikoulutusjärjestelmää pidetään maailman parhaana, mutta siitäkkin löytyy kehitettävää: keskeyttämisprosentti on noin 40, minkä syyt halutaan selvittää ja tehostaa tohtoreiden valmistumista. Tehottomuus kuluttaa tohtorikoulutuksen osallisten voimavaroja, sekä taloudellisia, ohjauksellisia että emotionaalisia. (Golde 2005.) Muutokset koskettavat myös Suomen tiedettä ja tohtorikoulutusta. Ydintekijänä on vain parhaiden tohtoriopiskelijoiden ja tutkijoiden rekrytoiminen sekä hyvien puiteiden luominen. Huomiota kiinnitetään tehokkuuteen, rahoitukseen ja ohjaukseen sekä kansainvälistymiseen ja verkottumiseen. Korkeaa koulutustasoa ei ole yhteiskunnan kannalta nähty yksioikoisesti hyödyllisenä. Tulevaisuudessa on ennakoitu suorittavan työn tekijöistä tulevan pulaa suurten ikäluokkien eläköityessä. Tästä ristiriidasta huolimatta yksilötasolla korkea koulutus on yhä suosittua ja arvostettua.

Muuttuviin odotuksiin pyritään vastaamaan ja valmistautumaan niin globaalisti, paikallisesti, yhteiskunnallisesti kuin yksilöllisestikin. Suomessa koulutuspoliittiset linjaukset myötäilevät Euroopan laajuista tohtorikoulutuksen kehittämistyötä (OPM 2006), joka perustuu yhteiskunnan talousrakenteen muutokselle sekä tutkimustiedon yhä keskeisempään asemaan, joista esimerkkeinä työelämän kohonneet osaamisvaatimukset ja innovaatioiden tärkeys. Esitettyinä tavoitteena on tutkintojen vertailtavuuden myötä liikkuvuuden edistäminen, valmistumisaikojen lyhentyminen sekä entistä laadukkaampi ja eri työllistymistahojen vaatimuksia vastaava koulutus. Läh-

tökohtana on eurooppalaisen tieteen vetovoimaisuuden ja kilpailukyvyn kohentaminen muihin maanosiin nähden. Yhteisistä pyrkimyksistä huolimatta tohtorikoulutus on edelleen kansallisesti, yliopistoittain ja aloittain kirjavaa. Yhteisenä tavoitteena koulutuspoliittisessa puheessa mainitaan hyvien käytänteiden jakaminen yhteistyössä ja toiminnan laadun parantaminen. (OPM 2006.) Tohtorikoulutuksen tarkastelussa ja kansainvälisessä vertailussa on lisäksi merkitystä erilaisilla yhteiskuntarakenteilla ja niiden vaikutuksella kokonaisuuteen.

Yliopisto on Julkusen (2004a, 18–21) mukaan vahvasti sidoksissa yhteiskunnalliseen aikakauteen sekä poliittisiin linjauksiin. Suomessa yliopistojen päärahoittajana ja samalla tavoitteidenasettajana toimii valtio. Vuosittain valtio maksaa yliopistoille yliopistolain mukaisesti noin 1,8 miljardia euroa, mikä on yliopistojen kokonaisrahoituksesta kaksi kolmasosaa. Valtion maksamassa yliopistojen perusrahoituksessa korostuu vuodesta 2013 alkaen aiempaan rahoitusmalliin nähden enemmän laatu, vaikuttavuus, tuloksellisuus ja kansainvälisyys. Rahoituksen kriteeristö kannustaa yliopistoja suuntaamaan toimintaansa asetettujen koulutuspoliittisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Valtion perusrahoituksella yliopistot järjestävät niille osoitetut ydintehtävät, kuten tutkintoon johtavaa koulutusta. Perusrahoituksen lisäksi yliopistojen odotetaan hankkivan täydentävää rahoitusta, esimerkiksi tutkimustoiminnan kuluja kattamaan ja profiloitumista tukemaan. Koulutuspoliittisten näkemysten mukaan yliopistojen laaja rahoituspohja vahvistaa niiden laatua ja sidosryhmäyhteistyötä. Tohtoriohjelmat rahoitetaan kuitenkin yliopistojen perusrahoituksella. (OKM 2013.) Yliopistoilta odotetaan Suomen kilpailukykyä ja taloudellista asemaa edistäviä innovaatioita, tietoa ja osaamista. Yliopistojen valjastamista markkina-ajatteluun ja tehotuotantoon myös kritisoidaan (mm. Salminen, Suoranta & Vadén 2010), ja keskusteluun kaivataan rakenteiden uudelleenmäärittelyä, realismia ja inhimillisyyttä. Yliopistojen toimintaa ohjaavat tulostavoitteet ja strategiat: rahoitus perustuu tuottoon, laatuun ja mittattaviin tuloksiin. Oleellista on tiedon sovellettavuus ja sovelluksien markkina-arvo. (Julkunen 2004a.)

Yksi yliopistojen mittaama asia on suoritettujen tutkintojen määrä, joka onkin 15 vuodessa kolminkertaistunut. Tohtoreita valmistui 1980-luvulla varsin vähän ja heistä lähes kaikki sijoittuivat yliopistoihin opetus- tai tutkimustehtäviin. 1990-luvulla tohtoreiden määrä lähes kaksinkertaistui, mutta työpaiikat yliopistoissa eivät lisääntyneet, joten tohtoritkin hakeutuivat töihin yliopistojen ja tutkimuslaitosten ulkopuolelle. Korkeakoulujen ja teollisuuden yhteistyö on sekä toimijoiden että opiskelijoiden kannalta hyvä vaihtoehto. (Aittola 2002, 128–129.) Aiemmin tutkimustehtävä jakautui eri toimijoille, yliopisto vastasi perustutkimuksesta, tutkimuslaitokset soveltavasta tutkimuksesta ja yritysten tutkimustoiminta keskittyi soveltavaan tutkimukseen sekä tuotekehittelyyn. Nykyisin yliopistot tekevät monenlaista tutkimusta. Taustalla on muuttunut rahoitusjärjestelmä ja ulkopuolisen rahoituksen merkittävä asema. Tutkimustoiminnasta on tullut kaupallista toimintaa. Eri sektoreilla toimivat tutkijat tekevät yhteistyötä, vanhat rajat hämärtyvät ja yhteistyö ke-

hittyy. (Hakala, Kaukonen, Nieminen & Ylijoki 2003, 9-12.) Yliopistojen perustehtävien opetuksen, tutkimuksen ja yhteiskunnallisen vaikuttavuuden rinnalle on tullut uusi tehtävä, kaupallinen tuotekehittäminen. Hakalan ym. (2003, 13-14) mukaan menestyvät yliopistot ovat onnistuneet strategisissa linjauksissaan. Ne yhdistävät sekä yhteiskuntavastuulliset perustoiminnot että kaupalliset palvelutehtävät toisiaan täydentäviksi ja muodostavat näin toimivan kokonaisuuden.

Elinkeinoelämä ja kasvaneet osaamisvaatimukset on liitetty tiiviiksi osaksi laadukasta asiantuntija- ja tutkijakoulutusta. Tohtorikoulutusta on systematisoitu ja salaperäisenäkin pidettyjä vaiheita valotettu. Vaatimukset kansainvälisyyteen, huippulaatuun ja kilpailukykyiseen tutkimukseen ovat arkea. Tohtoriopiskelijalta odotetaan kiristyvässä olosuhteissa luovuutta, itsenäisyyttä ja sovelluskykyä. Akateeminen vapaus ei tiukentuneesta fokuksesta huolimatta ole välttämättä kadonnut, käytännössä tohtoroitumisprosessit ovat eri tieteenaloilla edelleen varsin monimuotoisia. Mielenkiintoinen työsarka yliopistoille onkin suuri tohtoriopiskelijamassa, kovat tehokkuus- ja laatuvaatimukset sekä alati kiristyvät resurssit. (Soini, Pyhältö & Nummenmaa 2008, 11-21.) Tohtorikoulutus on laajentunut, yleistynyt ja jalkautunut, kun se ennen oli yliopiston sisäinen asia. Yliopisto näyttäytyy eri tahoille erilaisena: yliopiston sisäpiiristä asiat tulkitaan yhdellä tapaa ja sen ulkopuolella toisella tapaa, asiat saavat erilaisia merkityksiä. (Bourdieu 1996.) Muuttuvassa maailmassa myös yliopisto muuttuu. Hitaan tutkimuksellinen yliopisto on muuttunut projektimyllyksi (Hakala ym. 2003), jossa panostuksille odotetaan laadukasta ja tehokasta tulosta (Välilä 2012). Tulevaisuudessa kansainväliset tohtorit verkottuvat, liikkuvat ja toimivat luontevasti akateemisissa konteksteissa, elinkeinoelämässä sekä valtiollisella ja kunnallisella sektorilla. Kansainvälisesti kehityssuunta on vahvistunut muutaman vuosikymmenen aikana ja näkyy viiveellä yhä vankemmin suomalaisenkin tohtorikoulutuksen arjessa. Toisaalta samaan aikaan korkean koulutuksen kritisoidaan palvelevan lyhytnäköisesti talouselämän tarpeita ja sivistykselliset arvot unohtetaan. Hankittava osaaminen on kapeaa, kun sen tulisi olla yhä laajempaa, monimuotoisempaa ja kokonaisvaltaisempaa.

Tulevista tohtoreista vain murto-osa jatkaa työuraansa akateemisissa tehtävissä, enemmistö siirtyy tai jatkaa muun työelämän palveluksessa (Boud & Lee 2009; Baker & Lattuca 2010). Tulevien tohtoreiden oppisisältöihin toivotaan kokonaisvaltaisempaa otetta ja entistä korkeampaa laatua. Tieteenalan sisäinen oppineisuus ei riitä, tarvitaan laajasti työelämässä tarvittavia taitoja (Tymon 2013), toimipa sitten tohtorina akateemisissa piireissä tai muualla työelämässä. Valmistuvien tohtoreiden toivotaan jatkossa voivan osallistua laajojen ja merkittävien teemojen pohdintaan, kuten maailmantalous, tietoyhteiskunta ja ympäristön kestävä kehitys. Odotukset muuttuvalle tohtorikoulutukselle ovat korkealla. Tohtorikoulutuksen odotetaan vastaavan kehityshaasteisiin aikaisempaa laajemmalla ja kokonaisvaltaisemmalla lähestymistavalla. Tohtoriopiskelijat halutaan pois omista piireistään ja mukaan luoviksi toimijoiksi aitoihin konteksteihin. (Cumming 2010.)

Työelämä, identiteetti ja oppiminen voidaan nähdä laajana kokonaisuutena. Työelämän globaali muutos, tieto- ja viestintätekninen kehitys, kansainvälinen kilpailu ja talouselämän ylivalta heijastuvat työelämään ja työntekijöihin. Työntekijät kehittävät alasta riippumatta jatkuvasti osaamistaan ja oppivat työssä, jonka lisäksi he ovat luovia, joustavia, sitoutuneita ja tehokkaita. (Eteläpelto, Collin & Saarinen 2007.) Tohtorin tutkinto pätevöittää entistä paremmin erilaisiin työelämän asiantuntijatehtäviin ja samalla työelämän vaatimukset tohtoreilta kasvavat jatkuvasti (Dill, Mitra, Jensen, Lehtinen, Mäkelä, Parpala, Pohjola, Ritter & Saari 2006). Työ on luovaa asiantuntijatyötä, jossa uuden oppiminen ja samalla oman osaamisen ja ammatti-identiteetin muokkaus on luonnollisena jatkuva prosessi.

Aittolan ja Marttilan (2010) toimittamassa teoksessa tarkastellaan monipuolisesti yliopistossa käynnissä olevaa rakenteellista muutosta ja sen vaikutuksia. Laatu, näkyvyyttä ja tehokkuutta tavoittelevat yliopistot profiloituvat ja nojautuvat vahvemmin ulkopuoliseen tutkimusrahoitukseen, kilpailevat ja verkostoituvat keskenään, mitä myös kritisoidaan (mm. Tuomi 2009). Muutoksilla on sekä toivottuja että odottamattomia seurauksia. Yliopistoissa ja sen lähivyöhykkeillä muutos konkretisoituu eri tavoin, esimerkiksi kiristyvänä kilpailuna tutkimuksen rahoituksesta ja apurahahakijoiden kisassa. Ulkopuolisen rahoituksen merkitys on monisuuntainen: se mahdollistaa tutkimuksen ja ohjaa samalla tutkittavien aiheiden valintaa. Ulkopuolinen rahoitus heijastuu yliopistojen strategioihin, henkilöstön ajankäyttöön sekä muiden rahoittajien rahoituspäätöksiin. Muutokset heijastuvat myös yksilötasolla tutkijan työhön. Vahvistuvana koulutuspoliittisena suuntauksena on vuonna 1995 perustetun parhaisiin käytäntöihin perustuvan tutkijakoulun kaltainen tohtorikoulutus, mutta edelleen erilaisuutta ja omaleimaisuutta kunnioittava systemi (OPM 2006). Kun tutkijoilta odotetaan yhteiskunnallisesti hyödynnettäviä tutkimustuloksia, samalla tieteellisen tiedon perinteiset arviointikriteerit laajenevat. Tutkija toimii yrittäjän tavoin, hankkii rahoituksen ja raportoi sekä tuotteistaa ja myy asiantuntijuuttaan. Yliopistomaailman kilpailu ulottuu yliopistojen ja yksilöiden väliseksi. Suorituksia mitataan ja niillä kilvoitellaan huomiosta ja palkkioista. Omaa osaamista tehdään näkyväksi, mitattavaksi ja arvokkaaksi. (Saarinen 2009, 210.)

Kaupallisuus, laadukkuus ja tehokkuus ulottuvat yksilötasolle, yksilöt tuotteistettavat osaamisensa ja tekevät itsensä arvokkaiksi. Yliopistot tavoittelevat statusta ja sertifikaatteja, samoin niiden henkilökunta. Laadukas henkilöstö on vahvasti urasuuntautunutta, innovatiivista, aikaansaavaa ja esiintymistaitoista. (Julkunen 2004a, 18–21.) Kiihtyvä tieteenteon kilpailu ja rytmi näkyvät akateemisten arjessa uuden nopean ja perinteisen hitaamman tutkimuksen kulttuurin rajapinnalla. Akateemiset prosessit ovat nopeutuneet: tutkimustuloksia, teorioita ja julkaisuja tuotetaan tuloksekkaan tehokkaasti. Teknologia mahdollistaa tiedon saatavuuden ja verkostojen luomisen globaalisti. Kokonaisuutena muutokset heijastuvat aikaan ja sen käyttöön. Akateemista työtä tehdään jatkuvassa aikapaineessa – aika on yhä arvokkaampaa. Akateeminen työ painottuu nyt-hetkeen, menneen ja tulevan prosessoinnille

jää yhä vähemmän aikaa. (Ylijoki 2013.) Julkusen (2004b, 80) mukaan siirtyminen yliopistosta varsinaisille työmarkkinoille saattaa vaatia enemmän rohkeutta ja luovuutta kuin tuttuun yliopistoon jääminen. Yliopisto muodostuu ihmisistä ja heidän teoistaan, erilaisuus ja moninaisuus voi olla dialogisesti rikkaus. Joko tai -ajatteluun ei tulisi sortua (vrt. Salminen, Suoranta & Vadén 2010, 5), todellisuudessa sekä uusi talous- ja markkinavaltainen että vanha akateemista vapautta korostava näkemys ovat totta. Tieteellisen tiedon asema tietointensiivisessä yhteiskunnassa on vahvistunut, eikä kaupallistuminen suoraan heikennä tieteen uskottavuutta, vaikka niin epäillään (Ylijoki, Marttila & Lyytinen 2012, 111).

Yliopistojen tuottamien tohtorien lukumäärä on yksi valtion rahanjakoperusteista (Hakala 2009b). Tohtorituotannon tavoitteisiin ja tehokkuuteen yltämiseksi ohjaus on kohonnut keskeiseen asemaan (mm. Lautamatti & Nummenmaa 2008; Soini 2008; Sainio 2010). Tohtoriopinnoissa tarkoituksenmukainen ohjaus on keskeistä opintojen alusta alkaen (myös Hiltunen & Pasanen 2006, 36). Tohtoriopiskelijoiden tietoisuutta prosessin vaatimuksista, resursseista ja tulevaisuudessa avautuvista mahdollisuuksista pyritään lisäämään ja heitä kannustetaan omien tavoitteiden selkeyttämiseen. Tohtoriopintojen tehokkuutta, laadukkuutta ja ohjauksen merkitystä kyseenalaistaa tohtoriopintojen pätkittäinen ja epävarma rahoitus. Tohtorikouluissa toiminta on systemaattista ja verrattain tehokasta työnä tehtävää tutkimusta, mutta vain pieni osa tohtoriopiskelijoista on tohtorikouluissa mukana (Ahola 2007; Välimaa 2001). Käytännössä tohtoriksi opiskellaankin lukuisin eri tavoin. Viime vuosina tohtorikoulutusta on organisoitu uudelleen, sitä on tehostettu ja yhdenmukaistettu Euroopan laajuisesti. Tohtorintutkimusten muodostus vaihtelee eri aloilla, pääsääntöisesti ne koostuvat väitöskirjasta, seminaareista, kurssimuotoisista opintosuorituksista sekä väitöstilaisuudesta. Yliopistot päättävät itsenäisesti kurssien sisällöistä sekä koulutuksen organisoinnista.

Yliopistojen resurssien kiristymisestä huolimatta opetuksen odotetaan tuottavan entistä enemmän ja nopeammin tutkintoja. Samalla kun vaatimukset kasvavat, muuttuu työ epävarmaksi pätkätyöksi eikä uralla eteneminen ole itsestään selvyyttä. Yhteistyön tärkeyttä korostetaan, ja yhtäaikaaisesti kilpailaan yksilökeskeisesti asemista ja rahoituksesta. Eri tieteenalojen muutos on eri vaiheessa. Karkeasti jaoteltuna määrällistä ja selittävää luonnontieteellistä tiedettä tekevillä aloilla suositaan ryhmässä tehtävää tutkimusta ja laadullista, tulkitsevaa ja ymmärrystä lisäävää tiedettä tehdään yksilötyöskentelynä. Yleisenä tavoitteena on moni- ja poikkitieteellinen tutkimus. Tutkimuksen merkittävyden arvioinnissa yhä tärkeämpää on tutkimuksen yhteiskunnallinen ja taloudellinen merkittävyys. (Hakala ym. 2003.) Eri tieteenaloilla on erilaiset käytännöt rahoituksessa, opiskelijoiden läpivirtauksessa ja tutkimustulosten tuotteistamismahdollisuuksissa (Ylijoki & Aittola 2005, 7–16).

Suomalaista tohtorikoulutusta on pidetty korkeatasoisena (Aittola 2010; Dill ym. 2006), laadun takeena on nähty onnistunut henkilöstön ja opiskelija-aineksen rekrytointi. Silti suomalaisten korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuuden kasvu on hitaampaa kuin yleensä OECD-maissa (OECD

2012). Ilmaista tohtorikoulutusta järjestetään kaikissa Suomen 16 yliopistossa ja periaatteessa se on kaikille mahdollista, tosin valinta tohtorikoulutukseen perustuu aiempaan opintomenestykseen ja ansiokkaaseen tutkimussuunnitelmaan (Stubb, Pyhälto, Soini, Nummenmaa & Lonka 2010). Sosioekonomisen taustan merkitystä tohtoriksi opiskeluun on haluttu häivyttää. Suomessa puhutaan enemmän erilaisista yhteiskunnallisista kerrostumista ja koulutuksellisesta pääomasta kuin yhteiskuntaluokista ja kulttuurisesta pääomasta (Kivinen & Kaipainen 2012; Bourdieu & Passeron 1990), mutta käsitteellistä huolimatta koulutustason periytyvyys on edelleen vahvaa. OECD-raportin (2012) mukaan suomalaisista korkeakouluopiskelijoista 68 %:n vanhemmat ovat korkeasti koulutettuja. Matalasti koulutautuneiden lapset ovat aliedustettuina korkeakouluissa, naisten osalta koulutuksellisen aseman nousu on miehiä parempi (OECD 2012). Korkeakoulutuksen periytyvyys on kuitenkin heikentynyt viime vuosikymmeninä (Kivinen & Kaipainen 2012, 53).

Tiedepoliittinen ihanne ja tavoite on tohtoriopintojen aloittaminen välittömästi maisteriksi valmistumisen jälkeen ja tohtoroituminen neljässä vuodessa. Opintoputken lukiosta tohtorintutkintoon tulisi olla suora ja nopea. Tohtorin tutkintoja tehdään yhä useammin yliopistossa määräaikaisena palkkatyönä. Tohtoroituminen ei takaa erityistä paikkaa tiedeyhteisössä, vaan se nähdään akateemisen uran mahdollistajana. Tohtorinkoulutusta on kehitetty edelleen laatimalla neliportainen tutkijanuramalli, jonka koulutuspoliittisena tavoitteena on luoda edellytyksiä liikkuvuudelle yliopiston ja muiden toimijoiden välille sekä mahdollistaa tutkijanuran vaiheiden ennakointi. Lisäksi tutkijanuramallista toivotaan yliopiston ulkopuolelle, kuten yritysmaailmaan näkökulmia sen omien virkarakenteiden tarkasteluun. (OKM 2008.) Yliopistot ta,voittelevat selkeyttä ja tehokkuutta tohtorikoulutukseen sekä pyrkivät evästämään tulevia tohtoreita yliopiston ulkopuoliseen toimintaan. Julkunen (2004a, 27–29) sekä Vuorikoski ja Ojala (2010, 311) kertovat näkemyksestä, jonka mukaan rahoitusperustainen kiihtynyt tohtorituotanto heikentää tohtorien arvostusta ja väitöskirjojen laatua. On myös epäilty työmarkkinoiden reaktioita ja nuorten tohtoreiden vastaanottoa yliopiston ulkopuolisiin töihin. Edelleen koulutuspoliittisena tavoitteena on yliopistojen ja elinkeinoelämän tiiviimpi yhteistyö, mikä vähentäisi epätietoisuutta tohtoreiden valmiuksista ja odotuksista (OKM 2008).

Tohtorikoulutuksen yhtenä tavoitteena on tohtoriksi väittelevien aiempaa alempi keski-ikä. Nuorten tohtoreiden arvellaan sijoittuvan paremmin työelämään sekä mukautuvan muuttuviin tehtäviin. Nuorempi tohtori hyötyy tutkinnostaan ja sen tuomista eduista, ja myös yhteiskunta hyötyy hänestä pidempään. Työnantajat pitävät työntekijän tärkeimpänä ominaisuutena yleistä soveltavuutta eikä muodollista koulutusta. Joskus tohtorintutkinto voi olla jopa työllistymistä haittaava tekijä, työnantajat epäilevät tohtoriksi väitelleen urautuneen omaan tutkimusalaansa ja tiettyihin toimintatapoihin. Yleisenä epäilyksenä on, etteivät tohtorit osaa oikeanlaisia työ- ja suhtautumistapoja ja ettei akateemisilla taidoilla pärjää aidoissa työympäristöissä. Työnantajien näkökulmasta tohtorit ovat usein ylikoulutettuja ja rekrytoinnissa suositaan

samantasoisien koulutuksen hankkineita. Yliopistojen opetus- ja tutkimustehävissä tohtorintutkinto lähentelee minimivaatimusta. Asiantuntijuus ja menestys sekä akateemisessa että muussa työelämässä edellyttää monipuolista ja korkeatasoista osaamista. (Aittola 2002, 130-144.) Kehityssuuntauksessa voidaan nähdä kaksi päälinjaa, nuorten tohtoreiden tehokas massatuotanto sekä tohtorikoulutuksen moninaistuminen. Moninaistumisella viitataan lähinnä väittelevien tavoitteiden ja orientaatioiden kirjavuuteen sekä tieteenalojen pirstaloitumiseen. (Julkunen 2004a, 53, 103.)

Väitöskirjatyötä tuetaan ja tehostetaan erilaisilla työmahdollisuuksilla, joissa mahdollistuu väitöskirjan päätoiminen teko, kuten apurahoilla, tutkijaohjelmilla ja -kouluilla sekä projektitutkijan töillä. Lisäksi väitöskirjoja tehdään edelleen perinteiseen tapaan omaehtoisesti, muun työn ohessa, vanhempainvapaalla ja työttömänä. (Julkunen 2004a, 80.) Päätoiminen tohtoriopiskelu tarjoaa lahjakkaille nuorille mahdollisuuden akateemisen uran rakentamiseen. Opetusministeriön tutkijakouluissa olevista 86 % ja tutkijaohjelmissa 76 % on alle 34-vuotiaita. Varttuneemmat tohtoriopiskelijat opiskelevat useammin osa-aikaisesti muun elämän ohella. (Hiltunen & Pasanen 2006, 24.) Väitöskirjatyöhön käytetty kokonaisaika on vuosien kuluessa lyhentynyt sekä samanaikaisesti päätoiminen opiskeluaika pidentynyt. Päätoiminen opiskeluaika nuorena edistää väitöskirjan valmistumista. (Julkunen 2004a, 80.) Perustetut tohtorikoulut ovat lyhentäneet opintojen kestoa huomattavasti, vielä 1990-luvulla tohtorin tutkinnon suorittamiseen kului keskimäärin 11 vuotta (Lampinen 2003, 47, 50). Nykyisenä tavoitteena on tohtorin tutkinto neljän vuoden tiiviin opiskelurupeaman myötä lähellä 30 vuoden ikää. Vuonna 2000 tutkijakouluissa väitöskirjaansa tehneistä 60 % sai tohtorin tutkinnon valmiiksi alle neljässä vuodessa päätoimisesti opiskellen, 20 % valmistui neljän – viiden vuoden kuluessa ja 20 % käytti tutkintoonsa vähintään viisi vuotta. (Suomen Akatemia 2003, 15.)

2.2 Tohtoriopinnot yksilöllisessä elämänculussa

Yliopistouudistusten ja tohtoritavoitteiden rinnalla on myös yksilö, tohtoriopiskelija. Yksilöllisessä elämänculussa tohtoriopinnot on merkittävä osa kokonaisuutta, mutta muitakin merkittäviä seikkoja elämänculkuun liittyy. Kasvatussosiologinen elämänculun käsite kuvaa sekä mikro- että makrotason prosessia: yksilön sosiaalisia suhteita muuttuvassa yhteiskunnassa. Elämänculun käsitteessä yhdistyy yksityinen ja julkinen, tarkastelussa korostuu lisäksi kokonaisvaltaisuus yhden elämänculun osa-alueen sijaan ja koko elämänculun aikainen kehitys. Elämänculussa yksilön merkittävät elämäntapahtumat muodostavat jatkumon ja dynaamisen kokonaisuuden. Elämänculku voidaan kuvata pelkistetyksi elämäksi ajassa, jossa on sekä kronologinen, biologinen, sosiaalinen että historiallinen aika. (Mayer 2009; Antikainen 1998; Antikainen & Komonen 2003.)

Tohtoriopinnot on yksilön elämänkulussa merkittävässä asemassa. Niin tohtoriopinnot kuin yksilöllinen elämäntulkukin ovat osana yhteiskunnallista toimintaa, johon vaikuttaa muu kehitys. Makron ja mikron yhteistarkastelussa on syytä huomioida niiden leikkauspiste, arkinen ja konkreettinen toiminnan toteuttamisen taso. Tohtoriopinnoissa on lopulta toimijana yksilö. Tämän väitöskirjan tehtävänä onkin tuoda tohtoriopiskelijanaisten kokemukset kattavammin esiin, yksilöt ovat samanaikaisesti osallisina useissa merkittävässä konteksteissa. Yksilön kokemus tohtoriopinnoista osana elämäntulkua muodostuu erilaisista lähtökohdista, arjesta ja tulevaisuuden odotuksista. Tohtorikoulutus on osa kokonaisvaltaisempaa systeemiä, jonka vuoksi tarkastelunäkökuilmien laajentaminen on antoisaa ja ymmärrystä syventävää. Edelleen useissa tarkasteluissa tohtoriopiskelijan rooli on marginaalinen ja kavennettu opiskelukontekstiin. Tohtorikoulutuksen tarkastelua syventää toiminnan makro- ja mikrotasojen vuorovaikutuksen tunnistaminen ja tunnustaminen: kansainvälinen yhteistyö ja yhtenäiset tavoitteet luovat kehittämislle suuren kehikon, kansallinen toiminta sovittaa yhteen pidemmän aikavälin suurin linjauksia ja arkisen toiminnan tasoja. Suurten linjojen toteuttaminen on lopulta yksilöiden arkisia tekoja.

Elämäntulkun käsitteelle läheisiä käsitteitä ovat elämäntkaari ja elämäntkerta. Elämäntkaareen liitetään biologisen nousevan ja laskevan kaaren metafora, mikä ei elämäntulkun käsitteessä korostu (Antikainen 1998). Elämäntkerralla voidaan kuvata sekä kohdetta että metodia. Elämäntkerta on kerrottu tarina omasta elämäntulkusta, ja yksilön näkökuilmasta mielekäs tapa sekä jäsentää että reflektoida omaa elämäntulkuaan ja identiteettiään. (Syrjälä 2007; Antikainen & Komonen 2003.) Elämänttulkku käsitteenä kuvaa yksilön ja ympäristön sosiaalisen dynamiikan kehitystä koko elämän aikana (Mayer 2009). Käsitteinä elämänttulkku, elämäntkaari ja elämäntkerta ovat yksilöllistymiskehityksen myötä lähentyneet. Yksilölliset elämät ja niiden tarkastelu tekevät yhteiskunnallisen ja yksilötasolla ilmenevän muutoksen näkyväksi ja ymmärrettäväksi, kuten tässä tutkimuksessa perhe-elämän, tohtoriopintojen ja työelämän kokonaisvaltaisen muutoksen. Elämäntulkun, elämäntkaaren ja elämäntkerran käsitteet eivät ole kilpailevia eivätkä vastakkaisia, niiden sujuva yhteispeli auttaa ymmärtämään yksilöllisen elämäntulkun reflektiivistä ja konstruoitavaa luonnetta osana yhteiskunnallista muutosta. (Diewald & Mayer 2009; Antikainen & Komonen 2003.) Käytän tutkimuksessani käsitettä elämänttulkku, joka sisältää kerronnallisena elämän yksilöllisyyden ja yhteisöllisyyden vuorovaikutuksen, prosessimaisuuden sekä ajallisuuden. Toisin sanoen yksilöllisessä elämäntulkussa perhe, tohtoriopinnot ja työ kerrotaan osaksi omaa elämäntkerta, sen laajojen kontekstien jatkuvaan ja loogisesti etenevään kokonaisuuteen.

1980-luvulla vahvan aseman saavuttaneen elämänttulkututkimuksen perinteet ovat psykologiset ja monitieteiset (Mayer 2009; Antikainen & Komonen 2003, 86). Yksilön koko elämän kattavan kehitysprosessin varhaisia teoreetikoita olivat Freud (1856–1939), Jung (1875–1961) ja Erikson (1902–1994), joiden psykologisiin tutkimuksiin monet nykyisetkin teoriat pohjautuvat. Elämänttulkututkimuksen uranuurtajan Levinsonin (1978; 1996) mukaan elä-

mänkulku muodostuu jaksoista, jossa vakaat vaiheet ja siirtymät vuorottelevat. Jaksojen väliset siirtymät sisältävät elämänvaiheita, jolloin yksilö arvioi uudelleen asioiden merkityksiä ja valintoja. Kokemusten myötä yksilön ymmärrys ajasta muuttuu: mennyt, nykyisyys ja tuleva saavat uusia merkityksiä. Myös kokemus itsestä, muista ja omasta elämästä muuttuu ja tulkitaan uudelleen. Elämänkulun siirtymävaiheissa yksilö arvioi omia roolejaan ja valintojaan. Elämänkulun aikana yksilö kohtaa erilaisia sosiaalisia kehitystehtäviä (Havighurst 1982) ja käännekohtia (Antikainen 1998), joita ovat varhaisaikuisuudessa ja myöhäisikäisyydessä esimerkiksi puolison valinta, perheen perustaminen, koulutukselliset valinnat, työelämään siirtyminen ja ammatillisen identiteetin vahvistuminen. Tässä tutkimuksessa painottuvat perheeseen, tohtoriopintoihin ja työhön liittyvät elämänkululliset valinnat kokonaisvaltaisesti tarkasteltuina. Havighurst (1982) painottaa yhteiskunnan sosiaalisten odotusten ja sosiaalisten roolien merkitystä yksilön elämänkulun kehitystä ohjaavina tekijöinä.

Käsityksiin elämänkulusta heijastuvat modernisaatio ja yksilöllistymiskehitys. Myös moniarvoistuminen vaikuttaa yksilöllisiin elämänkulkuihin ja odotuksiin. Yksilölliset elämänkulut sisältävät vähemmän kaikille yhtenäisiä prosesseja ja vaiheita, lineaarisuus vähenee ja syklisyys lisääntyy. (Macmillan 2005; Antikainen & Komonen 2003, 97–99.) Tohtoriopinnot näyttäytyvät yksilöllisissä elämänkuluissa erilaisina. Tohtoriopinnot merkitsevät yksilöllisesti erilaisia asioita ja värittävät elämänkulkua monimuotoisesti. Tohtoriopintojen traditionaaliset normit ovat murtuneet, jolloin yksilöllinen elämänkulun prosessointi ja valintojen tietoisuus korostuvat. Erilaisten sosiaalisten odotusten ja paineiden merkitys pienenee ja yksilöllisten tietoisten valintojen merkitys korostuu elämänkulussa. Beck (1992) kuvaa siirtymää riskiyhteiskunnaksi, jossa yksilö kohtaa jatkuvasti uusia mahdollisuuksia ja samalla myös riskejä tietämättä valintojensa seurauksia. Elämänkulun yksilöllistymiskehityksen myötä tarkastellaan tutkimuksissa pikemminkin erilaisia elämänkulkuja; reflektoituja ja kerronnallisia elämäkertoja (Antikainen & Komonen 2003).

Moninaistunut elämänkulku on vahvasti henkilökohtainen projekti, joka muodostuu yksilöllisesti merkittäviksi koetuista osa-alueista, esimerkiksi perheestä, tohtorikoulutuksesta, erilaisista työsuhteista ja verkostoista. Moninaistunut elämänkulku ja laajentuneet mahdollisuudet vaativat asioiden tarkastelua kokonaisuutena (Mayer 2009; Antikainen & Komonen 2003, 95) sekä eri tekijöiden yksilöllistä ajoittamista elämänkulkuun (Macmillan 2005). Tohtoriopinnot merkitsevät enemmän kuin asiantuntijakoulutus, tohtoroituminen heijastuu elämänkulun arkeen ja tulevaisuuteen monin tavoin. Elämänkulkua ohjaavat prosessit ovat laaja-alaisia ja dialogisia (Macmillan 2005). Tulevaisuuteen suuntautuminen eri elämänalat yhdistäen avaa laajemman perspektiivin elämään ja aikuisuuteen. Erilaiset elämänvalinnat ja -päätökset ovat arkista elämän eri osa-alueiden yhdistelyä. (Puhakka 1998, 204–205.) Ratkaisut avaavat tai sulkevat ovia, toisaalta mahdollisuudet päätösten uudelleen harkintaan vähentävät riskejä ja tarjoavat mahdollisuuden erilaisiin kokeiluun. Vaikka suunnitelmat eivät toteutuisivatkaan sellaisinaan, pyritään

vallitseviin olosuhteisiin sopeutumaan ja kokemaan asioiden etenevän omien suunnitelmien mukaisesti (Nummenmaa 1996, 103). Suunnitelmat ovat joustavia eikä koko elämää suunnitella yhden kortin, kuten tohtoroitumisen, varaan. Beck (1992, 92–94) korostaa itsekeskeisyyden olevan tyypillistä omaa elämää suunniteltaessa. Ihmiset kehittelevät elämästään haluamansa kaltaisia ja toimivat omien kiinnostuksiensa ja tavoitteidensa puitteissa. Yksilöllisyyttä ja ainutlaatuisuutta korostavassa yhteiskunnassa ihmiset joutuvat kilpailemaan keskenään ja mainostamaan itseään. Kilpailua käydään erityisesti koulutus-, kokemus- ja tietotaustoiltaan samankaltaisten kesken.

Yhteiskunnalliset ja yliopistolliset muutokset, yksilöllisyyden korostuminen elämänkulussa sekä naisen aseman kehitys muodostavat kiinnostavan kokonaisuhtälön, jossa julkinen ja yksityinen ovat tiiviissä vuorovaikutuksessa. Muuttuvassa yhteiskunnassa naisistuvien yliopistojen kehityksen voidaan nähdä olevan yhä enemmän naistohtoriopiskelijoiden käsissä. Tulevaisuuden kehityksen kannalta merkittävää on, kuinka yksilölliset ja yhteiskunnalliset tavoitteet kohtaavat toisensa.

2.3 Naistohtoriopiskelijat ennen ja 2000-luvulla

Suomen yliopiston juuret ovat 1640-luvulla (Husu 2007). Ensimmäiset naiset pääsivät Suomessa ja muissa Pohjoismaissa yliopistoon 1870-luvulla, vain hieman myöhemmin kuin Sveitsissä ja Ranskassa. Naiset tosin joutuivat hakemaan erivapautta ”sukupuolen aiheuttamasta esteestä”. Suomen ensimmäinen naismaisteri valmistui vuonna 1882 ja ensimmäinen naistohtori 1895. Virallisesti naiset pääsivät yliopistoihin vuonna 1901, jolloin ei enää vaadittu erivapautta. (Husu & Peltonen 2000, 2.) Ensimmäiset naistohtorit toimivat yleisimmin opettajina tai lääkäreinä ja jäivät naimattomiksi. Ajan hengen ja yleisten määräysten mukaan oli mahdotonta, että nainen olisi ollut samanaikaisesti sekä virkamies että perheenäiti. (Engman 2000, 8.) Suurin osa väitelleistä naisista oli aina 1920-luvun loppuun saakka naimattomia, mutta 1930–40-luvuilla naistohtoreista jo puolet oli avioituneita ja puolella avioituneista oli myös lapsia. Edelleen korkeimmin koulutetut naiset ovat muita naisia yleisemmin lapsettomia (Pietiläinen 2006). Vuonna 2004 iältään 45–49-vuotiaista lisensiaatti- ja tohtorin naisista 27 % oli lapsettomia. Samanikäisistä naismaistereista lapsettomia oli 20 %. Koulutustason aletessa myös lapsettomuus vähenee. Miehillä korkea koulutus vaikuttaa samassa ikäryhmässä päinvastoin, lisensiaatti- ja tohtorimiehistä lapsettomia on vain 16 %. (Pietiläinen 2006.)

Varhaiset tiedenäiset kohtasivat useita vaikeuksia, mutta heidän on kuvattu olleen vahvoja persoonallisuuksia ja esikuvia. Vaikka naisten korkeakouluopinnot yleistyivät, yleinen suhtautuminen ei muuttunut samassa tahdissa. Erityisesti 1930-luvulla Suomessa vastustettiin naisten yliopisto-opiskelua. (Husu & Peltonen 2000, 2–6.) Tällöin naisten työssäkäynti yleistyi ja he kilpailivat miesten kanssa työmarkkinoilla (Husu 2000, 32). Silti naisten yliopis-

to-opinnot yleistyivät 1910–1930-luvuilla Suomessa enemmän kuin muualla Euroopassa ja vuonna 1945 naisten osuus yliopisto-opiskelijoista oli yli 40 %, kun vastaava luku muissa teollistuneissa maissa oli 13–30 %. Naiset ovat olleet yliopistoissa enemmistönä 1960-luvulta alkaen, mutta vasta 1980-luvulla naisten tohtoriopinnot ja väitökset lisääntyivät. 1980-luvun puolivälissä väitelleiden naisten osuus oli noin 25 %. (Husu & Peltonen 2000, 2–6.) Yliopistojen naisistuminen on kiihtynyt 2000-luvulla, vuodesta 2007 alkaen uusista tohtoreista yli puolet on ollut naisia. Vaikka naisten ja miesten erovaisuudet ovatkin kaventuneet, ovat yliopiston sosiaaliset käytännöt, yhteisöt ja yleiset valtarakenteet miehiä (Julkunen 2004a, 9).

Naisten yhteiskunnallisen aseman kehitys näkyy myös perheissä. Historiallisesti naisen asema määrittyi miehen sosiaalisen aseman mukaan. Naisen työ oli koti ja perhe, mies vastasi ansiotyöstä ja ulkomaailman suhteista. Sittemmin naiset siirtyivät työelämään, mutta heidän työuransa tuli olla miestänsä vaatimattomampia. Perheen riippuvuussuhteet olivat tasapainossa, kun nainen tarvitsi miehensä elatusta ja statusta, ja mies tarvitsi naisen huolenpitoa ja rakkautta. Naisen työmenestyksellä ei ollut samanlaista vaikutusta miehen tai perheen asemaan, pikemminkin päinvastoin. Naisen asema nousi joko menestyvän miehen vaimona tai naimattomana oman uran luojana. (Julkunen 2004a, 116–118.)

Tasa-arvokehityksen myötä sekä mies että nainen ansaitsevat arvostuksen yhtäläillä kotona kuin työelämässäänkin. Kummankin menestys on perheen yhteiseksi hyväksi. (Kiianmaa 2012.) Tasaisemmin jakautunut vastuu perheen taloudellisesta ja emotionaalisesta hyvinvoinnista lisää perheen vakautta ja turvallisuuden tunnetta. Myös perheen aikuisten välinen ymmärrys ja keskustelumahdollisuus lisäävät hyvinvointia ja tasa-arvoisuutta. Kahden uran perheissä on silti omat vaikeutensa, esimerkiksi ajan riittämättömyys ja jatkuva neuvottelu vähäisen ajan käytöstä. (Julkunen 2004a, 116–118.) Nykyisin perhe ei automaattisesti heikennä naisen uramahdollisuuksia, sillä yksilölliset järjestelyt ovat mahdollisia. Yhä useammin isät haluavat keskittyä perheen arkeen lasten ollessa pieniä ja jättää urakehityksensä myöhemmäksi (Silva & Smart 1999, 4–7; Kiianmaa 2012).

Yleinen koulutustaso on sukupuolesta riippumatta noussut. Naiset ja miehet osallistuvat koulutukseen sekä työ- ja perhe-elämään pyrkien tasa-vertaisuuteen ja yksilöllisesti sopiviin ratkaisuihin. Yhteiskunnan tempo ja osaamisvaatimukset ovat kovat, mikä heijastuu yksilötason elämään. Yksilöt täyttävät yhteiskunnan vaatimuksia ja pyrkivät omaehtoiseihin tavoitteisiinsa. Kilpailu, menestys ja elinikäinen oppiminen ovat osa yhteiskuntaa ja yksilön arkea. Kehityskulku on kiihvasta ja se näyttäytyy elämänsäkulun hektisyytenä. Elämänsäkulun projektit ovat mittavia, limittäisiä ja tavoitteellisia. Tämä konkretisoituu erinomaisesti naisten arjessa, opinnoissa, työssä ja perheessä. Naiset tasapainoilevat työuran ja perheen välillä pyrkien tasapainoon omien ja ulkoisten odotusten paineissa. Miehillä elämän eri osien yhdistämistä on pidetty helpompana, eivätkä esimerkiksi työ ja perhe ole kilpailuasemassa, vaan luonnollisina rinnakkain. (Beck 1992, 112.) Silti muutokset heijastuvat

myös miehen asemaan yhteiskunnassa ja perheessä, esimerkiksi ajankäytöllisinä valintoina ja rajoituksina (Kiianmaa 2012).

Tohtorikoulutuksesta puhuttaessa usein helposti sivutetaan sekä naisten että miesten elämänkulkujen rakentumisen yksilöllisyys, systeemisyys ja kokonaisvaltaisuus. Tohtoriopinnot ovat erilaisten tohtoriopiskelijoiden yksilöllisissä elämänkuluissa vain yhtenä osatekijänä. Eri osa-alueet limittyvät ajallisesti toisiinsa ja niistä hahmotetaan yksilöllisesti itselle ja perheelle paras mahdollinen kokonaisratkaisu. Tohtoriopintojen sommittelu arkeen ja muiden merkittävien roolien joukkoon toimivaksi yhtälöksi on kiinnostava taito. Tohtoriopiskelijoiden kirjo on laaja. 30–40-vuotiaiden tohtoriopiskelijoiden elämänkulkua ruuhkauttaa moni samanaikaisesti toteutettava elämänprojekti: tulee työllistyä, perheellistyä ja luoda yksilöllisesti sopivat elämänpuitteet. (Raehalme 1996, 59–60.)

Tohtoriopinnot ovat viimeinen ja korkein porras koulutusjärjestelmässä. Tohtoriopintojen aloittamisen syyt ovat yksilöllisiä. Tohtoriopinnot ja väitöskirjatyö ovat vaativia projekteja, joihin sitoutuminen on edistymisen edellytys. Naistohtoriopiskelijat kokevat innostusta ja sitoutumista tohtoriopintojaan kohtaan, vaikka tulevaisuus on avoin ja täynnä uusia haasteita. Tohtorintutkinto ei takaa automaattista menestystä, vaan kilpailu kiristyy entisestään. (Saarinen 2003, 16, 86.) Tohtoriopiskelijat voidaan jakaa neljään erilaiseen motivaatio- ja elämänvaiheluokkaan. Yhden luokan muodostavat nuoret tutkijakoulutettavat, joilla tavoite tohtoroitumisesta on ollut jo pitkään selvillä. Toisen luokan muodostaa yliopiston henkilöstö, joka väittelee oman selustansa turvaamiseksi tai kuuliaisuudesta. Kolmas luokka muodostuu yliopiston ulkopuolisille työmarkkinoille sijoittuneista, joilla on vahva halu kehittää alaansa ja itseään. Neljännessä luokassa ovat eläkeikää lähestyvät tai jo eläköityneet, jotka haluavat kruunata uransa. Yliopistomaailman ulkopuolella tohtoriopintojaan tekevät aloittavat projektin monenlaisista henkilökohtaisista syistä. Usein professorilta on tullut merkittävä kannustus tai omassa elämässä on ollut jokin opinnoille sopiva tyhjiö. (Julkunen 2004a, 207.)

Tohtoriksi valmistutaan lukuisia erilaisia reittejä. Tutkijakoulujen lisäksi voi tohtoriopintoja tehdä yliopistotyön tai muun työn ohella, apurahalla tai tutkimushankkeessa. Vuonna 2001 väittelijöiden keski-ikä oli 36 vuotta, mikä osoittaa mukana olevan eri-ikäisiä ja eri tavoin tohtoriopintojaan tekeviä. (Hakala 2005, 111.) Tosin on huomattava, ettei maisteriopintoihinkaan tulla aina suoraan lukiosta, vaan mukana on elinikäisen oppimisen ajattelumallin mukaisesti myös aikuisia opiskelijoita. Haapakorven (2008, 14) mukaan tohtoriopiskelijat eivät muodosta yhtenäistä ryhmää: elämäntilanteet, tohtoroitumismotiivit, urataustat ja rahoituskanavat luovat yksilöllisiä tohtoriopiskelijoita. Tohtoriopiskelijat voidaan jaotella eri perustein, yleisimmät ovat ikä ja tieteenala. Nuoret uraansa aloittelevat tohtoroituvat tutkijakouluissa, apurahalla tai yliopistossa tutkimus- ja opetustehtävissä. Vanhemmat ja työelämässä olevat tohtoroituvat työnsä ohessa. Perheelliset nuoret naiset ovat yhä useammin palkallisina tutkijoina yliopistoissa kiireellisen elämäntilanteen ohjaamina, arjessa ei olisi muuten tilaa tutkimukselle.

Väitöskirjatyöhön kuuluu luonnollisesti erilaiset vaiheet ja ajanjaksot erilaisine tunteineen. Väitöskirjaprosessin aikana koetaan onnistumisen, keksimisen ja luomisen iloa. Ajoittain tulee kuitenkin vastaan vaativampia aikoja ja tilanteita, jolloin riittämättömyys ja väsyminen vaativat tohtoriopiskelijan arjessa. Erityisesti nuorehkot naistohtoriopiskelijat kokevat runsaasti stressiä ja riittämättömyyden tunteita. Nuoret naistohtoriopiskelijat kokevat muihin naistohtoriopiskelijoihin verrattuna vähiten myönteisiä tunteita ja eniten kielteisiä tunteita. Synkimmät tunteet, uupuminen tai pelko omasta uupumisesta sekä viha, ovat harvinaisempia, mutta silti koettuja tunteita. (Julkunen 2004a, 96–97.) Alle 40-vuotiailla naisilla on elämässään useita vaativia ja samanlaisia projekteja, jotka vaativat perinteisten traditioiden sijaan yksilöllistä paneutumista ja suunnittelua. Näiden lisäksi he ylläpitävät ja kehittävät omaa osaamistaan osallistumalla esimerkiksi erilaisiin koulutuksiin. Korkeakoulutuksen inflaation ja maisteritutkintojen yleistymisen myötä tutkintokilvoittelu kiristyy ja työpaikkojen koulutustasovaatimukset nousevat, jolloin yhä useampi hakeutuu tohtoriopintoihin. Lisäksi heikko työllistymistilanne saattaa ohjata tohtoriopintojen pariin.

Tohtorin tutkinnon arkistumisesta huolimatta se on yksilölle merkittävä saavutus ja etappi elämänkulussa. Tohtorin tutkinto on vahva näyttö kykeneväisyydestä asettaa ja saavuttaa päämääriä. Tohtorikilvoitteluun ryhtyminen on kaikista kehitetyistä tohtorikouluista ja palkallisista tutkimustehtävistä huolimatta riskejä sisältävä sijoitus. Omaa elämäntietoa ja sen kokonaisuutta mietitään, ja hahmotellaan vaihtoehtoisista näkökulmista, mitä tekijöitä omaan elämäntietoon ja arkeen halutaan ja toivotaan voitavan yhdistää, millä aikataululla ja missä järjestyksessä. (Julkunen 2004b, 102–103.) Usein elämä hahmotetaan projektien kautta (Lautamatti & Nummenmaa 2008, 111), on perheprojektia, väitöskirjaprojektia, työprojektia, rakennusprojektia ja kuntoprojektia. Elämäntietojen jatkuvuutta ja kokonaisvaltaisuutta on pilkottu. Projekteihin pilkkominen auttaa yhteen asiaan keskittymistä ja lisää tehokkuutta, mutta samalla se heikentää kokonaisvaltaista ymmärrystä.

2.4 Naisten tulevaisuus korkeasti koulutettuina

Usein tutkimukset tarkastelevat tohtorikoulutusta makrotasolta koskien tohtoriopintojen kansainvälisyyttä, rahoitusta, tieteen alaa tai tehokkuutta, mutta kokonaisvaltaisen ymmärryksen muodostaminen vaatii myös mikrotason tarkastelua ja tohtoriopiskelijan kokemuksen näkyväksi tekemistä. Antoisinta on makro- ja mikrotason yhteistarkastelu. Erityisen tärkeää uuden tiedon ja ymmärryksen vuoksi on tutkia harvemmin tutkittuja tohtoriopiskelijoita, kuten perheellisten, työkseen tai osa-aikaisesti tohtoriksi opiskelevien naisten kokemuksia tohtoriopinnoista osana elämäntietoa ja tulevaisuusajattelua. Tohtoroitumisprosessi on tulevaisuuteen suuntautuvaa tavoitteellista ja suunnitelmallista toimintaa (Lautamatti & Nummenmaa 2008, 107–108). Tohtori-

toroituminen kiinnittyy elämänkulun ajalliseen jatkumoon, menneisyyteen, nykyisyyteen ja tulevaisuuteen. Heidegger (2000) korostaa tulevaisuuden keskeisyyttä aikajatkumossa, tulevaisuuteen valmistaudutaan nykyisyydessä. Aiemmin, nyt ja tulevaisuudessa tehtävillä asioilla on tiivis suhde toisiinsa. Elämänkulun vaiheet ja kontekstit punoutuvat osaksi tohtoroitumista ja toisinpäin. Tohtoroitumisprosessin syklisyys sekä elämänkulun jatkuvuus ja kokonaisvaltaisuus muodostavat yksilöllisiä ja erilaisia kokemuksia ja kertomuksia. Tohtoroitumisprosessin arki ja tutkimuksen tekeminen on aktiivista, tietyn asian haluamista ja tavoittelua olemassa olevissa konteksteissa.

Tohtorikoulutuksen käytännöt ja tavoitteet ovat muutoksessa, millä on merkitystä myös yksittäiselle tohtoriopiskelijalle. Kansainvälisesti tohtoreiden lukumäärä kasvaa, eikä tohtorin tutkinto ole enää pienen eliitin oppiarvo, vaan siitä on tullut ammatillinen pätevyysvaatimus (Sainio 2010). Tuoreet tohtorit voidaan jaotella erilaisiin tohtoreiden alaryhmiin, uudenlaisiin tohtoreihin. Uudenlaiset tohtorit ovat usein kapeasti ja ammatillisesti suuntautuneita. Tohtorikoulutuksella on samanaikaisesti paikallisia taloudellisia tavoitteita ja globaaleja yhtenäistämistavoitteita. Yksittäisen tohtoriopiskelijan eduksi on tiedostaa laajemmat kehityslinjat, hahmottaa itsensä realistisesti osana kokonaisuutta, laatia itselleen toimivat tavoitteet ja tulevaisuuden suunnitelmat. Mikäli tohtoriopiskelija ei hahmota vallalla olevia trendejä tai tiedä omaa suuntaansa, voi vastassa olla epäselvä vaatimusten viidakko, ristiriitaisia käsityksiä ja epäselvyyttä tulevaisuuden mahdollisuuksista. (Boud & Lee 2009, 1–3.)

Tohtoriopiskelijoiden arkea tai heidän tulevaisuutta luotaavia ajatuksiaan ei juuri ole tutkittu tohtoriopintokonteksteja laajemmin, kotimaisina poikkeuksina Raehalme (1996) ja Peura (2008). Tohtoriopintoja käsittelevä tutkimus keskittyy pääosin artikkeleihin ja raportteihin, joissa painottuvat ohjaukselliset näkökulmat (esim. Lahenius 2013; Soini & Pyhältö 2012 toim.) tai makrotason näkemykset. Mikrotaso, eli tohtoriopiskelijoiden itsensä ääni, on tutkimuksissa taustalla ja heidän on ajateltu sopeutuvan annettuun rooliin. (Leonard & Becker 2009, 71.) Isojen linjojen ja pienten toteuttajien muodostama dialoginen kokonaisuus parantaisi osallisten tietoisuutta ja tehokkuutta. Visioissa ja strategioissa yritetään ennakoida tulevaisuutta ja valmistautua siihen sekä sopeutua epävarmuustekijöihin. Tulevaisuuden tutkimuksen tarkoituksena on osittain tuoda tulevaisuutta koskevia mahdollisuuksia tietoisuuteen, lisätä tulevaisuuden kontrolloitavuutta sekä valmistautua ennakkoimattomiin asioihin. Silti huolellisimminkin laaditut suunnitelmat voivat osoittautua käyttökelvottomiksi, odottamattomia asioita voi tapahtua. Eri kulttuureista riippumatta ihmisillä on samankaltaisia inhimillisiä tavoitteita ja arvoja. (Bell 1997, 1.)

Yksilöiden tieto omasta tulevaisuudestaan on yhtä suhteellista kuin tieto tiedemaailmassakin, se on epävarmaa ja vaille lopullisia totuuksia. Erilaiset ennusteet voivat olla sekä itseään toteuttavia että itseään kumoavia. Kahdesta samankaltaisesta lähtötilanteesta voidaan päätyä hyvin erilaisiin lopputuloksiin. (Niiniluoto 1999, 2.) Mitä paremmin tämän hetkisistä tulevaisuuteen

suuntaavista ajatuksista on tietoa, sitä paremmat edellytykset niiden toteuttamiseksi voidaan luoda (Kasurinen 1999). Yhteisöt ja yhteiskunnat luovat tiettyjä kulttuurisia kehyksiä, joissa toimitaan. Emme kuitenkaan aina vain yritä mukautua, vaan olemme innovatiivisia ja kapinallisiakin. Ihminen on luova, määrätietoinen ja päämääräsuuntautunut aktiivinen toimija. (Bell 1997, 158–159.) Valmistuvat tohtorit kohtaavat aiempiin vuosikymmeniin nähden erilaisen yhteiskunnan, todellisuuden ja tulevaisuuden. Tohtoreiden määrän kasvu, tiedon ja tietämisen muodon muuttuminen ja ylipäänsä tohtorikoulutuksen muutos luovat tarpeen tarkastella tohtoroitumisen nykykäytänteitä ja perusteita. Muutos pakottaa keskusteluun tohtorikoulutuksen ja tulevien tohtoreiden tulevaisuudesta. Tohtorikoulutuksen odotetaan vastaavan sille asetettuihin vaatimuksiin ja odotuksiin. Odotuksia asettavat myös tulevat tohtorit. (Boud & Lee 2009, 1-4.)

Tutkimusaiheen voi rinnastaa lähtökohtaisesti myös tulevaisuutta tutkivaan nuoreen tieteenalaan, futurologiaan, jolla on yhtäläisyyksiä filosofisessa perustassa ja hermeneuttisen ajallisuuden jatkumossa. Futurologian tutkimuskohteet ovat ihmetyttäneet: kuinka tutkia sellaista, jota ei vielä edes ole? Tulevaisuutta tutkitaan tukeutuen tietoon maailman nykyisestä tilasta, kehitystrendeistä sekä ihmisten suhteellisen pysyvistä käyttäytymisaiheuksista. Tieteen tulee tarkastella tulevaisuutta, vaikka sen mahdollisuudet ovatkin rajalliset. Tarkoituksena ei ole kertoa mitä todella tulee tapahtumaan, vaan hahmottaa laajojen vaihtoehtoisten mahdollisuuksin kirjoa sekä arvioida niiden todennäköisyyttä ja toivottavuutta. Kehityskulkujen arviointi edellyttää kykyä visioida ja arvottaa asioita. Arvojärjestelmät ovat erilaisia ja yksilökohtaisia, joten vaihtoehtoisia tulevaisuuksia on lukuisia ja niitä tarkastellaan erilaisista arvolähtökohdista. (Bell 1997; Mannermaa 1998, 20; Niiniluoto 1999, 4–5.) Tulevaisuuden tutkimuksella on pitkät perinteet antiikin Kreikkaan saakka, vaikka nykyaikaisessa tieteessä Suomessa tulevaisuuden tutkimuksella on vasta muutamien vuosikymmenien historia. (Söderlund & Kuusi 2002; Kamppinen, Malaska & Kuusi 2002.)

Tulevaisuusajatteluun liittyy keskeisenä ominaisuutena aika ja ajallisuus. Käsitys ajasta ja ajan merkityksellisyys ovat muuttuneet muun kehityksen myötä. Esimerkiksi mekaanisen kellon keksiminen 1200-luvulla toi huomattavan muutoksen ajan mittaamiseen ja ajan merkitykseen. Edelleen aikakäsitys on osin riippuvainen kulttuurista, erityisesti länsimaisissa kulttuureissa aika ja ajallisuus korostuvat. Aikakäsityksen tarkentuminen heijastuu ihmisten aikatietoisuuteen ja elämänkulkuun monin tavoin. (Whitrow 1999.) Usein aika käsitetään lineaariseksi, mutta on olemassa myös käsitykset syklisestä ajasta ja heiluriajasta. Sykliselle ajalle on tyypillistä aluttomuus ja loppumattomuus sekä tapahtumien toistuminen samantyyppisinä. Heiluriajalle on ominaista, että ajan ja tapahtuman muutos ovat toisiinsa kytketyt. (Kamppinen & Malaska 2002, 66.)

Nykyistä käsitystä ajasta leimaa tehokkuus ja tuottavuus, ajasta on tullut pääoma ja resurssi, jota arvotetaan ja josta on jatkuva pula. Ajan kuluminen koetaan nopeammaksi ja sen hahmottaminen menneisyyden, nykyisyyden ja

tulevaisuuden jatkumona on vaikeutunut kiihtyvän muutoksen vuoksi. Pirstaloitunut aikakäsitys korostaa nykyisyyden asemaa muiden aikaulottuvuuksien kustannuksella. Aikakäsityksen kiihtyvyys ja elämänkulun non stop -periaate värittävät elämänkulun arkea. Elämäkulun aikataulut ovat yksilöllisiä, mutta arkisella tasolla niihin on sovittava lukuisia valmiiksi määritettyjä sisältöjä. Ajan hallinta onkin yksi aikamme keskeisistä taidoista. Tavoitteena on ajan hyödyntäminen tehokkaasti tavoitteiden suunnassa. (Whitrow 1999.) Ajan lisäksi tulevaisuusajatteluun liittyvät arvot ja aktiivisuus. Arvot ohjaavat tekemään ja tavoittelemaan tiettyjä asioita erilaisilla aikaulottuvuuksilla. (Kuusi & Kamppinen 2002, 117.) Tohtoriopinnoissa aika, arvot ja aktiivisuus konkretisoituvat. Tohtoriopinnot vaativat ponnistelua, arkista ja ajallista organisoitua, jotta tärkeä tavoite voidaan saavuttaa. Ylijoki (2013) korostaa, että akateemisessa kontekstissa on perinteisesti arvostettu sitoutumista, esimerkiksi työtunteja ei ole laskettu. Työtä tehdään omassa rytmissä ja elämäntapana. Akateemisen työn kiire ulottuu kasvavassa määrin myös muille elämänkulun osa-alueille, perheeseen ja vapaa-ajalle.

Tohtoriopiskelijat, kuten ihmiset yleensäkin, suhtautuvat tulevaisuuteen ja sen suunnitteluun eri tavoin. Tulevaisuuden suunnittelussa keskeistä on jatkuvuuden ja todellisuuden tilan realistinen tiedostaminen. Ajatelmat suuntaavat nykyisen hetken kulkua kohti tulevaisuutta, huomisen todellisuutta, jonka kehityssuunnista on hyvä olla tietoinen. Tulevaisuuden hahmottaminen luo sekä yksilö- että yhteisötasolla sisäistä jäsentyneisyyttä toimintaan ja ohjaa elämässä tehtäviä valintoja. Suunnittelun ilmapiiri on laajentunut koskemaan kaikkia elämänkulun tekijöitä: perhettä, opintoja ja työuraa sekä niiden yhdistämistä elämäntalouteen saumattomaksi ja toimivaksi kokonaisuudeksi. Yleensä asiat eivät kuitenkaan etene suoraviivaisesti selkeänä kertomuksena, vaan lukuisten vaiheiden, katkelmien ja sattumienkin summana. Tulevaisuusajattelua tapahtuu sekä makro- että mikrotasolla: kollektiivisella yhteisöllisyyttä korostavalla sekä yksilökohtaisella tasolla. Todellisuudessa nämä tasot ovat vahvasti toisiinsa liittyneitä, vaikka usein ne tutkimuksellisista syistä erotellaankin. (Hirsjärvi & Remes 1986, 2–3, 18–20.) Elämme ja koemme nyt, mutta tulevaan nojautuen (Heidegger 2000, 404), samoin kuin tohtoriopinnot viittaavat tulevaan tohtoroitumiseen. Menneet ja tulevat elämänkulun vaiheet ja kokemukset ovat tosia vain nykyisyydessä, niitä tulkitaan aina kulloisenkin nykyisyyden ymmärryksen kautta (Heidegger 2000, 445). Ajallisuus painottuu tulevaisuuteen, vaikka nykyisyys on yleisin ymmärretty ajan muoto ja tyypistettynä nyt-hetkeen.

Kiivastempoisessa ja tehokkuutta arvostavassa yhteiskunnassa tulevaisuuteen tähyävä suunnitelmallinen toiminta ja prosessimaisuus ovat yleisiä ja odotusarvokin. Tohtoroitumisprosessin kokonaisuudesta, siihen liittyvistä tulevaisuusvisioista tai sen aikana muodostuvasta osaamisesta ei ole olemassa tarkkaa tietoa (Lee & Boud 2009, 22). Esimerkiksi Raehalmeen (1996) nais-tohtoriopiskelijat eivät vielä osanneet visioida tulevaisuuttaan, mitä nykyisin taas kasvavassa määrin pyritään tekemään. Tohtoriopinnot ja tohtoroituminen ovat elämänkulun jatkuvuudessa merkittävä etappi, eräänlainen veden-

jakaja (Saarisen 2003), jonka jälkeisiin elämänsä vaiheisiin orientoidutaan ja valmistaudutaan. Tulevaisuudessa tulevat tohtorit hyödyntävät osaamistaan hyvin kirjavissa tehtävissä, vaikka tohtorikoulutus keskittyy edelleen vahvasti tutkimuksellisuuteen. Tutkimusorientaatio on voimakas, esimerkiksi kehittäminen ja opettaminen jäävät sen varjoon (McAlpine, Paré & Starke-Meyerring 2009, 45). Yliopisto-opetuksen muutos eliitin opettamisesta massojen opettamiseen ilmenee nykyisin massoituneessa tutkimuksessa (Ylijoki 2013, 253). Lisäksi kehittyneissä ja moderneissa yhteiskunnissa tyypillistä on lisääntyvä liikkuvuus, runsaat tavoitteet ja uusien mahdollisuuksien avautuminen. Tiettyyn asemaan kiintyminen ei ole tarkoituksenmukaista, tuleekin pyrkiä yksilöllisyyteen ja sisäistää omat joustavat tavoitteensa; siis olla sisällepäin ohjautuva. (Antikainen 1998, 137.)

Tulevat tohtorit kohtaavat suuria odotuksia tulevaisuuden työelämässä, samanaikaisesti myös naisten ja miesten työelämänsijoittuminen jakautuu. Naiset valtaavat yliopiston työpaikat ja miehet yritysten tutkimus- ja kehittämistehtävät. Onkin arveltu yrity maailman korkeampien ansioiden ja vastaavasti yliopistomaailman laskevan statusarvon olevan nykyisen kehitystrendin taustatekijöinä. (Julkunen 2004a, 28, 33-34.) Nykyinen työelämä vaatii itsensä ja oman osaamisensa markkinoimista, myös tohtorit joutuvat uudella tavalla osoittamaan markkina-arvonsa. Erilaisten verkostojen ylläpito, tulos- ja kustannusvastuullisuus sekä joustavuus koskettavat tulevia tohtoreita. Perinteisesti professorin paikat eivät ole juurikaan tohtorinaisia vetäneet. Naisten kynnyksenä on arveltu olevan vaadittavien julkaisujen määrä, mihin syinä on pidetty aikapulaa ja vaikeutta irrottautua muista vastuista töissä ja kotona. (Julkunen 2004a, 99, 105-108.) Kuitenkin naisprofessorien määrä on Suomessa ollut nopeassa kasvussa. Vuonna 1981 professoreja oli 1488, joista yksikään ei ollut nainen. Vuonna 1990 professoreista naisia oli 242 (13 %) ja miehiä 1600 (87 %), ja vuonna 2000 professoreista naisia oli 424 (20 %) ja miehiä 1682 (80 %). (KOTA-tietokanta.) Vuonna 2012 naisprofessoreita oli jo 665 (26 %) ja miesprofessoreita 1938 (74 %) (Vipunen-tietokanta). Naisten osuus professoreista kasvoi noin 30 vuodessa reiluun neljännekseen. Naisprofessorien osuudella Suomi sijoittuu eurooppalaisessa vertailussa korkealle (Husu 2007).

Niin nais- kuin miestohtoritkin pätevoityvät maallikoista asiantuntijoiksi ja hankkivat tietyt meriitit (Julkunen 2004a, 174). He tekevät oman elämänsä kokonaisuuteen sopivia valintoja, hyppäävät tuntemattomaan, rai-vaavat uusia polkuja ja ennen kaikkea toimivat omalla yksilöllisellä tavallaan. Oman osaamisen ja oppimisen tiedostaminen antaa uusia ulottuvuuksia oman identiteetin muodostamiseen. (Julkunen 2004a, 175; Sennett 2002.) Tohtoroituminen on merkkipaalu ja siihen liittyy monia muutoksia. Perheelliselle naistohtoriopiskelijalle perhe tuo arkeen, elämänsä jatkamiseen ja tulevaisuusajatteluun realismia ja jatkuvuutta. (Peura 2008.)

Elämänkulun ajallisuus liittyy menneisyyden ja nykyisyyden kerronnalliseen konstruktion. Elämänkulku sisältää katkoksia ja epäloogisuutta, mutta se selitetään ymmärrettävänä ja ajallisesti jatkuvana kertomuksena. Tulevaisuus ei näyttäydy samalla tavoin loogisena ja jatkuvana, vaan sisältää päätettäisiä ja vaihtoehtoisia katkelmia elämänkulullisen kertomuksen jatkohahmotelmassa. (Heidegger 2000, 404.) Muuttuva maailma, yhteiskunta, yliopisto, työelämä, perhekäsitys ja naisen asema heijastuvat naisen elämänkulkuun. Mielenkiintoista onkin tutkia kuinka perheellinen alle 40-vuotias naistohtoriopiskelija jäsentää omaa elämänkulkuaan, miten yleinen ja yksityinen sekä muutos nivoutuvat naistohtoriopiskelijan arkeen. Miten he kokevat ja ymmärtävät elämänkulun osa-alueet osana tulevaisuusajattelua ja omaa elämänkulullista kertomustaan?

3 TUTKIMUSMETODOLOGISET VALINNAT

3.1 Tutkimustehtävä ja -menetelmä

Tutkimukseni tarkoituksena on ymmärtää perheellisen, alle 40-vuotiaan nais-tohtoriopiskelijan elämänkulkua ja tulevaisuusajattelua kokonaisvaltaisesti. Tutkimuksessani yksilöt ovat ainutkertaisia tutkimuskohteita laadullisen ihmistieteellisen tutkimusperinteen mukaisesti (Varto 1992, 57–58). Tarkastelen perheellisen nais-tohtoriopiskelijan elämänkulkua yksilöllisyyttä ja systeemisyyttä painottaen, en naisnäkökulmaa korostaen, mikä voidaan tulkita postfeministiseksi (Nikunen 2012, 274–275; Giddens 1991) tarkasteluksi. Tässä tutkimuksessa yksilölliset elämänculut eivät siis sitoudu vain sukupuoleen, vaan tarkastelen elämänculua laajempänä eri tekijöiden kokonaisuutena. Sukupuolittuneet roolit ovat jatkuvassa muutoksessa, niistä neuvotellaan ja sovitaan joustavasti erityisesti perheiden tasolla. Vain sukupuolisesti positioitunut tarkastelu ei nähdäkseni tarjoa riittävästi ymmärrystä syventäviä näkökulmia. Elämänculullinen tutkimus on yleistynyt muuttuneessa yhteiskunnassa, jossa yksilöt refleктоivat itseään ja asettavat itselleen päämääriä. Perinteiden murtuminen pakottaa aktiiviseen ja reflektiiviseen oman suunnan etsimiseen. Elämänculullinen tutkimus mahdollistaa arkisten ilmiöiden taustalla vaikuttavien prosessien tarkastelun sekä tuo esiin yksilöllisen vaihtelun. Yksilölliset elämäncululliset kokemukset ja vaihteet muodostavat erilaisia elämänculullisia kertomuksia. Tarkastelussa yhdistyvät makro- ja mikro-tason kytkevät yhteiskunnan, tiedekentän ja yksilöiden kohtaamat muutokset. Tutkimuksen aihealueita on aiemminkin tutkittu, mutta ajankohtaiset muutokset ja niiden yhteistarkastelu yksilön kokemina on uudempi näkökulma.

Lähtökohtana on yksilöllinen kokemus, josta fenomenologinen tutkimusperinne ponnistaa. Yksilöllisellä kokemuksella on konteksti, jossa se tapahtuu ja sitä tulkitaan sekä ymmärretään hermeneuttisen dialogin hengessä. Elämänculullisista kokemuksista tulkitaan looginen, ehyt ja kokonaisvaltainen ymmärrettävä kertomus, narratiivi, missä muodossa kokemuksia jäsenetään ja jaetaan. Perheellisen nais-tohtoriopiskelijan hermeneuttisen tulevaisuusajattelun kokonaisvaltainen ymmärrys pohjautuu ajalliseen jatkumoon: menneisyyteen, nykyisyyteen ja tulevaisuuteen (ks. Heidegger 2000). En si-

toudu yksittäisten metodien osoittamiin rajattuihin toimintatapoihin, vaan lähestymistapani on soveltava ja tutkimusaiheen luonnetta korostava. Elämäkulullinen tutkimus ja narratiivisuus liittyvät luonteiltaan toisiinsa. Kerptomuksellinen konstruointi välittää merkityksellisiä elämäkulullisia kokemuksia, vuorovaikutteisesti ja yhteisöllisesti muodostuvaa käsitystä itsestä. Elämäkulullisessa aineistossa narratiivisuus on läsnä aineiston kerronnallisessa muodossa. (Heikkinen 2007.)

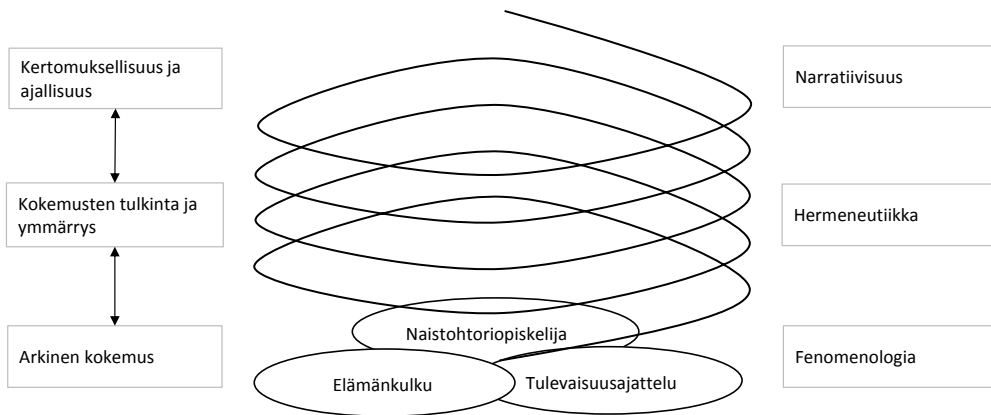
Tutkimuksen aineistona on 12 alle 40-vuotiaan perheellisen naistohtoriopiskelijan väljästi teemoitettua ja narratiivista haastattelua. Huomioin tohtoriopiskelijanaisten elämäkulun eri osa-alueet ja niiden välisen vuorovaikutuksen laajasti sellaisina, kuin ne heidän kokeminaan ja kertominaan välittyvät. Selvitän elämäkulun eri osa-alueiden järjestämistä ja järjestymistä perheen, tohtoriopintojen ja työn kesken. Keskeiset teemat valikoituivat tutkimusprosessin hermeneuttisen kehän (Gadamer 2004) edetessä. Teemoihin nojautuvassa elämäkulullisessa aineistossa on narratiivisia piirteitä (Ricoeur 2005; Syrjälä 2008). Kokonaisuymmärrys muodostuu dialogisessa tulkinnan ja ymmärryksen kehässä, jossa teemoittaiset yksityiskohdat nivoutuvat kokonaisuuteen, elämäkululliseen kertomukseen (Gadamer 2004, 29). Keskeisenä kokonaisuutta yhdistävänä tekijänä on ajallinen jatkuvuus (Heidegger 2000). Aineiston sisällönanalyysissä on piirteitä sekä yksilön kokemukseen pureutuvasta fenomenologiasta että kokemuksen ymmärrykseen ja tulkintaan keskittyvästä hermeneutiikasta. Teemoittainen sisällönanalyysi mahdollistaa tyyppien ja tyyppitarinoiden konstruoinnin, jolloin tutkimusilmiön kokonaisuus, aineiston ja etenevän analyysin narratiivinen luonne kehittyvät. Tutkimusraportissa pyrin ajalliseen ja narratiiviseen jatkumoon siten, että lukijan hermeneuttinen lukuote mahdollistuu.

Tutkimustehtävät:

1. Millaisena perheellinen alle 40-vuotias naistohtoriopiskelija ymmärtää elämäkulkunsa ennen tohtoriopintoja?
2. Kuinka naistohtoriopiskelija järjestää arkensa ja yhdistää elämäkulkunsa eri osa-alueet?
3. Miten perheellinen naistohtoriopiskelija hahmottaa omaa tulevaisuuttaan tulevana tohtorina?
 - 3.1 Kuinka nykyiset tohtoriopinnot ohjaavat tulevaisuusajattelua?
 - 3.2 Kuinka elämäkulun eri osa-alueet yhdistyvät suunnitelmassa kokonaisuudeksi?
4. Millaisia naistohtoriopiskelijoiden tyyppitarinoita elämäkulullisessa tarkastelussa muodostuu?

Raportin rakenne pelkistää tutkimusprosessin vaiheita, todellisuudessa tutkimus eteni vuosien kuluessa syklisesti ja eri vaiheet kietoutuivat toisiinsa. Tutkimusprosessin hermeneuttiset, sykliset ja itseään korjaavat vaiheet eivät välity täydellisinä, mutta kuvaan prosessia mahdollisimman tarkasti, jotta lukija voisi seurata ajatusteni kulkua ja valintojeni perusteita. (Ks. Varto 1992, 112.) Kuvaan tekemiäni metodisia valintoja sekä niitä lähtökohtia ja asetelmia, joihin esiyymmärrykseni kiinnittyy ja joista hermeneuttinen prosessini kumpuaa. Tieteenfilosofiset näkemykset ja traditiot toimivat koko tutkimukseni logiikan selkärankana (ks. Varto 1992, 44).

Tutkimukseni keskiössä on perheellisen naistohtoriopiskelijan yksilöllisesti tulkitut kokemukset elämänkulun ajallisessa jatkumossa. He muodostavat kokemuksistaan ajallisesti loogisia ja kontekstiin sidottuja yksilöllisesti ja yhteisesti ymmärrettyjä elämänkulullisia kertomuksia. Tutkimukseni metodologinen ydin on tieteenfilosofisesta näkökulmasta pääasiallisesti hermeneutiikan perinteessä. Lisäksi sitoudun jossain määrin fenomenologiaan ja narratiivisuuteen. Tutkimus pohjautuu yksilölliseen kokemukseen, mikä on fenomenologisen tarkastelun keskiössä, ja kokemukset tulkitaan narratiivisesti ymmärrettävään muotoon. Kertomuksissa välittyy elämänkulullisten kokemusten ajallinen (Ricoeur 2005) ja muodostuvan ymmärryksen täydentyvä luonne. Tieteenfilosofiset fenomenologiset, hermeneuttiset ja narratiiviset lähtökohdat liittyvät kokemukseen ja merkitykseen, sekä ymmärrykseen ja tulkintaan (Laine 2007, 28). Fenomenologian hengessä keskityin kokemusten tarkasteluun tutkimushenkilöiden konteksteista (ks. Gall, Gall & Borg 2003, 481). Edellä esitettyä monimetodista näkökulmaa tutkimusilmiöön havainnollistan kuviossa 2.

KUVIO 2. Monimetodinen näkökulma tutkimusilmiöön.

Tutkimukseni tarkoitus on lisätä ymmärrystä, jolloin oleellista on eläytyä tutkittavien elämismaailmaan, ajatuksiin ja tunteisiin kokonaisvaltaisesti. Gadamer (2005, 211, 216) näkee hermeneutiikan keskinäisen ymmärtämisen taitona. Hermeneuttinen asenne ei ole vain metodista, vaan inhimillisen yhteiselon toteutumista, keskustelua ja kokemuksellisuutta. Hermeneuttinen ymmärtäminen on taito, ei vain oppia ymmärtämisestä. Hermeneutiikassa oman esiyymmärryksen, ennakkoluulojen ja perinteiden tiedostaminen ja julkituominen on tärkeää, erityisesti kun tutkijan asema tulkinta- ja ymmärrysprosessissa on keskeinen. (Gadamer 2004.) Esiymmärryksen tiedostaminen ja kriittinen suhtautuminen ovat täydentyvän ymmärryksen kannalta merkittäviä (Tontti 2005, 60–61; Heidegger 2000), ja oikeuttavat ja mahdollistavat muiden ymmärryksen kommentoinnin (Tontti 2005, 62). Hermeneuttinen tietoisuus on altis toisinymmärtämiselle, erilaisten näkökulmien olemassaolo on lähtökohtaista.

Ajallisuus liittyy tutkimuksessani sekä tutkimusprosessiin että -aiheeseen. Ymmärryksen tavoittelu vaatii pitkällisen kypsytelyn (Gadamer 2004), ajallisuus on keskeistä hermeneuttisessa ymmärtämisessä ja tulkinnassa (Tontti 2005, 56–57; Heidegger 2000). Ajallinen ulottuvuus elämänkulun ja tulevaisuusajattelun tutkimuksessa on luonnollinen. Hermeneuttinen prosessi mahdollisti ja pakotti tutkimusasetelmien relevanssin tarkasteluun ja muuttamiseen sekä käsitteiden väliaikaisuuteen (ks. Siljander 1988, 118).

Elämänkulun eri tapahtumat limittyvät toisiinsa ja saavat merkityksen dialogissa ympäristön kanssa. Narratiivisuus korostaa koetun ja tulkitun loogisuutta, ajallisuutta ja jaettavuutta. Merkitykset ja todellisuus rakentuvat vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa ajallisessa ja kulttuurisessa kontekstissa (Heidegger 2000). Naistohtoriopiskelijan elämänkulussa ja tulevaisuusajattelussa ajallisuus kytkeytyy narratiivisiin piirteisiin. Elämänkulun kokemukselliset tapahtumat rakentuvat kokonaisuutena, jatkumona ja juonnellisesti kerrottavana (Heidegger 2000; Heikkinen 2007, 145). Omakohtaisia kertomuksia konstruoidaan ja tulkitaan kontekstisidonnaisessa prosessissa. Merkittävät tapahtumat nivoutuvat osaksi omaa elämänkulullista kertomusta, osaksi mielekästä ajallista kokemusjatkumoa. (Tontti 2005, 72; Heikkinen 2007, 145; Hänninen 2002.) Perheelliset naistohtoriopiskelijat konstruivat tulkintojensa varaan oman elämänkulullisen kertomuksensa, eivätkä vain referoi tapahtumia (ks. Chase 2005, 656). Narratiivisen elämänkulullisen kertomuksen hahmottaminen on löytöretki menneeseen ja samalla kurkistus tulevaan (Syrjälä 2007), ymmärtämistä kerronnallisessa muodossa, mistä tulen, missä olen ja mihin voisin olla menossa. Ymmärryksen saavuttamiseksi tulee tuntee menneisyys ja nykyisyys sekä ennakoida tulevaa (Heidegger 2000). Vaikka elämme samaan aikaan samassa kulttuurissa, ovat kertomuksemme yksilöllisiä. Objektiivista totuutta ei ole, on erilaisia totuuksia. (Heikkinen 2007, 145.) Eri tilanteissa, eri ihmisille ja itselle kerrotaan erilaisia kertomuksia, joiden kautta merkittävät kokemukset saavat kontekstin, kulttuurisen ja ajallisen kiinnikkeen sekä ymmärrettävän muodon (Syrjälä 2007).

Perhe, tohtoriopinnot ja työ sekä muut elämän osa-alueet ovat osana nais-tohtoriopiskelijoiden elämänkulullista kokonaiskertomusta ja edustavat sen ajallista jatkuvuutta. Elämänkulun kokonaisuuden ymmärrys vaatii eri tekijöiden yhteistarkastelua, yksityiskohtien ja niiden välisten suhteiden ymmärrystä. (Gadamer 2004, 34–36.) Pyrkimys ymmärtämiseen liittyy myös tutkimuskohteeseen, ihmiseen. Ihmiselle käsitys ja kokemus maailmasta ovat omakohtaisten kokemusten tulkintojen summa. (Gadamer 2004, 37.) Pyrin huomioimaan tutkimusprosessissani yksilöiden kokemukseksittit kokonaisvaltaisesti. Elämänkulku ymmärretään loogisena kokonaisuutena, jossa on juoni ja kerronnallisesti etenevä lineaarinen jatkumo. Eri aikaulottuvuudet nivoutuvat toisiinsa, niiden ymmärrys ja tulkinta vaativat ajallisen kokonaisuuden hahmottamista kerronnallisesti tai siihen pyrkimistä (Ricoeur 2005, 164, 166). Ajallisuus on läsnä kertomusten kielessä. Kokemuksen arkinen esiymmärrys tapahtuu kerronnallisesti, tulkinta ja ymmärrys etenevät prosessimaisesti. (Ricoeur 2005, 167.)

Lähtökohtani tutkijana on luotettavuuden ja tutkimusprosessin hermeneuttisuuden hahmottamiseksi tuotava julki (ks. Heidegger 2000; Gadamer 2004; Tuomi & Sarajärvi 2006, 24–27). Laadullinen tutkimus kietoutuu tiiviisti elämismaailmaan, jossa tutkijanakin olen osallisena. Osallisuus ja kontekstin ymmärrys on laadullisessa tutkimuksessa oleellista, jopa edellytys (Varto 1992, 26). Ihmistieteiden tutkijana omasta kokemuksestani on hyötyä tutkimuskohteen tulkinnassa ja ymmärryksessä. Karttunut elämäkokemus on hermeneuttinen tulkintaväline (Gadamer 2004, 6–7). Samalla oma lähtökohtani kuitenkin ohjaa kysymistä ja tulkintaa. Tärkeitä seikkoja voi jäädä rajallisen ymmärrykseni vuoksi huomiotta ja muodikkaat tutkimukselliset suuntaukset voivat ohjata tulkintaani. Prosessin aikaiset ristiriidat, erehdykset ja sisäinen epäselvyys osoittavat pyrkimystäni ymmärrykseen. (Gadamer 2004, 21, 32–33.)

Oma esiymmärrykseni ja näkökulmani tutkimusaiheeseen on monimuotoinen. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielmani sivusi tulevaisuusajattelua, mistä jäi kiinnostus tutustua tarkemmin erilaisiin tapoihin ymmärtää elämäntulkua ja sen ajallisuutta. Esiymmärrykseeni on osuutensa myös kokemuksillani väitöskirjaprojektista perheellisenä, äitinä ja työntekijänä sekä ajanhallinnan haasteista, priorisoinnista ja ristiriitaisista vaatimuksista. Eri roolit, kuten äitiys, tuovat elämäntulkkuun jatkuvuutta ja viiteryhmän, jolla on yhteistä kokemuksellista ymmärrystä. Äitiys ja tohtoriopinnot mahdollistivat tutkimuksessa tohtoriopiskelijaäitien kokemuksiin eläytymisen. Tutkimuksen edetessä tohtoroitumisprosessi tuli tutuksi monella tapaa, tohtoriopintojen merkitys limittyi elämäntulkkuun ja tulevaisuusajatteluun. Olisin sopinut tutkimukseni kohdejoukkoon, mikä on sekä vahvuus että heikkous. Yhdistävinä tekijöinä ovat perheellisyys, tohtoriopinnot sekä alle 40 vuoden ikä, joiden lisäksi elämäntulkuissa oli yksilöllisiä ominaisuuksia ja osa-alueita. Positioni valottaminen ja tutkimusprosessini kuvaus tarjoavat lukijalle mahdollisuuden kurkistaa hermeneuttisen kehäni kulkuun sekä mahdollisuuden tehdä omia tulkintoja tulkinnoistani ja päätelmistäni. (Ks. Tontti 2005.) Koin

monipuolisen osallisuuden ja kokemuksellisuuden kokonaisuutta rikastavana, olen kokenut aiheen tiiviisti iholla ja arjessa ja välillä siitä tahattomasti ja tahallisesti etääntynyt.

3.2 Tutkimuskohteena yksilöllinen kokemus

Tutkimukseni kohteena ovat naistohtoriopiskelijoiden yksilölliset elämäntilanteet ja kokemukset perheellisyyden, tohtoriopintojen ja työn näkökulmia painottaen. Ne muodostavat elämäntilanteen keskiön ja määrittävät ajallisesti jatkuvaa elämäntilannetta. Kokemusta elämäntilanteesta värittävät yksilöllisesti omaksutut ja koetut roolit. Äitiys on arkinen ja kasvavassa määrin yksilöllinen rooli. Äidin rooli on säilyvä ja muotoaan muuttava sekä yhä vahvemmin yksilöllisesti muihin rooleihin konstruoitava. Äidin ja tohtoriopiskelijan roolit ovat isoja ja erityisesti samanaikaisina vaativia, muille rooleille jää yksilöllisesti erilaisia asemia. Tohtoriopintojen tulevaisuusarvo ja -odotukset vaihtelevat. Koulutuksellinen tohtorin oppiarvo saavutetaan, mutta sen heijastuminen toimintaan ja pyrkimykseen on yksilöllistä.

Tutkimukseni naistohtoriopiskelijat tavoitin Jyväskylän yliopiston eri tiedekuntien tohtoriopintoja organisoivien henkilöiden avustuksella sähköpostilistoja hyödyntämällä. Käytännössä ensimmäinen kontakti tutkittuihin oli heille tammikuussa 2009 välitetty sähköpostiviestini (liite 1). Sähköpostissani esittelin lyhyesti itseni sekä tutkimusaiheeni ja samalla pyysin vastausviestiä, mikäli vastaanottaja kuului kohdejoukkoon ja kiinnostui osallistumaan tutkimukseeni. Lisäksi pyysin viestinvälitystä tutkimukseen sopiville henkilöille ja näin tapahtuikin lopulliseen tutkimukseeni valikoituneiden henkilöiden yliopistojen perusteella. Aineistossani on edustus Helsingin, Jyväskylän ja Tampereen yliopistoista. Samanaikaisesti välitin tutkimuspyynnön kolmelle tuntemalleni tohtoriopiskelijalle ja pyysin heitä välittämään viestiä eteenpäin tutkimukseen soveltuville henkilöille. Sain kaikkiaan 19 vastausta, joista 16 oli rajaukseen sopivilta henkilöiltä. Lähetin kiinnostuneille uuden sähköpostiviestin, jossa kerroin tarkemmin tutkimukseni pääteemoista ja haastattelusta. Tämän jälkeen sovimme haastattelun ajankohdan ja paikan.

Haastattelin 12 naistohtoriopiskelijaa. Mukaan valikoituivat nopeimmin tutkimuspyyntöni reagoineet, joiden kanssa haastattelusta konkreettisesti sopiminen eteni mutkattomasti. Valintaperusteina olivat alle 40 vuoden ikä, perheellisyys ja käynnissä olevat tohtoriopinnot. Valintaani eivät vaikuttaneet tohtoriopiskelijoiden yliopisto, opiskeltava ala eikä opiskeluvaihe tai -tapa. Toteutin haastattelut helmikuussa 2009 pääosin Jyväskylän yliopiston eri tiloissa, paikat vaihtelivat omasta työhuoneestani tutkittavan työhuoneeseen ja kirjaston tiloihin. Haastatteluista neljä toteutin puhelimitse tutkittavien aloitteesta. Syynä toiveeseen oli lapsenhoitoaasteet ja kiire. Puhelimitse toteutetut haastattelut olivat sisällöllisen antinsa puolesta rinnastettavissa kasvokkain toteutettuihin haastatteluihin (myös Partanen 2011).

Naisten tieteenalat vaihtelivat, anonymiteetin suojelemiseksi ja oman vastuuni tiedostaen (ks. Varto 1992, 18) en esitä pääaineita tai tiedekuntia tutkimushenkilöittäin. Tutkimieni henkilöiden pääaineet luonnontieteellisillä tieteenaloilla olivat: hallintotiede, johtaminen, kansanterveystiede, matemaatiikka ja psykologia (2), sekä ihmistieteenaloilla: gerontologia, kasvatustiede (2), liikuntatiede, naistutkimus ja yhteiskuntapolitiikka (ks. Biglan 1973). Tieteenalajaotteluun ei ole selkeää kaavaa, pääaineet voidaan jaotella eri kriteerein. Erilaiset tutkimusmuodot vaihtelevat ja niitä yhdistellään eri tavoin riippuen tieteenalasta ja organisaatiotyypistä (Ylijoki, Marttila & Lyytinen 2012, 126). Nähdäkseni tekemäni jako on riittävä ja tarpeellista tehdä, sillä eri tieteenalojen käytännöt jakautuvat ja värittyvät osin tämän jaon perusteella (myös Hiltunen & Pasanen 2006; Nummenmaa & Pyhälto 2008) ja jako on yleisesti käytössä.

Eri tieteenaloilla tohtoroitumisprosessi on eriluonteinen, mikä heijastuu kokonaisuuteen. Eroavaisuuksien keinotekoista häivyttämistä ei toivota, sillä tieteenalojen erityispiirteet nähdään enemmänkin voimavarana (Hakala 2009a). Jako luonnontieteellisten tieteenalojen ryhmissä tehtävään tutkimustyöhön ja ihmistieteiden tieteenalojen itsenäisempään tutkimukseen korostetaan eri konteksteissa (myös Nummenmaa & Pyhälto 2008). Ryhmämuotoinen tutkimustyö tarjoaa usein valmiin aiheen, rajatun tutkimuskohteen osana isompaa kokonaisuutta, valmiit puitteet, olosuhteet, verkostot, aikataulut ja rahoituksen. Tehtävänä on hoitaa annettu tutkimusosio osoitetussa ajassa. Itsenäinen tutkimus on yleistä kvalitatiivisessa tutkimuksessa, erityisesti ihmisläheisillä aloilla, ja se vaatii itseohjautuvuutta, tutkimusaiheen määrittelyä ja rajausta, soveltuvan metodin valintaa, oman paikan etsintää tutkijayhteisössä, rahoituksen hankintaa ja omaehtoista tutkimuksen edistämistä. Eri aloilla sosiaalistutaan erilaisiin käytäntöihin. Sekä luonnontieteellisen että ihmistieteellisen tieteenalan tutkimuksen rahoitus- ja tekemuodot ovat lopulta moninaiset. Kokonaisuutena voidaan sanoa eri alojen tohtoriopiskelijoiden habituksen ja identiteetin muodostuvan heidän sosiaalistuessaan omaan tieteenalaansa. Habitus viestittää alan arvostuksista, näkökulmasta tarkastella ja arvottaa asioita sekä tietyistä suoritustasosta, joka on ominainen tietyn tasoisen koulutuksen hankkineille. (Bourdieu & Passeron 1990.) Akateeminen identiteetti on yksilöllinen ja monikerroksinen, ja se kehittyy prosessin edetessä.

Tässä tutkimuksessa painottuu tohtoriopintojen pää- tai sivutoimisuus sekä niiden myötä muotoutuvat kontekstit, ei tieteenalan merkitys. Naistoh-toriopiskelijoista yhdeksän teki tohtoriopintoja päätoimisesti, joista palkallisina seitsemän. Syyt päätoimisten tohtoriopiskelijoiden suureen osuuteen tutkimuksessani ovat moninaiset ja tulkinnalliset. Ehkä he mielsivät itsensä identiteetiltään vahvemmin tohtoriopiskelijoiksi ja tutkimukseni kohderyhmäksi. On mahdollista, että muun työn ohessa tohtorin tutkintoa tavoittelevat mielsivät itsensä vahvemmin muun kuin tohtoriopiskelijan roolin kautta. Heidän suhteensa yliopistoon ja tutkimustyön arkeen voi heistä itsestään näyttäytyä päätoimisia löyhempänä. On myös oletettavaa, että perheelliset

alle 40-vuotiaat, mahdollisesti muun työn ohella opiskelevat ovat kiireisiä ja rajaavat ajankäyttönsä muihin asioihin kuin tutkimushaastatteluihin osallistumiseen. Määttä (2009) kuvaa aikuisten elämänkontekstien ja väitöskirjan kokonaiskuormitusta, jonka mukaan juuri ajankäytön hallinta on onnistumisen ja väitöskirjan etenemisen kannalta keskeistä. Tohtoriopintojen rahoitus ja ajalliset resurssit liittyvät toisiinsa, mutta tässä tutkimuksessa en lähtökohteisesti erittele tai vertaile tohtoriopintojen rahoituskanavia enkä sitä tehdäänkö tohtoriopintoja tutkijakoulussa, tohtoriohjelmassa tai niiden ulkopuolella.

Tutkimukseni naistohtoriopiskelijoiden ikäkeskiarvo oli noin 32 vuotta, vanhin oli 38-vuotias ja nuorin 25-vuotias. Luonnontieteellisten tieteenalojen keskiarvoikä oli hieman alle 30 vuotta ja ihmistieteellisen tieteenalojen vajaa 34,5 vuotta. Tutkimukseni naistohtoriopiskelijoiden lapsuuden perheet olivat pääosin ydinperheitä. Tutkituista viidellä oli yksi sisarus, kuudella oli kaksi sisarusta ja yksi oli ainoa lapsi. Tutkitut sijoittuivat pääosin sisarussarjan vanhimpiin tai keskimmäisiin lapsiin, kaksi oli lapsuuden perheensä kuopuksia. Nykyiset elämäntilanteet olivat yksilöllisiä, vaikka sisälsivätkin samoja elementtejä. Eroavaisuuksia oli lasten määrässä ja ikävuosissa, työkokemuksessa, puolison koulutus- ja työhistoriassa, taloudellisessa asemassa sekä tohtoriopintojen vaiheessa ja tekemuodossa.

Maisterintutkintonsa haastatellut olivat suorittaneet Helsingin, Jyväskylän ja Tampereen yliopistoissa sekä eräässä eurooppalaisessa yliopistossa. Kahdella oli kaksoistutkinto, eli kaksi maisterintutkintoa. Maisterintutkinnot olivat valmistuneet vuosina 1999–2009, yleisimpänä vuonna 2005 maistereita valmistui neljä. Maisterintutkinnon jälkeen tohtoriopinnot aloitettiin pian, yhdeksän aloitti tohtoriopintonsa suoraan ja kolme vuoden kuluessa. Lisäksi maisteriopintojen aikana ja jälkeen oli hankittu työkokemusta yliopistossa ja sen ulkopuolella.

Kaikki tutkitut olivat aloittaneet tohtoriopintonsa 2000-luvulla. Tohtoriopinnot olivat haastatteluhetkellä kestäneet keskimäärin hieman alle viisi vuotta. Väitöskirjat olivat eri vaiheissa, sekä alkua että loppuvaiheessa. Yksi oli aloittanut tohtoriopintonsa kuluneena vuonna, kahdella oli väitöspäivä sovittuna ja yhdellä oli väitöskirjan käsikirjoitus esitarkastuksessa. Tohtoriopintoihin arveltiin kuluvan keskimäärin kuusi vuotta, mikä ei vastaa yleistä neljän vuoden tavoitetta, vaikka valtaosa tutkimukseeni osallistuneista teki tohtoriopintoja päätoimisesti. Väitöskirjan arvioitu valmistumisajankohta vaihteli vuodesta 2009 vuoteen 2015, lisäksi kaksi pohti vakavasti tohtoriopintojensa keskeyttämistä. Tohtorintutkinnon vuosina 1992–2010 suorittaneiden keski-ikä vaihtelee tieteenaloittain. Luonnontieteiden ja tekniikan alalta valmistuvat nuorimmat, noin 30-vuotiaat tohtorit. Vanhimmat tohtorit valmistuvat yhteiskunta- ja humanististen tieteiden aloilta ja ovat noin 38-vuotiaita. (SVT 2010.) Eroihin vaikuttavat esimerkiksi tieteenalojen käytännöt ja tohtoriopintojen rahoitus.

Naisista seitsemän edisti tutkimushetkellä tohtoriopintojaan yliopistossa palkallisena ja päätoimisesti, lisäksi kaksi opiskeli päätoimisesti apurahalla, yksi oli perhevapaalla, yksi oli työttömänä ja yksi opiskeli sivutoimisesti muun työn ohella. Kaikki 12 naista olivat jossain vaiheessa tohtoriopintojaan opiskelleet päätoimisesti erilaisten rahoitusten avulla. Valtaosa päätoimisista tohtoriopiskelijoista mielsi itsensä tutkijaksi, koska he tekivät väitöskirjatutkimustaan työkseen. Euroopan komission suositukseksi on kutsua tohtoriopiskelijoita tutkijoiksi (early stage researchers) (OPM 2006, 83), mutta sitä nimitystä ei Suomessa tohtoriopiskelijoista juuri käytetä. Varsinaisesti tohtoriopiskelija opiskelee tutkimuksen tekemistä ja pätevytyy tutkimuksellisiin asiantuntijatehtäviin, hän ei ole tutkija eikä opiskelija. Yliopiston näkökulmasta tohtoriopiskelijat eivät ole vielä tutkijoita. Opiskelijan status osoittaa tohtoroimattoman asemaa, päästäkseen tiettyyn oppiarvoon on opiskeltava. Tohtoriopiskelija-käsite kuvaa vain osittain väitöskirjaansa tekeviä, mutta silti osuvimmin. Käsitteenä tohtoriopiskelija kuvaa tavoitetta ja asemaa selkeämmin kuin esimerkiksi väljästi arkipuheessa käytetty jatko-opiskelija -käsite. Tohtoriopiskelijoiden kokemus asemastaan tiedeyhteisössä vaihtelee opiskelijasta itsenäiseen asiantuntijaan (Stubb, Pyhältö, Soini, Nummenmaa & Lonka 2010).

Naistohtoriopiskelijoista kahdeksan eli avioliitossa, kolme avoliitossa ja yksi oli yksinhuoltaja. Kaikilla haastatelluilla oli tutkimusrajauksen mukaisesti lapsia, lapsimäärä vaihteli yhdestä kolmeen, keskiarvo oli kaksi, kun suomalaisen naisen keskimääräinen lapsiluku on 1,8 (Pietiläinen 2006). Lasten iät vaihtelivat 1–14 vuoteen, keskiarvoikä oli 5 vuotta. Naistohtoriopiskelijat liittyivät tärkeimmät roolinsa ensisijaisesti äitiyteen ja tohtoriopintoihin.

Naistohtoriopiskelijoista yhdeksän asui yliopistonsa sijaintikaupungissa ja kolme teki tutkimustaan toiselta paikkakunnalta. Etänä opiskelleet kokivat tilanteensa upeana mahdollisuutena yhdistää läsnäoloa vaativa perhetilanne ja tohtoriopiskelu, mutta toisaalta he kokivat etätutkimuksen syrjäyttävän itsensä tieteen teon ytimeksi ja verkostoista. Taulukossa 1 esitän koosteen nais-tohtoriopiskelijoiden keskeisistä taustatiedoista: ikä, lapsimäärä, perhemuoto, päätoimi sekä tohtoriopintojen aloitusaika ja arvioitu valmistumisaika.

Teemat toimivat väljinä kehyksinä haastatteluissa, niiden avulla jokaisessa haastattelussa käsiteltiin ainakin tutkimustehtävän kannalta oleellisiksi ennakoimani sisällöt. Tutkimuksessani teemoittain painottunut kerronnallinen haastattelu tekee eroa elämäkertomukselliseen haastatteluun, jossa kerrontaa ei rajoiteta (ks. Paananen 2008, 23). Teemojen avulla varoen ohjasin kerronnan fokusta tutkimustehtävien mukaisesti. Teemat eivät kuitenkaan rajoittaneet haastateltavien mahdollisuutta teemoista vapaaseen kerrontaan, mistä ovat osoituksena aineistolähtöisesti analyysissä muodostuneet uudet teemat. Teemat toimivat itselleni muistilistana haastattelutilanteessa, jokaisessa haastattelussa käsiteltiin yksilöllisesti painottuen kaikki laatimani teemat. Täydentyneet teemat (Hirsjärvi & Hurme 2000) kuvastivat ymmärrykseni kehitystä tutkimusilmioista, eli mitkä asiat ymmärsin eri vaiheessa keskeisiksi (ks. Kvale & Brinkmann 2009, 107).

Ennen teemahaastatteluiden toteutusta pyrin valmistautumaan niihin huolellisesti. Jäsenin itselleni vielä kerran tutkimukseni tarkoituksen ja luonteen, millaista tietoa voisin saada, miten saisin tarvitsemani tiedon, kuinka minimoisin oman subjektiviteettini läpikäytävyyttä ja mitä tulisin aineistolle tekemään. Testasin teemahaastattelun rungon esihaastattelemalla henkilöä, joka olisi voinut kuulua varsinaiseen tutkittavien joukkoon. Esihaastattelun myötä muutin alustavaa teemojen käsittelyjärjestystä, karsin toistoa ja lisäsin ikä-teeman. Samalla sain tuntumaa teemahaastattelun toteutukseen. Teemahaastattelussa oleellista oli saada mahdollisimman paljon tietoa (ks. Tuomi & Sarajarvi 2006, 75–77), minkä vuoksi informoin haastateltavia tutkimukseni keskeisistä lähtökohdista, käytänteistä, eettisistä seikoista ja keskeisistä teemoista etukäteen. Teemahaastattelutilanteen aluksi kertosin tutkimuksen tarkoituksen osallistujille, minkä olin jo aiemmin rekrytointivaiheessa tehnyt (ks. Rastas 2008). Painotin yksilöllisyyden ja anonymiteetin tärkeyttä. Kysyttäessä tarkensin yksityiskohtia. Keskustelimme haastattelun nauhoittamisesta ja näin vähensimme sen aiheuttamaa jännitystä (ks. Hirsjärvi & Hurme 2000).

Teemahaastattelun aloitus oli erityinen ja tärkeä vaihe (myös Ruusuvaara & Tiittula 2005, 24). Haastateltavan rentoutuminen, keskittyminen ja kokemus kuulluksi tulemisesta olivat tavoitteenani. Avoimen ilmapiirin luomisen tarkoituksena oli rohkaista naistohtoriopiskelijaa kertomaan yksilöllisen elämäntarinansa sellaisena kuin hän itse sen koki (ks. Varto 1992, 51). Välittömässä ja luottamuksellisessa tunnelmassa he kertoivat tulkintani mukaan avoimesti omasta elämäntilustaan pyrkimättä oikeisiin tai sosiaalisesti suotuisiin vastauksiin. Haastattelijana tiedostin empatiakykyäni ja olemukseni merkittävyyden, haastateltavien kehittyvät osin tietoisesta opettelusta ja harjoittelusta, osin ne ovat sisäsyntyiset.

Alkuun ohjasin haastateltavat kertomaan aihepiiriin liittyen vapaasti. Avoin lähestymiskäytännöllä vältin johdattelua ja annoin haastateltavan rajoittamattani osoittaa kulkusuunnan. (Ks. Kvale 1996; Atkinson 2007, 234–235.) Tämän jälkeen haastattelu eteni keskustelumaisesti teemoja ja elämäntilun ajallisuutta joustavasti mukailen. Eri haastatteluissa teemojen käsittelyjärjes-

tys vaihteli ja teemat saivat erisuuruisia asemia haastateltavien kerronnan mukaisesti. Teemojen käsittely haastatteluissa rakentui aloitteestani pääosin luonnolliseen ajalliseen jatkuvuuteen (Heidegger 2000) edeten menneisyydestä nykyisyyteen ja tulevaisuuteen. Lisäksi kerronnallisuus mahdollisti elämänkulun tarkastelussa luontevat siirtymät ja tarkennukset eri aikamuodoissa.

Hahmottelemani alustavat teemat joustivat ja jalostuivat hermeneuttisesti haastatteluiden aikana ja myöhemmin tutkimuksen edetessä. Kohdensin päähuomion tutkimustehtävän kannalta keskeisiin teemoihin, mutta seurasin kiinnostuneena kerronnan suuntia ja ulottuvuuksia. Haastatteluissa tuli esiin uusia ja ennakoimattomia teemoja kokonaisuutta rikastamaan. Mikäli haastatellun kerronta karkasi liian kauas tutkimustehtävän näkökulmasta, ohjailin kerronnan takaisin tutkimuksen kannalta keskeisiin teemoihin (ks. Kvale 1996). Pidin esittämäni kysymykset lyhyinä ja yksiselitteisinä, lisäksi jatkokysymyksillä varmistui molemminpuolinen ymmärrys (ks. Rastas 2008). Olin laatinut muutaman keskeisen kysymyksen tarkempaan muotoon valmiiksi, muuten haastattelut etenivät keskustelevasti teemoja mukaillen. Haastattelun aikana tein nopeita valintoja, mitä kysyin ja miten, mitä tarinapolkuja lähdin selventämään ja mitä en.

Haastattelun mahdollisuudet olivat osin riippuvaisia kekseliäisyydestäni aiheen käsittelyssä sekä sosiaalisista kyvyistäni. Haastateltavat pyrkivät luomaan käsityksen tavoitteistani sekä hahmottivat haastattelun ydinkysymykset sekä haastattelun perimmäisen tarkoituksen. (Ks. Alasuutari 1999, 149.) Kvale (1996) muistuttaa, että haastattelussa on huomioitava sekä haastattelijan että haastateltavan ennakkokäsitysten vaikutus. Haastattelutekniikkaan on olemassa monia ohjeita, silti tärkeintä oli keskittyä kuuntelemaan aktiivisesti haastateltavan kerrontaa (ks. Kvale 1996, 132), mikä korostuu hermeneuttisessa ja fenomenologisessa tutkimusfilosofiassa. Haastattelemani naiset loivat hermeneutiikan hengessä tulkinnallista ymmärrystä elämänkulustaan (ks. Gadamer 2004) haastattelun aikana. Hermeneuttisen näkemyksen mukaan haastateltavan kerronnassa on lukuisia tasoja ja haastattelussa on mahdollisuus hermeneuttisen tulkinnan kehän toteutumiseksi. Ymmärsin haastattelujen edetessä tutkimusaihetta aiempaa syvemmin ja laajemmin haastatteluissa ilmenneiden uusien näkökulmien ansiosta (ks. Kvale 1996, 84–100).

Henkilökohtaisen haastattelun eduksi koin sen joustavuuden ja muutosherkkyuden. Luontevuutta ja antoisuutta lisäsi vuorovaikutuksellinen liikkumatila keskeisten teemojen ja kysymysten käsittelyssä haastateltavan kerronnan mukaisesti. Henkilökohtaisessa vuorovaikutuksessa sain tutkimukseni kannalta olennaista ja vivahteikasta tietoa suoraan haastateltavilta itseltään heidän omilla sanoillaan ja ilmauksillaan (ks. Kvale 1996). Henkilökohtainen haastattelu myös osaltaan varmensi kerronnan loogisuuden, jolloin voidaan ajatella saadun luotettavaa tietoa. Kertojat olivat vastuullisia kertomustensa uskottavuudesta ja totuudellisuudesta. (Chase 2005.) Tohtoriopiskelijanaisten tietämys tutkimuksen periaatteista ja tutkimusprosessin kulusta loi hyvät edellytykset haastatteluiden vuorovaikutteisuudelle. Haastatteluti-

lanteessa havainnoin tilannetta kokonaisuutena ja kirjasin tunnelmat välittömästi kunkin haastattelun päätyttyä analyysivaiheessa hyödynnettäviksi.

Arkiset kokemukset ja kertomukset niistä voivat olla sekavia ja monimutkaisia (Chase 2005, 659–660). Keskeistä on tutkittavan ja tutkijan välinen suhde, jossa toinen on kertomuksen kertoja ja toinen sen kuuntelija. Tämä edellytti huolellista läsnäoloa ja tilan antamista kertojalle. Haastattelu on keskustelumuo- to, jossa kumpikin osapuoli vaikuttaa haastattelun kulkuun ja sisältöön dialogisesti (Gadamer 2004). Arkikokemusten perusteella tiedämme, kuinka haastattelut etenevät ja miten niissä toimitaan. Arkikeskustelussa osapuolet ovat tasa-arvoisia, mutta tutkimushaastattelussa haastattelija kontrolloi tilannetta. Tutkimushaastattelussa on piirteitä sekä arkisesta että professionaalista keskustelusta, tutkimushaastattelulla on tietty muoto, tarkoitus ja kysymystekniikka. (Hirsjärvi & Hurme 2000.) Tutkimukseen osallistuneet olivat aiheeseen hyvin orientoituneita, mikä ilmeni laajana kerrontana ja aineiston sisällöllisenä rikkautena. Keskustelussa ymmärtäminen tapahtuu tasavertaisena ja kunnioittavana dialogina. Oman näkemyksen ankkurointi tai toisen asemointi ennalta latistavat dialogisen ymmärtämisen. (Gadamer 2004, 74.) Ymmärrän hermeneutiikan laajemmassa mielessä yleisenä virittyneisyyden tasona, avoimuutena, oman lähtökohdan tiedostamisena, kiinnostuksena toisenlaisia näkemyksiä kohtaan ja rakentavana kyseenalaistamisena. Hermeneutiikan historia on sen metodista asemaa pidempi, jo varhain hermeneutiikka tarkoitti ymmärtämisen käytännöllistä puolta (Gadamer 2004, 129, 173).

Liiallinen tilanteen ja oman roolin tiedostaminen voi rajoittaa vuorovaikutusta ja pahimmillaan kutistaa haastattelun sisällöllistä antia. Haastatteluis- sa annoin tilaa hiljaisuudelle, mahdollisuuden omantahtiseen kerrontaan ja riittävästi aikaa miettiä. Itselleni tutkimusaihe oli tuttu, mutta haastateltavien kannalta aihe vaati enemmän pohdintaa. Positiivista oli, että haastatellut pohtivat ja analysoivat elämänkulkuaan kokonaisuutena, sen osia ja niiden välisiä suhteita. Aiheen luonteeseen pohtiva tyyli ja erilaiset mahdollisuudet sopivat hyvin, juuri sellainen on tämän tutkimuksen näkökulmasta antoisa tutkimusaineisto. Narratiivisessa tutkimuksessa kertomukset syntyvät vuorovaikutuksessa ja tietyissä olosuhteissa. (Chase 2005.)

Teemahaastattelu soveltui hyvin elämänkulun ajallisen jatkuvuuden, kokemuksellisuuden sekä narratiivisen näkökulman yhdistämiseen. Kertomukset muodostivat ja välittivät kokemuksia todellisuudesta (ks. Syrjälä 2007). Elämänkulun kokonaisuus ei ole yksinkertaista ja selkeää, mutta teemoit- taisen käsittelyn kautta eri osa-alueiden vuorovaikutteisuus, jännitteisyys ja ristiriitaisuuskin pääsivät yksilöllisesti esiin (ks. Tuomi & Sarajärvi 2006, 75–76). Erilaisten yksilöllisten tulkintojen (Gadamer 2004) tiedostaminen ja huomioiminen oli tärkeää. Elämänkululliset kertomukset etenivät juonelli- sesti, ajallisesti ja teemoittain konstruoiden ymmärrettävän kokonaisuuden, tosin todellisuutta pelkistäen. Jotkut asiat jätettiin kokonaan kertomatta tai niistä kerrottiin pinnallisesti, vaikka niillä olisi suuri merkitys elämänkulussa. Kertojilla on oikeus selektiiviseen kertomukseen. Yksilölliset elämänkululli-

set kertomukset olivat sidoksissa aikaan, kulttuuriseen ja yhteiskunnalliseen kontekstiin. Yksilöllisiä kertomuksia tarkastelemalla mahdollistui laajemman kontekstin ymmärrys, makro- ja mikrotason tarkastelu. (ks. Syrjälä 2007.)

Haastattelun teemojen puitteissa saadut kerronnalliset ja loogisesti konstruoidut vastaukset rinnastuivat narratiivisesta tutkimuksesta tuttuihin minitarinoinhin. Sisällölliset teemat houkuttelivat haastateltavaa juonellistamaan elämänsä kronologisesti ja kertomaan minitarinoita, diskursiivisesti muodostuvia narratiivisia helmiä. Kertomukselliset minitarinat muodostuivat kokemuksista, joilla oli merkitys tutkimukseni kannalta. (Ks. Syrjälä 2008.) Haastatellut kertoivat oman elämänkulkunsa kertomuksen totena, he konstruivat siitä loogisen ja ajallisen jatkumon sekä valottivat ristiriitaisuuksien ja epävarmojen tekijöiden konteksteja ja suhteita. Oman elämänkulun hahmottaminen kertomuksena on nykyihmiselle tuttua ja helppoa.

Haastattelut etenivät keskustelumaisesti esittämästäni kysymyksestä haastateltavan kerronnalliseen vastaukseen ja kuittaukseeni, joka oli sanallista tai sanatonta viestintää, kuten nyökyttelyä. Haastateltavalle merkki kuulluksi tulemisesta ja vastauksen hyväksymisestä oli tärkeä. Kuittaus oli tilanteen lukua, joka voi myös vähentää kerronnan laajuutta ja lisätä kiireen tuntua, jolloin haastateltava odottaa jo seuraavaa kysymystä. Haastattelutilanteen erityisyydestä huolimatta haastattelukin oli normaali vuorovaikutustilanne. (ks. Ruusuvoori & Tiittula 2005.) Kvale (1996, 84–100) muistuttaa kysymisen tavalla olevan merkitystä siihen, millaisia vastauksia kysymyksiin voisi saada. Toivoin haastateltujen hahmottavan ja pohtivan elämänsä osien kautta kokonaisuutena ja näkemään elämänkulkunsa jatkumona. (Ks. Jokinen 2005, 17.) Omalla toiminnallani halusin vähentää pyrkimystä vastata sosiaalisesti suotuisalla tavalla. Haastatteluiden kulku oli vaivatonta ja luonnollista, olimme haastattelutilanteessa läsnä. Osapuolten keskinäinen luottamus, kunnioitus ja kiinnostus auttoivat syvällisen ja runsaan aineiston saamisessa. Huomasin kuinka tärkeää on muistaa haastattelun kuluessa esiin tulleita seikkoja ja kriittisesti tavoitella loogisuutta. (ks. Kvale 1996, 147–149.) Haastattelussa sain puhuttuna suoraa tietoa henkilökohtaisista kokemuksista, kirjoitettuna kokemuksellisuus etäännyy (ks. Van Manen 1990, 67).

Tutkimushenkilöt olivat avoimia, rohkeita ja analyttisiä omasta arjestaan, elämänkulustaan ja tulevaisuusajattelustaan kertoessaan. Ajoittain he intoutuivat puhumaan yleisellä tasolla, mutta toivat mukaan myös omakohtaiset kokemuksensa. Juuri henkilökohtaiset kokemusperustaiset kertomukset olivat ensiarvoisen tärkeitä. Ennalta en voinut tietää mitkä teemat ja kysymykset olivat lopulta tutkimuksen kannalta antoisimpia. Laajojen ja kertomaan houkuttelevien kysymysten nopea laadinta haastoi aktiiviseen läsnäoloon ja vuorovaikutukselliseen herkkyyteen. Kertomukseen yllyttäminen edellytti huolellista valmistautumista, sopivaa vireystilaa ja keskittymistä. Paradoksaalista oli, etten voinut tietää kertomuksia ennalta. Tutkittavalla ja itselläni saattoi olla eri käsitys siitä, mikä oli erityistä, merkityksellistä ja kertomisen arvoista. (Ks. Chase 2005, 661–662.) Tutkittaviksi päätyneet kertomukset olivat lopulta seulottuja ja melko satunnaisia.

Jotta tutkimusaineisto olisi ymmärrettävä, todellisuutta vastaava ja mahdollisimman vähän johdattamani, aloitin ja myös lopetin haastattelut elämänkulkua ja tulevaisuusajattelua laajasti koskevilla kysymyksillä. Haastatteluissa huomioin johdattelun ja rajaamisen vaaran, haastattelut etenivät laajasta perspektiivistä tarkennettuihin teemoihin ja taas lopetus oli teemoista etäännyttävä ja kokonaisvaltaisen kerronnan mahdollistava. Halusin kuulla yksilöllisesti merkittävistä kokemuksista ja myös kysyin niistä, kuten Laine (2007, 38) rohkaisee. Kvale (1996, 135) painottaa, että fenomenologisen ajattelun mukaan kuuntelun tulisi olla ennakkokäsityksistä vapaata ja haastateltavan kerronnan mukaan etenevää, jolloin haastateltava kertoo kokemuksistaan haastattelijan keskeyttämättä. Asetelmassa on haasteensa: fenomenologinen näkemys korostaa ennakkoluulojen ja vahvojen olettamusten haitallisuutta, kun taas hermeneuttisesti esiyymmärrys ja sen kasvu tulkinnan kehässä nähdään edellytyksenä dialogiselle haastattelulle. Näin ollen tarkastelun fokus oli ensin kokonaisuudessa, sitten tarkemmin yksityiskohdissa ja niiden välisissä suhteissa ja lopuksi jälleen laajassa kontekstissa. Näin tuli esiin ensin tutkittavien intuitiivisia ajatuksia, sitten käsittely tarkentui ja lopuksi muodostui synteesimäinen perusteltu pohdinta. Naisten pohdinnat ristiriitaisista tilanteista vahvistuivat, tarkentuivat ja muuttuivat haastattelujen edetessä.

Haastattelun jälkeen refletoimme yhdessä haastateltavan kanssa päällimmäiset tunnelmat haastattelutilanteesta (ks. Rastas 2008). Nauhurin sammuttua loppujuttelu jatkui luonnollisena ja sille oli selkeä tarve (myös Ruusuvoori & Tiittula 2005, 25). Sen myötä tutkimuksellinen tilanne päättyi ja siirryimme arkisempiin keskusteluaiheisiin. Mikäli haastateltava kysyi tai tulkitsin hänen sitä odottavan, kerroin omista tohtoriopinnoistani, perheestäni ja työstäni. Itsestä kertomista haastatteluiden yhteydessä pohdin etukäteen ja päätin jättää sen johdattelun välttämiseksi haastattelun loppuun. (Ks. Kvale 1996.) Harkittavanani oli kuinka paljon itsestäni ja ajatuksistani paljastin haastattelun kuluessa, kun tavoitteena on luotettava ja yksilöllinen tieto ilman johdattelevia. Tutkijan kertoessa tutkimustilanteesta jotain itsestään, voi se rohkais- ta haastateltavaa kertomaan enemmän ja laajemmin. Samanikäiselle, samaa sukupuolta olevalle ja tohtoriopintojen suhteen vertaiselle kerrottiin omasta elämästä eri tavalla kuin taustaltaan täysin erilaiselle. Tulkinta oli monisuuntaista ja taustojen merkitys kaksisuuntainen. (Ks. Alasuutari 1999, 146.) Itsestä kertominen voi etäännyttää tai lähentää haastattelun osapuolia (Ruusuvoori & Tiittula 2005, 25). Haastattamani henkilöt tekivät minusta tulkintoja jo tutkimusrekrytointivaiheessa tekstistäni, tavastani ilmaista itseäni, käyttämistäni käsitteistä, tutkimusaiheesta ja tieteenalastani. Kasvatustieteilijälle voidaan kertoa tiedostetusti ja tiedostamatta tietyistä teemoista tietyllä tavalla ja painotuksilla. Lisäksi meitä yhdisti erityinen suhde tutkimukseen, teimme väitöstutkimusta ja olimme siihen monitahoisesti kytkeytyneitä. Toisaalta liialliseen yhteisymmärrykseen luottaminen voi kaventaa aitoa ymmärrystä ja yksilöllisyyden huomaamista. Tulkintani mukaan yhtenevät taustatekijät loivat tilanteeseen luottamusta, vertaisuutta ja luontevuutta. Silti tiedostin yksi-

ölliset erot, en oletanut tietäväni ja heti ymmärtäväni, vaan aidosti kiinnostuin jokaisesta yksilöllisestä elämänculusta.

Tulkitsin haastattelutilanteen onnistuneeksi, kun haastateltava rohkaistui pohtimaan asioita ja ristiriitaisuuksia ääneen nopean ja yksilotteisen vastauksen sijaan. Haastateltu konstruoi omaa todellisuuttaan ja samalla oivalsi omasta elämänculustaan jotain. Haastattelupyynnöön reagoineet olivat selvästi pohtineet aihetta etukäteen, mikä ilmeni osittain helppona kerrontana. Sujuvien vastausten lisäksi he joutuivat pinnistelemaan ja sommittelemaan teemoja elämänculkuunsa loogisesti sopiviksi. Muutama kertoi aiheen olleen haastava, mutta innoittavan omaehtoiseen ajattelutyöhön jatkossakin. Kun haastattelun päätteeksi kirjoitin tuntemuksiani ja ajatuksiani muistiin, ne auttoivat myöhemmissä vaiheissa palauttamaan haastattelutilanteen mieleeni ja analyysivaiheessa niistä avautui uusia tulkintayhteyksiä. (Ks. Kvale 1996, 124–129.)

Haastatellut olivat persoonina erilaisia, haastattelutilanteessa yritin sopeutua erilaisiin puherytmeihin ja erilaisiin sanattoman viestinnän tapoihin. Haastateltavat olivat yhteistyöhaluisia, motivoituneita, asiantuntevia ja ilmaisultaan ilmeikkäitä. He kertoivat johdonmukaisesti ja tarkasti elämänculustaan ja tulkintani mukaan pyrkivät loogiseen ja ymmärrettävään kertomukseen. Lisäksi he pohtivat ja valottivat elämänculkuunsa eri näkökulmia ja ristiriitoja, mikä oli todellisen elämän kompleksisuutta kuvaavaa. Myös vaikeita tilanteita käsiteltiin, kuten eroa ja opintojen keskeyttämispuhdintoja. He havainnollistivat kerrontaansa esimerkein eivätkä jatkuvasti muuttaneet näkemyksiään tai loiventaneet kertomaansa. Haastatteluun saapuneilla henkilöillä oli kontekstit, joista he saapuivat, ja haastattelun jälkeen he siirtyivät toisiin konteksteihin, minkä näin huomionarvoisena asiana.

Teemahaastattelulla on selkeät etunsa, mutta sitä on myös kritisoitu kokemuksien tutkimuksessa (esim. Laine 2007, 37), tutkittavan kerrontaa kokemuksistaan ei tulisi rajata teemoittelemalla. Teemojen muodostamat väljät raamit saattavat ohjata kerrontaa tutkimuskysymysten mukaisesti. Teemat kuitenkin toimivat tutkimuksessani tutkimustehtävän tavoitteen taustatukena. Teemojen avulla kerronta pysyi pääosin tutkimusrajauksen mukaisessa aihepiirissä rajoittamatta kuitenkaan yksilöllistä vaihtelua kerronnassa ja kerronnan sisältöä. Täydentyneet teemat osoittivat aineistolähtöisyyttä ja analyysin herkkyyttä.

3.4 Kerronnallisen aineiston sisällönanalyysi ja tulkinta

Haastatteluaineistoa kertyi 12 teemahaastattelusta yhteensä 16 tuntia ja viisi minuuttia. Pisin haastattelu kesti kaksi tuntia ja lyhin 45 minuuttia. Keskimäärin haastattelun kesto oli tunti ja 34 minuuttia. Pian aineistonhankinnan jälkeen litteroin haastattelut. Yhteensä litteroitua tekstiä kertyi 184 liuskaa, laajuus yhdestä haastattelusta vaihteli 11 sivusta 21 sivuun, keskimääräinen

sivumäärä oli reilu 15 sivua. Tiesin analyysin painottuvan sisältöön, jolloin litteroinnissa painotin sisällöllisiä seikkoja tutkimuskysymysten ohjatessa tarkastelunäkökulmaa (ks. Ruusuvuori & Tiittula 2005). Haastatteluaineiston litteroinnissa suhteeni aineistoon syveni entisestään ja jo alustavasti käynnissä ollut tulkinta- ja analyysiprosessi vahvistui. Kirjasin litteroinnin aikana syntyneitä ajatuksia ja ideoita muistiin myöhemmin palattaviksi. Aineiston eri käsittelyvaiheissa analyysi oli jatkuvasti käynnissä, esiin nousi uusia aiheen kannalta mielenkiintoisia näkökulmia. Toimitin litteroidut haastattelut kullekin haastatelluille sähköpostitse, kuten olin luvannut, ja pyysin mahdollisia tarkennuksia tai kommentteja. Vain yksi kommentoi haastattelunaikaisen elämäntilanteensa tiiviyttä ja kertoi elämän rauhoittuneen väitöksen jälkeen. Näin toimimalla mahdollistin haastatelluille tunnun kuulluksi tulemisesta, vaikkeivät he kommentoineetkaan. Litteroituun aineistoon syvennyin lukiemalla sitä tutkimushenkilöittäin. Orientaatio aineiston analyysiin alkoi esiyttämyksen ja aineiston alustavan perehtymisen myötä. Taulukossa 2 esitän aineistonkäsittelyn vaiheet pelkistetysti, minkä jälkeen tarkennan prosessikuvausta.

TAULUKKO 2. Aineiston käsittely tutkimusprosessin eri vaiheissa.

Tutkimusprosessi	Alustavat teemat	Teema-haastattelu	Aineiston sisällön teemoittainen analyysi	Narratiivinen analyysi, tyypittely ja tyypittarinat	Kokonaisuus
Tavoite	Esiymmärryksellinen aiheen ymmärrys	Kerronnalliset ja teemoittaiset elämäntekijät kertomukset	Aineiston eksplikointi ja ilmiön monipuolisuus	Tutkimusaiheen luonne, kokonaisvaltaisuus, analyysin synteesi	Tutkimustehtävään vastaaminen ja ilmiön ymmärrys
Aineiston luonne	Väljä ja kerronnallinen teema-haastattelu	Täydentyvät teemat, kerronnallisuus ja ajallisuus	Sisällönanalyysi, kattava ymmärrys ilmiökokonaisuudesta	Elämäntekijät ja tyypittarinat	Osien ja kokonaisuuksien vuorovaikutus kontekstissa
Analyysimenetelmä	Teemat sisällönanalyysin apuna	Omakohmainen suhde aineistoon ja kasvava ymmärrys	Teoriasidonnainen sisällönanalyysi teemoittain, tyypittelyn perustana	Teemoihin perustuva elämäntekijöiden tyypien ja tyypittarinoiden narratiivinen konstruointi	Tutkimusilmiön luonne, osien suhde kokonaisuuteen ja elämäntekijät holistiset tarinat
Merkitys tuloksiin	Tutkimustehtävä ohjaa, täydentyvät teemat	Tiedonlähde	Teemat ja ajallisuus kokonaisuuden jäsentäjinä sekä tyypittelyn perustana	Tutkimusilmiön kunnioitus, ymmärryksen täydentymisen ja tulkintojen syventäminen	Synteesi, tulkinta ja suhteuttaminen

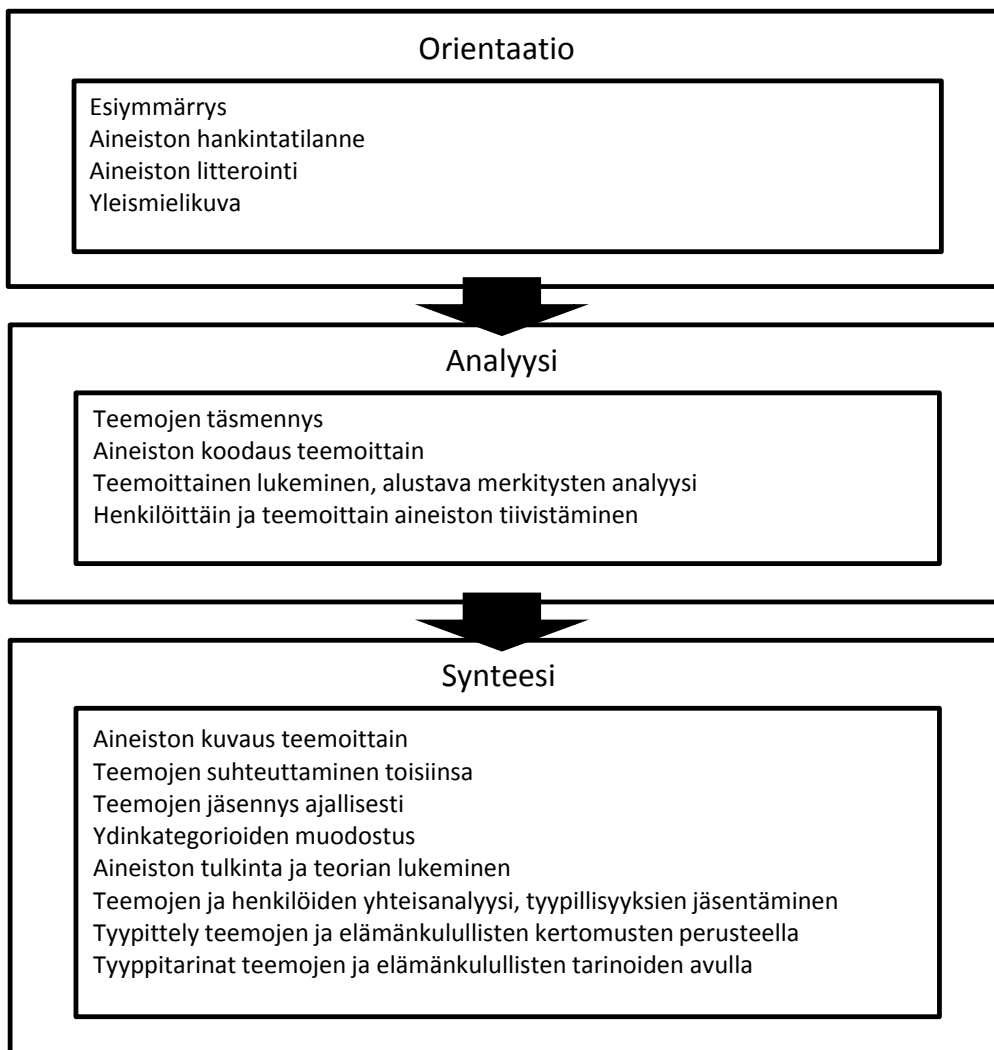
Tutkimusaineiston hankintaa ja litterointia seurasi varsinainen analyysivaihe, joka oli tiivis ja ajallisesti pitkä. Prosessin aikana aineisto tuli syvällisesti tutuksi ja omaksi, mikä mahdollisti hermeneuttisen tulkinta-ymmärrys-prosessin. Analyysiä ohjaavat tutkimuksen tarkoitus, tutkimustehtävät ja tutkittavan ilmiön luonne (Tuomi & Sarajärvi 2006). Huolella ja ajatuksella hankkimastani aineistosta oli mahdollisuus tehdä oivaltavia tulkintoja ja ymmärtää tutkimuskohteen yksilöllisiä vivahteita. Analyysin alkuvaiheita voi kuvata laadulliseksi sisällönanalyysiksi. (Ks. Tuomi & Sarajärvi 2006, 13.) Laadullista sisällönanalyysiä voidaan konkreettisesti tehdä monin tavoin, tavoitteena on aineiston käsitteellinen tiivistäminen ja sisäisten suhteiden selkeyttäminen. Analysoin ja tulkitsin perheellisen naistohtoriopiskelijan kokemuksia elämänkulun eri osa-aloilta ajallisena jatkumona teemoittain sekä kokonaisuutena. Sisällönanalyysin alkuvaiheessa luin useasti ja intensiivisesti kertomukselliset haastattelut. Jokaisella lukukerralla huomioin erilaisia asioita ja tulkintani täydentyi. (Ks. Chase 2005, 663, 665.) Analyysiäni ohjasi hermeneuttinen ajatusmalli, jonka mukaan kokonaisuuden ja osien ymmärrys etenee vuorovaikutteisesti. Mielenkiintoisen ulottuvuuden prosessiin toi tulevaisuusajattelun vaihtoehtoinen ja kokonaisvaltainen luonne.

Analyysiä ohjasi vuorovaikutteisesti jalostuva ymmärrykseni aiheesta ja aineiston sisällöllinen anti. Aluksi muodostin kokonaismielikuvan aineistosta henkilöittäin sekä kertasin haastatteluiden jälkeen kirjaamani tunnelmat. Arvioin alkuperäisten teemojen sopivuutta aineiston sisältöön, osa teemoista oli keskeisiä ja osa marginaalisia. Teemoittelussa tiedostin vaaran jakaa asioita lukuisiin teemoihin tai liian pikaisesti. Teemaan liitetään tulkinnallisesti muitakin ominaisuuksia nimeämisessä ja jaottelussa, jolloin tulkinta voi vinoutua, jopa vääristyä. Teemoja on tarkasteltava, jotta voi nähdä niiden kulttuuriset ja moraaliset kytkökset ja arvioida niiden käyttöä. (Ks. Peräkylä 2005, 873–874.)

Usean lukukerran jälkeen koodasin haastatteluista teemojen mukaiset asiat. Käytännössä määritin eri teemoille omat värinsä, joilla tein haastatteluteksteihin merkintöjä. Syvennyin kuhunkin teemaan ja tein alustavaa merkitysten analyysiä. Teemoittelu oli aineiston pelkistämistä, haltuunottoa ja sisällöllisten ytimien oivallusta (ks. Moilanen & Rähkä 2007, 55). Teemoittelussa oli piirteitä abduktiivisesta päättelystä, se nojautui sekä etukäteisiin teemoihin että uusiin aineistosta kumpuaviin teemoihin. Sisällönanalyysin myötä jäsenyi uusia teemoja, haastateltavat kertoivat ennakoimattomista, mutta aiheen ymmärtämisen kannalta relevanteista asioista. Teemojen jäsenitys oli dialogia aineiston kanssa eli omien ennakkoluulojeni koettelua ja avoimuutta ilmiön uusille puolille.

Analyysin seuraavassa vaiheessa laadin henkilöittäin haastattelutiivistelmät, jotka jäsenyivät teemoittain. Lisäksi laadin sivun mittaisen ydinkuvauksen jokaisesta haastatellusta. Nämä tiivistelmät ja kuvaukset osoittautuivat analyysin jatkovaiheissa arvokkaiksi apuvälineiksi, moni tarpeellinen tieto löytyi nopeasti ja vaivattomasti. Tiivistelmien ohessa kirjasin uusia huomioita ja kysymyksiä teemojen välisistä kytkennöistä sekä muita havaintoja myöhemmin palattaviksi. Aineistoon perehtyminen ja sen haltuunotto oli pitkäl-

linen ja eri näkökulmista avautuva prosessi. Teemoihin keskittyminen pilkkoi elämäkululliset kertomukset osiksi, jotka käytännössä helpottivat kokonaisuuden hallintaa. Seuraavaksi pelkistin aineiston matriisimuotoon henkilöittäin riveille ja teemoittain sarakkeille. Matriisin avulla kokonaisuuden, henkilöiden ja teemojen välinen tarkastelu selkiytyi. Teemoista muodostui verkostoja ja aineiston kokonaistarkastelu sekä tulkinta teemojen yli helpotui. Teemoittaiset sisällölliset erot ja yhtäläisyydet haastateltujen kesken korostuivat. Kuviossa 3 jäsenän analyysiprosessin vaiheet. Vaiheet pelkistävät prosessin kolmeen päävaiheeseen: orientaatioon, analyysiin ja synteisiin.

KUVIO 3. Analyysiprosessin vaiheet.

Aineiston pilkkomisen jälkeen alkoi sen yhdistäminen eli synteesi. Konkreettisesti matriisin jäsentämisen jälkeen kuvasin aineistoa (ks. Laine 2007, 40) teemoittain edeten. En tehnyt syvempiä tulkintoja enkä henkilöanalyysia varhaisessa vaiheessa, vaan jätin tarkoituksellisesti tulkinnoilleni tilaa kasvaa ja kypsyä. Kuvasin aineistoni teemojen sisältöihin keskittyen, siten että ensin keskityin yhtäläisyyksiin ja sitten eroavaisuuksiin. Teemojen sisällä samankaltaisuudet muodostivat oman merkityskokonaisuuden ja poikkeukset omansa. Aineistosta tekemäni sisällöllinen kuvaus toimi syvemmän analyysin ja tuloslukujen pohjana.

Aineiston sisällöllisen kuvauksen jälkeen tarkastelin jälleen tutkimusteemoja ja niiden välisiä suhteita ja loogista jäsentymistä. Aineiston ajallinen järjestys oli pääosin valmiiksi looginen pieniä aikasiirtymiä lukuun ottamatta. Järjestin sisällölliset teemojen mukaiset kuvaukset ajallisesti menneisyyteen, nykyisyyteen ja tulevaisuuteen. Teemat sijoittuivat ajalliseen elämänkulun tarinaan jatkuvina ja luonnollisina. Esimerkiksi tohtoriopinnot -teema jakautui kaikkiin aikaulottuvuuksiin ja tohtoroituminen oli pääosin tulevaisuutta. Käsitteelin teemoja tutkimusilmiön ja tutkimuskysymysten johtamana (ks. Laine 2007, 41). Myös tulosluvut jäsentäsin ajallisen jatkuvuuden mukaisesti, luku 4 käsittelee menneisyyttä, luku 5 nykyisyyttä ja luku 6 tulevaisuutta.

Analyysiprosessi oli sekä analyttistä että synteettistä (ks. Kiviniemi 2007, 80). Teemat toimivat kokonaisuuden jäsentäjinä ja auttoivat tarkentamaan niihin keskittyntä kerrontaa sisällönanalyysin näkökulmasta. Lisäksi hahmottuivat teemojen yleisyys, sidosteisuus, ristiriitaisuus ja yksilöllinen ilmeneminen. Keskeiset teemat toimivat ydinkategorioina, joiden ohjaamina tutkimuksen analyysi ja tulokset rakentuivat (ks. Kiviniemi 2007, 80). Teemoista keskeisiksi ja pysyviksi osoittautuivat perhe, tohtoriopinnot, työ ja ajallisuus, joiden johtamina jäsenyivät myös muut teemat ja kokonaisuus (ks. Laine 2007, 43). Kokonaisuuden ymmärtämisen kannalta merkitykselliseksi uusiksi teemoiksi kohosivat raha, ajankäyttö ja kansainvälisyys. Muita teemoja jo aiemmin esitettyjen lisäksi olivat lapsuuden perhe, aiemmat opinnot, sukupuoli, ikä, tulevaisuus, ristiriidat, tukijat, harrastukset ja oma persoonallisuus. Tutkimusilmiön näkökulmasta myös pienemmät teemat olivat merkittäviä, niiden avulla mahdollistui yksilöllisten erojen ja elämänkulun kokonaisvaltaisuuden ymmärrys. Teemoittelun avulla käsitteelin aineistoa johdonmukaisesti pyrkien säilyttämään kerronnallisuutta, ajallisuutta ja kerrottua logiikkaa (ks. Hyvärinen 2006).

Analyysin ja tulkinnan syventäminen oli pitkälinen prosessi, jonka myötä perspektiivini aineistoon laajeni ja syveni. Analyysissä pyrin kyseenalaistamaan itsestäänselvyyksiä, mihin Laine (2007, 40) opastaa varaamaan aikaa. Pohdin tieteenfilosofisten lähtökohtien ja valintojen merkitystä analyysissä ja kokonaisuudessa, pysähdyin ymmärtämisen vaativuuden äärelle. Pyrin tutkimustehtävän kannalta mielekkyyteen ja ymmärrykseen. Kaikkea en voinut hallitusti tutkia, oli tehtävä perusteltuja valintoja ja huomioitava valintojen vaikutus tutkimuksen kokonaisuuteen. Analyysi oli karkeasti kaksivaiheinen, pelkistystä ja arvoituksen ratkaisemista eli tulosten tulkintaa (ks. Alasuutari

1999, 39–44, 51–53). Käytännössä nämä kaksi vaihetta nivoutuivat yhteen. Aineiston kuvaus syveni analyysiksi ja ymmärrykseksi vuoropuhelussa aineiston ja teorian kanssa.

Analyysi voidaan Tuomen ja Sarajärven (2006, 97) mukaan jaotella aineistolähtöiseksi, teoriasidonnaiseksi ja teorialähtöiseksi. Tutkimukseni analyysiin ei aineistolähtöisyys sellaisenaan sovi, sillä tutkimusprosessin eri vaiheissa osuutensa oli esiyymmärrykselläni sekä aiemmilla tutkimustuloksilla ja teorioilla. Omien lähtökohtien tiedostaminen ja avaaminen eivät poista aineistolähtöisen analyysin haasteita. En siis ryhtynyt analyysiin pelkän aineiston ohjaamana. Myöskään teorialähtöinen analyysi ei tutkimuskokonaisuuteen ja analyysiin sopinut, sillä en etsinyt vastausta tiettyyn ennalta määrättyyn ja teoreettisesti rajattuun kysymykseen. Sen sijaan tutkimuksessani oli piirteitä teoriasidonnaisesta analyysistä. Hyödynsin luovasti jo olemassa olevaa tutkimustietoa analyysin eri vaiheissa ja loin lisäksi uutta, mikä on hermeneuttiselle ajattelulle luonteenomaista. Varsinainen tutkimusilmiö tuli aineistosta, jonka analyysiä aiempi teoreettinen tieto syvensi. Tutkimuksen alku nojasi esiyymmärrykseeni (ks. Gadamer 2004), myös tulkinnan ensimmäinen vaihe oli kysymys, joka perustui omiin kokemuksiini ja tietoihini (ks. Moilanen & Rähä 2007, 50–51). Teoriasidonnaisessa analyysissä tekemääni päättelyä voi kuvata abduktiiviseksi, eli prosessin aikana vuorottelivat joustavasti aineistolähtöisyys ja jo valmiina olleet teoreettiset mallit (Tuomi & Sarajärvi 2006, 98).

Vahvistin aineistoni asemaa teoriasidonnaisessa analyysissä aiempien tutkimustulosten toimiessa kriittisen itsereflektioni apuna ja analyysini syventäjinä. (Ks. Moilanen & Rähä 2007, 53; Laine 2007, 34–36.) Aiempi teoria koetteli tulkintojani ja ohjasi perusteluun, mikä oli ymmärtämisen tavoitteen näkökulmasta positiivista. Tutkimusprosessin ja analyysin edetessä ymmärrykseni kasvoi ja teemojen saamat painoarvot muuttuivat ja teemojen väliset moninaiset sidonnaisuudet selkeytyivät. Elämänkulun aito kompleksisuus ja jatkuvuus ilmenivät yksilöllisyytenä. Samalla analyysissä oli kyse luovuudesta, keksimisestä ja oivaltamisesta. Hermeneuttisen tradition mukaan ymmärrys ja tieto ovat jatkuvassa liikkeessä. Ymmärrys toisen ihmisen kokemuksen erilaisuudesta ja yksilöllisyyden kunnioittaminen jalostuivat. (Ks. Tuomi & Sarajärvi 2006, 97–101.) Herkkyys ja oivalluskyky nähdä asioita eri näkökulmista ja verkostomaisesti on keskeistä. (Varto 1992, 62.) Aineistoa käsitellessäni esitin lukuisia miksi-kysymyksiä ymmärrystäni syventämään. Moninaisia kysymyksiä herättivät aineiston sisäiset ristiriidat, kuten suunnittelemattomuuden arvostaminen ja toisaalta epäselvän tulevaisuuden paine. (Ks. Alasuutari 1999, 217, 221.)

Naistohtoriopiskelijoiden yksilölliset elämänkululliset ja kokemukselliset kertomukset nojautuivat väljästi täydentyneisiin teemoihin. Teemoittaisen analyysin avulla toin esiin perheellisten naistohtoriopiskelijoiden elämänkulullisen ja yksilöllisen kirjon. Samanaikaisesti kerronnallisuus on oleellinen osa tutkimusaiheeni luonnetta. Menneisyyttä ymmärretään, nykyisyyttä jäsennetään ja tulevaisuutta ennakoidaan elämänkulullista tarinaa yhä uudelleen kertomalla (Hänninen 2002). Kertomuksen jakaminen vahvistaa ym-

määrystä. Elämänkulullisen kertomuksen näkökulmaan sisältyy elementtejä fenomenologisesta yksilöllisestä kokemuksellisuudesta, sen hermeneuttisesta tulkinnallisuudesta ja ymmärryksestä sekä narratiivisesta kerronnallisuudesta. Sisällönanalyysin alkuvaiheessa käsittelin aineistoa teemojen avulla, jolloin analyysi keskittyi laajaan sisältöön ja sisällöllinen vaihtelu sai oikeutusta. Teemoittaisessa analyysissä narratiivisuus oli vähäisessä roolissa, toki ajallisuus toi teemojen tarkasteluun vivahteen kerronnallisuudesta.

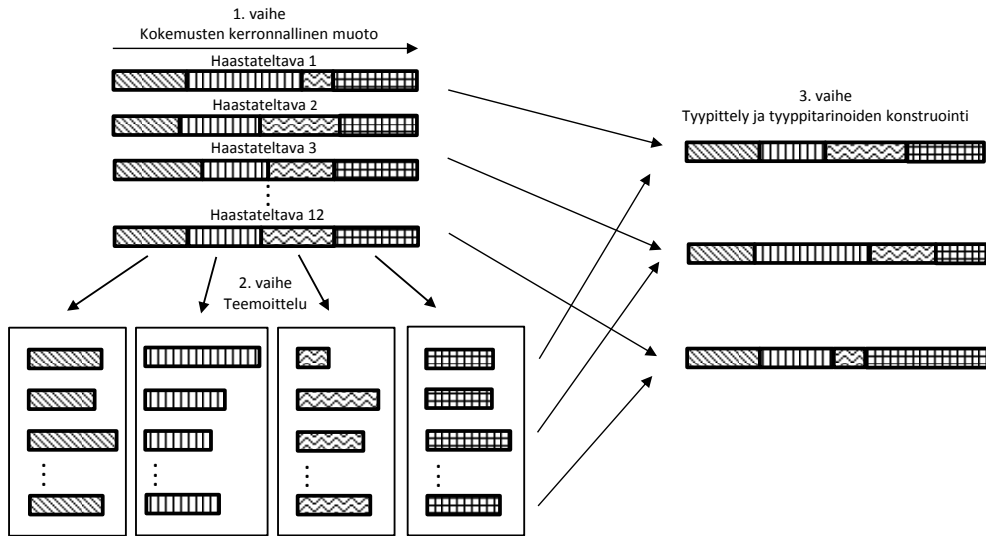
Teemoittaista ja ajallisesti edennyttä sisällön analyysiä seurasi tyypittely ja tyyppitarinoiden konstruointi, missä korostuivat narratiiviselle tutkimukselle ominaisesti yksilölliset kertomukset kokonaisuudessaan. Tyypittelyllä ja tyyppitarinoilla hain aineistosta sen alkuperäistä elämänkulullista ja kokonaisvaltaista olemusta, samalla teemoihin pilkottu aineisto eheytyi synteettiseksi. Narratiivisen analyysin tapoja ja tavoitteita on monia (Polkinghorne 1995), pyrkimyksenäni oli ymmärrettävän tarinan muodostuminen (ks. Gergen 1994). Analyysi voi olla Lieblichin, Tuval-Mashianchin ja Zilberin (1998) esityksen mukaan holistista tai kategorista – tässä tutkimuksessa valittujen käsitteiden valossa teemoittaista. Holistisessa tarkastelussa elämänkulullista kertomusta analysoidaan osiensa suhteena kokonaisuuteen. Kategorinen narratiivinen analyysi soveltuu silloin, kun tarkastelu keskittyy tiettyyn tutkimuskohdetta yhdistävään ilmiöön, kuten perheellisen naisen tohtoriopintoihin. Kokemuksiin perustuvien kertomusten analyysi alkaa kokonaisuuden pilkkomisella osiin (Lieblichin ym. 1998), jonka jälkeen analyysi jatkuu uudelleen kokoamisella (Laitinen & Uusitalo 2008, 130–131). Tekemäni analyysi alkoi aineiston pilkkomisella teemoittain ja ajallisesti. Tyyppien ja tyyppitarinoiden muodostus perustui keskeisten teemojen sisällöllisiin yhteneväisyyksiin ja eroavaisuuksiin.

Teemoittaisen ja holistisen henkilöanalyysin myötä hahmottui siis tyyppiä, joilla oli tiettyjä tyyppillisiä ominaisuuksia ja tyyppillinen elämänkulullinen tarina. Tyypittely oli osin karkeaa jaottelua, todellisuudessa ei ole tyyppikuvausta vastaavaa henkilöä. Tyypit ja tyyppitarinat perustuivat tutkimushenkilöiden kertomuksellisista kokemuksista tekemiini tulkintoihin. Tyypit eivät ole tutkimuksen tulos tai tavoite, vaan olennainen osa tulkintaprosessia ja tulosten muodostusta. Tyypittelyn myötä mahdollistuivat tulkinnat ja aiheen tarkastelu kokonaisvaltaisemmin. (Ks. Hirsjärvi & Hurme 2000, 144.)

Aineiston sisällöllisen ja narratiivisen analyysin avulla muodostin kolme sisällöllisesti ja kerronnallisesti jäsentyvää (ks. Hyvärinen 2006, 18) tyyppiä: *Projektinjohtaja*, *Selviytyjä* ja *Etsijä*. Tyypittely perustui aluksi mielikuviin nais-tohtoriopiskelijoiden elämänkulullisesta kokonaisuudesta ja tohtoriopintojen roolista siinä. Tyypittelyn tueksi ja perusteiden itselleni selkeyttämiseksi laadin ”työtaulukoita” naisten teemoittaisista ominaisuuksista sekä niiden välisistä yhteyksistä. Lisäksi hyödynsin jokaisesta naisesta tekemiäni teemoittaisia muistiinpanoja sekä kokonaismielikuvaa heidän elämänkulustaan ja tohtoriopintojen merkityksellisyydestä. Tyyppien muodostuksessa hyödynsin aineiston matriisikoontia, tarkastelin aineistoa teemoittain ja henkilöittäin

holistisesti sekä muodostin pääteemojen mukaisesti kokonaisuutta kuvaavat tyypit.

Tämän jälkeen rakensin teemojen ja elämäkulullisten kertomusten ohjaamana tyypeille elämäkululliset tyypitarinat. Tyypittely mahdollisti syvällisen elämäkulullisen jatkumon ja tyypillisyyksien ymmärryksen. Tyypitarinoiden avulla aineiston anti tiivistyi ja jäsenyi jälleen alkuperäisen kaltaiseen muotoon. Elämäkulullisissa tyypitarinoissa hahmottui analyysin edetessä sisällöllisiin teemoihin liittyviä elämäkulullisia käännekohtia. Käännekohdat liittyivät tyypeillä pitkälti yhteneväisiin elämäkulullisiin tapahtumiin, kuten perheellistymiseen tai tohtoriopintojen aloittamiseen, mutta niille annetuissa merkityksissä oli tyypillisiä eroavaisuuksia. Esitän luvussa 7 tyypit, tyypitarinat sekä tyypeittäin elämäkululliset käännekohdat. Tekemälleni analyysille perinteinen vaihtoehto olisi ollut yksittäisistä henkilöistä tehtävä narratiivinen analyysi. Henkilöittäin tarkastelu olisi ollut ongelmallista riittävän tarkan analyysin ja anonymiteetin säilymisen näkökulmasta, sillä yksilöllisen elämäkulun tarkastelu sisältää runsaasti tunnustetekijöitä. Analyysissä olisi voinut edetä myös siten, että olisin muodostanut aluksi henkilöittäin elämäkululliset tarinat ja tarkastellut niitä keskeisten teemojen kautta (ks. Kaasila 2008), mutta päädyin aloittamaan analyysin teemoittelulla, jolloin ilmiön laaja kirjo välittyy. Tyypitarinoiden etu yksittäisten henkilöiden elämäkulkujen analyysiin on mahdollisuus tarkkaan analyysiin ja silti anonyymiyden säilyttäminen. Kuviossa 4 esitän kerronnallisen aineiston teemoittelun, tyypittelyn ja tyypitarinoiden muodostumista analyysiprosessissa. Ensimmäinen vaihe kuvaa kerronnallisen aineiston konstruointia henkilöittäin ja teemoittain. Toisessa vaiheessa analyysi painottuu teemoihin ja kolmannessa vaiheessa rakentuu tyypit ja tyypitarinat edeltäviin vaiheisiin perustuen.

KUVIO 4. Kerronnallisen aineiston teemoittelu, tyypittely ja tyyppitarinoiden konstruointi.

Heikkisen (2002) rohkaisemana tutkimuksessani narratiivisuus on siis lähtökohta ja osittain lopputulos. Kertomukset välittivät varsinaisen tutkimusilmion, ja narratiivisuus toimii väljänä tulkinnallisena viitekehyksenä, myös lopullinen tutkimusraportin muoto lähentelee kertomusta ymmärrystä tavoittelevasta tutkimusprosessista. Polkinghorne (1995) esittää analyysin voivan olla narratiivien analyysiä tai narratiivista analyysiä. Narratiivien analyysi perustuu kertomustyyppisiin, luokitteluihin ja kategorioihin. Narratiivisen analyysin tavoitteena on uuden kertomuksen luonti aineiston perusteella. Analyysissäni on soveltavasti piirteitä molemmista. Narratiivisessa analyysissä voidaan tarkastella kertomuksen juonta, jolloin elämänkulussa jäsentyy tulkinnallinen kehityssuunta. Kertomukset voivat muodostua luonteeltaan pysyviksi, kehittyviksi tai taantuviksi, jolloin elämänkululla voidaan nähdä kokonaisvaltainen vahva suunta. (Ks. Gergen 1994.) Esitän tyyppitarinoiden yhteydessä elämänkulullista kokonaisuuntaa sekä keskeisten teemojen merkitystä siihen.

Tyyppitarinoissa on elämänkulullisen kertomuksen mukaisesti juoni sekä alku, keskikohta ja loppu (ks. Kaasila 2008, 43). Ricoeur (2005) korostaa juonellisuutta, yksittäisten tapahtumien ja kokonaisuuden välistä loogisuutta. Tyypittely ja tyyppitarinat mahdollistivat yhtenäisemmän kokonaisuymmärryksen luomisen perheellisen naistohtoriopiskelijan elämänkulun jatkuvuudesta, ja ne vahvistivat ilmiöön luonnollisesti liittyvää narratiivista näkökulmaa. Tyypittely kokosi teemoittaisessa tarkastelussa pilkotun aihekokonaisuuden jälleen sille ominaiseen elämänkululliseen kertomukselliseen muotoon, jolloin elämänkulun ja tulevaisuusajattelun jatkuvuus ja yksittäisiä teemoja laajempi kokonaisvaltaisuus pääsivät oikeutetusti esiin. Narratiivinen tutkimusote

mahdollistaa erilaisia ratkaisuja, sillä ei ole yhtenäistä metodista kaavaa (Hänninen 2002; Heikkinen 2002). Tapani hyödyntää narratiivisuutta tyyppittelyssä ja tyyppitarinoissa oli vahvasti soveltava. Teemoittaisessa sisällönanalyysissä, tyyppittelyssä ja tyyppitarinoissa tulee esille yksilöllinen vaihtelu, kokemuksellisuus ja kerronnallisuus jatkuvasta ja kokonaisvaltaisesta elämänculusta.

Tyyppitarinoiden luonti edistää Polkinghornen (1995) mukaan aineiston synteesiä ja johdonmukaisuutta. Tyyppitarinat muodostuivat keskenään samoista teemoista, mutta niiden sisällölliset painotukset, laatu ja merkitykset vaihtelivat naisten kertoman mukaisesti. Tyyppien ja tyyppitarinoiden muodostuksessa painotin sisällönanalyysin aikana muodostumaan alkanutta kokonaisvaltaista tulkintaa henkilöiden elämänculuista, menneisyydestä, nykyisyydestä ja tulevaisuudesta tutkimuksen kannalta keskeisiin teemoihin liittyen. Esitän tyyppitarinoiden lomassa aineistokatkelmia jokaiselta tyyppiin sijoitetun naistohtoriopiskelijan kerronnasta. Aineistokatkelmat mahdollistavat narratiivisuudelle tärkeät samaistumisen ja tunnetilojen välittymisen sekä todentuntuisuuden arvioinnin (Heikkinen 2002). Aineistonäytteen tuovat yksilön äänen kuuluviin, niiden avulla aihe konkretisoituu ja välittää naistohtoriopiskelijan elämänculun moniulotteisuutta. Nimesin tutkimushenkilöt kunkin tyyppin alkukirjaimen mukaisesti, mikä helpottaa kerronnallista seuranta tuloslukuissa.

Hermeneuttinen tulkinta ja ymmärrys etenivät kokonaisuuksista osiin ja jälleen uudelleen ymmärretyksi kokonaisuudeksi (ks. Heidegger 2000) eli elämänculullisten kertomusten teemoittelusta tyyppittelyyn ja tyyppitarinoihin. Aineiston sisällöllinen analyysi teemoittain edelsi ja mahdollisti tyyppien muodostuksen. Tyyppittely osoittautui antoisaksi, eikä se vaatinut erityisiä kompromisseja aineiston sisällön kustannuksella. Hyvärisen (2006, 15–18) mukaan kerronnallista aineistoa voidaan analysoida monin eri tavoin, myös tekemälläni tavoin, teemoittelemalla, tyyppittelemällä ja muodostamalla uusia tyyppitarinoita. Monipuoliset analyysitavat luovat aineistosta moniulotteisen kuvan ja mahdollistavat tutkimuskohteen laajan tulkinnan. Analyysissä tekemäni tarkastelunäkökulman vaihdokset tuovat perheellisen naistohtoriopiskelijan elämänculun tarkasteluun mahdollisuuden ymmärtää elämänculullista jatkuvuutta yksilöllisissä konteksteissa. Valitsemani analyysitapa on myös lukijan huomioimista, pelkästään narratiivinen lähestymistapa tuottaisi tyyliltään ja sisällöltään yksipuolista tietoa. Taulukossa 3 esitän esimerkin analyysin kulusta aineistositaateista teemoitteluun ja tyyppittelyyn sekä tyyppitarinoiden piirteitä. Liitteissä esitän lisäksi hieman tarkempia esimerkkejä aineiston teemoittaisen analyysin vaiheista (liite 3) ja Projektinjohtaja-tyypin muodostumisesta sisällönanalyysissä (liite 4).

TAULUKKO 3. Esimerkki kerronnallisen aineiston analyysistä, teemoittelusta ja tyypittelystä.

Aineistositaatti	Teemoja	Tyypit
<p><i>Arkiset haasteet, ku on lapsi niin, ajankäyttöllisiä ainakin. Tällä hetkellä en tee väitöskirjaa kun työajan, eli 8-16. Muu aika on sitten perheelle ja lapselle ja varsinkin nyt kun me rakennetaan, niin mies on raksalla kaikki illat. Ollaan molemmat kylmästi karsittu omat harrastuksemmekin. Elämä on nyt sitten tällasta, tämän vuoden ajan.</i></p>	<p>Perhe Tohtoriopinnot Työ Ajankäyttö Harrastukset</p>	<p>Projektinjohtaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • Opinnot työnä • Ajankäytön rajaus • Kiire • Perheen tärkeys
<p><i>Mulla on apuraha vuodeksi tulossa ja en tiedä onko se ok, jos mä olen kuukauden kotona lasten kanssa kesällä. Sen täytyy olla, mun lapset tarvitsee äitiä. Mä yritän jatkaa, että minulla on ihan samat yöpäivät ja rutiinit kuin aikaisemmin. Aloitan aamulla ja sitten seitsemän tai kahdeksan tuntia myöhemmin mun päivä loppuu. Siis mä yritän tehdä näin. Mä huomasin, että mulla on niin paljon hommia kotona ja töissä ja se on ihan hallinnassa, mutta muu elämä, se ei ole kunnossa, juoksevat asiat. Se on todella vaikeaa.</i></p>	<p>Perhe Työ Raha Ajankäyttö</p>	<p>Selviytyjä</p> <ul style="list-style-type: none"> • Arjen kiireys • Ajan hallinta • Elämän osa-alueiden yhdistäminen
<p><i>Mä oon väsynyt työhön, se tulee myös kotiin. Se tuntuu kestämättömältä, se vaikuttaa hirveen paljon tähän ratkasun tekoon. Jos mul ei olis lapsia, niin mä voisin, vaikka tää nyt onkin ihan paskaa ja tosi rankkaa, en nauti tästä yhtään, niin mä saattasinkin löytää sen kunnianhimon ja sitte vaan tekisin nää. Nyt en voi elää silleen, että mä en oo onnellinen. On tärkeempi tehdä ratkasu, joka pitää mut mieleltäni hyvässä kunnossa. Se meinaa niin helposti tulla kotiin. Voi olla, et jos ei olis lapsii, niin ehtis palautuakin välillä töistä.</i></p>	<p>Työ Perhe Tohtoriopinnot Tulevaisuus</p>	<p>Etsijä</p> <ul style="list-style-type: none"> • Arjen raskaus • Tehtävä ratkaisuja

Tutkimusraporttini rakenne perustuu tutkimuksen kohteen logiikkaan (Kiviniemi 2007, 83). Rakenteesta ei kuitenkaan täysin välity tutkimuksen hermeneuttinen prosessiluonne. Pysin analyysin syventämiseen ja kokonaisuuden ymmärtämiseen aivan tutkimusraportin valmistumiseen saakka. Tulosluvut 4–6 rakentuvat tuplasuppilomallin (Eskola 2007) mukaisesti: omista tutkimustuloksistani, aiemmista tutkimustuloksista ja relevanteista teorioista sekä näiden synteesimäisestä pohdinnasta. Narratiivisuus on tulosluvuissa 4–6 enemmän taustalla, mutta vahvemmin esillä tyyppittelyssä ja tyyppitarinoissa luvussa 7. Tyyppien ja tyyppitarinoiden muodostus perustuu teemojen sisältöön, niiden väliseen vuorovaikutukseen ja kokonaisvaltaiseen kokemuksellisen kerronnan tulkintaan. Hyödynnän laajasti erilaista teoriaa tulkintakehyksenä, näin varmistan aineistolähtöisyyden. Toisaalta yhtä tai muutamaa valmista teoreettista mallia ei aiheeseen soveltuen ollut tarjollakaan. (Ks. Eskola 2007, 164–165.) Tavoitteena on dialoginen ja eheä raportti, joka mahdollistaa mielekkään ja ymmärrystä lisäävän lukukokemuksen.

3.5 Metodinen eettisyys

Kokemuksellinen esiymmärrykseni mahdollisti tutkimusaiheeseen tarttumisen, alustavien teemojen ja tutkimuksen rungon muodostamisen. Tiedostin ymmärrykseni rajallisuuden, kokonaisuus täydentyi ja rakentui kehämäisesti tutkimusprosessin, tulkinnan ja ymmärryksen edetessä. Samalla tiedostin esiymmärryksen mahdollisesti rajoittavan tutkimuksen tekoa prosessin eri vaiheissa. Subjektiviteetin poisto ei ole realistista, mutta sen tiedostaminen sekä lähtökohtien että prosessin esittely oli tarpeellista. Hermeneuttinen kehä liittyy tiedonmuodostukseen, jolla ei ole osoitettavaa alkua eikä loppua (Siljander 1988, 115–117) ja jonka perustana esiymmärrys toimii (Gadamer 2004). Esiymmärrys muuttuu ja täydentyy ymmärtämisen ja tulkinnan myötä osittain, osan siitä säilyessä. Hermeneuttisen kehän antia on tulkintojen väliaikainen luonne, mikä metodisesti ilmeni tutkimusasetelmien tarkentamisena tutkimusprosessin edetessä. (Siljander 1988, 115–117.) Hermeneuttinen kehä kuvaa totuuden lähestymistä jatkuvasti ja vähitellen. Tutkimusprosessin aikana muodostui itseni, tutkittavien sekä tutkimusilmiön yhteinen hermeneuttinen kehä, jonka tarkoitus ei ollut toistaa itseään ja esiymmärryksen mukaisia asetelmia, vaan tietoisesti ponnistella niiden ylitse. (Ks. Gadamer 2004, 27.) Oleellista on tiedostaa oma rajallinen näkökulma tutkimusprosessin kuluessa ja pyrkimys tiedostaa erilaisten näkökulmien olemassaolo.

Hermeneuttisen lähtökohdan mukaisesti pyrin ymmärryksessä laajempaan näkökulmaan, mitä edesauttoi ilmiön historiaan (ks. Heidegger 2000) ja yhteiskunnallisen kontekstiin perehtyminen. Oravankangas (2008) kysyy aiheellisesti, kuinka tutkija voi irrottautua omista sitoumuksistaan, omasta kulttuurisesta kontekstistaan, tai edes tuoda niitä riittäväällä tasolla julki. Tutkijana voin lähestyä ilmiötä ja tehdä siitä perusteltuja tulkintoja, samalla

muistaen Heideggerin (2000) korostuksen, ettei tulkinnoissa päästä koskaan tyhjentävään, aukottomaan tai lopulliseen tietämisen tilaan. Eri tutkijat voivat tulkita samaa aineistoa täysin eriävästi, mutta silti olla perusteluineen yhtä oikeassa. Ymmärtäminen on hienovarainen prosessi, joka vaatii pakottamatonta herkkyyttä. (Oravakangas 2008.) Ymmärrys tulee dialogisesti viiveellä ja yhdistää erilaisia näkemyksiä (Heidegger 2000; Tontti 2005, 50–81; Gadamer 2004). Dialogi ja sulautuva ymmärrys (Malaska & Mannermaa 1985, 58) tapahtuvat hermeneutiikan hengessä. Kertomukset elämästä eivät vastaa todellisen elämän kompleksisuutta, mutta ovat yksilöllisiä ja kertojilleen totuuskas (Alasuutari 1999). Narratiivinen juonellisuus, tapahtumien lineaarisuus ja yksilölliset erityispiirteet korostuivat kerrottaessa omasta elämänculusta (ks. Syrjälä 2008). Omat tulkintani pohjautuivat totuutena kerrottuihin elämänculullisiin tarinoin. Dialogisuudella on hermeneutiikassa keskeinen asema, tiedon lähtökohtana on erilaisten lähtökohtien ja kokemusten yhteenliittyminen (Gadamer 2004). Ymmärrys ei ole täydellistä, vaan riittävää ja kehittyvää. Oma ymmärrykseni kasvoi ja muuttui sekä tutkimusprosessia tekemällä että siinä olemalla.

Chasen (2005, 652, 654) mukaan kerronnallista tutkimusaineistoa intensiivisellä haastattelulla hankittaessa keskeistä on haastateltavan käsittely kertojana haastattelun aikana ja myöhemmin aineistoa tulkittaessa. Tutkittavan kerronta sai uuden äänen minun tulkintani kautta. Kokemusten ja tapahtumien lisäksi kertomukset ilmaisivat tunteita, ajatuksia ja tulkintoja. Kertomukset liikkuivat luovasti ajallisilla ulottuvuuksilla, ne käsittelivät menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta, elämänculun mahdollisia tulevia kokemuksia ja tapahtumien välisiä yhteyksiä. Kerronnassa voi korostua tavoiteltu kertomus ja sen muodostumista auttaneet tai haitanneet tekijät (Hyvärinen 2004). Kertomusten tunneilmastoon heijastuu kulttuurisesti vallitsevat tavat ja hyväksyntä. Tiettyjä tunteita on lupa ja tapa liittää tiettyihin asioihin. Tohtoriopintoihin liitetään yleisesti vaatavuus ja ajoittaiset epätoivon kokemukset sekä toivo paremmasta tulevaisuudesta ja asiantuntijuudesta. Tunneilmastoon sosiaalistutaan eikä se aina ole tietoista. Joskus yleinen ja yksityinen tunneilmasto ovat ristiriitaiset. Haastattelussa kerronta on monikerroksista sosiaalista konstruktiota. Elämänculullinen kertomus on valikoitu, valintoja ja tulkintoja tekevät sekä tutkittava, tutkija että tutkimuksen lukija (Gergen 1994, 22).

Tulkintaani ja ymmärrystäni ohjasivat sekä tiedostetusti että tiedostamatta useat seikat. Tutkimuskohteen ymmärryksessä tuttuus korostuu ja vieraammat seikat jäävät etäisemmiksi, mihin tulisi tietoisesti kiinnittää huomio (Varto 1992, 66). Tulkinta tehdään oman position kautta, jolloin vaarana on tulkinnan vääristyminen, joidenkin asioiden sivuuttaminen ja toisten korostuminen. Tiedostin erilaisten vääristymien uhkan, mahdollista on keskittymisen omasta näkökulmastani kiinnostavaan asiaan tai tietyn tyyliiseen kerrontaan muiden nyanssien kustannuksella. Myös oman kokemukseni mukainen tai sen vastainen kerronta voi painottua tulkinnassa. Pitkällisen analyysiprosessin aikana tutkimus eteni osien ja kokonaisuuksien vuorovaikutuksessa, mikä osaltaan ohjasi eheään ymmärrykseen. Myös tutkimustehtävät ohjasivat

tulkintaprosessia, kaikki saamani tieto ei ollut tulkintani mukaan tutkimukse-
ni näkökulmastani lopulta yhtä arvokasta. Tutkimuksen tarkoituksen kirkas-
taminen itselle ja aineiston kokonaissisällön rikkaus sekä aineiston syväallinen
tulkinta oli tärkeää. (Ks. Kvale 1996.)

Tutkimuskohteella on yhteys tutkimusmenetelmiin, elämänkulkua ja tule-
vaisuusajattelua ei voida yksiselitteisesti todistaa ja mitata, vaan kyse on tul-
kinnanvaraisesta asiasta. Monitulkinnallisuutta on kritisoitu, tieteellinen tieto
tulisi voida todistaa. Hermeneutiikan avulla pyritään ymmärtämään, ei selit-
tämään. (Heidegger 2000; Gadamer 2004; Tontti 2005, 7, 50–81.) Heideggerin
(2000) mukaan ymmärtäminen on ihmisen tapa olla maailmassa, siinä on kyse
tahdosta ymmärtää toisen kertomaa kokemusta. Kerrottua ei suoraan hyväk-
sytä osaksi omaa ymmärrystä, vaan sitä tulkitaan ja koetellaan omaa esiy-
määrrystä vasten. Toisaalta liiallinen kriittisyys estää oman ymmärryksen ke-
hittymistä. Tulkinnallisesti pyrkimyksenä on hyväntahtoisesti ymmärtää.
(Nikander 2005, 255.) Tässä tutkimuksessa hyväntahtoinen ymmärtäminen
oli lähtökohtaisesti kerrotun henkilökohtaisen elämänkulullisen kertomuk-
sen arvostusta ja keskinäistä luottamusta. Tarkentavilla ja tutkimustehtävi-
en suuntaisilla kysymyksillä pyrin jäsentämään ja ymmärtämään yksilöllisen
elämäkulun kokonaisuutta selkeämmin ja syvemmin, en tenttaamaan ker-
rotun juonen pitävää logiikkaa. Haastattelut olivat sekä tutkimuksellisia että
vertaisten keskusteluja, ilman terapeutista pyrkimystä. Oman kokemukseni
mukaan tilanteet olivat jäsentävää ääneenajattelua, tosin osalliset voivat ko-
kea ne eri tavoin, inspiroivina, selkeyttävinä tai terapeuttisina.

Metodinen monipuolisuus oli tutkimusaiheen näkökulmasta vahvuus ja
haaste. Ensinnäkin monimetodisuus tuki tutkimusprosessin tarkastelunäkö-
kulmia, sopi tutkimusaiheeseen ja -tehtävään. Tutkijana luova ajattelu ja pyr-
kimys oleellisen ymmärtämiseen ovat tärkeämpiä kuin tarkka yhden metodin
mukaisesti tutkiminen (Frank 2010), silti on syytä tuntea metodiset vahvuu-
det ja rajoitukset sekä muistettava tutkimuskohteen luonteen vaatimukset.
Pohdin kriittisesti tulkintaprosessia, ensimmäinen tulkinta ei useinkaan ollut
syvällisin ja perustelluin, mistä myös Laine (2007, 35–36) muistuttaa. Analyy-
sin liiallisella suppeudella tai laajuudella voidaan mitätöidä koko tutkimus
(Varto 1992, 61).

4 ELÄMÄNKULKU ENNEN TOHTORIOPINTOJA

4.1 Lapsuudenkoti ja koulunkäynti

Yleinen koulutustaso on noussut sukupolvien ketjussa ja osana yhteiskunnallista kehityskulkua. Myös tutkimukseni kohdejoukon perheellisten nais-tohtoriopiskelijoiden koulutustaso oli vanhempiaan korkeampi, kenenkään vanhemmilla ei ollut tohtorintutkintoa. Vaikka lapsuuden perhe oli monella tapaa sosiaalistava, koulutuksellista esimerkkiä tai työuramallia se ei tutkimukseni naisille tarjonnut. Lapsuuden perheissä vanhemmilla oli yleisimmin opistotasoinen ammatillinen koulutus. Kuuden naisen lapsuudenperheessä ainakin toisella vanhemmalla oli yliopistotutkinto, näistä kolmessa perheessä oli molemmilla vanhemmilla yliopistotutkinnot ja he toimivat opetustehtävissä. Kaikilla kyseisten perheiden lapsilla oli myös yliopistotutkinnot. Sisarus-ten osalta koulutustaustoissa oli hajontaa. Naisten sisaruksista kuudella oli korkeimpana tutkintona maisterintutkinto, kahdella oli yliopisto-opintoja ja kolme oli opiskellut ammatillisen tutkinnon.

Tutkimukseni nais-tohtoriopiskelijoiden vanhempien ammatit ja työurat olivat pitkälti hankitun koulutuksen mukaisia, yleisimmin heidän kerrottiin olevan tavallisia työntekijöitä. Lapsuuden perheissä arvostettiin opiskelua, työntekoa ja eteenpäin pyrkimistä. Kolmen äidit olivat kouluttautuneet uuteen ammattiin ja vaihtaneet alaa, mistä naiset kertoivat ylpeinä. Tutkimukseni informantit selvästi arvostivat äidin aktiivisuutta. Sen sijaan Raehalmeen (1996) tutkimustulosten mukaan nais-tohtoriopiskelijat kokevat isän aseman korostuneena, isä edustaa ulkopuolista maailmaa ja äiti vetäytyvää kodinhengetärtä. Edelleen Raehalmeen (1996) tutkimuksen mukaan nais-tohtoriopiskelijat kokevat lapsuudessaan perheessään olevansa erityisasemassa, usein tytöllä on poikamainen rooli, aktiivinen, toimiva ja isän kaveri. Tässä tutkimuksessa sukupuolittuneet roolit eivät yllä lapsuudenperheen roolien erittelyyn. Kerronnassa oli silti viitteitä omasta aktiivisuudesta ja molempien vanhempien huomion ja kannustuksen tärkeydestä.

Tutkimukseni nais-tohtoriopiskelijoiden lapsuudenkotien yleinen ilmapiiri oli arkinen, työntäyteinen, turvallinen ja läheinen. Tutkimukseni naiset kertoivat kotoa saamastaan kannustuksesta ja tuesta: heitä rohkaistiin opiske-

lemaan oman kiinnostuksen mukaiselle alalle ja niin pitkälle kuin rahkeita riittäisi. Kotona korostettiin riippumattomuutta ja luotettiin lapsen menestykseen. Myös Raehalmeen (1996) tutkimuksen mukaan naistohtoriopiskelijoiden lapsuudenkodeissa vallitsee kannustava ilmapiiri ja saavutuksia arvostetaan. Muutaman tutkimukseeni osallistuneen naisen mukaan heidän lapsuudenperheessään ilmapiiri oli erityisen uteliaisuutta ruokkiva ja kotoa oli saatu malli opiskeluun ja asioihin perehtymiseen. Varsinaiseen kannustamiseen ei vanhempien koulutustaustalla ole tutkimukseni eikä Raehalmeen (1996) mukaan vaikutusta. Raehalmeen (1996) mukaan vanhempien koulutustausta heijastuu siihen, millaisia mahdollisuuksia he hahmottavat lapsillaan olevan. Husun (2005, 97–99) mukaan vanhempien, niin isän kuin äidinkin, varhainen tuki on tärkeää. Naisten tärkeimmät tukijat ovat pääosin yksityiselämästä, erityisesti omat vanhemmat. Vanhempien tuki jatkuu aikuisuuteen saakka taloudellisena ja emotionaalisenä uran vaikeissa paikoissa.

Haastatteleman naistohtoriopiskelijat muistelivat ensimmäisten kouluvuosien olleen pääosin mukavaa aikaa. He kuvasivat koulun kokoa, usein ensimmäinen koulu oli pieni kyläkoulu, jossa kaikki tunsivat toisensa. Omalla luokalla oli tyttövähemmistö. Haastatellut olivat kilttejä, innokkaita, hiljaisia ja ujoja oppilaita. Yleisesti he kuvasivat itseään ihan tavallisiksi keskitason oppilaisiksi. Raehalmeen (1996, 105–108, 117) lahjakkaita naistohtoriopiskelijoita käsitelleessä tutkimuksessa selvä enemmistö pitää itseään kilttinä, aktiivisena, motivoituneena ja lahjakkaana oppilaana. Tutkimukseni naisten omakuvaukset korostivat vaatimattomuutta ja tavallisuutta. Naisten mukaan koulussa oli mukavaa harjoitella uusia asioita ja näyttää jo osaamistaan. Valtaosa kertoi pärjänneensä koulussa pienellä vaivalla, osa teki jo pienenä kovasti töitä. Koulumenestys oli kirjava, osa kertoi olleensa alisuoriutuja, osa ei oppinut kunnolla mitään. Muutama kertoi osanneensa lukea ennen kouluunmenoa ja he olivat saaneet toimia apuopettajina. Kehittyneet taidot aiheuttivat turhautumista, samoja asioita tankattiin, kun itsellä olisi ollut intoa ja halua oppia uusia asioita. Koulumenestys koettiin vähintäänkin kohtalaisena, vaikka koulun juonesta kerrottiin saadun kiinni melko myöhään. Koulun ohella ja osittain sen sijaan mukavaa puuhastelua riitti harrastuksissa, hevostalleilla, kirjojen parissa ja urheilussa.

Mie oon aina tykänny olla koulussa, en muista että ois ollu ikinä mitään erityistä, ettei ois ollu kiva lähtee kouluun. Mukavia muistoja vaan, oli kivoja kavereita aina luokalla ja opettajatki ollu mukavia oikeestaan aina. Silja

Kyllä mää aina innolla odotin, että koulu alkaa. On jotain mitä tapahtuu ja tietyt oppiaineet ja opettajat oli semmosia. En mää ollu mitenkään hirveen menestynyt yläasteella tai ala-asteella, tai että koulunkäynti olis kiinnostanu. Asioita, jotka on ittee kiinnostanu, nii on ollu helppo oppia. Mutta suorittaminen ja miellyttäminen mitä kouluun liittyy, niin en oo siitä tykänny. Saija

Mukavia asioita koulussa olivat ennen kaikkea kaverit, opettajat ja tietyt oppiaineet. Oppimisen into oli korkealla ja uusia asioita janottiin. Mukavia asioita omaksuttiin muita asioita helpommin. Jo ensimmäisinä kouluvuosina oli saatu positiivisia kokemuksia sen oppiaineen parissa, josta myöhemmin urkeni myös akateeminen ura. Myös Husun (2005, 98) tutkimuksissa tuli esiin jo varhaisina kouluvuosina saadut myönteiset kokemukset oman alan oppiaineiden parista. Kiinnostavaa tietoa etsittiin oma-aloitteisesti muualtakin, koulukontekstin ulkopuolella.

Tutkimukseni naisten koulukokemusten joukossa oli myös negatiivisia asioita. Koulu koettiin pakoksi, joka ei aidosti kiinnostanut. Myös suorittaminen ja miellyttäminen olivat vastenmielisiä, samoin kuin kiusaaminen, jännittäminen, pelkääminen ja kokemukset huonommuudesta. Varsinaisesta kouluvastaisuudesta tai -kiusaamisesta naistohtoriopiskelijat eivät kertoneet. Raehalmeen (1996, 105–108, 117) tutkimuksen mukaan negatiivisena koulukokemuksena on ystävän puute tai epäsuosio, opettajan suosiossa kokee olleensa puolet tutkituista. Tutkimukseni naisten koulumuistoissa korostuu tavallisuus ja kaverit, erilaisista sosiaalisista peleistä tai vallankäytöstä he eivät puhuneet.

Raehalme (1996) jaottelee tutkimuksessaan oppilaat kolmeen ryhmään kouluun suhtautumisen mukaisesti: suurin ryhmä on toiveoppilaat, tietoa janoavat ja kouluun välineellisesti suhtautuvat oppilaat, joiden koulukokemukset ovat pääosin myönteisiä. He mukautuvat koulun odotuksiin ja menestyvät olematta liian innokkaita ja näkyviä. Tietoa janoavat oppilaat pitävät koulusta, opiskeltavat asiat ovat mielenkiintoisia ja oppimisen ilo on suurta. Tietoa janoavat oppilaat suhtautuvat kouluun kriittisesti ja ovat taitavia tiedonkäsittelijöitä. Kouluun välineellisesti suhtautuville koulunkäynti on turhauttavaa ja pitkästyttävää, koulussa on mukavaa kavereiden, mielenkiintoisen oppiaineen tai mukavan opettajan vuoksi. Hyvän koulumenestyksen turvin heillä on erivapauksia. Koulu on myös näytönpaikka, menestyvä ja sosiaalisesti lahjakas tyttö pyörittää omaa peliään. Kouluun välineellisesti suhtautuvat saavat koulun juonesta nopeasti kiinni ja osallistuvat koulunkäyntiin sen verran, että siitä on heille itselleen hyötyä. Myöhemmin, oman alan löydyttyä, kouluun välineellisesti suhtautuvat muuttavat asennoitumistaan ja sitoutuvat alaansa. Tutkimani naistohtoriopiskelijat voidaan sijoittaa joustavasti kaikkiin Raehalmeen (1996) jaottelun mukaisiin luokkiin: toiveoppilaisiin, tietoa janoaviin ja kouluun välineellisesti suhtautuviin. He olivat kertomansa mukaan tavallisia oppilaita: kiltejä ja innokkaita, mutta samalla myös osin turhautuneita ja epä-tietoisia koulunkäynnin juonesta.

Naistohtoriopiskelijoiden lapsuus oli pääosin varsin tavallista, he olivat tavallisista perheistä ja tavallisia oppilaita. Oma kiinnostus oli ohjannut tietyn alan pariin varhain, taipumus oli ilmennyt jo ensimmäisinä kouluvuosina. Kotona tuettiin omien intressien toteuttamista. Mitään superlahjakkuutta tai erityisen määrätietoista pyrkimystä ei heidän taustallaan ole, vaan luonnollinen ja omaehtoinen kiinnostus.

4.2 Opiskelut ja uravalinta

Suomessa on pitkäjänteisesti rakennettu yhteiskunnallista kilpailukykyä sijoittamalla koulutukseen ja tutkimukseen (Julkunen 2008). Panostus koulutukseen ja tutkimukseen nähdään tulevaisuudessa tuottavana investointina sekä yhteiskunnan, yhteisön että yksilön kannalta. Yksilöllinen vastuu omasta toiminnasta ja menestyksestä korostuu (Tiihonen 2003, 89). Opiskelu- ja uravalintaprosessi on osana naisen elämänkulkua, sen merkitys heijastuu yksilön elämänkulun tuleviin vaiheisiin. Yksilölliset elämänkulun eri vaiheisiin sijoittuvat valinnat voidaan nähdä kehitystehtävinä (Havighurst 1982), koulutukselliset valinnat ovat sekä normatiivisia että yksilöllisiä.

Tutkimani naistohtoriopiskelijat muistelivat ensimmäisen kosketuksen omaan tieteenalaansa ja sen opiskeluun olleen innostava jo ensimmäisinä kouluvuosina (myös Husu 2005, 98). Kiinnostavaa aihetta oli mukavaa opiskella ja tieto karttui vaivatta muissakin yhteyksissä, kuten alan kirjallisuudesta.

Mä luin silloin jo nuorena tosi paljon (oman alan) aiheisia kirjoja, joissa oli erilaisia tutkijoita, jotka tutki (alan tutkimuskohteita). Se oli semmosta, mitä mä halusin lähete tekemään, varmaan se tuli siinä. Saara

Tohtoriopiskelijanaiset olivat tietoisesti pohtineet alanvalintaansa yläasteella ja lukiossa. Vaihtoehtoisina aloina akateemiselle uralle olivat käsityö- ja taidealat. Moni kertoi yliopiston varmistuneen omaksi opiskelupaikakseen lukiossa ja osalle yliopisto-opinnot olivat itsestänselvyys. Raehalmeen (1996, 121, 128) mukaan kaksi kolmesta naistohtoriopiskelijasta löytää oman alansa pian lukion jälkeen. Yliopistoon pääsy oli osalle tutkimukseni naisista hankalaa. Välivuonna esimerkiksi avoimessa yliopistossa kartutettu tietopääoma mahdollisti sisäänpääsyn seuraavalla yritys-kerralla. Opiskelupaikkaa oli myös varmisteltu ja vältetty kohtuuttomana pidettyä pääsykoekisailua haakeutumalla yliopistoon ylioppilaskirjoitusten menestyksen perusteella. Tiettyille aloille ei kiinnostuksesta huolimatta hakeuduttu, koska alan opiskelukäytänteitä pidettiin itselle sopimattomina.

Oli monia mitkä olis voinu kiinnostaa. Muut vaihtoehdot olis vaatinu enemmän päätöksiä, ihan tämmösiä ku hakuprosessi. Tiesin alusta asti, että tähän mää ainakin pääsen helposti sisään ilman minkään näköstä vaivannäköä. Mulla oli semmonen käsitys, ja on edelleen, että se ois ollu rankkaa ja koulumaista opiskelua ja tosi kurinalaista ja se itse asia ois kiinnostanu, mutta ei ehkä se opiskelu tai se opiskelutapa. Elina

Raehalmeen (1996, 121, 128) mukaan alan valinnassa arvostetaan sitä, että tehdyt valinnat jättävät mahdollisimman monet ovet auki. Tunne omasta valinnanvapaudesta on tärkeä, vaikka erilaisia mahdollisuuksia ei hyödynnettäisikään. Tutkimukseni mukaan opiskeluihin liittyviä mahdollisuuksia selviteltiin tarkasti ja niiden sopivuutta pohdittiin suhteessa omiin intresseihin

ja taipumuksiin. Erityistä oli, että kyseiset seikat tiedostettiin jo varhaisessa vaiheessa opintoja. Bourdieu (1996) esittää eri tieteenalojen eriytyvän sosiaalisten pääomien perusteella. Eri pääomien merkitys korostuu eri tieteenaloille päätymisessä, mikä muokkaa edelleen tieteenalojen sisäisiä kulttuureja. Tieteenalakohtaiseen kulttuuriin sosiaalistutaan opintojen aikana sekä osin jo ennen opintojen aloittamista. Alaan sosiaalistumiseen liittyvät tietty habitus, sovelias valmistumisaika ja uraodotukset. Varhainen uravalinta on monimutkainen ja kypsyyttä vaativa päätös, vaikka nykyisin sen painoarvo on vähentynyt aikuiskoulutuksen laajentumisen myötä (mm. Vanttaja & Järvinen 2006; Mäkinen, Kyhä & Olkinuora 2006). Erilaisista valinnoista elämänkulun aikana on tullut sekä mahdollisuuksia että pakkoja (Ziehe 1999).

Haastattelemistani naisista kolme oli hankkinut aiemmin ammatillisen koulutuksen. Maisteriopinnoissa he halusivat laajentaa ja syventää omaa osaamistaan. Aiemmat käytännöllisemmät opinnot koettiin hyödyllisiksi akateemisissa opinnoissa. Raehalmeen (1996, 121, 128) mukaan yksi kolmesta naistohtoriopiskelijasta opiskelee eri aloja ja vaihtaa alaa radikaalistikin. Tutkimukseni naiset sen sijaan pysyvät ainakin osin valitsemallaan uralla, osaamiseen haluttiin akateemisuuden myötä syvyyttä. Erilaisista opinnoista arvioitiin olevan hyötyä ja opintojen kokonaisuuden nähtiin muodostavan yksilöllisesti mielekkään opintopolun. Onnistunut alanvalinta oli yksilöllisen pohdinnan tulos, oma kiinnostus oli pitkällistä ja syvällistä. Omaksi koetulla alalla asioita haluttiin oppia ja selvittää, eikä omia ponnistuksia säästeltä. Naistohtoriopiskelijat korostivat rohkeutta toteuttaa omia intressejä.

Maisteriopintoja naistohtoriopiskelijat muistelivat mukavana ajanjaksona. Opiskelu oli vapaata, opiskelurytmin sai itse määrätä eikä ulkopuolisilla ollut opintoihin kohdistuvia suuria odotuksia. Maisteriopinnot sujuivat ja opintomenestys oli vähintään kohtuullisen hyvää. Pääaineen opiskeluun satsattiin määrätietoisesti ja opiskelun ohella vietettiin muutakin opiskelijaelämää. Osalla maisteriopinnot kestivät ajallisesti pitkään, jopa kymmenen vuotta, muutama suoriutui opinnoistaan nopeasti kolmessa vuodessa. Maisteriksi valmistutaan keskimäärin kuudessa ja puolessa vuodessa (Kivinen & Nurmi 2011, 688), kun virallinen tavoite on viisi vuotta.

Tutkimieni naistohtoriopiskelijoiden opintoura aina alan valinnasta maisterintutkintoon oli pääosin tavanomainen. Opintomenestys oli keskivertoa tai sitä parempaa. Oman kertomansa mukaan naistohtoriopiskelijat eivät erottuneet muista maisteriopiskelijoista. Opiskelu oli mielekästä (ks. Ausubel 1968) ja oma ala innosti. Valtaosa naisista kuvasi itseään kaikin puolin tavalliseksi maisteriopiskelijäksi. Yksi haastateltu kertoi kuuluneensa erityisen aktiiviseen opiskelijajoukkoon, hän oli aktiivisesti kaikessa opiskeluun liittyvässä mukana, teki paljon opintoviikkoja, oli opiskelijavaihdossa ulkomailla ja sai vielä maisterinpaperit vähintäänkin hyvin arvosanoin.

Pro gradu -vaihe arvioitiin tohtoriopintojen kannalta merkittäväksi vaiheeksi. Tutkielman tekeminen ja tutkimustyön perusteisiin tutustuminen oli mielekästä ja antoisaa, pro gradun aihe houkutti jatkamaan tutkimusta edelleen ja ohjaajakin kannusti jatkamaan opintoja. Pro gradu -vaihe koettiin

merkittävänä käännekohtana jopa koko elämänkulussa. Myös Peuran (2008) tutkimuksen tohtoriopiskelijat kertovat opintojen aikaisista käännekokemuksista, joihin liittyy voimakkaita muistikuvia. Yksi tutkimukseni naisista kertoi löytäneensä suhteellisen myöhään ja monien vaiheiden kautta oman alansa, mutta oli sittemmin tempautunut täydellisesti alansa kiehtoviin teemoihin, alan kehittämiseen ja tutkimukseen.

Tykkäsin tehdä gradua ja ajattelin, että vois jatkaa tutkijaks. Kyllä mä tykkäsin, lukeminen ja semmonen ja siitä laitoksen hengestä. Ehkä aikasemmin jotenkin ihannoit tutkijoita tai ajatteli, että se ois semmosta mitä vois tehdä. Gradun aikoihin, ihan siinä graduntekovaiheessa. Mää ite laitoin viestiä proffalle, että jos jatkais ja miten siinä edetään. Sieltä tuli heti vastaus. Saija

Kun mä tein maisteriopintoja, niin en mä ehkä siinä vaiheessa ajatellu, että jäisin akateemiselle uralle. Se tuli vasta sitten lopuks, kun tein gradua. Totesin, että kyllä tutkimuksen tekeminen ois ihan tosi mielenkiinnostosta ja varsinkin jos puhutaan näistä omista aiheista. Se tuli vasta sillon, en mitenkään suunnitelmallisesti siihen pyrkiny ja yrittäny. Kyllä mun ohjaajallakin oli siinä rooli, että hän oli jo mun gradun ohjaaja, ja siis professori. Se tuli joskus puheeks, niin hän sitten kannusti, että jää tänne tekemään se väitöskirja. Pia

Naistohtoriopiskelijat valitsivat itselleen mielekkään tieteenalan. Maisterivaiheessa opinnot etenivät ja menestys oli hyvää. Kokemukset opinnoista ja erityisesti pro gradu -vaiheesta olivat positiivisia. Opintojen ohessa vietettiin myös opiskelijaelämää. Seitsemän naista kahdestatoista oli perustanut perheen maisteriopintojen aikana. Yleensä maisterin työelämään siirtyminen alkaa pätkätöillä (Kivinen & Nurmi 2011), ja yksi tapa työllistyä, jatkaa tutuissa konteksteissa ja samalla kartuttaa omaa osaamistaan on tohtoriopinnot. Työuran alkuvaiheen valinnat ovat merkittäviä ja ne heijastuvat elämänkulkuun ja tulevaisuuteen. Uravalintaan heijastuu myös menneisyydessä tehdyt valinnat kokonaisuudessaan. Tohtoriopintojen taustatekijät ovat yksilöllisiä ja kokonaisvaltaisia ratkaisuja, jotka voivat viitoittaa selkeän uran, yhtälailla kuin epävarman ja katkonaisen urapolun. Maisteriopintojen valmistumisen myötä avautuivat uudet mahdollisuudet, joista yhtenä tohtoriopinnot.

4.3 Tohtoriopintojen alussa

Tutkimani naistohtoriopiskelijat aloittivat tohtoriopintonsa välittömästi maisteriksi valmistumisen jälkeen tai viimeistään vuoden kuluttua siitä. Osa teki maisteriksi valmistuttuaan pätkätöitä ja teki niitä edelleen tohtoriopintojen ohella. Yleensäkin tohtoriopintoihin tullaan eri reittejä, kaikista tohtoriopiskelijoista noin kolmannes tulee työelämästä (Hiltunen & Pasanen 2006). Tämän tutkimuksen naisista ei kenelläkään ollut vakituista työtä. Tohtoriopintoihin heidät innoitti pääasiallisesti positiivinen pro gradu -kokemus ja kiinnostava tutkimustyö. Pro gradua ohjanneen professorin kannustus tohtoriopintoihin

koettiin merkittäväksi. Yleisimmät motiivit aloittaa tohtoriopinnot ovat tutkimustyön kiinnostavuus ja ammatillinen pätevytyminen (Sainio 2010, 33). Muutamilla tutkimukseni naisista oli kokemusta varsinaisesta tutkimustyöstä ennen tohtoriopintojen aloittamista, esimerkiksi harjoittelun tai kesätöiden kautta. Myös Husun (2005, 98) mukaan erilaiset tutkimusta avustavat tehtävät tutustuttavat tutkimustyön arkeen ja ovat näin merkittävä portti tutkijauralle. Lisäksi tutkijan työ oli tullut tutkimukseni naisille läheiseksi ja ymmärrettäväksi seuraamalla tutkimustyön arkea yliopistolla. Leonard (2001, 70) kuitenkin muistuttaa tohtoriopintojen eroavan merkittävästi maisteriopinnoista. Tohtoriopinnot vievät enemmän aikaa, ohjaus on vähäisempää ja tohtoriopintojen menestyksellisyysluvut ovat alemmat kuin maisteriopinnoissa. Toisaalta tohtoriopinnot laajentavat ajattelua ja niiden kautta omat menestymismahdollisuudet kohoavat.

Naistohtoriopiskelijat keskustelivat omien vanhempiensa kanssa opintoihin liittyvistä asioista. Varsinaiset päätökset naiset tekivät itsenäisesti, vanhempien tehtävänä oli tukea ja kannustaa. Osa vanhemmista kantoi huolta lapsensa alanvaihtoista ja opintojen pitkästä kestosta. Vanhemmat odottivat ja toivoivat lapsensa pääsevän töihin pitkään kestäneiden opintojen jälkeen. Vaikka vanhemmat kannustivat ja toivoivat parasta kouluttautumisosuuden eri käänteissä, oli osalle vanhemmista tullut yllätyksenä lapsensa kouluttautuminen aivan huipputasolle saakka.

On kannustettu, mitä tahansa mä teen, niin ne on ollu silleen, hyvä sä onnistut siinä. Ehkä ainut, missä ei kannustettu, oli kun lähdin (toisen alan maisteri) opinnoista. Se oli semmonen vaihe, et he ei ymmärtäny... Kyllä siinäkin sitten loppujen sai tukea. Et se missä on epäilty, kun sä opiskelet niin pitkään. Jos mä olisin mennyt vaikka siivojaks, niin he olis musta tosi ylpeitä, että mä menisin palkkatyöhön. On ollu vaikeeta ymmärtää, miten ihminen voi olla näin vanha jo eikä vielä oo varsinaisesti töissä, vaikka nyt mä oon palkkasuhteessa yliopistoon, mutta että kun on kestäny niin kauan. Välillä tullu huomauttelua, mutta ei kauheen pahasti. Essi

Äiti piti tiukasti kiinni siitä, että on joku tutkinto. Tässä vaiheessa kun kohta väittelen, niin hän stressaa mun väitösjuhlaa, mitä siellä tapahtuu, hän ei oo ikinä ollu ja hui kauheeta. Nyt kun mä väittelen, niin se äitiä vähän pelottaakin, koska se ei oo niin tuttu, mä en tuu akateemisesta perheestä. Se ei oo mikään normijuttu, että se on enemmänkin poikkeus. Päivi

Tutkimukseni naisten mukaan tohtoriopinnot koskettivat joukkoa läheisiä ihmisiä, joilla ei ollut tarkkaa käsitystä tohtoroitumisprosessin kulusta. He olivat silti tärkeitä tukijoita ja heidän näkemyksiään kuultiin. Naisista neljä otti puheeksi suvun ja kertoi olevansa sukunsa ensimmäisiä ylioppilaita tai väittelijöitä ja ettei suku ollut millään muotoa akateeminen. Vastaavasti kaksi mainitsi jommankumman vanhempansa suvulla olevan koulutuksellisia odotuksia. Kyse ei ollut vaatimuksesta tai painostuksesta, oli vain annettu ymmärtää korkean koulutuksen olevan kunnia-asia.

On kannustettu opiskeluun ja varmaan isän puolelta tulee se, että koulutus on tärkeätä ja korkeelle ja myös varmaan kunnianhimo, vaikka ei mitään oo vaadittu tai sanottu, että mitä pitäis. Mutta sen on kuitenkin jotenkin aistinu, että on tärkeätä, että opiskelee ja tähyilee ylöspäin. Pilvi

Perheen ja suvun kannustuksella oli naistohtoriopiskelijoiden mukaan merkitystä, vaikka lopulta kyse oli oman koulutuksellisen uran löytämisestä ja mielekkäälle alalle kouluttautumisesta. Tiettyjä odotuksia oli havaittu, mutta yhtäläillä oli saatu tilaa ja laajaa hyväksyntää omille valinnoille.

Valtaosa tutkimukseni naistohtoriopiskelijoista oli aloitteellisia tohtoriopintomahdollisuuden selvittämisessä ja opintoihin hakeutumisessa. Tohtoriopintoihin heitä innoitti sisäsyntyinen halu tietää ja ymmärtää kiinnostavaa tutkimusaihetta, halu osata enemmän sekä uudet haasteet ja uteliaisuus. Esimerkiksi Hiltusen ja Pasasen (2006) tutkimista tohtoriopiskelijoista 60 % ilmoittaa aloitusmotivaatiokseen kiinnostuksensa aihetta kohtaan. Tutkimani naistohtoriopiskelijat halusivat kehittyä myös ammatillisesti ja laajentaa omia työmahdollisuuksiaan. He kokivat tohtorintutkimuksen edellytyksenä akateemisissa toimintakonteksteissa jatkamiselle. Väitöskirjan ja tohtoroitumisen myötä yleisimpänä toiveena ja tavoitteena oli saada tutkijan pätevyys ja mahdollisuus jatkaa edelleen innostavaa tutkimustyötä. Kaikista tohtoriopiskelijoista 12 % tavoittelee tohtoriopinnoilla pätevöitymistä yliopisto- tai ammattikorkeakoulu-uralle (Hiltunen & Pasanen 2006). Naistohtoriopiskelijat korostivat mielekkään tutkimusaiheen edistävän sitoutumistaan tutkimustyöhön (myös Leonard, Becker & Coate 2005).

Saarisen (2003, 105, 109) tutkimustuloksissa tohtoriopintoihin päätymisessä korostuu oman kiinnostuksen lisäksi sosiaaliset ja ammatilliset tekijät. Tohtoriopintoihin hakeutumisen syynä voi Saarisen (2003) mukaan olla mahdollisuus työllistyä, jo perusopintoaikainen vahva sitoutuminen tutkimuslisiin intresseihin, ammatinvaihdos tai työelämässä kohdattujen haasteiden tutkimuksellinen tarkastelu. Raehalmeen (1996, 129–135) tutkimien naistohtoriopiskelijoiden into tohtorintutkintoon kumpuaa tiedonjanosta ja uteliaisuudesta. Asioihin ja ideoihin suorastaan rakastutaan, älyllistä ponnistelua vaativat tehtävät ovat elämäntapa. Tohtorintutkimuksen toivotaan edistävän työn sisällöllistä mielekkyyttä ja omia vaikutusmahdollisuuksia. Myös Julkusen (2004a) tutkimuksissa on päädytty samansuuntaisiin tuloksiin. Merkittävä kannustaja tohtoriopintoihin on kiinnostus tutkimustyötä kohtaan, omakohtainen ja määrätietoinen halu opiskella, tarjoutunut työtilaisuus tai opettajien kannustus. Tohtoriksi opiskelevien elämäkululliset kertomukset ja tehtyjen valintojen perusteet ovat yksilöllisiä, huolimatta ulkonaisista yhteneväisyyksistä

Yhdeksi syyksi, ei tosin pääsyyksi, tohtoriopintojen aloittamiseen aineistossani mainittiin kunnianhimo. Tohtorintutkimuksen tuoma ulkoinen status ja itsetunnon nostatus on yleisesti vain pienen vähemmistön intressi (Raehalme 1996). Leonard, Becker ja Coate (2005) kertovat 10 % opiskelevan tohtoriksi tit-

telin vuoksi. Kymmentä tutkimukseni naistohtoriopiskelijoista ei tuleva titteli motivoinut. Oikeastaan tohtorin titteli arvelutti, he eivät aikoneet sitä käyttäen kuin pakollisissa yhteyksissä. Tohtoroitumisen myötä ennakoitiin työllistymisen vaikeutuvan ja pohdittiin mahdollista ylikouluttautumisvaaraa. Lisäksi mietittiin vääristynyttä mielikuvaa, jonka mukaan tohtorit olisivat työelämän realiteeteista etäänntyneitä.

Sillon ku mä alotin nää, mä tulin ainoastaan tekeen sen väitöskirjan ja sen tutkimukseni. Nyt loppuvaiheessa on tullu ajatus, että pyrin tutkijan uralle, eli pyrkisin jatkamaan töitä täällä tai jossain muussa yliopistolla tutkijana. Kyllä se on enemmän se työ ja se sisältö. Mä en tuu laajalti käyttämään sitä titteliä väittelyn jälkeen. En kulje tuolla, että olen tohtori. Pia

Enemmänkin se on ollu kauhistus, jota mä oon silleen vältelly. Kyllä mä oon tottunu siihen ajatukseen, mut en haluu sitä kylillä mainostaa, että no niin mä oon nyt tohtori. Jotenki se tuntuu, että se voi joissain tilanteissa olla jopa negatiivinen asia. Siis sillä tavalla, että ajatteleeko joku, että sä oot sitten jotenkin ylikoulutettu tai luulee olevansa parempi ku muut tai jotain muuta. Pirjo

Aineistoni perusteella lisäksi sattuma, ajautuminen, tarjoutunut tilaisuus tai muiden vaihtoehtojen puute ohjasivat tohtoriopintoihin. Tohtoriopinnot olivat noin puolella tutkimukseni naisista keino välttää työttömyys opintojen aloitushetkellä, mikä on Sainion (2010) tuloksiin, 13 %, verrattuna suuri määrä. 1960 ja -70-luvuilla syntyneiden ja 2000-luvulla väitelleiden motiivit tutkimustyöhön ovat aiempaa vähemmän sidoksissa omaan kiinnostukseen ja määrätietoiseen haluun. Tohtoriopintojen yhä yleistyessä tulee niistä vain yksi työtilaisuus muiden joukossa ja myös motivaatiotekijät arkistuvat. (Julkunen 2004a.) Epäilyttävältä näyttäisi tilanne, jossa tohtoriopintoihin hakeutuvat pääosin henkilöt, joilla ei ole muita visioita ja tohtoriopinnot tarjoavat traditionaalisen vaihtoehdon.

Tutkimukseni mukaan tohtoriopintojen aloitusmotiivit ja tavoitteet olivat moninaiset ja yksilölliset. Motivaatiot tosin kehittyivät opintojen edetessä. Leonard (2001, 50–51) jakaa tohtoriopintojen aloittamisen syyt neljään luokkaan: ammatillinen kehittäminen, henkilökohtainen kehittyminen, osallisuus tieteeseen ja yhteiskunnallinen kehittämisvastuullisuus, ja tähän luokitteluun sopivat pääosin myös tutkimukseni naisten motiivit. Myös Haapakorpi (2008, 18) ja Nummenmaa & Lautamatti (2004) korostavat tohtoriopintojen aloittamismotiivien selvittämisen tärkeyttä. Tohtoriopiskelijan tavoitteet ja urasuunnitelmat heijastuvat hänen toimintaansa väitöskirjaprosessissa ja ne vaikuttavat myös ohjaukseen. Tavoite ei ole vain organisatorinen ja tehokkuuteen tähtäävä, vaan myös yksilöiden valintojen kokonaisuus, ja tohtorin tulevaisuus on osana vastuullista toimintaa. Tohtoriopiskelijan tietoisuus omista motiiveistaan, tohtorikoulutuksen realiteeteista ja tulevaisuuden mahdollisuuksistaan tohtorina on keskeistä, jotta pitkäaikainen koulutus olisi antoisa ja hyödyllinen. Tohtoriopiskelijoiden henkilökohtaisten lähtökohtien

ja tavoitteiden liittäminen tiiviimmin osaksi laadittavaa opintosuunnitelmaa olisi kehittämisen arvoinen asia.

Tutkimukseni naiset näkivät tohtoriopintojen aloittamisen osana laajempaa elämänkulkuaan ja elämäntilannettaan. Muutamilla haastatelluista elämän kokonaistilanne ratkaisi tohtoriopintojen aloitus päätöksen: muu työllistyminen näytti heikolta, poikaystävän yliopisto-opinnot olivat kesken tai muutto nykyiseltä paikkakunnalta työn perässä ei houkutellut. Yleisesti kuitenkin tohtoriopinnot työllistymismahdollisuutena on marginaalinen motiivi, vain 8 %:lla tohtoriopiskelijoista (Hiltunen & Pasanen 2006). Myös Leonard (2001, 52) listaa heikoiksi aloitusyiksi vaihtoehtojen puutteen, opiskelijaelämän mielekkyyden, vaihtoehdon työttömyydelle tai muiden odotukset. Näitäkin syitä tutkimani naistohtoriopiskelijat mainitsivat. Mahdollista on, että sisäinen motivaatio löytyy tohtoriopintojen edetessä tai tilalle löytyy mielekkäämpi vaihtoehto.

Se tuli aikalailla yllättäen. Kaikki vähän auki, et mitähän seuraavaks. Oli semmonen tilanne, että poikaystävä opiskeli vielä ja töitä ei oikeen oo tai on paljon hakijoita, nii aattelin, että olis ihan hyvä sauma jatkaa jatkotutkintoon. Olin kuitenkin jo ajatellu, että jossain vaiheessa vois sitä väitöskirjaa. Poikaystävällä kestää vielä ne opinnot ja mie saisin siinä samassa ajassa tehtyä sen väitöskirjan. Oikeestaan semmonen käytännöllinen syy. Silja

Mä enemmän ajauduin väitöskirjaa tekemään, kun mä en vaan keksiny mitä töitä (oman alan maisterin) papereilla voi löytää ja sitä mietin. Mä ajattelin, että olis kiva opiskella lisää, et se oli lähinnä ajatus siitä, että olis hauska lukee vähän enemmän eikä varsinaisesti sitä, että haluan jotenkin välttämättä tehdä väitöskirjan tai haluan akateemiselle uralle. Enemmän se oli semmonen kun ei keksiny muutakaan ja ajatteli, että se olis ihan mukavaa. Essi

Leonard, Becker ja Coate (2005) tarkastelevat tohtoroitumisesta saatuja etuja ja hyötyjä suhteessa panostukseen. Miksi tohtoriopintoihin ollaan valmiita sijoittamaan aikaa, energiaa ja rahaa? Jo tohtoroituneiden näkökulmasta tohtoroitumisprosessi tulkitaan myönteisesti, olennaista on kiinnostus tutkimusaihetta kohtaan ja henkilökohtainen kehitys. Nämä ovat osittain ristiriidassa tutkimustoiminnan kehityssuuntiin nähden, usein tutkimusaihe annetaan valmiina ja työskentelylle on valmiit raamit. Mikäli tutkimuksessa on vahva omakohtainen ote, on sitoutuminen tiiviimpää. Ilman henkilökohtaista ja syvällistä kiintymystä on mahdollista, että tulevaisuudessa tohtoriopiskelijat odottavat yhä vahvemmin ulkoista ohjausta ja rahoitusta. Samalla voidaan pohtia, kuinka työelämässä ja tutkimuksessa arvostettava innovaatiokyky kehittyy, jos tohtoriopiskelija ei hyödynnä ja jalosta luovuuttaan tohtoroitumisprosessin eri käänteissä, esimerkiksi aiheen tarpeellisuutta ja laajaa kontekstia ei tarvitse edes pohtia.

Tohtoroitumisprosessin aloittamissyiden löytyminen oman alan tutkimus- tai muun asiantuntijatyön elementeistä, varsinaisen työn ytimeistä on nähty myönteisenä. Näin haastava ja usein pitkälinen prosessi sitouttaa ja sen parissa jaksaa kamppailla vastoinkäymisistä huolimatta. Elämäntilanteen ohjaa-

mana ei väitösprosessi välttämättä edisty toivotusti. Lupaavammiksi olosuhteet muodostuvat, mikäli ensin on kiinnostus tutkimustyöhön ja sen jälkeen järjesteele muut olosuhteet mahdollisimman suotuisiksi, muuta elämää pantaamatta. Perheellisten naisten elämän olosuhteet muuttuvat, jolloin erilaisiin muutoksiin varaudutaan ja kokonaisuus suhteutetaan joustavaksi. Tohtoriopinnot ovat tietyin reunaehdoin kaikkien saatavilla, erilaisista taustoista ja motiiveista riippumatta. Olennaista on oma halu ja aito kiinnostus. Tutkimustyö vaatii pitkäjälistä syventymistä ja sitoutumista, sitä ei voi vain suorittaa.

Väitöskirjan aihe oli tohtoriopinnoissa keskeistä koetun mielekkyyden kannalta (myös Sainio 2010). Tutkimukseni naisten mukaan omalla tieteenalalla ajankohtainen tutkimusaihe oli yhtenä alkusysäyksenä tohtoriopinnoille. Väitöskirjan aiheen valinta ja rajaus koettiin tiedostettavaksi ja merkittäväksi ratkaisuksi. Saarisen (2003, 79, 85, 109) naistohtoriopiskelijat löytävät väitöskirja-aiheensa arkisista yhteyksistä, aiheet kumpuavat henkilökohtaisista kokemuksista tai halusta osallistua havaitsemiensa epäkohtien parantukseen. Myös tutkimillani naistohtoriopiskelijoilla oli tarve aikaansaada muutosta tai tuoda näkyviksi erilaisia yhteiskunnallisia epäkohtia. Väitöskirjan aiheen tärkeyden tiedostaminen on prosessin alkuvaiheessa keskeistä, minkä lisäksi Lautamatti ja Nummenmaa (2008, 110) korostavat kokonaisvaltaisen tavoitteiden ja resurssien pohdinnan tärkeyttä tohtoriopintojen alkuvaiheessa ja ohjauksessa.

4.4 Perhe tukena ja taakkana

Tutkimukseni naisista seitsemän sai lapsen tai lapsia maisteriopintojen aikana, mitä he pitivät onnistuneena elämänkulullisena valintana. He kertoivat halunneensa välttää perheellistymisen, maisteriksi valmistumisen ja työllistymisen yhtäaikaaisuuden ruuhkahuipun tulevaisuudessa. Maisteriopintojen loppuvaihe, erityisesti pro gradun tekeminen sopi perheelliselle joustavuutensa ansiosta hyvin. Lukeminen ja gradutyöskentely sopivat perhearkeen, vaikka arkisen elämän kerrottiin kokonaisuutena olleen kiireistä ja opiskelun katkonaista.

Mä olin lasten kanssa kotona, kun mä tein ne opinnot. Graduvaihe oli semmonen, että lapset oli osa viikon hoidossa. Sillonkin mä tein töitä samalla, mutta musta se oli todella mukavaa ja mä tykkäsin todella kovasti, varsinkin gradun teosta. Suvi

Räikkösen (2012) mukaan aikuisuuden siirtymien, kuten vanhemmaksi tulon ajallinen sijoittuminen, olisi hyvä kokea psyykkisen hyvinvoinnin vuoksi keski-ikään mennessä. Aikuisuuden rooleihin siirtymisessä merkittävä tekijä on sukupuoli, muilta osin kyse on yksilön omasta harkinnasta ja suunnittelusta. Aikuisuuden siirtymien varhaistamista edistävät olosuhteet, jotka mahdollistavat nuorille aikuisille opintojen ja perhe-elämän yhdistämisen. Tutkimuk-

sessani perheen varhain perustaneet naistohtoriopiskelijat toimivat suunnitellusti ja tulevaisuuttaan visioiden. He arvioivat maisteriopiskelijan arjen olevan perheellistymiselle sopivan ajankohdan.

Naistohtoriopiskelijoista kahdeksan eli avioliitossa, kolme avoliitossa ja yksi oli yksinhuoltaja. Avioliitossa olevien naistohtoriopiskelijoiden lapsimäärä oli keskimäärin kaksi, kun avoliitossa elävillä oli kaikilla yksi lapsi. Perhemuoto vaikuttaa Kontulan (2009, 36) mukaan lastenhankintaan siten, että avioliitossa elävät hankkivat muita nopeammalla aikataululla lapsia. Avioliitossa elävät hankkivat lapsia jopa 10 vuotta muita nuorempina. Avoliitossa elävät eivät yleensä hanki lapsia alle 30-vuotiaina. Tutkimukseni naistohtoriopiskelijoista valtaosa kertoi ensimmäisen lapsen tulleen perheeseen suuremmita aikataulutuksitta ja pohdinnoitta. Beck-Gernsheim (2002) sitä vastoin kuvaa perhe-elämästä tulleen hallittava ja suunniteltava projekti, myös lasten hankinta ja ajoittaminen on huolellisesti valmisteltava asia. Lasten myötä erityisesti naisten status nousee (Gittins 1993, 95) ja samalla kohdataan äitiyteen liittyviä rooli-odotuksia, joiden mukaisesti on vähintään suotuisaa elää (Jokinen 1996, 13).

Naisten koulutustaso ei ole yhteydessä lapsilukuihanteeseen, mutta ylempien toimihenkilönaisten ihanteena on muita naisia useammin yksi lapsi (Miettinen & Rotkirch 2008). Vanhempien yhteiskunnallinen asema ei määrittele lapsen tulevaisuutta, sen sijaan erilaiset vanhemmuudet antavat lapsille erilaiset lähtökohdat heidän tulevaisuuteensa (Jokinen 2005). Nykyvanhempien tehtävänä on kasvattaa lapsistaan aktiivisesti sopeutuvia ja liikkuvia (Räikkönen 2012). Lapsille tarjotaan parasta mahdollista ja toivotaan heille onnellista tulevaisuutta (Jokinen 2005, 126). Tutkimukseni naisten taustat olivat tavalliset, heidän vanhempiansa suhtautuminen ja kannustus lastensa itsensä toteuttamiseen oli akateemista uraa tukeva. Naistohtoriopiskelijat kertoivat pyrkivänsä omassa vanhemmuudessaan samaan, kannustukseen lapsensa valitsemalla uralla.

Tutkimukseni naistohtoriopiskelijoiden puolisoitten koulutustaustat vaihtelivat. Kuuden puolisoilla oli yliopistotutkinto ja kahden opinnot yliopistossa olivat kesken. Husun (2005, 100) mukaan akateemisissa parisuhteissa yhdistyy parhaimmillaan yksityinen ja ammatillinen tuki. Tutkimukseni naisista kolmen puolison koulutustausta oli ammattikorkeakoulu- tai opistotasoinen. Myös ei-akateemiset puoliset tarjoavat emotionaalista ja käytännöllistä tukea tutkimustyötä tekeväille (Husu 2005, 102). Kaikki tutkimukseni naistohtoriopiskelijat olivat kouluttautuneet puolisoitaan korkeammin. Samankaltaiset taustat helpottavat monin tavoin parisuhteen osapuolten yhteiselämää, samankaltainen tai samantasoinen koulutustausta mahdollistaa ymmärryksen ja tarjoaa vertaista keskustelutukea (Husu 2005). Julkusen (2004a, 121–123) mukaan tohtorinaisten yleistyessä on melko todennäköistä, että puolison koulutustaso jää alhaisemmaksi, kuten tutkimuksenikin osoittaa. Tohtorin tutkinto arkipäiväistyy ja yleistyy, tohtori on vain koulutus, jonka avulla saavutetaan tietty ammattipätevyys.

Tutkimukseni naisten puolisoista kahdeksan työskenteli koulutustaan vastaavissa työtehtävissä ja kaksi oli koulutustasoaan korkeammassa työtehtävissä. Kuusi naista kertoi puolisonsa olevan vastuullisessa asemassa työssään. Moni kertoi puolisonsa panostavan ajallisesti työhön jopa harmillisen paljon, työpäivät venyivät pitkiksi ja vastuu perheen arjesta oli pitkälti naisilla. Julkusen (2004a) tutkimuksessa 1960–70-luvuilla syntyneiden tohtorinaisten puolisoitten koulutus ja sosioekonominen tausta ovat vanhempia väitelleitä sukupolvia alempia. Naisten kokemana taloudellinen ahdinko ja kielteiset tunteet väitöskirjaprosessissa on yleisempää puolison ollessa matalasti koulutettu ja alemmassa sosioekonomisessa asemassa. Naistohtorin asema helpottuu miehen ollessa korkeasti koulutettu, ja lisäksi esimerkiksi naistohtorin kansainvälinen ura urkenee helpommin ja akateemisiin sisäpiireihin sekä työmarkkinoille pääsy helpottuvat. Sinkkunaisten asema miesvaltaisilla akateemisilla toimintakentillä on parisuhteessa eläviä naisia heikompi, heidät sivuutetaan muita naisia helpommin.

Tämän tutkimuksen naistohtoriopiskelijoista seitsemällä oli lapsi tai lapsia ennen väitöskirjaprojektin aloitusta. Jallinojan (2000) mukaan perheen perustamista harkitaan pitkään ja perheen perustaneet pätkäilevät ajan riittämättömyyttä perheen parissa. Muutama haastattelemani kertoi lapsen hankinnan olleen aikanaan pitkällisen harkintaprosessin tulos. Harkinnassa oli yhtenä ratkaisevana tekijänä ollut raha ja säännölliset ansiot (myös Miettinen & Rotkirch 2008, 93) sekä elämän kokonaisuus.

Lapsen tekoa mietittiin tosi kauan, että ei oo rahaa ja oltiin semmosessa tilanteessa, että mä olin joko jollain verottomalla apurahalla, jolloin en ois saanu minkääläistä ansiosidonnaista ja sitten mun puoliso oli silloin opiskelija, niin ei pystytty, vaikka olis haluttu lapsi. Ei vaan ollu rahaa siihen, ei pystytty ja ei pärjätä. Heti kun mä satuin saamaan vuoden virkasuhteen, vaikka on sama työ kuin ennenkin, mutta rahallisesti on semmonen aika. Raha on vaikuttanu, useamman vuoden on halunnu tehdä lapsen, mut sitä oli lykänny sen takia, koska tuntu että jos ei oo varaa maksaa asuntoa, niin sitten ei vaan kykene elättämään.
Essi

Perheen perustaminen ja lasten hankkiminen oli tutkimukseni tohtoriopiskelijanaisille yhtä riskialtis teko kuin muillekin epävarmoilla ja kiristyneillä työmarkkinoilla oleville naisille. Pätkittäisessä työelämässä lastenhankinta on riski ja se on ajoitettava oikein, jotta haitalliset seuraukset olisivat mahdollisimman pienet. Lapsen myötä tutkimukseeni osallistuneiden naisten pätkäelämään tuli pysyvyyttä ja jatkuvuutta. Nykysuuntauksena Suomessa on, että yhä harvemmat naiset tulevat äideiksi, mutta äideiksi tulevilla on useampia lapsia (Gissler, Klemetti, Lammi-Taskula & Miettinen 2009). Julkusen (2004a, 126–131, 144) mukaan perheellistyminen on 1960- ja -70-luvuilla syntyneille naistohtoreille harkittu valinta, noin 40 % ei hankkinut lasta lainkaan, 27 % sai lapsen väitelttyään ja 33 % uskaltautui lapsen hankintaan jo ennen väitelttyään. Tyypillistä on, että nuorilla naistohtoriopiskelijasukupolvilla tohtoriksi väittely ja perheenperustaminen sijoittuvat tiiviisti noin kolmenkymmenen

ikävuoden tienoille. Lastenhankinnan oikea-aikaisuus on monelle nuorelle naistohtoriopiskelijalle ongelmallista. Perheenperustaminen nähdään riskinä joutua syrjään nykyisen elämänkulun mielekkäimmistä piireistä.

Yleisenä suuntauksena on nuorena tohtoroituminen ja tämän jälkeen perheen perustaminen. Tähän käytäntöön ohjaavat erilaiset tohtorikoulut ja projektirahoitukset, jotka auttavat väitöskirjatyön systemaattista etenemistä. Myös yhteiskunnallisesti arvostetaan yksilöiden tehokkuutta ja tuottavuutta. Yksilölliseltä kannalta yhtälö on kohtuullisen toimiva, noin 30-vuotiaana tohtorina ehtii vielä hyvin perustaa perheen. Kokonaisuudessaan edellä kuvattu elämän rytmittäminen vaatii suunnitelmallisuutta ja elämän hahmottamista pitkällä aikavälillä. Toisaalta perheelliset naiset väittelevät perheettömiä nopeammin ja ovat tuotteliaampia. Yhtenä syynä tähän on ajankäytön tehostuminen ja elämänperspektiivin laajuus. (Julkunen 2004a.) Esimerkiksi Yhdysvalloissa tohtoroitumisprosessi etenee Suomeen verrattuna vahvasti strukturoituna ja akateemiseen uraan panostus on määrätietoista. Myös Yhdysvalloissa vaativa akateeminen ura haastaa perheen perustamista ja niiden yhdistämistä, tyypillisesti tutkijanura yliopistossa luodaankin ennen perheen perustamista. (Jacobs & Winslow 2010.)

Tutkimukseni naistohtoriopiskelijat uskalsivat epävakaista olosuhteista huolimatta perheellistyä. Heidän mukaansa lapsi tehtiin, kun oikea hetki tuntui tulleen. Kolme halusi naimisiin ennen lapsen tuloa ja yksi liseniaattityönä valmiiksi ennen perheellistymistä. Miettisen ja Rotkirchin (2008) mukaan korkea koulutus ja sosioekonominen asema nostavat ihanteena pidettyä ikää vanhemmuuteen. Työn ja perheen yhteensovittamisen ongelmat, tai epäily niistä, peilautuvat naisten lastenhankinta-aikeisiin. Naiset, jotka epäilevät lapsen myötä uransa ja työmahdollisuuksiensa kapenevan, siirtävät vanhemmaksi tuloaan. Rääkkösen (2012) mukaan aikuisuuden siirtymien, kuten vanhemmaksi tulon lykkääminen, edistää työuralla menestymistä ja henkistä hyvinvointia korkeasti koulutetuilla. Tutkimuksessani tuli esiin myös oikean puolison löytäminen ja halun vanhemmuuteen kirittäneen tohtoroitumista.

Tutkimieni naistohtoriopiskelijoiden kerronnasta välittyi elämänkulun eri valintojen kokonaisvaltaisuus. Lapsen hankintaa oli lykätty talous- ja työseikkoihin vedoten ja myös väitöskirjan valmistuminen oli kytkeytynyt perheellistymiseen. Elämänkulun suuret valinnat kytkeytyivät arkisiin asioihin. Elämänkulun osa-alueiden muutokset heijastuivat laajaan palapeliin. Palasia oli sovitettava kokonaisuuteen yhä uudelleen ja mahdollisimman saumattomasti.

Tutkimukseni naistohtoriopiskelijat kertoivat ensimmäisen lapsen muuttaneen elämää radikaalisti. Myös Sevón (2009) toteaa äitiyden muuttavan naisen arkea, ihmissuhteita ja omaa identiteettiä sekä aiheuttavan yksilöllisiä risiriitoja naisen elämään. Lapsen syntymän jälkeen tutkimukseni äidit olivat kotona vaihtelevan pituisia ajanjaksoja, poissaoloa työelämästä kertyi 10 kuu-kaudesta kolmeen vuoteen. Kaikista suomalaisista äideistä noin kolmasosa on perhevapaalla kolme vuotta (Hämäläinen & Kangas 2010 toim.). Tutkimukseni naiset kokivat huonoa omaatuntoa viedessään pienen lapsen kodin

ulkopuoliseen hoitoon, mutta samanaikaisesti iloitsivat mahdollisuudestaan tehdä kokonaisuudelle parhaaksi arvioimansa ratkaisun.

Kyllä kertyy huonoa omaatuntoa, jos mä lähden töihin, niin onko se huono mun lapselle, onko se itsekäs ratkasu. On ollu ihan että mä oon huono ja tehny väärin, kun oon tehny tän valinnan. On se ollu hyväkin ratkaisu monelta osin. On helpottanu, että oon onnistunut jättämään (työt) 16. Mulle tulis kyllä huono omatunto, jos illalla en edes olis lapsen kanssa. Mä muistan ku (lapsi) oli vähän yli vuoden, kun mä olin tulossa takasin töihin, niin monet kyseli, et mihin (lapsi) menee ja kuinka se voi noin pienenä mennä. Ja sit ku se oli vähän aikaa ollu hoidossa, niin jotkut mun kaveritkin kysy, että miten se oikeen pärjää. Voinkäsä mä ollenkaan järjestellä elämäni, että pieni lapsi menee hoitoon ja silleen. Pia

Tutkimukseni naiset kokivat valintansa osin ristiriitaisina. Vaikka tehdyt valinnat olivat huolellisen pohdinnan tulosta, aiheuttivat ulkopuolisten epäilyt epävarmuutta. Yksilöllisiin valintoihin ja ratkaisuihin oli mahdollisuus ja niihin naistohtoriopiskelijat perheensä parhaaksi tarttuivat. Julkisessa keskustelussa erilaisia työelämän joustoja on kaivattu työelämän houkuttelevuutta lisäämään ja työurien kokonaisuudesta pidentämään. Yksilölliset joustot ovat mahdollisuus, joiden hyödyntämisistä valitettavan usein edelleenkin joudutaan puolustelemaan tai niistä koetaan olevan haittaa työuralla etenemiselle.

Suurin osa tutkimukseni naisista keskittyi tai ainakin yritti keskittyä perhevapailla äitiyteen ja perheeseen jättäen väitöskirjaan liittyvät asiat tarkoituksellisesti taka-alalle. Naisista viisi kertoi tehneensä satunnaisesti tohtoriopintoihin liittyviä tehtäviä perhevapaansa aikana. Tutkimukseni naiset pyrkivät lokeroimaan elämänsä ja keskittymään tiettyyn asiaan kerralla. Raehalmeen (1996) tutkimat naistohtoriopiskelijat tekevät tohtoriopintoja lasten ollessa pieniä, jolloin opinnot ovat äitien oma henkireikä muuten kiireisessä elämänvaiheessa. Perhevapaalla on aikaa edistää opintoja paremmin kuin työelämässä mukana ollessa. Raehalmeen (1996) mukaan tohtorinaisen työuralle ei perhevapaista ole uhkaa. Tosin lapsettomat naiset arvelevat mahdollisen äitiysloman olevan työn suhteen ongelmallinen. Opiskelu äitiyslomalla nähdään käytännön kannalta edulliseksi vaihtoehdoksi ja samalla oma ammatillinen asiantuntijuus karttuu. Tutkimukseni naiset eivät jossitelleet erilaisia vaihtoehtoja, he olivat valintansa tehneet ja niiden puitteissa pyrkivät mahdollisimman tasapainoiseen elämänsäkokonaisuuteen.

Lapset olivat tutkimukseni naistohtoriopiskelijoille tärkein asia. Silti omista intresseistä ja tutkimustyöstä ei haluttu lasten ja perheen vuoksi luopua, eikä niitä edes nähty toisilleen vaihtoehtoisina. Lähtökohtana oli tärkeiden asioiden yhdistäminen ja niiden toisiaan tukeva vaikutus. Äitiys ja tutkimus olivat antoisampia, kun välillä keskittymisen kohde vaihtui. Käsitukset äitiydestä ja äitinä olemisesta olivat erilaisia ja muuttuvia (myös Gittins 1993).

Erityisesti naisten osalta perheen ja työn yhdistäminen koetaan usein vaikeaksi, vaikka suomalainen yhteiskunta periaatteessa on tasa-arvoinen. Suomalainen yhteiskunta rakentuu perhemallille, jossa molemmat aikuiset osallistuvat työelämään, lastenhoitoon kodin ulkopuolella on subjektiivinen

oikeus ja koulujärjestelmä on laadukas, tasa-arvoinen ja verovaroin kustannettu. Silti arjen vaatimukset koetaan yleisesti koviksi. Rantanen ja Kinnunen (2005) tarkastelevat työn ja perheen vuorovaikutusta moniroolisuuden, dynaamisuuden ja kokonaisvaltaisen käsityksen kautta. Moniroolisuuden mallin avulla tarkastellaan työ- ja perheroolien yhteensovittamista ja sitä koskevia lähtöoletuksia. Mallit työn ja perheen vuorovaikutuksen syistä ja seurauksista hahmottavat erilaisia olosuhteita ja tapahtumaketjuja, joiden vuoksi työn ja perheen vuorovaikutus koetaan myönteiseksi tai kielteiseksi. Työn ja perheen rajapinnan hallinnan malleissa painottuu yksilön aktiivinen rooli työ- ja perheympäristöön sopeutumisessa ja niiden muokkaamisessa. Nämä eri näkökulmapainotukset ovat toisiinsa yhteydessä, syyt ja seuraukset rakentuvat rooliodotuksille, jolloin eri roolien yhteensovittaminen nähdään toimivan välittävänä tekijänä. Malli huomioi yksilön ominaisuudet ja yksilölliset elämäntilanteet, samantyyppisen työn ja perheen ominaisuudet eivät automaattisesti johda samankaltaiseen kokemukseen eri roolien yhdistämisestä ja siten myös seuraukset ovat yksilölliset. (Rantanen & Kinnunen 2005, 229–233.) Korkeasti koulutetuilla on usein mahdollisuus vaikuttaa työhönsä ja työaikoihinsa, mikä helpottaa arkista perhe-elämän ja työn yhdistämistä (Cooke 2011).

Raehalmeen (1996, 163–164, 167, 173) mukaan usea naistohtoriopiskelija saa jo lapsuudenkodissaan mallin perheen ja työn yhdistämisestä. He kokevat itse lapsuudessaan ja myöhemmin aikuisina moniroolisuuden koko perhettä rikastavana asiana. Samanlaiseen tulkintaan päädyin tässä tutkimuksessa. Keskeiseksi nousikin oman rajallisuuden huomaaminen, kaikkeen ei tarvitse työssä käyvän äidinkään venyä. Vaativin tilanne oli pienten lasten äideillä, jotka yrittävät yhdistää usean suuren roolin samanaikaisesti. He muokkasivat roolejaan äitinä, työntekijänä ja tohtoriopiskelijana. Roolimuokkaukset tehtiin äitiroolin vaatimusten mukaisesti. Mikäli eri roolien yhteisvaatimukset kävivät tutkimilleni naisille liian raskaiksi, oli lähtökohtana, että kaikki oli saavutettavissa, mutta rauhallisemmalla aikataululla. Tohtoriopinnot siis joustivat ja siirtyivät määrääjäksi pienempään osaan. Erilaiset kompromissit kuuluivat tutkimukseni naistohtoriopiskelijoiden elämään, mutta vain ajoittaisesti. Oleelliseksi koettiin puolison myönteinen suhtautuminen tohtoriopintoihin ja käytännöllinen tuki. Perheen sisäistä neuvottelua ja vuorottain joustamista vaihtelevissa tilanteissa pidettiin onnistumisen edellytyksenä. Myös naistohtoriopiskelijat joustivat puolisonsa opinto- ja työkiireiden vuoksi.

Aikuisiän keskeiset vuorovaikutteiset roolit ja elämänalueet liittyvät työhön ja perheeseen. Useammin on keskitytty tutkimaan työelämän vaikutuksia perheeseen kuin toisinpäin. (Perry-Jenkins, Repetti & Crouter 2000.) Työn ja perheen vuorovaikutus on kaksisuuntaista. Vuorovaikutuksen laatu määrittyy eri roolien yhdistämisen vaikeuden tai helppouden perusteella. Moniroolisuus voi olla vahvistavaa tai kuormittavaa. (Rantanen & Kinnunen 2005, 233.) Marks (1977) mukaan roolien kuormittavuus perustuu ajatukseen, että resurssit, kuten aika ja energia, ovat rajalliset ja useat roolit kuluttavat näitä voimavaroja. Toisella elämänalueella käytetyt voimat ovat pois toiselta elämänalueelta. Työn ja perheen roolien yhteensopimattomat vaatimukset voi-

vat johtaa roolien väliseen ristiriitaan ja ongelmallisuuden korostumiseen. Toisen näkemyksen mukaan yksilön voimavarat uusiutuvat ja lisääntyvät useiden roolien ansiosta, kuten Rantanen ja Kinnunen (2005, 233–234) painottavat työ- ja perheroolien täydentävän toisiaan ja tarjoavan kasvumahdollisuuden. Useat roolit ja laajat sosiaaliset suhteet palkitsevat ja tarjoavat suojaa kuormittavissa elämäntilanteissa (Cooke 2011). Tasapainoinen perhe-elämä voi auttaa jaksamaan työstressin painaessa tai mielekäs työ tarjota virkistystä vaativan perhearjen vastapainoksi.

Lasten ollessa pieniä tutkimukseni tohtoriopiskelijanaiset kokivat perhearjensa erityisen sitovaksi, äidin oli oltava läsnä ja saatavilla. Muutamilla oli kokemuksia perheen ja tohtoriopintojen yhdistämisestä arjessa, jolloin väitöskirjan teko ja lastenhoito oli kotona käytännöllisesti yhtäaikaista toimintaa. Arki oli rankkaa eikä väitöskirjaan voinut riittävän pitkäkestoisesti ja intensiivisesti keskittyä. He ratkaisivat tilanteen tekemällä tutkimustyötä kodin ulkopuolella ja viemällä lapset hyvällä omallatunnolla hoitoon. Tutkimukseni mukaan perhevapaalta tutkimustyön ääreen palanneilla äideillä oli erityisen korkea motivaatio, raikkaat ajatukset ja selventynyt kokonaiskäsitys väitöskirjastaan. Työskentely oli tehokasta ja tutkimus edistyi. Väitöstutkimustyö koettiin tasapainottavaksi tekijäksi touhukkaan elämän tiimellyksessä. Tutkimustyön luonteeseen kuului ajattelemisen ja pitkällinen keskittyminen, jolloin äiti sai istua rauhassa ja vaipua syviin tutkimuksellisiin mietteisiinsä. Käytännössä työpäivät olivat tiiviitä, lyhyitä ja tehokkaita. Myönteiseksi koettiin arjen asettuminen uomiinsa, lapsi oli päivän hoidossa, äiti tutkimustyössä ja illalla perhe koolla. Tärkeille asioille oli oma aikansa ja niihin pystyttiin keskittymään.

Tutkimukseni osoittaa, että yksilölliset tilanteet ja ominaisuudet mahdollistivat erilaisia valintoja. Arkiset ratkaisut helpottivat perheellisten nais-tohtoriopiskelijoiden yksilöllistä perhearkea ja elämänkulkua. Yksi naistoh-toriopiskelija arvioi voivansa tehdä väitöskirjaansa mahdollisella tulevilla perhevapaalla joustavasti perhearjen keskellä. Toinen nainen taas kertoi väsy-neensä kotona kahden pienen lapsen kanssa, vaikkei samanaikaisesti tehnyt väitöskirjaansa. Tilanteen oli ratkaissut lasten vieminen päiväkotiin ja äidin paluu työhön. Hiljalleen hän palasi myös väitöskirjan pariin. Haastatteluhet-kellä arki oli edelleen haasteellista ja kiireistä, mutta ei niin tukahduttavaa. Myös Jokinen (1996) kertoo äitien väsymyksestä, joka on yleisesti tiedostettua ja hyväksyttyä. Väsymys on kattava käsite, joka voi sisältää epävarmuutta, pelkoja ja masennusta.

Mä olen ensimmäisenä työtä tekevä äiti. Se miksi mä palasin töihin, mä olin tosi onnellinen kotona lasten kanssa, mä aloin todellakin väsyä siihen. Musta alkoi tuntua, että mä menetän ja hukkaan itseni. Erityisesti kun (toinen lapsi) syntyi. Ehkä se oli osittain myös riippuvainen meidän tilanteesta, ei ollut iso-vanhempia eikä sisaruksia. Ja (puolisolla) oli niin pitkät työpäivät, hän ei pysty-nyt enää auttaa. Musta tuntu, että mun pitää löytää lapsille turvallinen paikka, jossa ne nauttivat ja ovat onnellisia ja saavat mahdollisuuden tehdä asioita. Ja sitten myös minä voin tehdä jotain muuta. Sanna

4.5 Työuran alkuvaiheet

Suomessa naiset ja miehet osallistuvat tasa-arvoisesti työelämään, naisista 66 % ja miehistä 72 % ovat työelämässä. Euroopan Unionin (EU) keskiarvo naisilla on 55 % ja miehillä 71 %. (Eurostat yearbook 2004.) Työelämä on kiihdyvätahtisessa muutoksessa, mikä koskettaa kaikkia työelämässä osallisia. Työntekijöiden on täytynyt muuttaa ajattelu- ja toimintatapojaan. Lineaarinen työura yhden työnantajan palveluksessa on historiaa. Ennen työura kehittyi ja eteni tietyn logiikan mukaan nousujohteisesti ja oli yksilön ponnistusten tulosta. Nykyisin työelämä muodostuu irrallisista ja ennakoimattomista pätkistä. Yhä enemmän korostetaan yksilöllistä elämäntilannetta, jossa työ on vain yhtenä osa-alueena. Keskiössä on yksilöllinen elämäntilanne kertomus, sitoumus perheeseen, työhön ja muihin merkitykselliseksi koettuihin asioihin. Ura on yksilöllinen, sattumanvarainen ja kokonaisvaltainen. Työ ja muut osa-alueet kiinnittyvät saumattomasti toisiinsa ja elämäntilanteen kokonaisuuteen. Huolimatta muuttuneista käsityksistä, tai ehkä niistä johtuen, tulevaisuuden ennakoimisen vaikeus sekä yksilölle annettu vastuu ja vapaus ahdistavat. Pärjääminen on yksilön vastuulla. Työelämässä ovat vallalla kovat rahamaailman arvot, inhimillisuus ja välittäminen ovat yhä harvinaisempia. Työ ja jatkuva uuden oppiminen tuovat yksilöiden elämään mielekkyyttä, hyvinvointia ja kokonaisvaltaista kehitystä, mutta myös kilpailun ja pärjäämisen pakon. (Onnismaa 2007, 79–81.) Yleisesti työmarkkinoilla on suuntaa korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuuden kasvu sekä naisistuminen (Kolehmainen 2002, 200–203). Työllistyttäessä on koulutuksella ja tutkintotasolla ollut naisten kohdalla suurempi merkitys kuin miehillä (Naumanen 2002, 284).

Tutkimukseni naistohtoriopiskelijoiden työurat olivat monessa mielessä vaihtelevia, yhtenä syynä tutkittujen ikäjakauma, 25–38 vuotta. Kaikki tutkimukseni naiset olivat olleet mukana työelämässä. Heidän työtehtävänsä olivat vaihtelevia, esimerkiksi siivous, kassa, postinlajittelu, asiakaspalvelu, kirjanpito, toimistotyö, pankkitoimihenkilö, tehdastyöntekijä, ravintolatyöntekijä, henkilökohtainen avustaja, huvipuiston satuhahmo, maisteriopintojen työharjoittelija, liikuntakerhon ohjaaja, lastentarhanopettaja, erilaisia opetustehtäviä, työyhteisökouluttaja, assistentti sekä tutkija. Kaikki haastatellut olivat olleet työhistoriansa aikana palkkasuhteessa yliopistoon. Heille oli kertynyt myös perhevapaista johtunutta poissaoloa työelämästä.

Tutkimukseni naistohtoriopiskelijat jakautuivat työkokemuksen osalta kahtia: niihin, jotka olivat jo lukion ja maisteriopintojen aikana tehneet paljon erilaisia töitä, ja joille oli sittemmin kertynyt runsaasti työkokemusta, ja niihin, joiden työkokemus rajoittui lähinnä yliopisto-opintojen sisältämään harjoitteluun ja muutamaan kesätyöhön. Jälkimmäisten työhistoria oli huomattavasti suppeampi ja työelämäkontaktit heikommat. Jokaisen työkokemuksen kerrottiin olleen merkittävä ja opettavainen. Työura sai jo varhain tietyn suunnan erilaisten työkokemusten myötä. Erilaiset työtehtävät ja opinnot

muodostivat yksilöllisen kokonaisuuden, jonka myötä asiantuntijuus alkoi muotoutua. Menneiden töiden nähtiin määrittelevän tuleviakin työtehtäviä. Maisteriopintojen aikana hankittua työkokemusta on pidetty valmistumisen hidasteena. Kivisen ja Nurmen (2011) mukaan pelkästään opintoihin keskittyneet valmistuvat todellisuudessa vain kahdeksan kuukautta nopeammin työkokemusta hankkineisiin verrattuna. Keskimäärin työkokemusta karttuu maisteriopintojen aikana kaksi vuotta, josta puolet on oman alan sijaisuuksia. Opintojen aikana hankittu työkokemus loiventaa siirtymää työelämään ja vahvistaa sinne kiinnittymistä.

Tutkimukseni naistohtoriopiskelijoista kolme piti omaa työkokemustaan vaatimattomana ja vastaavasti kaksi oli erityisen tyytyväisiä monipuolisesta työhistoriastaan, jossa oli vuosien kokemus kansainvälisistä ja haasteellisista työtehtävistä. Lopuilla seitsemällä työkokemus oli pätkittäinen ja kirjava, karttunutta työkokemusta kuitenkin arvostettiin. Runsaan työkokemuksen omaavat olivat tohtoriopintoihinsa kokonaisuutena tyytyväisiä ja vähäisen työkokemuksen myötä epävarmuus tohtoriopintoja kohtaan kasvoi.

Lyhyt, et näitä (oman alan) töitä mä en oo tehnyt lainkaan, mitä nyt harjoittelussa, et se on se oman alan kokemus ja sitten jotain kesätöitä hyvin erilaisia. Mutta ei oo hirveesti. Sohvi

Mä oon tehny lukioikäisestä asti töitä, koulun ja opintojen ohella, vuosikausia. Sitten mä lähdin ulkomaille (vuosiksi). Palasin takasin Suomeen ja tein varamaan vähän liikaa muitakin hommia silloin, kun omaa väikkäriä. Työ on jatkunu koko ajan. Mä halusin tehdä ulkomailta töitä ja sen mä oon saavuttanu, enää mulla ei oo kaipuuta sinne. Oon kauheen tyytyväinen että pääsin tekemään sen. Se oli mulle niin iso juttu, mä ite arvostan sen tosi korkeelle. Päivi

Haastattelemistani naisista kolme kertoi tutkijantyön ja tohtoriopintojen olleen hyvä vaihtoehto tiukassa työllistymistilanteessa. Samalla he mainitsivat kaipuusta koulutusta vastaavaan konkreettisempaan työhön. Naumanen (2002) huomauttaa nuorten korkeasti koulutettujen naisten päätyvän määräkäisesti työsuhteisiin, mutta samaa ongelmaa ei saman ikäisillä ja saman koulutustaustan omaavilla miehillä ole. Osa tutkimistani naistohtoriopiskelijoista aikoi tohtoriopintojen ohella tehdä myös käytännöllisempiä työtehtäviä, jotta ote houkuttelevaan työelämään säilyisi. Osa oli suunnitellut väitöstutkimustaan siten, että sen voisi joustavasti linkittää oman alan erilaisiin työtehtäviin ja omaa osaamistaan voisi hyödyntää laajasti.

Nään tutkijan uran siinä, jos jotenkin onnistuis tekemään väitöskirjaa minkä kokis ite mielekkääks ja se palvelis jotenki omaa uraa sitten yliopiston ulkopuolella, että vois erikoistua tiettyyn alaan. Musta se oli ihan täydellinen suunnitelma. Essi

Kahdella tutkimukseni naisella oli pohdinnassa tohtoriopintojen keskeyttäminen. Toinen harkitsi palaavansa aiemmin keskeyttämiensä toisen alan maisteriopintojen pariin, josta saisi konkreettisemmän ja työllistävemmän

ammatin. Hänen muodostamansa mielikuva tohtoriopinnoista ei vastannut todellisuutta, eikä tulevaisuuskuvakaan houkuttanut. Myös tohtoreiden määrän kasvu ja vaade huippututkimuksesta aiheutti epäilyksiä tohtoriksi opiskelulla. Tohtorin tutkinto ei takaa mitään varmaa, kilpailu tieteen huipulla on kovaa. Tohtorin työllistyminen maisterin tasoihin tehtäviin, eli ylikoulutettuna, voi olla epämielekkästä (myös Sainio 2010).

Haastateltujen suhtautuminen työntekoon oli yksilöllistä ja siihen vaikutti elämäntilanne. Ennen perheenperustamista neljä haastatelluista teki työtä huomattavasti nykyistä enemmän. Yleistä on, että tohtoriopintoihin käytetään paljon aikaa: viikoittain yli 40 tuntia työskentelee 67 % ja yli 50-tuntista työviikkoa tekee noin 25 % (Hiltunen & Pasanen 2006, 32). Yksi tutkimukseni naisista kertoi tehneensä kuusipäiväistä työviikkoa vuosia, kunnes perheellistyi ja alkoi tehdä lyhennettyä työaikaa. Kaksi tutkituista teki palkallisia tohtoriopintoja ja muuta yliopiston ulkopuolista koulutustaan vastaavaa työtä samanaikaisesti.

Mä en ottanu sitä niin orjallisesti, että mun pitäis tehdä 8-16 töitä. Vuosikausia mä tein paljon pidempiä päiviä, se oli pääsääntöisesti varmaan 9-18 ja vielä lauantait päälle. Nyt oon varmaan tehny sen 7-8 tuntia päivässä. Mä ajattelin, että mä oon tehny silloin vuosikaudet niin paljon sisään, että mä voin ottaa sen hyödyn siitä irti. Päivi

Koko opiskeluaikan mä tein osa-aikatöitä ja kaikki kesät tein töitä. Tässä sivussa mä oon tehny vähän osa-aikatöitä, silloin ennen (lapsen) syntymää. Pia

Yksi tutkimukseni naistohtoriopiskelijoista teki väitöskirjaansa työn ohessa ja moni nainen oli tohtoroitumisprosessin aikana ollut samassa tilanteessa. Toisille kyse oli omasta halusta ja valinnasta, toisille olosuhteiden pakosta. Lisäksi moni naistohtoriopiskelija oli opiskellut ja opiskeli ainakin jonkin aikaa apurahalla. Myös Sainion (2010, 27) mukaan tohtoriopintojen rahoitus on usein pirstaleista ja opiskelujen kestäessä yhä lukuisemmista lähteistä muodostuvaa. Sittemmin yliopistot ovat pyrkineet huomioimaan erilaiset ja eri tavoin tohtoriopintoja tekevät, myös osa-aikaisuus ja työsuhteisuus huomioidaan opintosuunnitelmaa laadittaessa. Myös erilaiset soveltuvat työtehtävät voidaan sisällyttää henkilökohtaiseen opintosuunnitelmaan (esim. Jyväskylän yliopiston tutkijakoulun rakenne ja yleiset toimintaperiaatteet 2011). Stubb, Pyhälto, Soini, Nummenmaa ja Lonka (2010) ovat tutkineet tiedeyhteisöön kuulumisen kokemuksen yhteyttä tohtoriopintojen pitkittymiseen tai keskeyttämiseen. Heidän mukaansa tiedeyhteisö voi olla voimaannuttava tai voimia vievä. Tohtoriopiskelijan hyvinvointi heijastuu heidän mukaansa selkeän myönteisesti väitöskirjaprosessiin. Tohtoroitumisprosessi näyttäisi muodostuvan yhtenäiseksi kokemukseksi, jossa kokonaisuus värityy yksittäisten kokemusten kautta.

Tohtoriopintojen ja työelämän jäsentämisessä oli tutkittujen naistohtoriopiskelijoiden välillä vaihtelua. Osalle oli selkeää, että jo rakennettu työura oli merkittävä ja tohtoriopintojen avulla työuraa voidaan suunnata ja vahvistaa

edelleen (myös Sainio 2010). Osa tutkituista naisista toivoi tohtoriopintojen avaavan työuran, ja osa ei osannut niitä vielä toisiinsa kytkeä. Sainio (2010) korostaa väitöskirjan aihevalinnan tärkeyttä tulevan työuran ja asiantuntijuuden kasvun kannalta. Kehittyvän asiantuntijaidentiteetin rinnalla kehittyä yksilöllisempi ja laajempi käsitys itsestä.

4.6 Muodostuva käsitys itsestä

Elämänkulun vaiheista aikuisuus edellyttää kypsyyttä ja itselle sopivia harrastuksia ja valintoja. Tutkimukseni naistohtoriopiskelijat olivat tehneet elämänsä aikana monia merkittäviä valintoja, kuten valinneet alan, löytäneet puolison, perustaneet perheen ja aloittaneet tohtoriopinnot. Heillä oli selkeä käsitys itsestään, vahvuuksistaan ja mielenkiinnon kohteistaan. Naistohtoriopiskelijat tarkastelivat itseään analyyttisesti. He puntaroivat realistisesti omia vahvuuksiaan ja heikkouksiaan eri roolien näkökulmista. He arvioivat itselleen tyypillisten piirteiden ilmentyvän kaikilla elämän osa-alueilla, niin työssä, opinnoissa kuin perheenkin parissa. Tyypilliset piirteet oli tiedostettu jo varhain, osa piirteistä oli saanut vahvistusta ja osaa oli tietoisesti pyritty muokkaamaan. Erilaiset toimintatavat ja piirteet ilmensivät yksilöllisiä yhdistelmiä vahvuuksista ja heikkouksista.

Kaikki tutkimukseni naistohtoriopiskelijat kuvasivat itseään tyypiksi, jolle tutkimustyö sopi, heillä oli luontainen kiinnostus oppia ja ymmärtää. Opiskelu tuotti iloa ja hyötyä. Hiltusen ja Pasasen (2006) tutkimista tohtoriopiskelijoista 70 % arvioi tohtoriopinnot myönteisen motivoiviksi. Työskentelytyyleistä sopivin oli tutkimilleni naistohtoriopiskelijoille itsenäisesti tehtävä tutkimustyö, jossa pääsi säännöllisesti kontaktiin tutkijayhteisön kanssa.

Tutkitut naistohtoriopiskelijat pitivät itselleen ominaisena luovuutta, säännöllisyyttä ja päättäväisyyttä. He mainitsivat myös suorituskeskeisyydestä ja sen myötä koetuista onnistumisista. Toisaalta Amabile (1987) esittää luovuus ja suorituskeskeisyys -yhdistelmän olevan ristiriitainen, sillä kilpailuasetelma ja tiukat toimintaratavat kaventavat aitoa luovuutta. Myös Uusikylän (2008) mukaan naislahjakkuudet ovat tavoitteellisia ja etsivät jatkuvasti uusia haasteita. Tavoitteellista toimintaa ohjaa sisäsyntyinen motivaatio. Tyypillistä tutkimukseni naisille oli halu osata ja oppia uusia asioita. Enemmistö tutkituista määritteli itsensä ahkeraksi, huolelliseksi ja tarkaksi, jopa liian tarkaksi. Osa opetteli rennompaa, mutta tehokkaampaa opiskelu- ja tutkimustapaa. Vastavasti mainittiin oman toimintatavan olevan nopea ja tehokas eikä lopputulokselta odotettu täydellisyyttä. Osa naisista kertoi saavuttaneensa pienellä työllä hyvät tulokset, ja osa taas kertoi työskennelleensä kovasti saavutustensa eteen. Myös suunnitelmallisuus ja innostuvuus kerrottiin itselle tyypilliseksi. Kunnianhimo mainittiin useasti, joko niin että sitä oli tai sitten ei ollut. Myös sinnikkyys, älykkyys ja halu onnistua nostettiin esiin.

Mä oon tunnollinen. Perfektionismiä löytyy hyvässä että pahassa, et se menee välillä vähän yli ja vaadin aika paljon iteltä ja oon aina vaatinukin. Se on sekä vahvuus että heikkous, on vaikee lopettaa tiettyyn pisteeseen, vois vaan hioo ja hioo ja hioo. Mut sitten taas toisaalta työn loppujälki on yleensä ollu hyvää. Sohvi

Mä en oo kauheen pikkutarkka tai semmonen täydellisyshakuinen, se on ehkä hyvä tai paha. Liiallinen täydellisuuden tavoittelu tekee tutkimustyöstä ihan äärettömän vaikeeta, siinä palaa loppuun hyvin äkkiä. Väitöskirjan viimeistely on mulle ihan kauheinta hommaa, että pitää käydä läpi jatkuvasti yhä uudelleen ja uudelleen ja muokata. Päivi

Sisällöllisesti tutkimukseni naistohtoriopiskelijoiden käsitykset itsestään olivat vaihtelevat. Heidän tavoitteenaan oli vahvistaa koettuja vahvuuksia ja parantaa heikkouksia. Äärimmäisyyksiä välteltiin, tavoitteena oli riittävän hyvä ja kunkin toiminnan kannalta sopiva tyyli. Myös Raehalmeen (1996, 182–183, 197–198) tutkimien naistohtoriopiskelijoiden minäkäsitys on selkeä, eivätkä heidän ajattele olevansa erityisiä missään suhteessa. He arvelevat mahdolliseksi, että menestyisivät myös jollain muulla kuin valitsemallaan uralla.

Tutkitut naistohtoriopiskelijat eivät kokeneet olevansa erityisen lahjakkaita. He kokivat olevansa tavallisia, mutta löytäneensä oman mielenkiinnon kohteensa, mikä innoitti heitä ponnistelemaan. He korostivat, etteivät olisi edenneet opintourallaan ilman kovaa työtä, vaikka uuden omaksuminen oli nopeaa. Raehalmeenkin (1996) tutkimuksen naistohtoriopiskelijat uskovat onnistuvansa eikä mahdollinen epäonnistuminen ole uhka. Lisäksi he ovat halukkaita ottamaan riskejä. Riskinotosta eivät tämän tutkimuksen naistohtoriopiskelijat kertoneet, ennemmin he olivat turvallisuushakuisia ja pyrkivät suunnitelmallisuudella välttämään riskejä.

Tähän asti oon päässy ja oon kohtuullisen tunnollisesti tehnyt hommani. Mä koen, etten oo niin lahjakas, et mä en olis päässy tähän, ellen mä olis jossakin määrin ollu aika kurinalanen. Elina

Tutkimukseni naistohtoriopiskelijat arvelivat olevansa taitavia organisoijia ja sukkuloijia, elämän eri osa-alueiden yhdistely sujui heiltä luonnollisesti ja harjaantuneesti. Sulautuminen uusiin ympäristöihin ja tilanteisiin onnistui heidän mukaansa hyvin. Joustavuus ja sopeutuvaisuus laajemminkin nähtiin itselle tyypillisenä. Osallisuudesta moneen ei koettu huonoa omaatuntoa. On huomautettava, että naistohtoriopiskelijoiden osallisuus oli sellaisilla osa-alueilla, joista ei helposti vetäydytä, kuten perhe, opinnot ja työ. Organisointi vaati myös tiukkuutta ja määrätietoisuutta. Osallisuus ja elämän eri osa-alueiden organisointi uudisti voimavaroja (myös Rantanen & Kinnunen 2005; Cooke 2011) ja paransi arjen laatua. Tutkitut naiset kertoivat kovasta moraalisistaan, jopa liian kovasta. Elämässä oli kova suoritusvauhti päällä, eikä sitä aina osattu hiljentää halusta huolimatta. Asioita suoritettiin kiihkeällä rytmillä, mutta sisällöllisesti ja laadullisesti heikentyneesti ja stressaantuneena.

Mä turhaannuin siihen, et mä en pääse eteenpäin. Mun tutkimus kiertää kehää. Mulla on halu jatkaa tutkimusta nopeesti eteenpäin, mut toisaalta mä oon tyytyväinen, et mulla on tauko. Kyllä mä teen mun tutkimukseni, siinä sivussa, kaikessa rauhassa, ei mulla oo mitään paineita. Suvi

Mä oon pyrkiny tekeen paljon töitä ja oon onnistunu, mut toisaalta mä en oo päässy väitöskirjassa siihen mihin mä haluaisin tai se ei jotenkin. Mun päämäärät tuntuu ristiriitaiselta. Jossain mielessä oon tehny paljon töitä, mutta on tavallaan semmonen olo, että mihin tässä on menossa. Essi

Myös Uusikylä (2008, 10) pohtii naisten lahjakkuuden ja itsensä toteuttamisen olevan vaarassa jäädä arkiaskareiden jalkoihin. Nykyisin arvostetaan ja luodaan mahdollisuuksia yksilöllisiin elämää helpottaviin valintoihin. Ensin havaitaan mahdollisuudet erilaisiin valintoihin ja sitten ne toteutetaan itselle parhaalla tavalla.

Pääosin tutkitut naiset kokivat hallitsevansa hyvin kiireistä arkeaan ja suorittuvansa velvoitteistaan. Silti ajoittainen kaaos ja vaatimukset kuluttivat ja saivat epäilemään laatua heikentävää toimintaa. Huolestuttavaa on, jos toiminta on suorittamista eikä aikaansaannoksiin kuitenkaan olla tyytyväisiä. Raehalmeen (1996, 189–190) mukaan naistohtoriopiskelijat haluavat menestyä opinnoissaan ja työssään, koska menestys lisää heidän mahdollisuuksiaan oman elämänsä hallintaan. He eivät pelkää menestymistä eivätkä alisuoriudu. Menestyksellä Raehalme tarkoittaa mahdollisuutta valita omat työtehtävät, riippumatonta ja itsenäistä asemaa. Mielekäs työ oli tämän tutkimuksen sekä Raehalmeen (1996) mukaan merkittävämpi tekijä kuin esimerkiksi iso palkka.

Äitiys oli muuttanut tutkimieni naistohtoriopiskelijoiden tyypillisiä toimintatapoja aktiivisemmiksi ja sosiaalisesti rohkeammiksi. Myös priorisointitaidot olivat äitiyden myötä kehittyneet ja niitä haluttiin kehittää edelleen. Kaikissa tekemisissä mielekkyys oli naisten mukaan tärkeää. He tekivät aloittamansa asiat loppuun saakka, vähemmän tärkeät kohtuullisella tasolla ja tärkeät huolellisesti ja tehokkaasti. Osa naisista kertoi suhtautuvansa elämään rennosti ja tilanteiden mukaan, osa taas suunnitteli ja aikataulutti asioita huolellisesti. Suunnitelmien muuttaminen onnistui joustavasti.

Kun palasin töihin lasten saamisen jälkeen, en ollut niin hiljainen enää, mä näin itseni eri tavalla ja suhtauduin muihin ihmisiin melko eri tavalla. Jotkut asiat olikin niin naurettavia ja jotkut keskustelut olivat niin turhia, eikä niillä ollut toivoakaan johtaa mihinkään. Mulla olikin kauheesti ehdotuksia. Ja joskus, ehkä useimminkin, sillä ei ollut mitään vaikutusta, mun ehdotukset meni ihan ohi. Mutta silloin se ei haitannut mua. Jotenkin mun koko kuva olemisesta ja osallisuudesta oli muuttunut. Sen ansiosta, että olen äiti. Mä saan tehtyä mitä mun pitää tehdä. Mä olen aktiivinen ja tuottelias. Sanna

Tutkimani naistohtoriopiskelijat kokivat ajoittain itsetuntonsa alentuneen (myös Saarinen 2009). Saarisen (2009) mukaan naiset arvottavat itseään puutteidensa kautta. Usea tutkimukseni naistohtoriopiskelija arvioi itsensä tun-

nolliseksi perfektionistiksi, joka viilailee pikkuasioita lähes loputtomasti, näyttää ominaisuuksia löysivät itsestään myös Uusikylän (2008) naislahjakkuudet. Tutkimieni naistohtoriopiskelijoiden mukaan tavoitteiden saavuttaminen kesti lukuisten sivupolkujen ja laajan perehtymisen vuoksi pitkään. Rajanveto keskeisten ja marginaalisten asioiden välillä koettiin vaikeaksi. Vaatimukset itseä kohtaan olivat kovat. Kehittämiskohteiksi naiset mainitsivat tiimityötaitot sekä keskittyminen yhteen asiaan kerrallaan. Myös suoraviivaisempi toimintatyyli oli tavoitteena, erityisesti kun perheellisen mahdollisuudet pitkälliseen ja intensiiviseen tutkimustyöhön vähenivät.

Mä oon pikkutarkka, että yrittää vähän liiankin tarkkaan pystyä perustelevaan asiata ja tietää asiat mistä sanoo jotain. On vaikeaa sanoa, että asia on näin, kun se voi olla vielä vähän noinkin tai ehkä en tiedäkään ihan kaikkea. Rajanveto on vaikeeta. Mutta mä innostun asioista ja syvennyn niihin ja joskus menee harhapoluillekin kun uppoutuu johonkin asiaan liikaa. Koko ajan tulee uusia artikkeleja vastaan ja kaikkea ei ehdi lukea ja pystyä, se on ärsyttävää. Saara

Joskus oon miettiny, että pitäiskö vaan olla itsekkäämpi ja rajata tarkemmin mitä töitä ottaa. Kyllä mä oon oppinu, että ei kannata sanoa joo kaikkeen, siinä riittää täällä yliopistolla kaikenlaista hommaa ja raportin vääntämistä, hakemuksen tekemistä, et jos siihen lähtee niin menee koko aika. Pirjo

Saarisen (2003) mukaan naistohtoriopiskelijat ovat tyypillisesti aikaansaavia, tehokkaita organisaattoreita ja kykeneviä keskittymään olennaiseen. Toisaalta tutkimusprosessin keskeneräisyys, rahoituksen päättymisen lähestyminen sekä paine työn valmistumisesta aiheuttavat stressiä ja pakottavat tehokkuuteen, keskittymiseen ja organisointiin. Raehalme (1996) korostaa opinnoissaan ja elämässään laajemminkin menestyneiden naisten olevan uteliaita, sinnikkäitä, itsevarmoja, täsmällisiä sekä sopeutuvia. Menestys vaatii myös lahjakkuutta, joko erityislahjakkuutta tai laajempaa monialaista lahjakkuutta. Menestyneillä naisilla on luonteenpiirteissään naisellisten ominaisuuksien lisäksi miehisiä pidettyjä piirteitä kuten riippumattomuus muiden mielipiteistä.

Sukupuoli on yksi tutkimukseni rajauksista. Vaikka nykyisin painotetaan yhä enemmän elämäntietojen olevan yksilöllisiä, voidaan naisten ja miesten elämäntietojen nähdä sukupuolittuneita piirteitä, jotka ovat yksilöllisesti värittäneitä. Tutkimukseni naisten arviot sukupuolensa heijastumisesta tohtoriopintoihin olivat pääosin neutraaleja, toisin kuin muissa tutkimuksissa (esim. Husu 2005, 106; Wager 1996). Toisaalta sukupuolen objektiivinen arviointi lie-nee mahdottomuus, kokemus sukupuolesta on rajallinen, ei ole omakohtaista kokemusta muusta kuin siitä, mitä itse on ja edustaa. Sukupuoli kuitenkin jakaa elämän rakentumista ja tapahtumien ajoitusta sekä järjestystä (Räikkönen 2012). Koulutus etenkin naisten kannalta on nähty askeleena kohti tasa-arvoisuutta ja täysivaltaista jäsenyyttä yhteiskunnassa. Koulutukselliset erot sukupuolten välillä ovat kääntyneet naisten eduksi. Naisten yleissivistävä koulutus on miehiä yleisempää. (Nummenmaa 1996, 19–20.) Korkeakoulu-

opiskelijoista ja tohtoriksi väittelevistä enemmistö on naisia (Hiltunen & Pasanen 2006), mutta naisprofessorit ovat edelleen vähemmistössä (Julkunen 2004a).

Enemmistö tutkimukseni naisista kertoi, etteivät he olleet kohdanneet sukupuolittunutta suhtautumista tohtoriopinnoissaan. Myös Hiltunen ja Pasanen (2006, 41) arvioivat sukupuolisyrynnän olevan erittäin vähäistä, mutta useammin naisten kokemaa. Sukupuolittunut haitta liittyy korkeasti koulutetuilla naisilla palkkaukseen, uralla etenemiseen ja ammattitaidon arvostukseen (Kiiänmaa 2012). Moni tutkimukseni naisista kertoi yleisistä sukupuolittuneista havainnoistaan: omalla alalla naiset olivat miehiä epävarmempia ja empivämpiä. Naistohtoriopiskelijat arvioivat miesten olevan suoraviivaisempia, rohkeampia ja nopeampia naisiin verrattuna. Naisten arviot tasa-arvon toteutumisesta ovat Kiiänmaan (2012) mukaan yleensä miehiä kriittisempiä. Toisaalta tutkimani naiset kokivat keskinäisen tuen positiiviseksi verrattuna miesten kilpailukulttuuriin. Naisvaltaisissa työyhteisöissä koettiin yleisen ilmapiirin kannalta positiiviseksi, että valtaosa kollegoista eli samantyyppistä elämänvaihetta. Moni mainitsi naisvaltaisessa työyhteisössä kollegoiden olevan tärkeitä tukijoita ja arkisten kokemusten jakajia. Työpäivät olivat yhtä pitkiä ja tutkimustyöhön panostus oli samankaltaista. Kiiänmaan (2012) mukaan yleinen tasa-arvo koetaan parhaaksi työpaikoilla, joissa on yhtä paljon miehiä ja naisia.

Tutkimukseni naiset olivat tehneet sukupuolittuneita havaintoja tohtoriopiskelijana myös muusta lähiympäristöstä. Esimerkiksi tutkimillani naisilla oli tohtoriopintojen ohjaajina naisia ja tohtoriopiskelijoista kerrottiin olevan alasta riippuen noin puolet tai enemmistö naisia. Naisuus tulkittiin positiivisesti, tyyliin ”kyllä me naiset pystytään”. Kannustavia vahvoja ja menestyneitä naisiesimerkkejä nähtiin omassa työympäristössä ja väitöskirjojen ohjaajina.

Tutkituilla naistohtoriopiskelijoilla oli myös negatiivisia sukupuolittuneita kokemuksia. Yhden naistohtoriopiskelijan ohjaaja oli tulkinnut tohtoriopintojen keskeyttämispohdinnat perhesyistä johtuneiksi. Tämä oli jäänyt mieleen kaiheartamaan ja herättänyt vastakysymyksen: selitetäänkö miesten tohtoriopintojen keskeyttämistä perhesyillä? Kaksi naistohtoriopiskelijaa arveli naiseuden vähentävän ulkopuolisten silmissä uskottavuutta (myös Wager 1996). Jotta olisi vakavasti otettavissa, tulisi olla mies, ei ainakaan nuori nainen. Yksi haastatelluista korosti, ettei halua tulla määritellyksi naistohtorina. Naisuus lisää akateemisissa piireissä hänen mukaansa kyseenalaistamista. Perheellisten tohtorimiesten arveltiin työllistyvän naisia paremmin ja urakehityksen olevan tehokasta. Myös Husun (2005, 103) mukaan naisten tutkijanurat etenevät miehiä hitaammin.

Joissain tilanteissa tuntuu, että uskottavuus olis ollu parempi, jos mä olisin ollu mies. En mä kuitenkaan pidä itteeni erityisesti naistohtorina, vaan nimenomaan tohtorina. Mä haluan myös, että muut näkee mut tohtorina, ei naistohtorina akateemisissa piireissä, että ne ei sukupuolen takia pysty kyseenalaistamaan, ettenkö mä osais sitä asiaa mitä mä esimerkiksi konferenssissa tai jossain muualla esitän. Pia

Yksi tutkimukseni naisista oli kokenut miesopiskelijoilta ja -professoreilta suoraa syrjintää, mitätöintiä ja työttelyä. Lisäksi kolme kertoi naisprofessorin muuttuneesta suhtautumisesta naistohtoriopiskelijän raskauden myötä. Tästä oli seurannut syrjintää, pieniä arkea hankaloittaneita päätöksiä, kiukuteluksikin toimintaa nimitettiin. Tutkimukseni naiset kokivat lapsen hankkimisen tulkitun siten, että tuleva äitiys vähentäisi väitöskirjaprojektiin sitoutumista ja heikentäisi uraodotuksia. Oli kohdattu myös vinoilua: oli keuhuttu olevan potentiaalia, mutta perhettä. Toisaalta samoja asioita oli pohdittu itsekin. Tutkimukseni naiset pitivät selvänä, että post doc -tutkimus ulkomailla vaatisi perheelliseltä erityisiä ponnisteluja. Myös aikaresurssit olisi jaettava eri tahojen kesken. Kohtelu olisi voinut olla naisten mukaan kunnioittavampaa, ymmärtävämpää ja kannustavampaa. Ulkopuoliset arvioivat perheen usein vain taakaksi ja äidin roolin raskaasti sitouttavaksi. Huono kohtelu ei suoranaisesti liittynyt naiseuteen, vaan enemmänkin äitiyteen.

Mä tein töitä, vaikka olin hoitovapaalla, omakustanteisesti. Mulla oli lastenhoitaja ja mä halusin edistää sitä projektia. Multa odotettiin, että mun olisi pitänyt tehdä koko hoitovapaa työtä. Se tuntu kauheen epäoikeudenmukaselta. Meidän laitoksella kiukutellaan siitä, että mä oon ollu hoitovapaalla. Mä oon päätyynyt huonoon kategoriaan, en tuu varmaan ikinä saamaan sieltä mitään virkoja ihan sen takia, että mä oon ollu hoitovapaalla. Että siinä se naiseus tulee, sen lasten saamisen kautta. Niin kauan menee hyvin, kunnes saa lapsia. Päivi

Suomessa akateeminen ura ja perhe on tavallinen yhdistelmä, eikä sitä yleisesti pidetä erityisen ongelmallisena. Sen sijaan akateemiset kontekstit liittävät äitiyteen enemmän ongelmia. (Husu 2001, 326.) Tutkimukseni naistohtoriopiskelijat arvioivat olevansa äiteinä enemmän sidottuja lapsiinsa kuin isät. He kertoivat aikaansa, myös työaikaansa, kuluvan lapsiin enemmän kuin isillä. Toisaalta mietittiin äitien vapauden kasvavan lasten kasvaessa. Äideille ja isille suotiin samat velvollisuudet ja oikeudet, vaikka usein arki oli enemmän äidin vastuulla.

Naiseuden vaikutuksia työuraan on myös tutkittu. Julkusen (2004a, 178–180) tutkimista naistohtoreista 63 % kokee sukupuolestaan olleen haittaa tieteellisellä uralla ja yliopistomaailmassa. Toisaalta 43 % kokee sukupuolestaan olleen hyötyä. Naistohtoreiden iällä ei ole vaikutusta sukupuolesta arvioituun haittaan tai hyötyyn. Silti tuoreet 2000-luvulla väitelleet tohtorit kokevat sukupuolestaan olevan vähemmän haittaa yliopiston toimintaympäristöissä ja enemmän haittaa yliopiston ulkopuolella. Vallitseva ja ehkä yleisiä käsityksiä hahmottava ilmapiiri on, että sukupuolen hyödyistä ei ole juurikaan näyttöä ja haitoista sitäkin enemmän. Sukupuolittunut epätasa-arvoinen kohtelu kohdistuu Husun (2001, 331) mukaan yleisimmin nuoriin naisiin, joiden ura on alussa ja työsuhde määräaikainen. Heikosta asemasta on lähes mahdollonta puolustautua, erityisesti jos vastapuolella on vaikutusvaltainen, nuoren naisen uran tulevaisuuden kannalta tärkeä henkilö.

Usein ajatellaan, että tohtoriopiskelijat ovat nuoria, heillä on vähän työkokemusta ja he opiskelevat päätoimisesti. Lisäksi oletetaan tohtoriopiskelijois-

ta valmistuvan tutkijoita. Eri alojen opiskelijat ovat kuitenkin hyvin erilaisia ja myös varttuneempia tohtoriopiskelijoita on. (Leonard, Becker & Coate 2005.) Tässä tutkimuksessa yhtenä rajauksena on ikä, alle 40 vuotta. Haastattelussa kysyin naistohtoriopiskelijoiden kokemuksia iästä tohtoriopinnoissa sekä heidän omia sisäisiä arvioitaan ja kokemuksiaan muiden suhtautumisesta heidän ikäänsä. Naistohtoriopiskelijoiden kokemukset omasta iästään olivat pääosin myönteisiä. Oma ikä koettiin hyväksi ja sitä peilattiin kokonaisuutena elämäntilanteeseen. Omaa ikää verrattiin myös muiden oman alan tohtoriopiskelijoiden ikin, jolloin viisi naista arvioi itsensä vanhaksi. Enemmistö koki olevansa tohtoriopiskelijana saman ikäinen kuin muutkin. Oma ikä aiheutti naisille suorituspainetta, nykyiseen ikään mennessä olisi pitänyt opinnoissa ja elämässä muutenkin saavuttaa paljon enemmän. Naistohtoriopiskelijoiden ajankäyttöä ohjasivat perhe ja tohtoriopinnot, mitä ei ensimmäisenä tulkittu elämän tärkeiksi saavutuksiksi.

Nuorimmat tutkimukseeni osallistuneet naistohtoriopiskelijat kokivat oman ikänsä pääsääntöisesti positiivisesti. He kertoivat onnistumisen tunteista ja ylpeydestä edettyään opintourallaan pitkälle. He halusivat olla alle 30-vuotiaita tohtoreita, tohtoriopinnot ja oma ikä muodostivat yhteistavoitteen. Omassa työyhteisössään nuorimmat kokivat vanhempien ja kokeneempien kollegojen kanssa työskentelyn eri tavoin. Osa nautti, kun sai seurata kokeneempien työskentelyä ja oppia heiltä, osa taas koki heidän kanssaan työskentelyn rasittavana. Omaan nuoreen ikään liitettiin myös vähäinen kokemus, epävarmuus ja osaamattomuus. Yksi haastatelluista aprikoi mahtaako laitoksellaan olla tilaa nuorelle tohtorille, jolla on suhteellisen vähän kokemusta ja takana perhevapaita, ehkä vielä edessäkin.

Toisaalta se tuo epävarmuutta, ku tuntuu nuorelta ja samalla vähän ehkä osamattomalta, kun ei oo niin kokemusta. Mut kyl se tuo samalla jotain ylpeyttäkin, että vau, et mä oon nyt tässä. Siinä on kyllä ne molemmat puolet. Sohvi

Osa tutkimistani naistohtoriopiskelijoista koki itsensä tohtoriopiskelijana vanhaksi. Samalla kuitenkin oman iän kerrottiin olevan omalla alalla tohtoriopiskelijoille tyypillinen. Iän myötä saatiin parempi työskentelyrauha, ikä teki näkymättömäksi ja mahdollisti itsenäisen työskentelyn. Tohtoriopinnoissa ikä ja asiantuntijuus rinnastettiin toisiinsa. Omaan ikään liitettiin myönteisenä asiana kertynyt työkokemus. Toisaalta karttuvaa ikää pidettiin osin rasitteena, sillä ulkopuolisilla koettiin olevan tietyn ikäisille tiettyjä odotuksia ja ”oma paikka” olisi pitänyt jo löytyä. Myös sukulaisten utelut tohtoriopinnoista ja niiden valmistumisesta harmittivat naisista vanhimpia. Vaikka iän puolesta ei välttämättä oltu enää erityisen nuoria, muutama kertoi olevansa mieleltään nuori. Ikään liittyen kerrottiin yleisestä havainnosta, jonka mukaan varttuneemmat tohtoriopiskelijat tekevät väitöskirjaansa hitaasti työn ja muun elämän ohella. Samalla kerrottiin, että yli 30-vuotiaat pääsevät harvoin mukaan tutkijakouluihin, joihin otetaan mukaan pääasiassa nuoria putkikoulutettuja maistereita. Yli 40-vuotiaita tohtoriopiskelijoita yleisesti ihmeteltiin.

Mä oon tosi vanha jatko-opiskelijaks, ehkä jotenkin keski-ikäinen. Ku vertaa jatko-opiskelijoihin yleensä, niin jatko-opiskelijat tuntuu olevan ihan hirvittävän nuoria ja tilastojenkin mukaan ja sehän se tavotekin on, yhä nuorempana opiskella. Mulla on semmoinen olo, että kun mä oon näin vanha, niin ei kiinnitetä niin paljon huomiota, vaan saa tehdä vähän siinä sivussa. Suvi

Enemmistö tutkimukseni naisista ei kokenut ikäänsä lopulta merkittäväksi tekijäksi. He eivät osanneet arvioida olivatko he itse vanhoja vai nuoria, itselle oma ikä tohtoriopiskelijana oli sopiva. Naisten peilasivat ikäänsä työhön, työn pitäisi olla jatkuvampaa, tulojen säännölliset ja nykyistä korkeammat. Naistohtoriopiskelijat korostivat, ettei iällä sinänsä ole merkitystä, vaan kokemuksella ihmisenä ja ammattilaisena. Pohdinnat omaa ikää koskien liitettiin myös jaksamiseen äitinä ja mahdollisuuteen saada vielä lapsia.

Ei sillä varmaan oo mitään merkitystä, että minkä ikänen mä sinänsä oon. Enemmän se kokemus mikä on ihmisenä ja kokemus tutkijana. Päivi

Tutkittujen naistohtoriopiskelijoiden kokemana ei sukupuoli tai iällä nähty olevan erityistä merkitystä tohtoriopinnoissa, keskeisiä aseman määrittäjiä olivat osaaminen ja tohtoriopintojen vaihe. Arvostusta saivat tohtoriopinnoissaan edenneet ja osaaviksi havaitut henkilöt. Osa naistohtoriopiskelijoista kertoi alun varsin neutraalin pohdinnan jälkeen kuitenkin tietynlaisesta ikään ja sukupuoleen liittyvästä kohtelusta tohtoriopinnoissa. Esimerkiksi opetustilanteissa perustutkintoa opiskelleet itseä vanhemmat miehet kyseenalaistivat naistohtoriopiskelijan tietämystä. Lisäksi miesprofessori oli tohtoriopintoseminaarissa ihmetellyt ”tyttöjen leikkiä isoilla käsitteillä”. Nuorella ja melko kokemattomalla tohtoriopiskelijalla arvioitiin olevan muiden silmissä uskottavuuspulaa.

Sukupuoli ja ikä määrittelevät yksilön paikkaa työelämässä, ja niiden kautta määritellään työntekijöiden ammatti-identiteettejä (Eteläpelto, Collin & Saarinen 2007 toim.). Sukupuolittunut kulttuuri on vahvasti läsnä akateemisissa konteksteissa, sen eri kerrostumissa ja rutiineissa. Naisten asema on vuosien mittaan parantunut ja nuorista sukupolvista naiset ovat miehiä korkeammin kouluttautuneita. Mutta koulutuksen hyödyntäminen työuralla etenemisessä ja ansioissa ei naisilla näy. Naiset eivät ole vallanneet akateemisia johtotehtäviä eivätkä saa samoista työtehtävistä samaa palkkaa kuin miehet. Naiset kokevat tuen puutetta ja eristäytyneisyyttä enemmän kuin miehet akateemisissa konteksteissa. (Husu 2001, 322–325; 2007.) Tohtoriopiskelijalta odotetaan motivaation ja pitkäjänteisyyden lisäksi monipuolista osaamista: kriittisyyttä, argumentaatiotaitoja, teoreettista ajattelua ja luovuutta. Kokemus oman osaamisen puutteista usein hidastaa väitöskirjan valmistumista. (Nummenmaa & Pyhältö 2008, 35.) Tohtoriopintojen etenemisen ja kokonaisvaltaisen kehittymisen kannalta on eduksi omien ominaisuuksien tiedostaminen ja niiden kehittäminen.

5 TOHTORIOPINNOT ARJESSA

5.1 Perheellisen moniulotteinen arki

Naistohtoriopiskelijat kohtaavat arjessaan ja elämänsä aikana erilaisia yhteensovitettavia haasteita. Perheen ja tieteellisen työn yhdistämisen haasteiden pohdinta on aiheena ajankohtainen, mutta myös perinteikäs (mm. Luukkonen-Gronow 1983), myös naiseuden ja tutkijuuden dilemman käsittely on perinteikäs aihe (mm. Wager 1996). Perhe, tohtoriopinnot ja työ vaativat kukin oman aikansa ja panostuksensa. Kuinka naistohtoriopiskelijat järjestävät arkensa? Millaisista elämänsä aikana osa-alueista arki koostuu ja miten niitä yhdistellään? Jokisen (2005) mukaan arjen tarkka määrittely on lähes mahdotonta, arki on tavallista, tottumusta ja tapoja, mutta myös sukupuolittunutta toimintaa. Naiset vastaavat edelleen valtaosasta perheiden arjen toiminnoista, tosin perheiden yksilölliset ratkaisut ovat yleistyneet. Perheen arkea organisoidaan työelämästä omaksutuun tavoin ja työssä hyödynnetään perhe-elämästä saatuja kannuksia. Arki on kotona ja työssä, miesten ja naisten elämässä. Arkea on eniten juuri elämän eri osa-alueiden leikkauspisteissä, niiden välillä liikuttaessa ja niitä sekoitettaessa. Arjen tarkastelussa keskityn perheen, tohtoriopintojen ja työn näkökulmiin sekä niiden elämänsä aikana jatkuvuuteen. Perheiden arkea tulisi Dalyn (2003) mukaan tutkia enemmän, nähdä se sellaisena kuin se todellisuudessa on. Tutkittaessa arkista elämää saadaan todellisuudesta ihannekuvia laajempi ja realistisempi käsitys (Rönkä, Malinen & Lämsä 2009, 15).

Tutkimuksessani ilmeni, että naistohtoriopiskelijoiden arjen sujumista helpotti sen jakaminen erillisiksi osa-alueiksi. Kullekin arkisille toimelle oli oma paikkansa ja aikansa. Elämänsä aikana isot valinnat olivat selkeitä ja rutii-nit toistuvia. Tältä osin naistohtoriopiskelijat eivät vastanneet kuvaa 24/7-yhteiskunnan toimintatavoista. Rönkän, Malisen & Lämsän (2009) mukaan siirtyminen 24/7-rytmiin luo uutta työaikoja ja osaltaan hämärtää työn ja muun elämän rajoja. Väitöskirjatyö ei ole luonteeltaan tarkasti aikaan ja paikkaan sidottua työtä, mikä mahdollistaisi joustot. Tutkimukseni naisten vahvana pyrkimyksenä oli väitöskirjan tekeminen sille varatulla ajalla ja muu aika varattiin elämänsä aikana muille osa-alueille. Yljoen (2013) mukaan nuoret akate-

miset jakavat työ- ja muun ajan aiempia sukupolvia selkeämmin erillisiksi. Naistohtoriopiskelijat varasivat arkeensa joustovaraa muuttuvien tilanteiden mukaisesti. Tehdyt suunnitelmat olivat jatkuvasti alttiita muutoksille.

Tutkimieni naistohtoriopiskelijoiden arki oli jatkuvaa yhteen sovittelua ja sopimista, he eivät tehneet yhtä pysyvää päätöstä eri rooliensa ja ajankäytönsä suhteen. Isot linjat olivat selkeitä, mutta pienemmässä mittakaavassa arki vaati sujuakseen jatkuvaa joustoa. Naistohtoriopiskelijat prosessoivat jatkuvasti eri roolien ja odotusten ristiriitoja (myös Raehalme 1996), mutta he uskalsivat tehdä yksilöllisiä valintoja. Raehalme (1996) pohtii ulkopuolisista naistohtoriopiskelijan elämän saattavan näyttää jatkuvalta kaaokselta, mutta todellisuus vaihtelee elämäntilanteen ja väitöskirjan etenemisvaiheen mukaan. Väitöskirjatyön intensiivisimmässä vaiheessa tohtoriopiskelijat tekevät keskimäärin 50 tunnin työviikkoa (Julkunen 2004a, 93), mikä luonnollisesti heijastuu muuhunkin elämään. Tutkimukseni naistohtoriopiskelijoiden mukaan koettuun kuormittavuuteen heijastui elämän kokonaistilanne. Naiset eivät kokeneet omaa tilannettaan erityisen raskaaksi.

Ei tunnu rankalta. Ihmiset aina kauhistelee, että tekee väitöskirjaa ja silleen, että on ihan hirveetä ja voi ei. Ihan työnä muun työn joukossa, että ihan työtä sekkii. Ei stressaa mitenkään, vielä ainakaan. On kiinnostava aihe ja sitä jaksaa tehdä, hyvät ohjaajat ja mukava työyhteisö ja ihan positiivinen mieli. Silja

Julkusen (2004a) ja Kängsälän (2012) mukaan tasa-arvoisissa kahden uran perheissä käydään jatkuvasti neuvotteluja ajasta, elämän ja tulevaisuuden suunnitelmista. Neuvoteltavat asiat ovat aikakestollisesti vaihtelevia, puuhataan päivittäisestä ajankäytöstä, lasten hankkimisen aikatauluttamisesta ja urasuunnitelmista. Moni asia täytyy saada kokonaisuhtälöön mahtumaan ja suunnitelmat tehdäänkin kokonaiskuvaa hahmotellen. Tutkimieni naisten elämänkulun arjessa ajankäyttö ja riittäväksi koetun ajan löytäminen sekä perheelle että tohtoriopinnoille oli haaste, ja tuttu aihe myös Raehalmeen (1996, 179) tutkimien naistohtoriopiskelijoiden arjessa. Tutkimukseni naisten mukaan rajallinen aika vaati ajankäytöstä neuvottelua ja aikataulujen hiomista perheen kesken. Perheissä keskusteltiin yhteisesti perheenjäsenten koulutus- ja työtilanteista ja pyrittiin huomioimaan kaikkien perheenjäsenten toiveet ja yhteinen etu.

Niistä on neuvoteltu, kotityönjako, tehtävänjako, että kuka vie mihin ja kenet. Välillä tarttee logistista suunnittelua. Mä hoidan suunnittelun ja toteutus jaetaan. Ei siihen paljon mene aikaa, vartin saa varata, et suunnittelee viikon logistiikan. Hoidan näitä asioita ja kaupassakäyntikin tossa välillä. Me yritetään rauhoittaa ne päivät, kun ollaan vaan kotona. Suvi

Tutkimukseni naistohtoriopiskelijoilla perhe kuului olennaisesti elämänkulliseen ja arkiseen kokonaisuhtälöön. Perheen yhteisestä ajasta ja lasten vaatimasta huomiosta eivät tohtoriopiskelijat olleet valmiita tinkimään opintojensa vuoksi. Sen sijaan omista harrastuksista, kotitöistä ja sukulaissuhteista joustettiin. Aikahaasteita peilattiin omiin arvovalintoihin, elämänkulun ko-

konaisuuteen sisällytettiin tärkeät tekijät ja elämä täyttyi mielekkäistä ja inostavista tekijöistä. Arki oli runsasta ja vaihtelevaa, vaikkakin kiireistä. Tohtoriopinnot ja perhe olivat yleisimmin jatkumo aiemmillä valinnoilla ja osa elämänkulkua, kun taas Saarisen (2003) mukaan yksi naisten tohtoriopintojen aloittamismotiivi on elämänmuutos, jota ei tässä tutkimuksessa tullut esille. Erilaisia suunnitelmia laatiessaan tutkimani naistohtoriopiskelijat huomioivat läheiset ihmiset ja heidän tarpeensa sekä kaikkien perheenjäsenten elämäntilanteet laajasti. (myös Saarinen 2003, 108.)

Kotityöt olivat tutkimieni tohtoriksi opiskelevien naisten perheissä, erityisesti kahden ansaitsijan lapsiperheissä, arkinen pulma (myös Känslä 2012; Kiiänmaa 2012). Tutkimukseni mukaan lähes kaikissa naistohtoriopiskelijoiden perheissä keskusteltiin kotitöiden hoitamisesta. Useassa perheessä kotityöt pyrittiin jakamaan tasan, osassa se oli hyvänä tavoitteena. Silti viisi naistohtoriopiskelijaa 12:sta kertoi tekevänsä suurimman osan, osa jopa kaikki kotityöt. Tosin Kiiänmaan (2012) mukaan naisten tekemien kotitöiden osuus on viime vuosina vähentynyt, mutta kasvatuksellinen vanhemman vastuu on säilynyt ennallaan. Tutkimukseni naistohtoriopiskelijat kertoivat olevansa tilanteeseen tyytymättömiä ja pyrkivänsä muutokseen. Tilannetta selitettiin osin itsellekin sen väliaikaisuudella, perhevapaalla, miehen työ- tai rakennuskiireillä. Kahdessa perheessä oli talonrakennusprojekti ajankohtainen, minkä vuoksi nähtiin luonnollisena, että mies kanto vastuun rakentamiseen liittyvistä asioista ja nainen perheestä ja kodista. Kahdessa poikkeuksessa mies teki naista enemmän kotitöitä. Toisessa tapauksessa mies oli koti-isänä ja toisessa mies otti päävastuun kotitöistä naisen väitöskirjaurakan loppusuoralla. Kahdessa perheessä oli siivouspalvelut aikaisemmin ostettu ja siivousapua aiottiin jälleen ostaa, vain epävarmuus tulevaisuuden taloustilanteesta hidasti aikeiden toteuttamista.

Tutkimieni naisten mukaan työnjako kodin- ja lastenhoidossa oli perheen sisällä epätasa-arvoinen (myös Rantanen & Kinnunen 2005). Tulevaisuudessa he toivoivat tilanteeseen muutosta. Oinaan (2010) mukaan kotitöiden teko on naisten osalta vähenemässä, mikä perustuu aikaresurssien vähentymiseen. Jos molemmat puoliset tekevät pitkää työpäivää, vastaa nainen silti suuremmasta osasta kotitöitä, kuten tutkimuksenikin osoitti (myös Cooke 2011, 5). Oinaan mukaan miesten asenteellinen tasa-arvoisuus vähentää naisten koti-työtaakkaa. Kotityöt jakautuvat tasaisimmin kahden ansaitsijan perheessä, jossa naisen asema on miestä korkeampi. (Oinas 2010.) Korkeasti koulutetut miehet osallistuvat heikosti kotitöihin, mutta hoitavat lapsia muita isiä enemmän (Cooke 2011). Julkusen (2004a, 138–140) mukaan naiset kokevat perheissä miestä enemmän huonoa omaatuntoa erilaisten vaatimusten yhteensovittamisesta. Naisten aseman ja asennoitumisen muutos on väistämättä johtanut, osin pakottanutkin, miehet mukaan muutokseen sekä osallistumaan kodin ja perheen rutiinien hoitoon. Tutkimukseni naisten mukaan perheen sisäinen selkeä työnjako helpotti arjen sujuvuutta, kun huomioitavana oli kummankin vanhemman työura sekä lapset.

Parisuhteensa tutkimukseni naistohtoriopiskelijat kokivat onnellisiksi, vaikka elämä kokonaisuutena oli muuttunut yhä stressaavammaksi. Kontula (2009) muistuttaa, että stressi voi heijastua kielteisesti myös parisuhteeseen. Moni tutkimani naistohtoriopiskelija kertoi vaimon roolin olleen arjen kiireiden ja vaatimusten paineessa sivurooli. Parisuhteen paitsioasemasta koettiin jonkin verran huonoa omaatuntoa. Yhtälössä olivat osallisina haasteelliset tohtoriopinnot, miehen vaativa työ, pienet lapset sekä osalla vielä muu työ tai talonrakennusprojekti. Elämäntilanteen arvioitiin olevan monissa pienlapsiperheissä samankaltainen, elämäntilanne sisälsi monia panostusta vaativia osa-alueita. Tohtoriopinnot eivät naisten mukaan aiheuttaneet ylimääräistä lisäkuormitusta, ennemmin opinnot koettiin mielekkäänä ja antoisana tekijänä, ja joustavuutensa ansiosta tiheään arkeen sovitettavana. Kontulan (2009) mukaan onnellisuuden tavoittelussa auttaa, jos elämän voi jakaa kumppanin tai perheen kanssa. Tärkeää ovat samankaltaiset arvot, tasapuolinen arvostus ja kunnioitus. Onnellisissa parisuhteissa koetaan sosiaalista tukea, ilot ja surut jaetaan. Työn ja parisuhteen yhdistämisessä korostuvat henkinen tuki ja työn vaatimusten ymmärtäminen (Känsälä 2012). Lapset sekä vahvistavat että haastavat parisuhdetta (Kontula 2009).

Tutkimukseni naiset arvostivat puolisoltaan saamaansa henkistä tukea tohtoroitumisprosessin aikana. Aina puoliso ei kuitenkaan tarkasti tiennyt, mitä tutkimustyö oli, mutta myös maallikkotasoiset kommentit nähtiin antoisiksi. Julkusen (2004a, 84–86, 89) mukaan erityisesti nuorempien väittelevien sukupolvien osalta puolison tuki tohtoriopinnoissa on koettu erittäin merkittäväksi.

Kuin kadunmies suurin piirtein suhtautuu. Tulee pudottelevaakin kommenttia, että onks järkee tollasta tutkia. Järkeviä tai tervehdyttäviäkin kommentteja, kun me yliopistolla pyöritään omissa pienissä maailmoissamme. En mä tiedä keskustellaanko me paljon näistä. Hän yrittää mua joskus ärsyttääkin, et kun tuun kotiin niin hän sit kysyy, että sainks mä sen väitöskirjan nyt valmiiks. Mutta eihän hän mun aiheita tunne, se on mun väitöskirja. Pirjo

Tsemppaaja, mieskin tavallaan, mutta hän ei oikeesti ymmärrä mitä tekee ja mistä on kyse. Häntä ärsyttää kotona lukeminen, enemmän kun kannustaa, sanoo, että laita nyt pois. Saara

Vaikka tutkimukseni naistohtoriopiskelijoiden puoliset eivät väitöskirjan ja tohtoriopintojen luonnetta syvällisesti ymmärtäneenkään, oli keskustelukumppanin ja asioiden jakajan rooli tärkeä. Tohtoriopintojen mittasuhteet asettuivat kohdilleen muiden arkisempien puuhien rinnalla. Väitöskirjasta irrottautuminen edisti naisten mukaan ajatusten jäsentymistä ja kehittymistä alitajuisesti. Väitöskirjaan liittyviä asioita ulkopuoliselle selittäessä jäsenyi asia itsellekin, mikä auttoi kokonaisuuden hahmottamisessa. Puoliso ei ollut vain tohtoriopintojen apuhenkilö, vaan rooli oli monipuolisempi. Vaikka parisuhteen hoito oli jäänyt hektisessä elämäntilanteessa taka-alalle, oli tilanteesta keskusteltu ja päätetty tsemppata tiukasti eteenpäin.

Tutkimukseni mukaan naiset kokivat perheensä tohtoriopintoja tukevana ja tasapainottavana voimavarana. Lisäksi perhe auttoi asioiden suhteuttamisessa. Tämä tukee Simon, Murphy ja Smithin (2005) näkemystä, jonka mukaan perhe tuo voimavaroja elämän vaativiin tilanteisiin. Osa tutkimukseni naisista kuitenkin painotti, ettei perhe erityisesti tukenut tohtoriopintoja. Riitti kun perhe oli olemassa, se toi voimaa ja intoa joka tapauksessa omiin tekemisiin. Puolison ja perheen myönteistä suhtautumista pidettiin tärkeänä, vaikka he eivät erityisesti tiedostaneet tutkimustyön luonnetta ja vaatimuksia. Lisäksi lähisukulaisten konkreettinen apu oli tärkeä voimavara arjessa.

Perheellistymisen myötä tutkimukseni naiset olivat joutuneet tehostamaan ja priorisoimaan toimintaansa, mikä oli edistänyt väitöskirjoja. Tiivistynyt tahti pakotti keskittymään oleelliseen ja konkreettisesti edistämään väitöskirjaa. Aikapulan myötä rönsyjä karsittiin ja ideointia vähennettiin. Tutkimus muodostui tekemiseksi. Perhe muutti naisten aikaperspektiivin joustavamaksi, pidemmäksi ja kokonaisvaltaisemmaksi. Tutkimustyö tehtiin tehokkaasti sille varatulla ajalla, kotona perheen yhteisellä ajalla sitä ei voitu eikä haluttu jatkaa. Perhe oli tärkeä ja sen mukaisesti oli muu elämä järjestetty.

Samanaikaisesti tutkimukseni naiset kokivat perheen myös rajoitteena ja hidasteena. Korkeasti koulutetut naiset pitävät Miettisen ja Rotkirchin (2008, 46) mukaan lasta riskinä työhön osallistumisen kannalta, työssäkäyntimahdollisuudet heikkenevät ja uralla eteneminen vaikeutuu. Tutkimukseni perusteella näin osittain onkin. Lapset hidastivat tohtoriopintoja esimerkiksi jatkuvilla sairasteluilla. Erityisesti apurahakaudella lasten sairastelu oli kallista, poissaolopäivät kustannettiin itse ja väitöskirja viivästy.

Jos lapset sairastaa paljon, niin ei pysty tekemään tutkimusta. Se on vähän eri asia, et jos on työsuhhteessa, niin ilmottaa vaan työnantajalle, että on sairas. Ku on apurahalla nii sitte on vaan omalla kustannuksella pois ja sitä on hankalampi selittää, että miksei homma etene. Saija

Tutkimukseni mukaan tohtoriopinnot työnä sujahtivat vaivattomasti perhe-elämän ja muun elämän kokonaisuutteen. Julkunen (2004b, 89–91) korostaa, että tutkimustyötä tehdään yhä harvemmin muun työn ohessa ja omalla ajalla, mikä auttaa yksityisen elämän järjestelyä. Tässä tutkimuksessa ilmeni, että tohtoriopinnot työn, perheen ja muun arjen lisänä muodostivat kokonaisuudesta kiireisen ja täyden. Tällöin tohtoriopinnot etenivät turhauttavan hitaasti ja jatkuva paine väitöskirjatyöhön rasitti. Aika kului väärin asioihin ja huono omatunto painoi. Venyvä urakka kuormitti naisten ajatuksissa ja kasvatti epäilyksiä väitöskirjan valmistumisesta. Yhtenä ratkaisuna arkisuman purkamiseksi nähtiin apuraha, joka mahdollistaisi väitöskirjaan keskittymisen ja toisi arkeen rauhaa ainakin toviksi. Tohtoroitumisurakalle oli itse asetettu väljät aikaraamit, sopivan ajankohdan myötä väitöskirjaa aiottiin edistää rivakasti.

Äitiys ja väitöskirja vaativat molemmat aikaa ja paneutumista. Äitiyden ja tohtoriopintojen ristiriitoja on käsitelty viime aikoina, esim. Keski-Rahkosen, Lindholmin, Ruohosen & Tapola-Haapalan (2010) toimittamana kerrotaan ar-

kisista huolista: toimeentulosta, ajasta ja kilpailusta. Äitiys ja väitöskirjaprojekti vaativat Julkusen (2004b, 89–91) mukaan oman panostuksensa ja vielä melkein pä samanaikaisesti, onhan suuntauksena nuorena tohtoroituminen. Lisäksi äitimyytti asettaa odotuksia ja vaatimuksia. Samanaikaisesti aseman säilyttäminen tai saavuttaminen työelämässä houkuttavat naisia pois kotoa. Muiden elämänalueiden paine heijastuu perheellistymiseen ja lapsilukuun: lapsiluku jää pienemmäksi, lapsia ei hankita lainkaan tai perheen perustamista siirretään. Osalla tutkimukseni naisista perhe asettui kaiken muun edelle, osalle perhe sijoittui muiden asioiden, lähinnä tutkimustyön tai muun työuran kanssa limittäin. Kukaan ei nähnyt perhettä ja työtä vaihtoehtoisina, vaan yhdistettävänä.

Toisen lapsen hankinta oli tutkimukseni naisilla ensimmäistä lasta harkitumpaa, jopa aikataulutettua. Perheellisäys mietitytti erityisesti tohtoriopintojen loppusuoralla olevia. Viisi naistohtoriopiskelijaa kertoi miettineensä toisen lapsen syntymälle hyvää aikataulua suhteessa omiin tohtoriopintoihin ja ensimmäiseen lapseen, lasten ikäerosta toivottiin melko pientä. Yksi nainen halusi tehdä pikaisesti tohtoriopinnot valmiiksi, jotta saisi rauhassa keskittyä perheellisyykseen ja perhe-elämään. Samanaikaisesti häntä pelotti putoaminen urakehityksestä ja tieteen kentiltä. Osa arvioi, ettei jaksaa odottaa tohtoroituvansa ennen uuden perheenjäsenen hankintaa. Pohdinnoista välittyi perheen ja tohtorinuran olevan yhtä tärkeitä, vaikka lapsen saamiselle tiedostettiin olevan aikaan liittyvä takaraja. Tärkeiden asioiden limittäminen ja vuorottelu haluttiin suunnitella ja toteuttaa harkitusti. Toiveena oli keskittyminen vuoroin tärkeisiin asioihin. Samalla perheelliset tiedostivat, ettei panostusta perheeseen voi vähentää. Tarvittiin vahvoja organisointitaitoja ja perheen sisäistä sopimista. Tohtoriopintoprosessin kiireisissä vaiheissa isän odotettiin kantavan enemmän vastuuta arjesta. Yhdessä perheessä miehellä oli kaipuu toistamiseen isäksi, mutta äiti pohti jaksamistaan, ikäänsä ja työtään. Miettisen ja Rotkirchin (2008, 40) mukaan naisten työorientoituneisuus on yleisemminkin yhteydessä pienen perhekoon ihannointiin.

On käyty keskustelua, että yritetäänkö me toista lasta. Oon itsekkäästi miettiny, että jaksanko mä en sitä. Mies on nuorempi. Hän ei ole lapsen takia pois työelämästä, se olis minä, joka olis pois työelämästä. Hirveen monta vuotta ei voi enää miettiä, ihan tän biologisen. Päivi

Kaksi tutkimukseni naistohtoriopiskelijaa mietti opintojensa mielekkyyttä ja harkitsi niiden keskeyttämistä (tarkemmin luvuissa 5.5 ja 7). Tohtoriopintoihin liittynyt synkkyys heijastui muuhun elämään, erityisesti perhe-elämään, mikä teki arjesta huonoa. Yksi mahdollisuus pohdintataukoon stressaavasta ja aikataulutetusta väitöskirjatyöstä oli toisen naisen mukaan lapsen hankinta ja perhevapaa.

Tohtoriopintojen eduksi tutkimuksessani mainittiin joustavuus ja perheystävällisyys (myös Nikunen 2012) ja että mielenkiintoisista tehtävistä ajoittain maksettiin palkkaa tai apurahaa. Väitöskirjan edistäminen vaati tiukkaa itsekuria erityisesti itsenäisesti ja kotona tehtynä. Ulkopuolisille kotona tutki-

mustyön tekeminen arvioitiin näyttäytyvän sapattina tai rauhallisena lueskeluna, jopa puuhasteluna. Keskeistä oli oma suhtautuminen omaan työhön, sen arvostaminen ja tavoitteellisuus. Tutkimustyöstä etäännyttävistä kutsuista useimmiten kieltäydyttiin ja muistutettiin itseä oman tekemisen tavoitteista. Kohtuullinen itsekuri ja itselle sopiva työskentelyrytmi edistivät tohtoriopintoja. Erilaiset tutkimusvaiheet vaativat erilaista paneutumista. Perheellisellä pyöri myös arki samaan aikaan, huolimatta tutkimuksen vaiheesta ja intensiteetistä. Perheen arkirytmä kiinnittyi tutkimustyön rytmiin ja toisinpäin.

Mä oon nähny voimavarana, että (tutkimustyön) voi viedä kotiin. Väikkärin viimeistelyä oon monesti tehny kotona, koska siellä keskityn paremmin, ei oo häiriötekijöitä. Samalla voi laittaa pesukoneen päälle ja tekeen pientä kotihommaa. Siinä säästyä myös työmatkoihin kuluva aika. Päivi

Tutkimukseni mukaan tohtoriopinnot koettiin hyväksi vastapainoksi muuten touhukkaaseen elämään. Väitöskirjan teko vaati rauhoittumista, ajattelua ja pitkällistä keskittymistä. Väitöskirjan tekoa voitiin tarvittaessa jatkaa illalla lasten nukahdettua. Käytännössä perheellisen naisen päivät olivat tiiviitä, tehokkaita ja joustavia. Tohtoriopinnoista voimaantuneina heittäydyttiin arkisiin puuhiin ja lapsellisiin touhuihin virkistäytyneinä. Tohtoriopinnot erottivat arkisesta elämästä ja perhe tempaisi siihen taas mukaansa. Lasten syntymä lisäsi tehokkuutta, laajensi näkökulmia ja toi kaivattua vastapainoa tutkimustyöhön.

Parhaimmillaan elämän kokonaisuus oli tasapainossa ja eri tekijät tukivat toisiaan. Tohtoriopintojen ja perheen ajallinen sommittelu osoitti pyrkimystä viettää kummankin parissa aikaa keskittyneesti. Silti mielessä vaivasi alitajuisesti ajatus perheen tai tutkimuksen laiminlyönnistä. Tohtoriopinnot ja perhe olivat tärkeitä, molemmista oli omakohtainen vastuu, ja ne olisivat tulevaisuuden elämänkulussa osallisina. Vaikeissa tilanteissa auttoi hetkeen keskittyminen ja ylimääräisen karsiminen. Arjen tukiverkostot koettiin korvaamattomiksi. Raehalmeen (1996) tutkimien naistohtoriopiskelijoiden mukaan työn ja perheen yhdistäminen on itsestäänselvyys. Roolien yhdistäminen on kuitenkin ennakoitua haasteellisempaa, ja arjessa koko perhe osallistuu tilanteiden sommitteluun. Äiti ei ole automaattisesti perheen päähoivaaja, mikä aiheuttaa äideille itselleen mietinnän aiheita. Silti he ovat pääasiassa tyytyväisiä tekemiinsä valintoihin, vaikka toisinaan ulkoinen arviointi aiheuttaa mielipahaa. Huono omatunto vaivaa tohtoreiksi opiskelevia perheenäitejä vain ajoittain, ja toisaalta he tiedostavat tekevänsä parhaansa ja elävänsä valintojensa mukaista elämää. Naistohtoriopiskelijat pyrkivät tiedostetusti löytämään tasapainon kodin ja työn kesken. (Reahalme 1996, 155–163.) Joustavuutta korostavat arvostavat useiden eri roolien yhteensovittamisen tärkeyttä (Nikunen 2012, 281).

Tutkimuksen perusteella arkisessa ajattelussa oli läsnä myös ajallinen jatkuvuus, esimerkiksi lasten parissa vietettävä aika tulisi säilymään suhteellisen vakiona tulevaisuudessa. Myös työllä toivottiin olevan jatkuvuutta jossain muodossa. Keskeiset elämänsisällöt olivat isoja ja jatkuvia. Perheeseen liitty-

vät asiat eivät valmistu, toisin kuin tohtoroitumiseen liittyvät. Pohdinnat jatkuvuudesta ja riittämättömyydestä elämänsä keskeisillä alueilla kertovat arvoista ja arkisista ratkaisuista.

Tohtoriopintojen tekeminen sopi haastateltavien mukaan hyvin perheelliselle, ne joustivat ja mahdollistivat arkisia ja aikataulullisesti yksilöllisiä ratkaisuja (myös Nikunen 2012, 281). Samalla tutkimusta oli edistettävä tehokkaasti sille osoitetulla tai itse järjestetyllä ajalla. Arki oli tiivistä ja perhe liittyi olennaisesti kokonaiskuviioon. Lapsiperheen väitöskirja-arjessa erilaiset vaikeat yhtälöt yritettiin ennakoita. Toisaalta elämän tarkka suunnittelu oli osin turhaa, yllättäviä tekijöitä ilmaantui, mikä heijastui kokonaissuunnitelmaan. Liian tiukkojen ja sitovien suunnitelmien koettiin kaventavan toivottua spontaaniutta ja uusien mahdollisuuksien huomaamista. Naisten mukaan jokin elämän osa-alue oli jatkuvasti muutoksessa ja silti aina kokonaisuus hioutui ja loksahdelti kohdilleen joustavassa arjessa. Keskeisten päämäärien väljä hahmottaminen, keinot niiden toteuttamiseksi sopivassa aikataulussa ja spontaani hetkessä eläminen nähtiin lopulta optimaalisemmaksi reseptiksi hyvälle perhearjelle.

5.2 Työura – mahdollisuuksia ja rajoituksia

Työuran edistämisen kannalta perheellistyminen on naisille haaste. Erityisesti nuoret tohtorikouluista valmistuneet naiset ovat keskittyneet tohtoriopintoihinsa neljä vuotta, jonka jälkeen on vastassa haasteellinen työllistyminen ja samanaikaisesti mahdollisesti perheen perustaminen. (Haapakorpi 2008, 16.) Toisaalta perhe voidaan perustaa ennen tohtoriopintoja tai niiden aikana. Perhe ennen tohtoriopintoja voi mahdollistaa keskittymisen yhteen asiaan kerrallaan, kuten tutkimukseni naistohtoriopiskelijoista osa päätteli. Tohtoriopintojen aikana perheellistyminen tuo elämään kiirettä ja ruuhkaa, mutta myös toisiaan tasapainottavia tekijöitä ja aikaa sulatella tutkimuksellisia asioita. Opintoputkeen ensin keskittyminen auttaa yhden asian edistämistä täysipainoisesti ja mahdollistaa tehokkuustavoitteisiin yltämisen. Perheellistyminen ei ole itsestäänselvyys, vaan kyse on mahdollisuudesta ja yksilöllisestä valinnasta. Moni nainen kuitenkin toivoo saavansa sekä uran että perheen.

Tohtoriksi valmistutaan erilaisia yksilöllisiä reittejä, osa tekee tohtoriopintojaan yliopistossa palkallisena, esimerkiksi tohtorikoulutettavana, osa apurahalla ja osa muun työn ohessa sivutoimisesti (myös Hiltunen & Pasanen 2006). Tohtoriopintojen tekemuoto voi vaihdella prosessin aikana. Tohtoriopiskelijoiden elämät rakentuvat yksilöllisistä tekijöistä ja tilanteista. Tohtoroitumisen muoto, väitöskirjan aihe (Sainio 2010) ja väitöskirjan ajallinen sijoittuminen elämänsä jaksossa työuran ja muun elämän lomaan on merkityksellistä tohtoroitumisprosessin ja tulevan tohtorin työuran tulevaisuuden kannalta. Haapakorpi (2008) muistuttaa myös tohtoriopintojen alkuvaiheen rahoitusmuodon voivan muodostua yllättävänkin merkittäväksi tekijäksi myöhem-

män urakehityksen kannalta. Apurahalla tai osa-aikaisesti tohtoriopintojen tekeminen voi sysätä etäälle verkostoista ja ajankohtaisista tieteenalan keskusteluista (Murakami-Ramalho, Militello & Piert 2013). Yliopiston sisäpiirissä toimivat kokevat usein yhteisön motivoivana ja urakehitystä edistävänä tekijänä (Murakami-Ramalho ym. 2013; Stubb 2012), vaikka toisenlaisistakin kokemuksista raportoidaan (Stubb 2012). Yliopistossa työsuhteessa olevan status on korkeampi verrattuna apurahaopiskelijaan (Haapakorpi 2008). Toisaalta tutkijakouluista valmistuneet tohtorit kokevat muita useammin työttömyyttä, he pitävät vähäistä työkokemustaan ja rajallisia verkostojaan työllistymistä vaikeuttavina tekijöinä (Sainio 2010).

Tutkimukseni naistohtoriopiskelijoiden elämäntilanteet olivat vaihtelevat, myös työhön liittyvät tilanteet olivat yksilölliset. Taulukossa 4 esitän naistohtoriopiskelijoiden työtilanteet ennen tohtoriopintoja ja niiden aikana. Seitsemän haastatelluista teki haastatteluajankohtana väitöskirjaansa yliopistolla työsuhteisesti. Yksi oli työttömänä ja aloittamassa koulutustaan vastaavassa työssä pitkäköön sijaisuuden. Yksi oli perhevapaalla, kaksi teki tutkimusta apurahalla ja yksi oli muussa työssä. Haastatelluista 12 naistohtoriopiskelijasta yhdeksän kertoi edistävänsä ensisijaisesti väitöskirjaansa, mutta tilanteiden kerrottiin muuttuvan nopeastikin johtuen perhevapaista, pätkätyösuhteista ja apurahoista. Haastatteluhetkellä työnimekkeinä olivat esimerkiksi yliasistentti, lehtori ja tutkija. Haastatellut korostivat tekevänsä tutkimustyötä, eivätkä he mieltäneet itseään tohtoriopiskelijoiksi, vaan tutkijoiksi.

Mä miellän, että se on mun työtä, että se ei oo opiskelua, mä oon tehny töitä ja mä saan lopuks tohtorin tutkinnon. On vaikee ajatella, et mä oon opiskelija ja se liittyy siihenkin, että mä oon ollu jatkuvasti palkkatyösuhteessa, mulla on hyvin työorientoitunu. Mä en oo tehny taloudellisia uhrauksia, koska mä oon tehny sitä palkkatyönä. Päivi

TAULUKKO 4. Naistohtoriopiskelijoiden työtilanteet ennen tohtoriopintoja ja niiden aikana.

Työtilanne	Menneisyydessä	Nykyisin
Yliopisto	12	7
Apuraha	7	2
Perhevapaa	12	1*
Työtön	X	1*
Muu työ	X	1*

*eivät edistä väitöskirjaa päätoimisesti

Tutkimukseni naiset pyrkivät rajaamaan väitöskirjatyön tarkasti omaksi elämänsektorikseen ja pitämään sen erillään muusta elämästä. Tohtoriopinnot koettiin pääosin antoisina ja mielekkäinä. Moni ihmetteli ulkopuolisten saamaa mielikuvaa tohtoriopintojen rankkuudesta. Heidän mukaansa ne joustivat, vain ajoittain tuli tiukkoja ruuhkahuippuja. Vaikka tohtoriopinnoille oli annettu ulkoa tiukat aikatauluraamit, pystyi niiden puitteissa itse joustavasti suunnittelemaan ja toteuttamaan omaa arkista aikatauluaan.

Tutkimukseni naistohtoriopiskelijat kertoivat työ- ja perhe-elämän olevan mahdollinen yhtälö. Väitöskirjaa työsuhteisesti tai siihen rinnastettavalla tavalla tehneet arvioivat, ettei heidän tekemällään työllä ollut vaikutusta heidän perhe-elämäänsä, tutkimustyö ei eronnut muista töistä ainakaan negatiivisesti. Päinvastoin tutkimustyö oli joustavaa ja mahdollisti arjessa yksilöllisiä toimintatapoja. Yleensäkin työn ja perheen yhteensovittaminen on Rantasen ja Kinnusen (2005) mukaan naisilla miehiä yleisempää. Naiset ja miehet käyttävät osin erilaisia strategioita työn ja perheen yhdistämiseksi. Miehet pyrkivät pitämään työn ja perheen erillisinä, kun taas naisilla ne muodostavat kokonaisuuden. Suhteellisen perinteinen naisrooli edesauttaa naisia omaksumaan joustavampia työ- ja perhe-elämän yhdistämisstrategioita. (Rantanen & Kinnunen 2005, 254–256.) Tutkimukseni naistohtoriopiskelijat käyttivät osin miehille tyypillistä erottelevaa toimintatapaa sekä joustavaa asennoitumista arkisena selviytymiskeinona. Erilaisten toimintatapojen räätälöinti sopii monimuotoiseen yhteiskuntaan ja monialaiseen elämäntilanteeseen. Naistohtoriopiskelijat lokeroivat elämäntilanteensa osa-alueet, mutta arjessa toteutus oli joustavaa. Sainio (2010, 80) kuitenkin toteaa tohtoriksi valmistuneiden naisten kokevat työn kuormittavana, he eivät säilytä työn ja muiden osa-alueiden tasapainoa yhtä hyvin kuin miestohtorit.

Arjen järjestäminen, että ei niitä huilihetkiä päivässä kyllä oo kauheesti, kun yrittää töissä käyä ja sitten saaha arjen pyörimään. Oikeestaan kaks täyspäiväistä työtä. En yritä, että tekis joskus kotona, koska mulla ei se onnistu ollenkaan. Aamulla vie lapset hoitoon ja sitten jatkuu työpäivä normaalisti. Pilvi

Muun työn ohessa tohtoriopintojaan tekevillä oli tutkimukseni mukaan enemmän vaikeuksia työn, perhe-elämän ja tohtoriopintojen yhteensovittamisessa. Käytännössä väitöskirja jousti ja viivästyi, mutta kulki mukana arjessa ja ajatuksissa. Työn ohella tehtävää väitöskirjaa kyettiin edistämään satunnaisesti viikonloppuisin ja silloinkin vain laittamalla muut tärkeät asiat tietoisesti syrjään. Naiset eivät pitäneet ratkaisua tehokkaana ja mielekkäänä pitkällä tähtäimellä, minkä vuoksi erilaiset rahoitus- ja työjärjestelyt olivat aktiivisesti mietinnässä.

Mielenkiintoista ja mukaansatempaavaa tutkimustyötä ei voitu tehdä täysin vapaasti, vaan arki ja perheellisyys asettivat omat rajansa. Käytännössä työnä tehtävä väitöskirja eteni vain työajalla, eikä työpäivän pituutta voitu ylittää tavanomaisesta virkatyöajasta. Samaan aikaan työnantaja odotti tehokkuutta ja naiset itsekin toivoivat saavansa enemmän aikaiseksi. Tästä seurasi paineita ja oleellisimpiin asioihin keskittymistä, tai ainakin pyrkimystä siihen.

Lähes kaikki naistohtoriopiskelijat kertoivat tietoisesti rajanneensa ajankäyttöään siten, etteivät tehneet väitöskirjaa perheen yhteisen ajan kustannuksella. Yksi haastatelluista kertoi suuresta houkutuksesta jatkaa tutkimustyötä öisin ja kokevansa töissä säännöllisesti riittämättömyyttä johtuen ajan rajallisuudesta.

Yleisesti työn, uran ja perheen vaatimusten paineessa moni nainen kokee, ettei kykene vastaamaan hänelle asetettuihin vaatimuksiin ja kärsii huonosta omastatunnosta (Vanhala 2005). Tutkimani naiset kokivat työkavereiden tuen arvokkaaksi, mikä voidaan osittain nähdä ristiriidassa yliopistossa vallitsevan kilpailukulttuurin kanssa. Erilaiset tutkimusryhmät ja -projektit edesauttavat erilaisten tukiryhmittymien muodostumista ja toisaalta lisäävät myös kilpailua. Koetun tuen lisääntyminen saattoi johtua naisten tohtoriopintojen yleistyemisestä ja yleensäkin tohtoriopintojen arkistumisesta. Toisten vastaavissa elämäntilanteissa olevien kanssa oli arvokasta jakaa kokemuksia (myös Julkunen 2004a). Naisen työuralle sijoittuvat perhekatkokset saattavat heikentää naisen asemaa työmarkkinoilla ja vähentää joustomahdollisuuksia, muuttohalukkuutta sekä verkostoitumista. Naisten keskenkin on epätasa-arvoa, osalla naisista työura jatkuu vakaana perhevapaista johtuvista katkoista huolimatta, osan asema työmarkkinoilla on epävarma ja repaleinen. (Rantanen & Kinnunen 2005.)

Tutkimukseni naistohtoriopiskelijat arvioivat itseään työntekijöinä monipuolisesti ja tiedostivat omat vahvuutensa ja heikkoutensa. Osa naisista oli tietoisesti opetellut tehokkaampaa työskentelytapaa. Yleensäkin tohtoriopiskelijat kokevat työelämätaitojensa ja työllistymiseen liittyvän osaamisensa kohennettavaksi asiaksi (Oksanen 2012). Tutkimukseni naiset kokivat oman työskentelytavan persoonansa jatkumona: jos oli yleensäkin tarkka ja pedantti, olivat samat piirteet läsnä myös työntekijänä. Naiset kuvasivat itseään ahkeriksi, innostuviksi ja yhteistyössä aktiivisiksi.

Alkuvuodet sitä vaan teki ensin vähän tota ja sitten vähän tota ja ei ollu semmonen selkeä linja. Mut nyt mä oon ruvennu opetteleen sitä, et oikeesti tämä asia loppuun ja sitten tämä ja sitten tämä. Ja tähän mun ohjaajakin on kannustanut. Saara

Osa naistohtoriopiskelijoista tiedosti vähättelevänsä itseään ja osaamistaan. Myös itseluottamuksen puutteista kerrottiin. Luottamus omaan asiantuntijuuteen ja työssä hankittuun kokemukseen oli muutamilla naisilla heikko, minkä vuoksi he pohtivat jopa tohtoriopintojen jatkamisen mielekkyyttä. He eivät osanneet määritellä, johtuiko epävarmuus aidosti tiedollisista ja taidollisista seikoista, oliko kyse heikosta koulutuksellisesta minäpystyvyyssuhteesta (Partanen 2011) tai laajemmista haitallisista asenteista. Tilanne vaikutti kokonaisvaltaisesti ongelmalliselta.

Mulla menee energia sen miettimiseen, mitä muut ajattelee. Mua arveluttaa ja jännittää, että millon mä kehtaan tuoda tietämättömyyteni esiin, mikä on jo niin tyhmä asia, että se pitäis tietää. Rentous puuttuu. Musta tuntuu, että se

vika on kuitenkin mussa itsessäni ja ei ne muut mun työyhteisön ihmiset oo käyttäytyneet mitenkään silleen, että mun olis syytä kokea silleen kun mä koen. Mun pitäis pystyä muuttamaan oma asenne erilaiseks ja mä epäilen nyt kovasti, että pystynks mä sitä tekemään. Elina

Tohtorit kohtaavat omien osaamisvaatimustensa lisäksi työelämän kasvavat odotukset. Tohtoriopiskelijat oppivat opintojensa aikana monia asioita, jotka ovat sekä henkilökohtaisen että sosiaalisen oppimisen ulottuvuuksia (Hopwood 2010). Tohtoriopintoihin liittyy tehokkuus- ja vaikuttavuusvaatimuksia, kuten työelämään yleensäkin. Tohtoriopiskelijoilta odotetaan työelämässä yleisesti tarvittavia asiantuntijataitoja, jotka eivät ole suoranaisesti akateemisia tutkijantaitoja, kuten kommunikointi- ja urahallintataitoja, verkostoitumista ja tiimityöskentelykykyä. Tulevan tohtorin asiantuntijuus karttuu yksilöllisenä jatkumona, tohtoriopiskelijan oman aktiivisen toiminnan tuloksena. Tohtoriopinnoissaan pisimmällä olleet tutkimukseni naiset puhuivat runsaasti työllistymisestä ja siihen liittyvistä huolista. He tiedostivat työelämän mittavat odotukset, mikä aiheutti heille paineita.

Mä pyrin siihen, että parantaisin omaa työmarkkina-arvoa. Mua on ahdistanu tuleva työllistyminen, minne mä työllistyn ja mitä mä voisin tehdä. Mä rupesin miettiin, että jos laventaa sitä osaamista. Jos ajattelee meidän työmarkkinoita, niin ne on paljon jotain projektin hallinnointia ja vetämistä ja suunnittelua, markkinointia, niin siinä pitäis sitten kuitenkin olla liiketalousosaamistakin. Päivi

Nykyisessä tutkimustyössä tutkimukseni naistohtoriopiskelijat kokivat mielekkääksi mahdollisuutensa syventää omaa osaamistaan mielenkiintoisella alalla. Myös Siltala (2004) mainitsee nuorille sukupolville olevan tärkeää, että voi palkkatyön yhteydessä kasvattaa omaa osaamis pääomaansa ja rakentaa CV:tään. Henkilökohtainen työssä menestyminen on tärkeää ja työnantajalle koitua lisäetu on bonusta. Osaamisen karttuminen ei kuitenkaan kaikkia tutkimukseni naistohtoriopiskelijoita tyydyttänyt, he toivoivat työn olevan jatkuvampaa ja saavansa parempaa palkkaa. Hiltunen ja Pasanen (2006, 29) kertovat naisten olevan miehiä tyytymättömämpiä rahoituksen pätkittäisyyteen.

Työn mielekkäästä sisällöstä, mielekkäistä mahdollisuuksista tehdä sitä työtä. Palkka, työsuhteiden jatkuvuus ja muut tämmöset asiat, niillä on kyllä merkitystä sitten työssä. Pia

Erilaiset työuran suunnanmuutokset, katkokset ja yksilölliset joustot ovat nyky-yhteiskunnassa arkea. Vastuu työuran kehityksestä on jokaisella yksilöllä itsellään. Työelämän riskit kantaa työntekijä, ei työnantaja tai työmarkkinat (Beck 2000). Muuttuvilla työmarkkinoilla olevat riskit tiedostaen tehdään omaan kokonaistilanteeseen parhaat mahdolliset valinnat. Lisäksi ennakoidaan työmarkkinoiden koulutautumis- ja osaamisvaateita. Työmarkkinoiden erilaiset tilanteet kohdataan ja niistä selviydytään yksilöllisesti. (Castel 2007, 31–32.) Työmarkkinoilla pärjätäkseen tulisi huolehtia oman osaamis-

pääoman ajanmukaisuudesta ja varmistaa osaamisensa kysyntä. Nikunen (2012) korostaa erityisesti akateemisilla työmarkkinoilla olevan yleistä epätyypillisissä työsuhteissa työskentelevät projektipätkätyöläiset, jotka joustavat ja kilpailevat jatkuvassa epävarmuudessa. Epätyypillisissä työsuhteissa jaksamista helpottaa tietoisuus muiden itsenkaltaisten samanlaisesta tilanteesta ja ylipäänsä tilanteen yleisyydestä. Tilanteeseen ei ole ratkaisua, jolloin siihen sopeudutaan. Kilpailu akateemisilla työmarkkinoilla on sekä pyrkimistä että sinnittelyä, jossa on voittajia, selviytyjiä ja häviäjiä.

Yksilöiden välinen kilpailu heikentää yhteisöllisyyttä, jolloin jokainen vastaa yhä itsenäisemmin omasta menestyksestään. Aktiivisuus ja monialainen kiinnostus ovat hyväksi, sitoutuminen ja kiinnittyminen tulkitaan heikkoudeksi. (Julkunen 2008, 26.) Erilaiset siirtymät työuralla voidaan tulkita luottamukseksi omaa asiantuntijuutta ja pärjäämistä kohtaan. Samalla osoitetaan oppimisen halua ja sopeutumiskykyä muuttuvissa olosuhteissa. Menestys ja kehitys voidaan sitoa aikaan: mikäli ne liittyvät menneisyyteen, ei niillä ole merkitystä, jos ne liittyvät nykyisyyteen ja tulevaisuuteen, ne ovat arvokkaita asioita. Jatkuvaan kilpailuasetelmaan voidaan asennoitua myös siten, että se on etu, ei haitta. Siltala (2004) ja Hakala (2010) kuitenkin kritisoivat työelämän jatkuvaa huonontumista ja työelämän voimakasta imua, jossa yksilö ajautuu loputtomaan oravanpyörään suorittamaan yhä enemmän kiihtyvällä vauhdilla.

Tutkimukseni naistohtoriopiskelijoista kenelläkään ei ollut vakituista työsuhdetta, mistä he kantoivat huolta. Merkittävää on, että kaikki tohtoriopiskelijanaiset kertoivat työllistymishuolistaan, aiemmissa tutkimuksissa vain kolmasosa tohtoriopiskelijoista koki työllistymisestään huolta (Hiltunen & Pasanen 2006, 59). Tutkimani naistohtoriopiskelijat olivat tietoisia valmistuvien tohtoreiden määrän kasvusta ja yliopistojen rajallisista mahdollisuuksista palkata tohtoreita. Samalla tohtorikoulutuksen tarjoamat valmiudet yliopiston ulkopuolisiin asiantuntijatehtäviin koettiin puutteellisiksi. Lisäksi yleinen suhtautuminen tohtoreihin akateemisten kontekstien ulkopuolisessa työelämässä koettiin vieroksuvaksi. Naisia painoi huoli omasta ja perheen toimeentulosta. Sainion (2010) mukaan valmistuneet tohtorit kuitenkin työllistyvät hyvin, työllistymisen kannalta nuorena tohtoroituminen on etu. Epäilyistä huolimatta tohtoreiden työllistyminen perinteisen akateemisen kontekstin ulkopuolelle on yleistynyt, mikä vaatiikin koko tohtoroitumisprosessin uudelleenarviointia ja kehittämistä (Neumann & Tan 2011).

Kaikkien tutkimukseni naisten työhön liittyvänä ensisijaisena tavoitteena oli mielekäs työ. Lisäksi he toivoivat pysyvää työsuhdetta itselleen tai edes jommallekummalle perheen aikuisista sekä hyvää palkkaa. Mielenkiintoista on halu pysyvään työsuhteeseen, se on vastoin yleistä kehityslinjaa, jonka mukaan elämän toivotaankin muodostuvan liikkuvista ja vaihtuvista teki-joistä. Ehkä perheellisyys toi toiveen työn ja elannon pysyvyydestä. Myös ikäluokalla voi olla merkitystä, tutkimukseni alle 40-vuotiaat naiset ovat sosiaalistuneet pysyvän työsuhteen normatiiviseen kulttuuriin. Tulevaisuudessa

nuoremmat sukupolvet saattavat sietää tai jopa tavoitella katkoksellista projektielämää yleisemmin.

Kolme tutkimaani naista teki tohtoriopintojaan etänä, mikä oli heidän mukaansa toimiva ratkaisu niin perheen kuin väitöskirjatutkimuksenkin näkökulmasta. Joustot ja järjestelyt kuvastavat ajan henkeä, tosin lähtökohtana ovat vielä ensisijaisesti työelämän tarpeet, ei yksilön (Heiskanen 2007). Erilaiset yksilölliset työajan ja paikan järjestelyt ovat hyvinkin mahdollisia korkeasti koulutetuilla asiantuntijoilla. Arkisen elämän järjestelyä ja erilaisten mahdollisuuksien pohdintaa helpottaa tietoisuus mahdollisuuksista, vaikkei niitä itse säännöllisesti käyttäisikään.

Työelämän raadollisuuden vastapooliksi on nähty perheeseen keskittyvä puhe (esim. Jallinoja 2000). Työurasta luopuminen perheen hyväksi ja erilaiset downshiftaus-ratkaisut ovat nuoremmillakin sukupolvilla aito vaihtoehto. Nuoret työelämään tulevat sukupolvet eivät suostu tekemään työtä samalla tavoin kuin vanhemmat sukupolvet. Työn tulee olla mielekästä ja muuhun elämään sopivaa. Työ ei riitä elämän ainoaksi sisällöksi. Työ silputaan sopiviksi palasiksi muun elämän lomaan, pitkälliset ja raskaat vastuutehtävät eivät houkuttele. Siltalan (2004) mukaan uusi Y-sukupolvi, vuoden 1978 jälkeen syntyneet, arvostaa kehittävää ja vireyttä ylläpitävää työtä. He eivät arvosta vakaata, säännöllistä ja kahlitsevaa työuraa. Silti vielä Julkusen (2004a, 151–152) mukaan korkeassa työelämääsässä olevat naiset joutuvat tinkimään ihanteistaan, ihanne omasta ajasta ja todellisuus kiireisestä suorittamisesta eivät kohtaa. Ihanteista huolimatta pitkät työpäivät ovat useilla korkeasti koulutetuilla työuramenestyksen käänköpuoli, ainakin toistaiseksi (myös Ylijoki 2013). Tosin työelämässä on siirrytty yhä enemmän yksilöllisiin neuvottelukäytäntöihin (Beck 2000). Naistohtoriopiskelijoiden työelämää koskevia yksilöllisiä valintoja rajoittivat tutkimukseni mukaan taloudelliset sitoumukset kuten asuntolaina. Asunnon hankintaan liittyi perheellisen tarpeiden kehä ja aikuisen elämän sitoumusten verkosto. Aikuisen työura, kuten koko elämänkulkukin, on vahvasti yksilöitynyt eikä itsestäänselvyyksiä ole (Giddens 1991).

Enemmistö tutkimistani naistohtoriopiskelijoista korosti, ettei työ tule kotiin eikä se näy kotona millään lailla. Jallinoja (2000) muistuttaakin perheen aikuisia työn liiallisesta imusta ja kulttuurissamme ihannoitavan työelämämenestyksen käänköpuolesta. Liiallinen työelämälle antautuminen on pois perheen yhteisestä ajasta. Tutkimukseni naisten mukaan kansainvälisiin kongresseihin lähtökynnys oli noussut. Ulkomaille, useammaksi yöksi pois perheen luota, ei lähdetty vain kuunteluoppilaaksi, vaan oltiin aktiivisia ja pidettiin myös oma esitys. Oman tutkimuksen esittely on Hiltusen ja Pasasen (2006, 51) mukaan antoisaa, sillä se kiinnittää tiedeyhteisöön ja vahvistaa asiantuntijaidentiteettiä. Tutkimukseni mukaan väitöskirjatutkimustyö oli henkilökohtainen projekti ja osa identiteettiä, siihen sitouduttiin enemmän kuin tavalliseen työnantajaan ja työtehtävään. Käytännössä perheellisen naistohtoriopiskelijan arki oli ajoittain pirstaleista ja väitöskirjan edistäminen vaati priorisointia.

Yksi haastattelemistani naisista kertoi työn ja erityisesti koulutusta vastaavan vakituisen työn saamisen olevan ehdottomasti tärkeämpää kuin tohtoriopinnot. Hänen mukaansa työttömäksi tohtoriksi valmistuminen olisi pahin tulevaisuuden uhkakuva. Hän oli varmistellut asemiaan työmarkkinoilla, suorittanut kaksi maisterintutkintoa ja kartuttanut vankan ansioluettelon. Muutenkin työhön liittyvät seikat olivat hänen puheessaan suuressa roolissa. Puhetta selittää lähihistoriassa koettu työttömyys ja työnhaku, joka tosin oli tuottanut hyvin tulosta. Nikunen (2012) painottaa oman työmarkkina-aseman työstämisen ja siitä suoriutumisen voivan olla sietämistä tai nauttimista.

Mä pelkään, että valmistun työttömäksi tohtoriksi. En haluais jättää opintoja keskenkään, mut jos mä saisin vakituisen työn, niin totta kai mä ottasin sen, koska se tois mulle turvan. Ei oo mitään varmaa. Oikeestaan mulle ei oo väliä, että mistä mä sen vakituisen työsuhteen saan, kunhan mä sen saan. Ihannetilanne olis, että mä saisin alalta vakituisen työn, sellasen joka olis sopiva. Ei sellanen joka ajais stressin kanssa loppuun. Se olis mahtavaa. Suvi

Tutkimuksessani ilmeni, että tohtoriopinnot olivat paitsi mielekästä ja mielenkiintoista työtä tai siksi rinnastettavaa, myös ajoittain erityisen turhauttavaa ja kuluttavaa. Tutkimustyön syklinen eteneminen ja oman osaamisen haastaminen koettelivat. Kokemus tohtoriopinnoista oli yhteydessä niiden vaiheeseen. Tohtoroitumisprosessin aikana tunneskaala vaihteli äärilaidasta toiseen (myös Leonard 2001, 71). Tutkimukseni mukaan prosessin alkuvaihe oli perehtymistä ja opettelua. Keskvaiheilla tohtoriopinnot vaativat jo sitoutumista ja ensimmäiset vastoinkäymiset oli kohdattu. Tavanomaisista pienistä vaikeuksista huolimatta naiset edistivät väitöskirjojaan tiiviisti, tosin muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta. Tohtoroitumisprosessin loppuvaiheissa koettiin huomattavaa kiirettä ja ahdistusta. Erityisesti uusi ja vasta hahmotettava elämänvaihe sekä tuleva työllistyminen mietityttivät. Väitöskirjaprosessin vaiheesta huolimatta kaikki kokivat arkisia paineita.

Tutkimukseni naiset kokivat työelämän vaativaksi ja sen kerrottiin ajoittain kuluttavan voimavaroja muulta elämältä. Vaativa työ ja kiireinen perhe-elämä yhdessä eivät aina tukeneet toisiaan ja mahdollistaneet kuormituksesta palautumista. Toisinaan tilanne kehkeytyi vaikeaksi ja kokonaisvaltaiseksi, jolloin jouduttiin pohtimaan tehtyjä valintoja kriittisesti. Kasaantuneet vaikeudet kyseenalaistivat tohtoriopinnojen mielekkyyttä ja ohjaisivat harkitsemaan vaihtoehtoisia uria.

On tuskasta, mietin että lopetanko, mä oon niin epävarma mun projektista, se tuntuu menevän väärään suuntaan. Arki on ollu huonoo, koska menee yleiseen pätkäilyyn, eikä itse siihen työhön. Mä oon miettiny vaihtoehtoisia tulevaisuuden suunnitelmia. Mä oon tosi stressaantunu, koska mulla on tiukka aikaraja, et on tehtävä neljässä vuodessa väitöskirja valmiiksi. Se tuo tosi paljon stressiä ja näkyy kyllä kotona, se on yks syy sitten että mä mietin sitä jatkamisasiaa. Essi

Yhtenä uupumusta selittävänä tekijänä on nähty pitkä työaika (Julkunen 2004a), mitä tämä tutkimus ei kuitenkaan tue. Tutkimukseni naisten työaika oli ennemminkin normaali tai sitä lyhyempi. Väsymyksestä kertoneilla naisilla elämän kokonaistilanne oli kuormittava ja myös mielekkyyden puute oli merkittävä tekijä. Julkunenkin (2004a) huomioi väitöskirjan tekoaikana kielteisten kokemusten kierteeseen joutuneet ja heidän uupumiskokemuksensa. Väitöskirjaprosessin vuoksi osa joutuu tinkimään elämästä kokonaisuutena ja perheen ja työn yhdistäminen tuottaa vaikeuksia. Väitöskirjaprosessin aikana uupuneet kokevat kielteisiä tunteita, riittämättömyyttä, väsymistä ja kyllästymistä. Edes väitöskirjaprosessin aikana koetut positiiviset tunteet eivät suojaa uupumiselta. Tilanteen parantaminen vaatii sekä yksilön että yhteisön taholta tiedostamista ja muutoshalukkuutta. Myös Peura (2008) kuvaa väitelleiden kokemuksia väsymyksestä ja uupumuksesta väitöskirjan tekoon ja siihen liittyvien seikkojen jälkituntemuksina.

Yhteiskunnan ja työelämän muutokset konkretisoituvat yksilötasolla. Perinteinen käsitys ammatti-identiteetistä on murtunut ja tilalle on tullut yksilölliseen osaamispääomaan perustuva, muuttuva ja jatkuvasti täydennettävä asiantuntijarooli (Sennett 2002). Tuoreilta tohtoreilta odotetaan alasta riippumattomia työelämätaitoja sekä erityistaitoja. Myös yliopistoilta odotetaan työelämän tarpeisiin nopeaa reagointia ja vastaamista, mitä sekä kritisoidaan (mm. Salminen, Suoranta & Vadén 2010, 17) että nähdään luonnollisena yliopiston yhteiskunnallisena tehtävänä. Tulosoajat, kilpailullisessa ja kiiressä ilmapiirissä on mielenkiintoista, kuinka tohtorituotanto ja tulevien tohtoreiden työmarkkinat tulevat kehittymään ja kuinka ne ohjaavat yksilöllisten tohtoreiden toimia, kuten tiukentuvien aikaresurssien kohdentamista.

5.3 Ajankäyttö ja arjen aikataulut

Tutkimukseni mukaan tohtoriopiskelijanaisten arjessa oli väitöskirjan tekoa mahdollistavia ja rajoittavia tekijöitä. Yleisin haaste perheellisten naistohtoriopiskelijoiden arjessa oli ajankäyttö. Määtän (2009) mukaan väitöskirjan teko on pitkälti erilaisten asioiden suunnittelua ja sovittelua, jossa keskeistä on rautainen ajankäyttö. Tohtoriopinnojen eri vaiheissa väitöskirjan rakenteelliset ja ajankäytölliset suunnitelmat muodostuvat keskeiseksi toiminnan rungonsi (Lautamatti & Nummenmaa 2008, 116). Tutkimukseni naisten mukaan tohtoriopinnot olivat pätkätyötä, millä he viittasivat sekä työsuhteiden pituuteen, väitöskirjan teon luonteeseen perheellisen arjessa että omaan ajankäyttönsä. Aikakäsityksen joustavuus on läpituokeaa kaikilla elämän sektoreilla (Sennett 2002).

Perheellistyminen oli tehostanut tutkimukseni tohtoriopiskelijanaisten ajankäyttöä ja selkeyttänyt elämäntilanteiden tärkeyttä. Perhe toi aikakäsitykseen jatkuvuutta ja jäsensi koko elämäntilanteen ytimen. Perhe pakotti konkreettisesti irrottautumaan tohtoriopinnoista ja työasioista. Toisaalta kun

perheellisellä naistohtoriopiskelijalla oli aika tehdä tohtoriopintojaan, hän niitä myös teki. Aika ja sen käyttö oli rajallista, kohdennettua ja tehokasta.

Kun on lapsi, niin sen jälkeen elämä on muuttunu. Sillon kun ei vielä ollu, niin pysty vapaammin työt sovittamaan ja tekemään, mut nyt mä oon täysin rajottanu sitä, että mä oon vaan 8-16 töissä, iltasin ja viikonloppusin mä en tee töitä. Jos on joku kiireisempi aikataulu, niin tekee sen 8-16 ajan aikamoiseksi hässäkäks. Mut oon mä kyllä suurin piirtein pystynyt pitämään siitä kiinni. Pia

Naiset suunnittelivat arkista ajankäyttöä sekä perheen kanssa yhteisesti että itsenäisesti. Huolellinen ajankäytön suunnittelu auttoi eri osa-alueiden yhdistämisessä. Tärkeiden asioiden valmistumista edisti naistohtoriopiskelijoiden mukaan niiden sijoittaminen kalenteriin ja päämäärätietoinen tekeminen. Ajoittain naisten täytyi kuitenkin hyväksyä, ettei kaikkea haluamaansa ehdi tai voi. Valintojen ja kompromissien teko oli osa arkea. Perheiden arki on myös Röngän, Malisen ja Lämsän (2009) mukaan rutiineja, aikatauluja ja rytmien yhteensovittamista – jatkuvaa neuvottelua ja yhteensovittamista.

Perhe, tohtoriopinnot ja työ limittyivät ja vuorottelivat sekä suuressa että pienessä ajallisessa mittakaavassa perheellisten naistohtoriopiskelijoiden elämänsäntäytymisessä. Tohtoriopintojen aikana lapsen saaneiden mukaan perhevapaa mahdollisti tohtoriopinnoista etäännyttämisen, oman elämänsäntäytymisen laajasti ja omien uratoiveiden hahmottelun.

Kun mä palasin äitiyslomalta huomasin, että mun ajatukset olivat selkiytyneet. Mä väittäisin, että (väitöskirjan) lopputulos ei olis ton tasoinen kun se on nyt, olis varmaan paljon sekavampaa tekstiä kaiken kaikkiaan. Pia

Yksi tohtoriopiskelijanaisista oli parhaillaan äitiyslomalla. Hän yritti keskittyä perheestä nauttimiseen, vaikka ajoittain paluu tohtoriopintoihin ja muut väitöskirjaan liittyvät asiat mielessä häivähtivätkin. Hän aikoi palata tohtoriopintojen pariin, kun lapsi olisi vuoden ikäinen. Hänen tohtoriopintonsa olivat pitkällä, artikkelimuotoisesta väitöskirjasta puuttui enää yksi julkaisu.

Toinen naistohtoriopiskelija, jonka opinnot olivat myös loppusuoralla, kertoi ottavansa aikajoustoja takaisin ajalta, jolloin hän perheettömänä teki kuusipäiväistä työviikkoa ja kymmentuntisia työpäiviä. Hän kertoi hyvällä omalla tunnolla tekevänsä lyhyempiä työpäiviä ja viettävänsä enemmän aikaa lapsensa kanssa. Hänen väitöskirjansa eteni laadukkaasti ja perhe-elämä kukoisti, hän oli ratkaisuunsa vähintään tyytyväinen.

Ajoittainen irtautuminen arkisista konteksteista näyttäisi olevan monesta näkökulmasta tarkasteltuna hyväksi. Tohtoriopintoihin sai etäisyyttä, niiden kokonaiskuva jäsentyi ja tekemisen suunta täsmentyi. Myös perheen parissa vietetty aika rauhoitti arkea, toi mielihyvää ja auttoi väitöskirjan kokonaisuuden jäsentämisessä. Syvällinen läsnäolo vahvistui, kun kiireinen suorittaminen poistui arjesta. Keskittyminen yhteen asiaan kerrallaan toi elämään harmoniaa ja tekemiseen tehokkuutta. Keskittymisen ja priorisoinnin ajallisella mitalla ei ollut ratkaisevaa merkitystä. Tärkeää oli, että itselle tärkeisiin asioihin saattoi kunnolla keskittyä.

Elämässä tehdyt aikajärjestelyt kuvastavat yhteiskunnallisen kehityksen suuntaa sekä perheiden ja yksilöiden konkreettista arkea. Ajallisuuden tarkastelussa konkretisoituvat makro- ja mikrotason dialogisuus. Ajankäyttöön heijastuvat yleiset tavoitteet ja yksilölliset arvot, kuten tehokkuus ja mahdollisuus yksilöllisiin valintoihin. Aikaa täytyy ajan hengen mukaisesti hallita ja suunnitella. Tutkimukseni naiset suunnittelivat ja organisoivat perheensä ajankäytön (myös Tammelin 2009). Omaa aikaansa tutkimukseni naiset järjestelivät perheen edun mukaisesti, vaikka he korostivat sitoutuneisuuttaan myös tohtoriopintoihinsa ja työhönsä. Opinnoille ja työlle varattua aikaa voitiin tarvittaessa joustavasti järjestellä, mutta perheen ajasta haluttiin pitää kiinni. Kysymys oli perheiden sisäisestä arvoneuvottelusta ja laajassa mitakaavassa yhteiskunnallisesta tasa-arvosta. Tutkimukseni naiset eivät kerrooneet puolisoidensa järjestelevän aikaansa samassa määrin, miehet olivat enemmän kiinni työssään. Tammelinin (2009) mukaan työaika on entistä joustavampi käsite ja yhä useampi tekee aiemmin poikkeuksellisia pidettyinä aikoina työnsä. Kiireinen työaika heijastuu muihinkin elämänsäalueisiin ja työajan erottaminen muusta ajasta on vaikeaa (myös Ylijoki 2013). Työntekijällä on Tammelinin (2009) mukaan mahdollisuus järjestellä työaikaansa huomioiden esimerkiksi perhe-elämän vaatimukset. Työajan ennakoiminen onkin työn ja perheen yhteensovittamista helpottava asia. Tämän tutkimuksen naistohtoriopiskelijat kertoivat työskentelevänsä perhesyistä johtuvien työaikajousten vuoksi ajoittain kotona. Elämäntilanteelliset osa-alueet nivoutuivat jousten avulla sujuvasti arkeen, jolloin laatu ja tehokkuus säilyivät.

Työkseen tohtoriopintoja tehneet tutkimukseni naiset pystyivät erottamaan väitöskirjan muusta elämästä irralliseksi osaksi. Äidin tekemä työ ei ollut perheen arjessa ja ajankäytössä keskiössä. Ylipäänsä tohtoriopinnoista ei kotona keskusteltu. Tarvittaessa väitöskirjatyö jousti perheestä tai muusta johtuvat liukumukset, mikä helpotti perheellisen arkea. Haastatellut kertoivat haluavansa lähtökohtaisesti keskittyä työaikana työhön ja vapaa-ajallaan muuhun. Ajankäyttö osoittautui tohtoriopintojen kannalta mielenkiintoiseksi ja ristiriitaiseksi teemaksi. Työaika koettiin erityisen tehokkaaksi ajaksi ja mielenkiintoista työtä haluttiin ajoittain jatkaa kotonakin. Samanaikaisesti oli kaipuu viettää enemmän aikaa perheen parissa.

Kun mä sain mun väitöskirjan käsikirjotuksen valmiiksi, niin mun mies sano, et on tosi ylpee. Sit se vähän aikaa mielti ja sano, et tärkeintä on ollu tänä koko aikana, ettei se sun homma näkyne ja häirinny meidän vapaa-ajan viettoa. Mä oon ihan samaa mieltä. Mä oon jotenkin pystynyt erottamaan vapaa-ajan vietosta sen väitöskirjan tekemisen. Oon ajatellu, että mä en elä väitöskirjan tekemistä, vaan se on vaan osa mun elämää, ja se on ollu pääasiassa täällä (yliopistolla). Pia

Tässä tutkimuksessa arkiset ajankäytölliset vaikeudet olivat väitöskirjaansa muun työn ohella, perhevapaalla ja työnhakijana tehneille rankempia verrattuna työkseen väitöskirjaa tehneisiin. Väitöskirjalle mahdollistui aikaa lähinnä viikonloppuisin ja muiden elämänsäalueiden kustannuksella. Heidän ar-

kensa oli kiireistä ja väitöskirjan eteneminen hitaan katkonaista. Väitöskirjan silppuaminen arjen lomaan oli turhauttavaa, tekemiselle ei ollut aikaa, tilaa eikä rutiinia. He suunnittelivat apurahahakuja, apuraha mahdollistaisi määrääjäksi tohtoriopintoihin keskittymisen täysipäiväisesti ja arkikin rauhoittuisi. Viikonloppuisin väitöskirjan tekeminen koettiin raskaaksi ja huonoa omaatuntoa ruokkivaksi. Viikonloppuisin haluttiin viettää aikaa perheen kanssa ja palautua arkisista rasituksista.

Väitöskirjaprojektin ollessa loppusuoralla viettivät tutkimukseni naiset sen parissa enemmän aikaa kuin perheen. Perheen paitsio nähtiin kuitenkin vain väliaikaisena, tulevaisuudessa perheelle aiottiin suunnata entistäkin enemmän aikaa. Kivijärven, Röngän ja Hyväluoman (2009, 56–59) tutkimuksessa vanhemmuuden ei koettu rajoittavan muuta elämää kuten harrastuksia tai tulevaisuuden suunnitelmia. Tämän tutkimuksen mukaan muu elämä ja ajankäyttö rajoittuivat työn ohessa tohtoroituvilla perheellisillä naisilla.

Tutkimistani naistohtoriopiskelijoista osa kertoi ajoittain tekevänsä tohtoriopintoja kotona lasten nukahdettua, vaikka pyrkivät sitä välttämään. Rajaus koski koko perhettä, myös miehen työt pysyivät pääosin poissa kotoa. Rajaus oli yksi keino tehostaa ajankäyttöä ja sovittaa työ ja perhe yhteen. Työnteon määrällinen vähentäminen on yksi yleinen vaihtoehto työn ja perheen yhdistämisessä (Kinnunen, Malinen & Laitinen 2009, 142), mikä oli myös tässä tutkimuksessa neljän naistohtoriopiskelijän väliaikainen ratkaisu. Mitään elämän osa-alueita ei haluttu kaventaa toisen kustannuksella, vaan ne haluttiin yhdistää yhtä tärkeinä. Kinnunen, Malinen ja Laitinen (2009) korostavat kunkin perheen sisäisten toimintatapojen heijastuvan työn ja perhe-elämän yhteensovittamiseen. Tutkimukseni naiset olivat osin tyytyväisiä tekemiinsä valintoihin ja osin ne myös harmittivat. Naistohtoriopiskelijat korostivat tutkimustyön olevan hyvin sovitettavissa perheen arkisiin rytmeihin, mutta perheen rajoittavan työhön käytettävää aikaa. Tämän tutkimuksen valossa naiset eivät kokeneet haasteelliseksi perheen kannalta työn kiireisyyttä, sen henkistä vaatavuutta, työaikoja ja perheenjäsenten aikataulujen yhteensopimattomuutta, kuten Röngän, Kinnusen ja Sallisen (2005a, b) tutkimuksissa on todettu. Väitöskirjan teko koettiin itsenäiseksi ja itse aikataulutettavaksi työksi, jonka voi organisoida yksilöllisten tarpeiden mukaan (myös Keski-Rahkonen, Lindholm, Ruohonen & Tapola-Haapola 2010 toim.).

No mä luen jonkun verran artikkeleja kotona, illalla. Välillä tuntuu, että mie-lummin ite lukee jotain, kun touhuua lasten kanssa. Arjessa on tiettenkin perheen ja työn yhteensovittaminen, kun on kaks lasta ja harrastuksia itsellä, miehellä ja lapsilla. Kaikki tää pitäis ehtiä sovittaa yhteen. En mä voi tehdä kovin pitkiä työpäiviä, koska sinne kotiin on ihan oikeesti mentävä. Saara

Raehalmeen (1996) tutkimuksen naistohtoriopiskelijat pyrkivät noudattamaan työssään virka-aikaa, mikä on Raehalmeen tulkitsemana yleensä tutkimustyössä epätavallista. Työpäivän pituus kompensoituu tehokkuudella. Työpäivän päätyttyä Raehalmeen tutkimat naistohtoriopiskelijat eivät jatka toista työrupeamaa kotitöiden parissa, vaan kodin vastuut jaetaan kaikille

perheenjäsenille ja vaatimustasoa siivouksessa ja ruuanlaitossa lasketaan. Arjen sujumisessa auttaa huolellinen suunnittelu ja organisointi. Osa naisista suhtautuu tohtoriopintoihinsa harrastuksena, he eivät halua harrastuksensa haittaavan perheen normaalia arkea tai lasten kanssa oleilua. Tämän tutkimuksen naiset noudattavat osin samoja valintoja. Tosin heidän valintansa olivat joustavampia ja niistä huokui sekä perheen että tohtoriopintojen tärkeys. Tutkimani naiset tavoittelivat tasapainoista ajankäyttöä ja arkea jatkuvalla joustoherkkyydellä, ei tiukoilla rajanvedoilla.

Arjen joustavista ratkaisuista ja rajauksesta huolimatta tutkimukseni tohtoriopiskelijanaiset kokivat työn vievän aikaa ja voimavaroja perheeltä. Käsitys työn ja perheen yhdistämisestä vaihteli elämän kokonaistilanteen mukaan. Raskas työ uuvutti ja sai epäilemään omia kykyjä myös äitiyden saralla. Tästä seurasi huonoa omaatuntoa ja vallitsevan olotilan vakavaa pohdintaa (tarkemmin luvussa 5.6). Arki muodostui eri osa-alueiden kokonaisuuden dynaamisuudesta. Merkittävät vaikeudet yhdellä tai useammalla osa-alueella heijastuivat kokonaisuuteen ja johtivat kokonaisvaltaiseen kriisiin. Ruuhkaisuudessa ja tiiviissä arjessa itsensä, oman jaksamisen tutkailu ja kokonaisuuden tarkastelu etäältä oli arvokasta.

Tutkittujen näkemys perheen ja uran yhteensovittamisesta oli osin kaksijakoinen. Yleinen näkemys oli, että mikä tahansa työ on haasteellista sovittaa perhe-elämään, ei vain väitöskirjatyö. Toisaalta perhe ja lapset tehostivat ajankäyttöä ja auttoivat erottamaan oleelliset asiat. Perhe antoi muuta ajateltavaa, eivätkä ajatukset pyörineet samaa kehää tohtoriopintojen ympärillä. Toisaalta perhe sitoi ja vaati, esimerkiksi akateemisen urakehityksen kannalta oleelliset ulkomailla hankittavat kannukset näyttäisivät jäävän perheen jalkoihin. Arkinen elämä järjesteltiin perheen parhaaksi ja urakehitystä tukien. Vaikka naiset elivät kiireisiä ruuhkavuosia, oli se myös antoisaa. Laaja osallisuus ja mukanaolo myös uudistivat voimavaroja. Elämänkulun eri osa-alueiden periaatteellinen erottelu toisistaan koettiin onnistuneeksi ratkaisuksi erityisesti, kun elämässä oli monia isoja ja samanaikaisia tekijöitä. Käytännössä arkinen elämä oli joustavaa ja lokeroiden rajat harkitusti häilyvät.

Tutkimukseni mukaan naistohtoriopiskelijoiden ajankäyttöä koskevat pohdinnat olivat osin ristiriitaisia. Ajoittain tutkimustyö imaisi mukaansa niin voimakkaasti, että perhe koettiin häiriöksi ja haitaksi. Toisaalta taas perheen kanssa haluttiin viettää yhä enemmän aikaa ja rajoittaa työlle omistettua aikaa. Haasteelliseksi ja osin ristiriitaiseksikin koettiin pyrkimys tehokkaaseen tutkimukseen, kun laaja-alainen asioiden ymmärtäminen vaatisi omaa tutkimusaihetta laajempaa perehtymistä. Naiset kertoivat innostaan jatkaa tutkimustyötä kellosta, rutiineista ja arjesta piittaamatta. Elämän eri osa-alueiden lokerointiin ja ajankäytön tarkkuuteen oltiin kuitenkin pääosin tyytyväisiä. Käytännössä arki oli tarpeen mukaan joustavaa. Vapaaksi koettua aikaa ei ollut, riippumatta siitä tehtiinkö väitöskirjaa työnä vai työn ohessa.

Mä en aio lisätä työntekoa, tää 8-16 riittää, sen enempiä mä en halua tehdä töitä. Se on mulle ihan kynnyskysymys. Jos olisin vaihtamassa työpaikkaa missä

pitäis tehdä ylitöitä, niin se olis mulle suuri este ottaa vastaan työpaikka, vaikka se muuten oliskin kiinnostava. Mä en usko, että se hyödyntää edes työnantajaa, ainakin se tekis mun elämästä paljon kurjempaa. Ennemminkin niin, että keventäis ja vähentäis työaika. Pia

Tohtoriopintojen myötä naiset kokivat organisointitaitojensa kehittyneen. Väitöskirjan tehokas edistäminen vaati muunkin elämän organisoimista toimivaksi kokonaisuudeksi. Tutkimustyölle oli raivattava aika ja paikka, konkreettisesti. Leonard (2001, 77) kuitenkin muistuttaa, että muuta elämää ei tule unohtaa, sillä se antaa hengähdysaikaa tutkimuksesta ja ajatuksille rauhan kypsyä. Kaikkea ei voi tehokkaasti suorittaa ja saavuttaa, akateeminen työ vaatii paneutumista, syventymistä ja pitkäjänteisyyttä – ennen kaikkea aikaa (Ylijoki & Aittola 2005, 12). Tutkimukseni naistohtoriopiskelijat kokivat väitöskirjaurakan ajoittain muuta elämää rajoittavaksi. He jouduttivat väitöskirjan valmistumista, jotta elämään mahtuisi pian muitakin asioita. Tehokas päämäärätietoinen toiminta teki naisten arjesta ajoittain puurtamista, mutta vain määrärajoiksi. Toisaalta tohtoreiden työpäivät ovat maistereita pidempiä (Mertens & Rübken 2013), eli tulevaisuudessakin ajankäytön hallinta saattaa säilyä yhtenä keskeisenä haasteena.

Tutkimuksessani ajankäyttö ja sen tarkka koordinointi nousi yhdeksi keskeiseksi teemaksi. Ajankäyttöön oli kiinnitetty selkeästi huomiota. Aikataulutettu elämäntapa aiheuttaa Southertonin (2003) mukaan elämään kiireen tuntua, mikä voidaan tässäkin tutkimuksessa ainakin osin ymmärtää. Tutkimukseni naiset jakoivat aikansa elämänkulun tärkeiden osa-alueiden kesken: työlle ja opinnoille oli oma tehokas osuutensa ja perheelle osuutensa. Esimerkiksi Rönkä, Malinen ja Lämsä (2009) kuvaavat lapsiperheiden arjen muodostuvan syklistä toistuvista rutiinimaisista toimista. Heidän mukaansa perheen arki heijastuu jäsentensä toimintaympäristöihin ja toisinpäin. Käytännössä perheiden arkea rytmittivät sekä tämän tutkimuksen että Rönkän, Malisen ja Lämsän (2009) tutkimuksen mukaan perheen työajat ja lastenhoidolliset rytmit. Näyttäisikin siltä, että naistohtoriopiskelija kokee onnistuvansa työn ja yksityisen yhdistämisessä parhaiten, jos hän on tekee tohtoriopintojaan päätyönään ja pääasiallisesti säännöllistä työaika noudattaen. Tutkimustyön nivominen perheen ja muun työn ohien ruuhkauttaa elämän. Toimivaan arkeen liittyy päämäärien selkeyttäminen, huolellinen suunnittelu ja suunnitelmien joustava noudattaminen. Perheellisen naistohtoriopiskelijan arkielämä koostui tärkeistä, kokonaisvaltaisista ja samanaikaisista asioista, joilla oli toisiinsa kiinteät kytkökset. Mielekkäät ja vaativat asiat oli sommiteltava ja limitettävä itselle toimivaksi arkiseksi toimintatavaksi.

Leonard, Becker & Coate (2005) muistuttavat tohtoriopinnoista olevan etuja, mutta myös huomattavia kustannuksia ajallisesti, rahallisesti sekä heijastusvaikutuksina ihmissuhteisiin. Todellisuudessa vähemmistö tohtoriopiskelijoista voi edistää tohtoriopintojaan päätoimisesti, jolloin valmistumisaika olisi viisi–kuusi vuotta. Osa-aikaisesti, perheen ja työn ohella, tohtoriopintojaan edistävien tohtoroitumiseen menee keskimäärin seitsemästä kymme-

neen vuotta. Osalla tohtoriopiskelijoista opinnot heijastuvat perhe-elämään ja sosiaalsiin suhteisiin, osalla taas ei lainkaan. (Leonard, Becker & Coate 2005.)

Tohtoriopintoihin käytetty aika onkin noussut keskusteluihin viime vuosina. Usein tohtoroituminen kestää tavoiteaikaa pidempään, eivätkä kaikki tohtoriksi opiskelevat valmistu lainkaan. Suomessa yliopistojen yleinen ongelma on opintojen valmistumisen pitkittyminen (Merenluoto & Lindberg 2012, 131), mikä voi kuitenkin yksilön kannalta olla harkittua toimintaa. Suomalaisen korkeakoulusysteemin perinne on, että opintoja ja työtä tehdään osin samanaikaisesti. Näin suomalainen työelämä toimii, opiskelija siirtyy hitaasti ja hallitusti valmistuen työelämään (Merenluoto & Lindberg 2012, 144). Euroopan laajuiset yhteiset tehokkuustavoitteet eivät huomioi kontekstia riittävästi, koko yhteiskuntaan juurtunutta systeemiä ja muodostuneita normistoja ei voida muuttaa nopeasti. Ratkaisuna valmistumisen tehostamiseen on Bitusikovan (2009, 203–205) mukaan tohtoriopiskelijoiden parempi ohjaus. Ohjaus nähdään laaja-alaisena ja eri tahoilta saatavissa olevana tukena, se ei ole vain väitöskirjan tekemiseen liittyvää ohjeistusta. Tiukat aikaresurssit ovat Leonardin (2001) mukaan monilla tavoin läsnä sekä naistohtoriopiskelijoiden että yliopiston arjessa. Tohtoriopiskelijoiden määrän kasvamisen myötä on kullekin opiskelijalle mahdollistuva ohjausaika entisestään rajallisempaa. Tohtoriopiskelijaa hyödyttäisi verkostojen luominen muiden tohtoriopiskelijoiden ja post doc -tutkijoiden kanssa. Tutkimukseen tulee keskittyä, tehdä tilaa niin konkreettisesti kuin omassa ajattelussa.

Mulla on tiukka jatkokoulutusohjelma, että pyritään neljässä vuodessa väitellä. Se pitäis tiiviiseen tahtiin saaha tehtyä. Se on kokoaikasta ja tiivistähtistä ja paineet on välillä aika kovat. Pilvi

Tulosohjattu tohtorituotanto ohjaa yliopistoja tuottamaan tohtoreita tehokkaasti ja ohjaa opiskelijoita opiskelemaan kiireellä. Syvälinen ja sisäistetty oppiminen jää kiireen, nopean valmistumisen ja tuottavaksi yksilöksi siirtymisen jalkoihin. Opiskelija-aineksen heterogeenisyyden huomiointi unohtuu (Merenluoto & Lindberg 2012, 144). Voidaankin kysyä, onko aineksen vaihtelevuuden huomioiminen prosessissa laadukasta vai tehotonta. Kilpailu ja kiire polkevat sisällön ja ymmärryksen (Salminen, Suoranta & Vadén 2010, 37), vaikka samanaikaisesti tunnustetaan asiantuntijuuden kehittyvän todellisiin mittoihinsa vasta aidossa kontekstissa, elinikäisen oppimisen myötä. Suomalainen systeemi koulutuksessa ja työelämässä tarjoaa valtareitin ja muita pieniä polkuja. Yksilöllinen elämäntilanne ja ajallinen organisointi mahdollistuvat, kunhan rakenteet ja systeemit rakennetaan joustaviksi. Haasteena on nykyisten vahvuuksien säilyttäminen ja uusien joustomahdollisuuksien löytäminen (Merenluoto & Lindberg 2012, 145).

Kaikki tutkimukseni naistohtoriopiskelijat kertoivat pyrkimyksensä hallita ajankäyttöään tarkasti. Työt ja opinnot oli tehtävä tehokkaasti niille varatussa ajassa ja perheen parissa vietettävä aika oli intensiivistä läsnäoloa. Rajallinen aika oli käytettävä tehokkaasti hyväksi ja tohtoriopintojen oli edetävä, mutta ei tärkeiden asioiden kustannuksella. Määtän (2009) toimittamas-

sa teoksessa luodaan kuvaa väitöskirjaprosessista tohtoriopiskelijoiden oma-kohtaisina kuvauksina. Valtaosa tarinoista kuvaa perheellisten naisten arkea, väitöskirjan tekoa muun työn ohella ja tohtoroitumisen prosessia. Arjesta piiryy melskeinen kuva, jossa väitöskirja sysää muun elämän paitsioon ja elämä on hektistä. Väitöskirja sekä innostaa että aiheuttaa epätoivoa. Ero tutkimukseni naistohtoriopiskelijoihin koskee erityisesti ajallisia resursseja ja elämän järjestelyä.

Ajankäytölliset paineet, tiivis arki, tehokkuus ja suorittaminen ovat saaneet myös kritisoijansa. Hakala (2010) pohtii kiihtyviä muutoksia ja vaativuutta, johon hän tarjoaa vastavoimaksi leppoistamista, kohtuutta ja arjen pieniä tekoja. Samaa käsittelee myös Heidegger (2000), jonka mukaan on tiedettävä mitä tekee ja sitten tehtävä se. Päätäväisen toiminnan juuret ovat nykyisyydessä, mikä heijastuu tulevaisuuteen tehokkuutena ja hyödyllisyytenä. Etenevän väitöskirjaprosessin sekä muiden merkittävien projektien menestyksen keskeinen tekijä on kyky erottaa oleellinen muusta. Isomman tavoitteen selkeys ja jakaminen osatavoitteiksi tekee tavoitteesta lähestyttävän ja mahdollisen. On kyettävä arvottamaan ja organisoimaan arkea, rauhoitettava näkemään tärkeät asiat ja keskityttävä niihin.

5.4 Tukijoita ja haasteellisia yhtälöitä

Tutkimukseni perusteella perheellisten naistohtoriopiskelijoiden kokemus tohtoriopinnoista tukijoineen ja haasteineen oli yksilöllinen. Arjessa tukijoina ja haasteina näyttäytyivät perhe, tohtoriopinnot, työ sekä rajalliset aikaresurssit. Arkea tukivat ja haastoivat myös eräät muut tekijät, joita tarkastelen tarkemmin tässä luvussa. Arkiseen kokemukseen vaikuttivat tutkimukseni mukaan aiemmat kokemukset opiskelusta ja tutkimuksen teosta, tohtoriopintojen tekemuoto, omat odotukset ja mielikuvat sekä elämänkulullinen kokonaistilanne. Lukuisten tekijöiden tarkka yksilöiminen tai nimeäminen ei ole helppoa. (Myös Leonard 2001, 69–70.) Tutkimuksessani ilmenee, että monille elämäniloille oli sosiaalistuttu pitkällisen ja osin huomaamattomankin prosessin myötä. Asiat oli omaksuttu kiinteäksi osaksi omaa persoonaa, habitusta (Bourdieu & Passeron 1990) ja ajatusmaailmaa. Tutkimani naistohtoriopiskelijat puhuivat enemmän arkisista haasteista kuin arjen tukijoista, vaikka kaikilla oli kokemusta molemmista.

Tutkimani naiset kertoivat jakavansa läheisten ystävien kanssa kaikki ilot ja murheet, myös tutkimukseen liittyvät. Toisaalta ystävyysuhteet olivat osittain tauolla, mikä ei johtunut tohtoriopinnoista, vaan molemminpuolisesta elämäntilanteiden ruuhkaisuudesta. Husun (2005, 89) mukaan naisten tutkijanuraa tukevat sekä akateemiset että ei-akateemiset yhteisöt.

Ei jaksa iltasin soitella eikä viikonloppusin, että se menee siinä perheen kanssa. Se liittyy varmaan siihen, että on pieni lapsi ja melkeen kaikilla mun kavereilla on myös pieni lapsi, niin ne ymmärtää sen hyvin. Sitä vaihetta eletään, että ei niin tiiviisti pidä yhteyttä. Työntekokin on samalla tavalla tiivistyny. Päivi

Akateemisista konteksteista tutkimukseni naiset mainitsivat tohtoriopintojen kannalta keskeisiksi ihmisiksi väitöskirjan ohjaajan, professorin ja kollegat. Tutkimani naistohtoriopiskelijat olivat saamastaan ohjauksesta kiitollisia ja tyytyväisiä siihen, mikä poikkeaa useista tutkimustuloksista (mm. Hiltunen & Pasanen 2006; Dill ym. 2006). Ohjaajan ja professorin kannustavat kommentit ja kollegoiden kanssa käydyt keskustelut olivat tutkimukseni mukaan erityisen merkittäviä. Sainion (2010) mukaan ohjaukseen tyytyväiset tohtoriopiskelijat valmistuvat muita nopeammin. Tässä tutkimuksessa ohjaajalta saatu ohjaus käsitettiin kuitenkin vain väitöskirjatutkimukseen liittyväksi, se ei kattanut yleistä orientaatiota, mentorointia ja uraohjausta. Tutkimukseni naistohtoriopiskelijoilla oli rajallinen käsitys laadukkaasta ohjauksen osa-alueista. Ohjaus käsittää tieteellisen orientaation lisäksi alusta alkaen perehdytystä sekä tulevaisuuteen suuntautuvaa uraohjausta (Nummenmaa & Soini 2008). Leonard ja Becker (2009, 78) kuvaavat hyvän ohjaussuhteen olevan parhaimmillaan monipuolinen tuki: akateeminen ja käytännöllinen apu, verkostojen luomisen tuki ja motivoija. Myös Stubb (2012) kuvaa väitöskirjatyötä joukkuepeliksi, jossa prosessin mittarina on yksilön ja akateemisen yhteisön vuorovaikutussuhde. Kukaan ei tee väitöskirjaa yksin, vaan osallisena ovat eri yhteisöt. Yhteisöön kuuluminen on Stubbin (2012) mukaan akateemista identiteettiä ja itseluottamusta vahvistavaa, mikä vähentää koettuja vastoin käymisiä. Ohjaukselliset tilanteet ovat formaaleja henkilökohtaisia ohjauskusteluja, mutta myös non-formaaleja kollegiaalisia kahvipöytäkeskusteluja (Nummenmaa & Soini 2008).

Ohjaaja on ollu ja sitten mulla on hyviä ystäviä, jotka on jatkanu jatko-opintoihin. On keskinäistä tsemppausta, kaikki tietää mistä puhutaan. Joillekin ihmisille, jotka ei oo ollu tutkijoina ite, eikä oo tehny jatko-opintoja, niin ne ei tavota sitä, mikä se on se työ ja sen ahdistavuus. Päivi

Väitöskirjojen ohjaajat ovat kaksijakoisen tehtävän äärellä: heidän tulisi vastata pedagogisella otteella tohtoriopiskelijan opintojen alkuvaiheen perehdytyksestä, uraohjauksesta ja mentoroinnista sekä tieteellisen tutkimustyökentelyn erivaiheisesta opastamisesta (Pyhälto & Soini 2006; 2008). Ohjaajan odotetaan huomioivan rajallisissa ja alati kaventuilla resursseilla yksilölliset tohtoriopiskelijan lähtökohdat ja tavoitteet sekä luotsaavan lopulta tohtoriopiskelija itsenäiseen tutkimustyöhön kykeneväksi. Yliopistojen eurooppalaistuminen on kehittänyt ohjauskäytänteitä, vaikei ohjaus mikään uusi asia olekaan. Yliopistopedagogiikassa on lähtökohtana opiskelijakeskeisyys, opiskelijan yksilölliset ja monipuoliset tarpeet opiskelussa ja oppimisessa. (Annala, Korhonen & Penttinen 2012.) Vaikka ohjaus on kehittynyt kokonaisvaltaisempaan suuntaan, on kehittämiskohteita edelleen. Professorikeskeistä ohjausta voisi hajauttaa esimerkiksi tutkijanuran alemmille tasoille. Tuoreiden tohtoreiden tuorempi omakohtainen kokemus tohtoroitumisprosessista nähdään ohjauksellisesti vahvuutena. (Dill ym. 2006.)

Vertaisryhmältä, kriittisiltä ystäviltä (Cousins 2005, 184) saatu tuki oli tutkimukseni tohtoriopiskelijoiden mukaan merkittävää, vapaamuotoisissa kah-

vipöytäkeskusteluissa avautui moni tutkimuksellinen koukero. Osallisuus työ- ja tutkijayhteisössä oli monilla tavoin antoisaa (myös Hakala 2009b). Tosin tiedeyhteisön yhteisöllisyyden laadulla on merkitystä, se voi olla sekä hyvinvointia ja asiantuntijuuden kehittymistä tukeva että niitä rajoittava tekijä (Stubb, Pyhälto, Soini, Nummenmaa & Lonka 2010). Tutkimieni naisten mukaan samassa työympäristössä toimivat konkarikollegat toimivat tukipilareina, joiden vankasta osaamisesta oli apua omassa tutkimusurakassa. Naiset mielsivät koko yliopiston ja oman laitoksen tutkimuksellisen taustan omaavat henkilöt omiin tukijoihinsa kuuluviksi, koska he jakoivat käsityksen väitöskirjan tekemisestä ja sen eri vaiheiden rasittavuudesta. Myös Lindén, Ohlin ja Brodin (2013) sekä Leonard (2001, 167) vahvistavat mentoreiden arvon, mentoreilta saa arvokkaita vinkkejä erilaisiin pulmiin tohtoroitumisprosessin eri vaiheissa. Kaikilla tutkimukseni naisilla ei ollut ympärillään tiivistä tutkimusryhmää, mutta selkeä kaipuu sellaiseen oli. Tutkijayhteisöihin ja verkostoihin pidettiin yhteyttä sosiaalisen median avulla. Tilanne oli mielenkiintoinen, samanaikaisesti oltiin kollegoiden kanssa yhteistyökumppaneita ja myös kilpailijoita (myös Husu 2005, 90). Varsinaisia esimerkki- tai ihannehenkilöitä nimesi haastatelluista neljä. Ihannoidut henkilöt olivat meritoituneita työtovereita ja henkilöinä kunnioitettavia. Toisaalta älykkäinä pidettyjä ihmisiä ihailtiin, mutta menestykseen vaadittavaa elämäntapaa ei pidetty itselle sopivana. Lisäksi ihannoitiin innoittavia henkilöitä, joilla ei ollut kytköksiä tutkimukseen, arvostus perustui esimerkiksi tapaan suhtautua muihin ihmisiin.

Väitöskirjan aiheen mielekkyys ja merkitys laajemmalle ei-akateemiselle joukolle oli tutkimukseni naisille tärkeää (myös Hakala 2009b). Tärkeää oli, että he itse ja tutkimuksen kannalta keskeiset tahot pitivät tutkimusta merkityksellisenä ja että tutkimustuloksilla olisi kehityksellistä käyttöarvoa. Kokemus väitöskirjan omakohtaisuudesta ja merkityksellisyydestä innoitti jatkaamaan (myös Hakala 2009b).

Väitöskirjan monitieteisyys koettiin ajoittain sekä vahvuutena että rasitteena. Monitieteinen aihe nähtiin eri yhteyksissä eri valossa, esimerkiksi eri ainelaitoksilla aihekokonaisuutta ymmärrettiin eri tavoin tai kongresseissa saattoi kohdata ymmärtämättömyyttä monitieteistä aihetta kohtaan. Tohtoriopiskelija itse koki monitieteisyyden pääosin rikkautena. Monitieteinen väitöskirja lisäsi tutkittujen naisten mukaan koettua mielekkyyttä, laaja-alaisuutta ja intoa, mutta toi mutkia väitöskirjan edistämiseen. Yliopistolla monitieteisyyttä ei aina ymmärretty eikä nähty laajempaa perspektiiviä, jolloin tohtoriopiskelija toimi itsellisenä soveltajana. Prosessin aikana ohjaus oli ristiriitaista eikä monitieteisyyttä katsottu aina hyvällä. Positiiviseksi koettiin käytännöllisemmän työn ja tutkimuksellisen väitöskirjan linkittyminen toisiinsa. Työ ja tutkimus tukivat toisiaan, mikä helpotti niiden yhteensovittamista ja hyödyntämistä monella tapaa.

Mää oon vähän oudossa paikassa, kun mun aihe kuuluu (kahteen tieteenalaan). Kun mä puhun toiselle, on vaikea tietää mitä sanoa ja miten. Seminaarissa mä yritin kertoa mun väitöskirjan toisesta osuudesta, ja se oli niin vaikea saada

heitä ymmärtämään. Ei ne oikeen ymmärtäneet mua ja se oli tosi turhauttavaa. Mä yritän rakentaa linkit mun työn ja artikkeleiden välille, että mä luen siihen omaan mitä mä myös opetan. Ja mä käytän mun opiskelijoita mun pienenä seminaariryhmänä. Sanna

Tutkitut naistohtoriopiskelijat kertoivat omien opiskelu- ja tutkimustaitojensa kehittyneen tohtoriopintojen aikana. Onnistumisina koettiin esimerkiksi artikkelin saamista oman alan julkaisuun (myös Hakala 2009b), myönnettyä tutkimusrahoitusta sekä omakohtaisia sisällöllisiä oivalluksia. Lautamatti ja Nummenmaa (2008, 112) korostavat väitöskirjan valmistumisessa oman mielenkiinnon tärkeyttä tutkimusaihetta kohtaan ja työn kokemista omaksi. Ulkoiset ja sisäiset motivaatiotekijät edistävät työtä, vaikka väitöskirjan imu vaihtelee prosessin eri vaiheissa. Tohtoriopintoja tukevina asioina tutkimuksessani mainittiin lisäksi mahdollisuus tehdä väitöskirjaa omalla kotipaikkakunnalla etänä ja apurahan suoma tilaisuus panostaa itselle tärkeään asiaan.

Muutama haastattelemani nainen kertoi, ettei tarvitse tohtoriopinnoissa erityisiä tukijoita, vaan he olivat itse opintojensa organisaattoreita ja päähenkilöitä. Omaa tutkimusaihetta kohtaan koettu into ja kunnianhimo veivät työtä eteenpäin. Itseohjautuvuus oli vahvaa, vaikka tutkijayhteisön olemassaolo koettiin tärkeäksi.

Tää on niin mun oma juttu, et ei mua kukaan erityisemmin kannusta tai oo tsemppaajaa tai en oo tarvinukaan. Silja

Tutkimustyö eteni prosessimaisesti ja syklisesti. Kaikki tutkimani naistohtoriopiskelijat kokivat erilaisia ongelmia tohtoriopintojensa aikana. Koetut vaikeudet olivat arkisia ja kokoluokaltaan vaihtelevia. Päivittäiset itse-epäilykset ja turhautumiset ovat tutkimuksellisessa työssä yleisiä (Hakala 2009b).

Tohtoriopintojen alkuvaiheessa hidaskäynnistyminen synnytti tutkimukseni naisissa ristiriitaisia ajatuksia (myös Leonard 2001, 152). Intoa olisi ollut, mutta oman tutkimuksen suunta ja kokonaisuuden hahmottaminen oli vaikeaa. Alkuhaasteet olivat osin riippuvaisia tieteenalasta ja sen käytänteistä. Valmiiseen tutkimusryhmään ja tutkimusaiheeseen oli helpompi kiinnittyä verrattuna yksin tekemiseen ja aiheen omaehtoiseen kypsyttelyyn. Ursin (2005, 140, 144) kuvaa tutkimusryhmätyöskentelyllä olevan sekä etuja että haittoja. Merkittävimmät edut ovat mahdollisuus tieteellisiin keskusteluihin, yhteistyö, tuki ja tehokkuus. Heikkouksia ovat muiden ryhmäläisten huomiointi, ajan hallinta, ristiriidat, ylimääräinen byrokratia, ryhmädynaamiset ongelmat ja työtaakan epätasainen jakautuminen. Ursin (2005) korostaa ryhmätyötaitojen tärkeyttä osana akateemista asiantuntijuutta. Varsinaisesti tutkimani naistohtoriopiskelijat eivät selittäneet kokemiaan vaikeuksia luonnontieteellisellä tai ihmistieteellisellä tieteenalalla, kummassakin ilmeni vaikeuksia ja heikkouksia.

Osa naistohtoriopiskelijoista teki tohtoriopintojaan etänä ja kotoaan, mikä helpotti arjen organisoimista ja haastoi oman kurinalaisuuden. Hyväksi ko-

ettiin mahdollisuus tehdä mielekästä tutkimustyötä kotoa käsin perheen ja arjen äärestä. Kotona työskentely vaati ehdotonta keskittymiskykyä ja toimivia rutiineja. Esimerkiksi lasten koulupäivien pituus heijastui tutkimustyön rytmiin. Jos kotiolosuhteet olivat tutkimukselle hyvät ja itse osasi virittäytyä tunnelmaan, oli toiminta tehokasta (myös Leonard 2001). Tutkitut naiset kokivat syyllisyyttä, mikäli ajatukset askaroivat liiallisesti tutkimuskysymysten parissa perheestä etäännyttäen. Ajoittain naisten haaveissa oli työhuoneen hankkiminen kodin ulkopuolelta, minkä arveltiin tuovan työhön ja ajankäyttöön selkeämmän rytmin. Etäisyys tieteellisestä yhteisöstä harmitti, vaikka teknologia mahdollisti yhteyden kollegoihin.

Miten nähdä niitä oman alan tutkijoita ja vaihtaa ajatuksia, mitä kaikkea niistä yhteistyökuvioista vois syntyä kun tapaa, niin semmonen on aika haasteellista. Mitä isommiks lapset kasvaa, sitä helpompi on lähteä ja jättää ne hoidettavaks, mutta hankalaa ja työlästä. Ensín pitää siivota oma koti ja laittaa siellä kaikki valmiiks ja sitte joku tulee hoitamaan ja yrittää pakata omat tavarat ja lähteä. Ja puolikuolleena seminaariin. Saija

Tutkimukseni osoittaa, että osa-aikaisesti tohtoriopintojaan tehneet kokivat itsensä ulkopuolisiksi akateemisista yhteisöistä (myös Leonard & Becker 2009, 79). Tiedeyhteisön ulkopuoliseksi itsensä kokevat kaipaavat yhteisön tukea omaan oppimisprosessiinsa ja väitöskirjan edistämiseen (Stubb, Pyhältö, Soini, Nummenmaa & Lonka 2010). Osa-aikaisen tohtoriopiskelijan aikapula ja elämän järjestely oli hankala yhtälö. Aikapula hidasti tutkimuksen tekoa ja joidenkin tutkimusten (esim. Leonard & Becker 2009, 80) mukaan saa epäilemään omia tutkijankykyjä ja mahdollisuuksia onnistua. Tutkimieni naisten mukaan koko väitöskirjaprosessin kokonaisuus hämärtyi, eikä heillä ollut käsitystä mitä heiltä odotettiin ja mitä piti tehdä. Näyttääkin siltä, että väitöskirjaprojektin sovittaminen muun työn oheen oli erityisesti perheellisten nais-tohtoriopiskelijoiden arjessa vaativaa.

Väitöskirjan tekemisen yksinäisyys ja ulkopuolisuuden tunne yllättivät tutkimukseni naiset. Leonard ja Becker (2009, 74) kuitenkin kertovat, että yleensäkin tohtoriopiskelijoiden sosiaaliset suhteet yliopistossa ovat vähäiset, he keskittyvät enemmän itselleen tärkeään tutkimuksen edistämiseen. Monen tutkimukseeni osallistuneen naistohtoriopiskelijan toiveena oli osallisuus tutkijaryhmässä. Tutkijaryhmään kuuluminen vähentää Leonardin ja Beckerin (2009, 75) sekä Stubbin, Pyhällön, Soinin, Nummenmaan ja Lonkan (2010) mukaan tunnetta yksinäisistä tutkimustyöstä ja myös nopeuttaa työskentelyä. Tohtoriopiskelijan kokemus osallisuudesta tiedeyhteisöön vaihtelee tohtoroitumisprosessin eri vaiheissa (Pyhältö & Soini 2008, 154). Yhteisöön kuuluminen voi olla myös negatiivinen, jopa 53 % tohtoriopiskelijoista kokee yhteisön kuormittavana (Stubb, Pyhältö, Soini, Nummenmaa & Lonka 2010). Tämän tutkimuksen naistohtoriopiskelijat vertailivat itseään ja tohtoriopintojensa etenemistä muihin tohtoriopintonsa samaan aikaan aloittaneisiin. Oma edistyminen näytti hitaalta, toisten saavutukset ja julkaisut mittavilta. Vertailu aiheutti kiirehtimistä ja ylikierroksia, jolloin tuloksellinen ja syvälinen

tekeminen jäi touhuamisen jalkoihin. Husun (2005, 103) mukaan taas vertaisryhmistä voi löytää mentoreita ja muita merkittäviä ihmisiä.

Mulla oli kova työyhteisön kaipuu. Mä tarvin tiedeyhteisön ja mä oon ihan ulkopuolella kaikesta. Mua ei lueta henkilökuntaan, vaikka mun kollega luetaan henkilökuntaan, johtuen siitä, että hänellä on työhuone, vaikka molemmat on apurahalla. Tuli niin konkreettinen ja selkee, että jossakin tilanteessa oli jopa perustutkinto-opiskelijoiden alapuolella hierarkiassa ja se oli järkytys. Mä en ollu ikinä kuvitellu, että tämä olis mitenkään hohdokasta, mut silti. Mun ohjaaja jakso kannustaa ja sano, että sä voit soittaa ja me voidaan tavata useammin. Suvi

Tutkimustyön määräaikaisuus ja jatkon epävarmuus mainittiin tutkimukseni aineistossa selkeinä epäkohtina, työsuhde oli muutamista kuukausista vuoteen kerralla. Nykyisissä työtehtävissä oli toimittu useita vuosia, jopa seitsemän vuotta, mutta työsuhteita varjosti edelleen jatkuva määräaikaisuus. Epävarma ja pirstaleinen rahoitus heijastuu Hiltusen ja Pasasen (2006) mukaan kielteisesti tohtoriopintoihin sekä muuhun elämään. Toimeentuloon liittyvä epävarmuus varjosti tutkittujen naisten mukaan mahdollisuuksia suunnitella tulevaa. Useissa perheissä raha oli huolenaihe, taloudellinen asema koettiin jopa heikoksi (samoin Rönkä, Malinen & Lämsä 2009, 17). Pienet tulot olivat aineistossani huolena etenkin pienten lasten perheissä, kun säännöllisiä menoja oli. Kontula (2009) korostaa, ettei raha puolestaan tuo parisuhteeseen onnea, mutta vakavat taloudelliset vaikeudet lisäävät stressiä ja haastavat onnea. Tutkimukseni naiset kertoivat, että rahasta neuvoteltiin ja sovittiin perheiden sisällä. Osassa perheistä oli itsestään selvyys, että parempituloinen kantaa isomman taloudellisen vastuun, osassa molemmat osallistuvat tasa-vertaisina perheen kuluihin. Vallinnut taloudellinen tilanne oli väliaikainen ja tulevaisuudessa luotettiin tulojen kasvavan ja vakiintuvan. Nykytilanteessa huoletti arkisten kuluerien lisäksi esimerkiksi asuntolainan maksuaikataulu.

Pienellä rahallahan jatko-opintoja joutuu tekemään, mä oon joutunu elään miehen siivellä. Se ei sinällään oo ollu haaste, voishan sitä rahaa itelleen vähän enemmänkin tulla. Ei me perheessä oo kyseenalaistettu, toinen tuo enemmän rahaa kun toinen. Pia

Tohtoriopintojen aikana taloudellinen toimeentulo oli tutkimukseni mukaan niukkaa, erityisesti päätoimisesti tohtorintutkintoa tekevillä (myös Leonard 2001, 78; Leonard & Becker 2009, 80). Tohtorikoulutettavan palkka oli turvattu määrääjaksi, mutta se oli pieni perheellisen kuluihin verrattuna. Tutkimukseni perusteella kokoaikaisesti tohtoriopintojaan tekevillä huolena oli raha, osa-aikaisesti tohtoriopintojaan tekevillä haasteena oli aika ja sen organisointi (myös Leonard 2001, 115).

Ihan kiva olis yliopistolla jatkaa töitä, että sekään ei missään määrin oo varmaa, vaikka on aika pitkään ollu jo. Ois hienoo jos sais vakituisemman pestin. Suurin uhka ja epävarmuus liittyy työtilanteeseen, että meillä on helkkarin iso talovelka. Pirjo

Taloudellisessa mielessä tohtoriopintojen tekemistä ei nähty kannattavana. Saarisen (2009) mukaan naisille on tyypillistä sitoutuminen sosiaalisesti ja taloudellisesti epävarmaan työhön. Tutkimukseni naisten mukaan nykyinen palkka oli oman alan muihin työtehtäviin nähden pieni, toisaalta tohtoriopintojaan palkallisena tehneet olivat tyytyväisiä, että mielenkiintoisesta työstä ja oman osaamis pääoman kartuttamisesta maksettiin palkkaa. Siirtymä maisteriopiskelijasta palkalliseksi tohtoriopiskelijaksi nähtiin myönteisenä suuntana. Väitöskirjatutkimustyötä ei pidetty oikeana tai kunnollisena työnä, johtuen tulojen epäsäännöllisyydestä ja pienuudesta.

Taloudellisesti ajatellen jatko-opiskelu ei oo paras vaihtoehto. Epävarmuus rahoituksen jatkosta on huono ja se stressaa, ei tuo mukavia asioita elämään. En oo niin pitkällä, että osais ees punnita mitä se tulee tarkoittamaan ja mihin vaikuttaa milläkin tavalla. Se taloudellinen on mitä on miettiny. Sohvi

Tutkituista seitsemän oli saanut väitöskirjatutkimustaan varten apurahaa, minkä he kokivat onnistumisena ja kannustimena. Apuraha antoi hetkeksi työrauhan, vaikka jatkuva hakemusrunba vei aikaa ja turhautti. Tiukasti kisatulla apurahalla tutkiminen velvoitti edistämään väitöskirjaa tehokkaasti. Apurahakausien kokonaiskestot vaihtelivat puolesta vuodesta kahteen vuoteen. Vaikka apurahan saaminen koettiin positiivisena, oli varjopuolena pienet tulot ja kilpailuasetelma. Apurahoista päättyvän CV:n pelättiin osoittautuvan heikkoudeksi työuran kehittämisen näkökulmasta. Haapakorven (2008, 17) mukaan tohtoriopintojen rahoitusta, erityisesti apurahakausia, pitäisi pidentää, jotta tohtoriopiskelijat voisivat keskittyä tutkimuksen teon olennaisuuksiin eikä apurahahakemusten tekoon.

Apurahatutkija-väitöskirjan tekijä on ihan hyvä tapa työllistää itsensä. Pätkiä oon saanu, yhteensä varmaan kaheks vuodeks. Siinäkin on kovat paineet, pitäis olla jo julkasuja tai osottaa, että on käyttäny fiksusti ne apurahat. Mut se on pätkittäinen, siitä tulee semmonen, että ei tästä tuu niinkö mitään. Kisa jatkuu kovana edelleen ja siitä ei sais pudota minkään asian takia. Toisaalta oon ajatellu joustavasti, että tekee sitte työttömänä sitä samaa tutkimusta ja sitte joskus saa siitä rahaa. Nyt kun on nähny valmistuneita tohtoreita, nii kilpailu niistä rahoista ja tutkimushankkeista jatkuu. Saija

Tutkimukseni naiset kokivat vaikeudeksi oman kykenemättömyytensä päätöksentekoon väitöskirjaprosessin eri vaiheissa. Aiemmatkin päätökset olivat olleet työläitä ja mieli oli vaihdellut pitkään. Samanaikainen kiire, kykenemättömyys päätösten tekoon, muutokset, heikko ohjaus ja omat rajalliset aikaresurssit olivat väitöskirjaprosessille myrkkyyä. Kiireisessä elämänvaiheessa naiset kertoivat, että fyysisestä kunnosta huolehtiminen ja ystävyysuhteet jäivät vähemmälle huomiolle, mikä osaltaan saattoi heikentää koettua elämänlaatua.

Osalle tutkimukseni naisista aiheutti hämmennystä tohtoriopinnoista muodostettu väärä mielikuva. Tohtoriopinnot olivatkin työläitä ja aikaa vaativat. Osa kertoi halustaan oppia nopeasti uutta ja nauttivansa oivaltamisen

ilosta. Tohtoriopinnoissa saavutukset olivat pitkällisen uurastuksen tulosta eikä oivaltaminen pitkälle edenneissä opinnoissa ollut jokaviikkoista. Myös tietoisuus oman osaamisen rajallisuudesta jopa masensi. Vapaus tohtoriopinnoissa oli rajallista, oman arkisen aikataulun pystyi rytmittämään yksilöllisesti, mutta suuret linjat olivat valmiina. Vastuu laadukkaasta ja edistyvästä tutkimustyöstä oli tekijällä itsellään.

Aluks oppii niin nopeella tahdilla ja siitä saa paljon tyydytystä siinä alkuvaiheessa. Sit ku alkaa tutkimusta tekeen, niin se ei ookkaan niin, se on niin hidasta se oppiminen ja oivaltaminen ja siihen liittyy niin paljon sellasta, että pitäis vaan tehdä asioita, mitkä ei enää edes tyydytä sitä uteliaisuutta, vaan ne pitää tehdä. Elina

Opintourakkansa kalkkiviivoilla olleet kolme naista kertoivat lähestyvän väitöstilaisuuden aiheuttavan ahdistusta ja konkreettisesti kiireitä. Tohtoriopintojen loppuvaiheessa koettiin uupumusta ja halua irrottautua pitkästä väitöskirjaprosessista. Väitöskirjan valmistumisen jälkeen suunniteltiin pientä taukoa velvoitteista ja perhe-elämään keskittymistä. Myös uutena avautuva elämäntilanne mietitytti. Naiset puntaroivat tohtorin tittelin hyötyjä ja haittoja työllistymisen ja mahdollisen ylikouluttautumisvaaran näkökulmista. Tohtoroitumisen jälkeinen työtulevaisuus aiheutti huolta sekä nykyisyydessä että tulevaisuudessa (myös Stubb, Pyhältö, Soini, Nummenmaa & Lonka 2010). Tutkimani naistohtoriopiskelijat olivat epätietoisia työllistymismahdollisuuksistaan tulevaisuudessa, mikä häiritsi tehokasta ja päämääräorientoitunutta toimintaa. He pohtivat tohtorin tutkinnon olevan vähimmäisvaatimus, mikäli aikoi toimia yliopistomaailmassa. Ristiriitaiseksi koettiin tilanne, ettei väitöskirja kuitenkaan taannut mitään. Yliopisto ei voi työllistää alati kasvavaa tohtorijoukkoa, työelämä ei tunnista tohtoreiden potentiaalia eivätkä tohtorit tiedä yliopiston ulkopuolisen työelämän mahdollisuuksista tai paikanna omaa asiantuntijuuttaan. Tohtoriopintojen loppupuolella naiset kokivat tarpeelliseksi puntaroida kokonaisuutena tehtyjä ratkaisuja ja valintoja. Väitös oli vedenjakaja, jolloin oli aika pysähtyä katsomaan taakse, rauhoittaa kiire ja pohtia tulevaisuutta. Tulevaisuus sisälsi sekä haasteita että uusia houkuttelevia mahdollisuuksia. Giddens (1991) painottaa pirstaleisen elämänkulun vaativan vahvaa itsesäätelyä, elämän kokonaissuunnittelua ja epävarmuuden sietokykyä. Yksilöllisten valintojen myötä ihmisillä on mahdollisuus luoda elämänsä yhä uudelleen ja vaihtaa suuntaa. Suunnanmuutokset ja yhä uudelleen tehtävät valinnat voidaan hahmottaa mahdollisuuksina uuteen.

Nyt kun väittelee, niin on kauhee ahdistus siitä, että onko tästä ollu mitään hyötyä, työllistynkö mä minnekään. Pelottavaa paljon ahdistaa, sitä ei osannu kuvitella. Vähän sitä, että sä oot ollu tutkijana noin kauan, että miten sä pärjääit ihmisten kanssa ja ootko sä valmis jättämään sen tutkimuksen ja siinä tulee vähän semmonen ylikouluttautumisen ongelma ja se ahdistaa ihan hirveesti. Olisinko pärjänny tai työllistyny paremmin ja päässy ihan yhtä mielenkiintoisiin tehtäviin, jos en ois tehny tätä. Työllistyminen stressaa. Päivi

Tutkimukseni naisten kokemat ristiriidat olivat moniulotteisia ja ne kuvastivat hyvin elämän kompleksista kokonaisuutta. Elämän ruuhkavuosia elävillä haasteita toivat monet mielenkiintoiset ja paneutumista vaativat elämänsä osa-alueet, niiden limittäisyys ja päällekkäisyys. Ristiriidat olivat erilaisia, osan pystyi itse ratkomaan, osaan pystyi vaikuttamaan välillisesti ja osaan ei voinut kuin muuttaa omaa suhtautumistaan. Kiire, stressi ja riittämättömyys olivat naistohtoriopiskelijoiden elämänsä länä, kuten monen muunkin perheellisen naisen. Toisaalta tiiviistä elämäntilanteesta ja osallisuudesta myös nautittiin. Negatiivisia asioita pyrittiin kontrolloimaan ennakoimalla, suunnittelemalla ja suhteuttamalla. Tohtoroitumisprosessissa ilmeni erilaisia sekä tukevia että haastavia tekijöitä. Moni kertoi kohdanneensa sekä pieniä että erittäin suuria vaikeuksia, mutta päässeensä niiden ylitse. Kaksi tutkimukseni naisista harkitsi haastatteluhetkellä väitöskirjaprojektinsa keskeyttämistä. Pearson, Cumming, Evans, Macauley ja Ryland (2011) muistuttavat yksilöllisten tohtoriopiskelijoiden yksilöllisistä osa-alueista koostuvan elämänsä olevan jatkuvasti muutoksessa ja tilanteiden vaihtelevan tohtoroitumisprosessin aikana.

5.5 Tohtoriksi tai eikö sittenkään?

Matka tohtoriksi on pitkälinen ja kokonaisvaltainen prosessi. Vastoinkäymiset ovat osa tutkimustyön arkea. Tämänkin tutkimuksen naisten tohtoroitumisprosessin aikana yksittäisiä haasteita esiintyi ja niitä ratkottiin. Tohtoroitumisen vaiheet ovat moninaiset, samanaikaisesti elämä täytyi muistakin asioista kuin vain tohtoroitumiseen liittyvistä. Barnacle ja Mewburn (2010) korostavat tohtoroitumisen olevan kokonaisvaltainen identiteettiin heijastuva prosessi, jossa tullaan oman alan asiantuntijaksi, oppineeksi henkilöksi. Tohtoroitumisprosessi muuttaa ihmistä, ja eri ihmiset muuttuvat erilailla. Yhden asian muutos heijastuu väistämättä kokonaisuuteen.

Tohtoroitumisprosessin aikana opintojen keskeyttämisajatukset olivat tutkimukseni tohtoriopiskelijoilla yleisiä, 12 naisesta seitsemän kertoi harkinneensa keskeyttämistä. Kaikista tohtoriopiskelijoista jopa 45 % harkitsee tohtoriopinnojen keskeyttämistä (Hiltunen & Pasanen 2006; Stubb, Pyhältö, Soini, Nummenmaa & Lonka 2010). Tohtoroitumisprosessin alussa tutkimieni naisten tietoisuus tulevasta oli kapea, matkalla kohdattiin tohtoroitumiseen ja muuhun elämään liittyviä haasteita. Perheellisellä naistohtoriopiskelijalla opinnot olivat vain osana elämänsä kulkua, muut yhtäaikaiset projektit vaativat osan huomiosta. Pääasiassa tohtoriopinnot tarjosivat mielenkiintoisia haasteita, mutta ajoittain ne olivat huomattavan kuluttavat ja turhauttavat. Tunteet vaihtelivat tutkimustyön etenemisen sykleissä samalla kun oma osaaminen joutui koetukselle. Nummenmaa ja Soini (2008, 67) korostavatkin tohtoriopinnoissa vaihtelevien tunteiden kietoutuvan luonnollisina erilaisiin kognitiivisiin prosesseihin.

Epäilyksistä ja epävarmuuksista huolimatta kokonaisarvio tohtoriksi valmistumisen prosessista ja tulevana tohtorina olemisesta oli tutkimukseni naistohtoriopiskelijoille vahvemmin myönteinen kuin kielteinen. Stubb, Pyhälto ja Lonka (2012a) esittävät, että käsitys väitöskirjan teosta vaihtelee tuotteen asiiantuntijuuden kehitysprosessiin. Prosessimainen ymmärrys edistää hyvinvointia ja sitoutumista. Tohtoriopintojen ohjauksen kehittämiseksi pyritään Bitusikovan (2009) mukaan kokonaisvaltaisempaan otteeseen, jossa huomioidaan sekä lähtökohdat että tulevaisuuden uraodotukset. Tulkintani mukaan tohtoriksi opiskelevan vahvempi orientaatio tuleviin työtehtäviin auttaisi hahmottamaan prosessia pidemmällä jännteellä. Leonard (2001, 32–33) korostaa jokaisella yksilöllä olevan tarve oppia ja halu kehittyä, mikä todentuu myös tohtoriopinnoissa. Usein tohtoriopiskelijat nähdään massana eikä havaita yksilöllisiä lähtökohtia ja tavoitteita.

Yksi tohtoriopintojensa loppusuoralla olleista tutkimukseni naisista kertoi harkinneensa vakavasti tohtoriopintojen keskeyttämistä useamman kerran, mutta ohjaajan kannustus sai hänet jatkamaan. Lopulta hän oli itsekin hyvillään saatuaan projektin lähes valmiiksi, vaikka se näyttäytyi hänelle vain välietappina. Martinsuon ja Turkulaisen (2011) mukaan tohtoriopinnoissa etenemiseen vaikuttavat myönteisesti henkilökohtainen sitoutuminen ja erilaiset tohtoriopintoprosessia tukevat tekijät. Henkilökohtaisen sitoutumisen ulottuvuuksia ovat tavoitteeseen, aikaan ja suunnitelmaan sitoutuminen, ja prosessia tukevia tekijöitä ovat ohjaajan, vertaisten ja työnantajan tuki.

Mä oon ite ollu itelleni tärkein kannustaja ja sitten mun ohjaaja on ollu, ilman häntä mä olisin jättänyt kesken. Muutaman kerran mä olen vakavasti miettiny, että jättäisin sen kesken. Ku mä oon menny sanoon mun ohjaajalle, niin hän on vähän katonu, että nythän sä vitsailet, eihän sun työssä oo mitään ongelmaa, vaikka itestä tuntuu että ei edisty ja ei osaa yhtään mitään ja kaikki negatiiviset tunteet tulee. Niin hän on aina vaan, että eihän tossa oo mitään ongelmaa, että mitä sä höpötät. Päivi

Tohtoroitumisprosessin aikana opintojen keskeyttämisajatukset olivat yleisiä tutkimukseni naisten keskuudessa. Todelliseksi vaikeudeksi muodostui useamman eri elämänalueen ja ongelman yhteenliittyminen. Pitkäkestoinen vaikea tilanne vaati selkeitä uudelleenvalintoja. Kaksi tutkimukseni naista mietti haastatteluajankohtana vakavasti tohtoriopintojensa jatkamisen mielekkyyttä. Molemmat tekivät väitöskirjaa työsuhteisesti ja palkallisena, toinen luonnontieteellisellä ja toinen ihmistieteellisellä tieteenalalla. Ihmistieteellisen tieteenalan opiskelija korosti tutkimusaiheen kiinnostamattomuutta ja epävarmana avautuvaa työuraa, luonnontieteellisen tieteenalan opiskelija ei luottanut omaan osaamiseensa ja koki arjen liian kuormittavana. Molempien opinnot olivat noin puolivälissä ja ulkopuolisten, kuten ohjaajien ja rahoituksen, osalta prosessia tuettiin. Kumpikin oli perheessään pääansaitsija, mikä kuormitti tilannetta entisestään. Toisen puoliso oli työtön ja toisen opiskelija. Perheen sisällä naiset kokivat saavansa ymmärrystä ja tukea. Epävarmassa tilanteessa voidaan tulkita myönteiseksi vaihtoehtoisten mahdollisuuksien

kirjo ja koettu tuki. Leonard (2001, 71) painottaa, etteivät tohtoriopintonsa keskenjättävät ole epäonnistujia. Yleisiä syitä keskeyttämiselle ovat tohtoriopintojen vastaamattomuus omiin ennakkokäsityksiin, riittämätön omistautuminen tutkimukselle, liian pienet aikaresurssit tutkimustyölle, huonosti organisoidut tutkimusolosuhteet tai erilaiset elämänolosuhteet, jotka vaativat keskittymistä tutkimuksen kustannuksella.

Tutkimukseni perusteella perheellisen naistohtoriopiskelijan arki oli tiheää, tavallista ja joustavaa. Tutkimukseni naiset korostivat haluavansa tehdä mielenkiintoista työtä ja oppia jatkuvasti uutta. Väitöskirjatyöskentelyyn liitettiin sisällöllisen hallinnan tärkeys ja tavoitteellisuus. Mielekäs työ sinänsä ei tuntunut raskaalta. Heidän mukaansa tohtoriopintojen kuuluikin olla ajoittain vaativat. Sisäinen polte ja sisäistetyt tutkimustyön tavoitteet kutsuivat työn ääreen ja samalla menestykseen. Keskeinen tavoite tutkimukseni naisilla ei kuitenkaan ollut menestyä, vaan osata ja olla alallaan hyödyksi. Yleisesti tohtoriopiskelijoihin liitetään usein mielikuva menestyksestä, tavoitteellisuudesta ja kovasta työstä. Julkunen (2008, 12–13) liittyy menestyksen käsitteen eri konteksteissa ilmenevään jaotteluun. Akateemisessa kontekstissa julkaisujen määrä on yksi menestyksen mittari (Maher, Timmerman, Feldon & Strickland 2013). Myös tohtoriopinnoissa on erilaisia menestystä mittaavia tekijöitä, jotka avaavat tai sulkevat mahdollisuuksia menestyä ja päästä tieteen huipulle (Hakala ym. 2003).

Mä haluaisin mielenkiintosen työpaikan, sais valita mitä haluaa tehdä, se tois mahollisuuksia ja avais niitä. Työ, mitä joutuu itekin suunnittelemaan ja tekemään sitä paikkaa. Toivoo, että sais tehdä töitä hyvässä ja arvostetussa tutkimusporukassa, että ei tarvi tehdä yksin ja siinä pystyis myös etenemään, saamaan julkasuja. Kyllä mä voin pyrkiä vaikka kuinka korkeelle, riippuen siitä miten tilaisuuksia tulee. Ei oo vielä tullu mikään katto vastaan. En halua jatko-opintojen jälkeen lähteä sellasiin tehtäviin, jotka ei vastaa mun koulutusta. Jos ei kaikki toteutuis, niin ei se ois mikään katastrofi. Ehkä vois olla tavoitteena mielekäs ura ja rakas perhe ja ne yhistettynä. Pilvi

Tutkimani naistohtoriopiskelijat eivät tehneet tohtoriopintoja muuta elämää uhraten ja vain menestykseen pyrkien. Naistohtoriopiskelijoiden tunteet ja ajatukset vaihtelivat prosessin aikana. Vaikeista vaiheista ylipääseminen toi uutta voimaa omaan tekemiseen. Aineiston perusteella tärkeä taito oli irtaantua uuvuttavista ja epäselvistä tilanteista ja nähdä kokonaisuus laajemmassa perspektiivissä. Lannistavat kommentit tai ymmärtämätön suhtautuminen veivät hetkeksi luottamusta, mutta uuteen yritykseen oli uskaltauduttava, kyse oli kuitenkin vain väitöskirjasta. Vaikeissa tilanteissa saatua ohjaajan kannustusta arvostettiin.

Jumittumiset oman työn kanssa, niitä tulee aina, ettei tiedä miten ratkasis jonku kohdan. Mä olin ihan jumissa yhden luvun kanssa ja sitten mä laitoin sen hyllylle hetkeksi ja aloitin kylmästi toisesta luvusta. Myöhemmin mä otin sen käsittelyyn ja yllättäen sainkin paljon paremmin tehtyä, ne palaset lokahti siinä. Ohjaajakin sano, että tää luku on hyvin kirjoitettu. Pirjo

Kahta poikkeusta lukuun ottamatta tutkituilla naistohtoriopiskelijoilla sekä heidän ohjaajillaan oli vahva luottamus väitöskirjojen valmistumiseen arkisista haasteista huolimatta, tavalla tai toisella, ennemmin tai myöhemmin. Tässä tutkimuksessa tohtoroitumista haastoi elämäntilanne laajemmin. Väitöskirjatyön kriittisiä vaiheita ei eritelty, kuten Saarinen (2003): kokonaisuuden hahmottaminen, tutkimuskysymysten muodostaminen ja soveltuvan analyysimenetelmän valinta sekä kirjoittaminen. Toki näilläkin saattoi olla merkitystä kokonaisuuteen. Erityisesti tutkimani naiset korostivat taitoa järjestellä elämää, ajankäytön hallintaa sekä saadun ohjauksen tärkeyttä. Saarisen (2003) mukaan toiset saavat runsaasti kannustusta väitöskirjatyönsä tiimoilta, toiset taas pitävät tietoisesti etäisyyttä yliopistoon ja ohjaajiinsa, tai he kokevat, että heidät on pidetty ulkopuolella. Tutkimukseni naistohtoriopiskelijat kokivat kiinnittymisen omaan tieteenalaansa vaihtelevasti. Oman tieteenalan tutkijaverkosto ja työkaverit olivat arvokkaita vertaistukijoita ja kannustajia. (Myös Saarinen 2003, 15, 75, 87, 94.)

Arki perheellisenä naistohtoriopiskelijana näyttäytyi tutkimukseni naisten kertomana kiireisenä ja jatkuvasti sovittavana. Arjessa selviytymiseen tarvittiin organisointitaitoja ja joustavuutta. Arkiset aikataulut olivat tiukat, mutta järjestettävissä. Keskeistä vastoinkäymisten selättämisessä näyttäisi olevan väitöskirjan mielekkyys. Mielekkään projektin vuoksi naiset jaksoivat kamppailla ja halusivat kokea onnistumisia. Omassa elämänkulussa täytyi olla aavistettavissa oleva hyvä jatko tai oman elämänkulullisen kertomuksen juonta täytyi muuttaa. Väitöskirjan aihe ja tohtorina avautuvan tulevaisuuden houkuttelevuus oli olennaista.

Mä toivon, että mulla olis työ mistä mä tykkäisin. Sais tehdä ihmisten kanssa työtä, josta olis hyötyä. Mä toivoisin, että me jaksetaan ylläpitää perhe-elämää, että muistetaan, vaikka väsyttää ja ei jaksais, niin se nyt vaan välillä on semmosta ja siitä on turha ruveta kiukkuileen. Siihen liittyy kaikki, kokonaisuupaketti ois hallussa. Ihan mukavaa, hyötyä, tasapainosta arkea. Päivi

Perhe näyttää tutkimukseni perusteella olevan paitsi tuki, myös todellinen haaste tohtoriopiskelijan arjessa. Eri asiantuntijoiden raporteissa ja kehittämisedotuksissa korostetaan nuorten ja tehokkaiden tohtoreiden tärkeyttä. Samaan aikaan toiset selvitykset kannustavat suomalaisen yhteiskunnan ikärakenteen vinouman vuoksi yhä nuorempia perustamaan perheen ja hankkimaan lapsia. Varhaisiin aikuisvuosiin pitäisi mahdollistaa paljon, mutta käytännössä perheellisellä on vakavia haasteita. Tutkimukseni naiset, jotka perustivat perheen jo maisteriopintojen aikana, tekivät tohtoriopintojaan erilaisten palkallisten mahdollisuuksien ulkopuolella kuitenkin kiinnittymättä muihinkaan työtehtäviin. Tohtoriopintojen aikana perheellistyneet kantoivat huolta uransa etenemisestä, työllistymisestä tuoreena tohtorina sekä kansainvälistymisen rajoituksista perheelliselle. Onko todella niin, että on potentiaalia, mutta perhettä?

6 TULEVAN TOHTORIN TULEVAISUUS

6.1 Tulevaisuuteen suhtautuminen

Tulevaisuusajattelu muodostuu ajallisesta jatkuvuudesta: menneisyydestä, nykyisyydestä ja tulevaisuudesta. Kaikki kolme aikaulottuvuutta linkittyvät toisiinsa ja niiden välillä on jatkumo, kuten luvussa 3 tarkemmin esitin. Ajallisuuden ulottuvuuksien ymmärtäminen mahdollistaa elämänkulun monimutkaisuuden ymmärtämisen. Tulevaisuuden hahmottamiskyky edellyttää erilaisten mahdollisuuksien ymmärtämistä nykyisyydessä. Tulevaisuuden hahmottaminen ei ole yksinkertaista ja suoraviivaista, siihen liittyy osittaista epäjatkuvuutta ja ristiriitaisuuttakin. (Heidegger 2000, 396, 400, 403–405.) Ensin on kyettävä kuvittelemaan haluamansa kaltainen tulevaisuus ja haluttava toimia kuvittelemansa tulevaisuuden saavuttamiseksi. Halutun tulevaisuuden on oltava merkityksellinen, jotta visiot konkretisoituisivat toiminnassa. (Peavy 2001, 10.) Valtaosalla tutkimukseni naistohtoriopiskelijoista oli erilaisia vaihtoehtoisia tulevaisuuden suunnitelmia, joiden toteutumista ja toteutumatta jäämistä he odottivat mielenkiinnolla. Hakala (2009b) kertoo päinvastaista: tohtoriopiskelijat eivät visioi tulevaisuutta, koska kokevat sen olevan itsensä hallitsemattomissa. Osalle tutkimukseni naistohtoriopiskelijoista tulevaisuutta käsittelevä teema osoittautui aluksi vaikeaksi. Tarkemmin pohdittuaan tunnistivat kaikki hahmotelleensa erilaisia tulevaisuutta luotaavia ajatusrakennelmia. Rubin (2002, 794) painottaa nykyisyydessä tehtävien valintojen monimuotoisuuden ja yhteisvaikutuksellisuuden luovan lisähaasteita tulevaisuusajatteluun. Oman tulevaisuuden pohtiminen on osa akateemista identiteettityötä (Hakala 2009b, 173).

Ihan valosasti, kyllä asiat järjestyy. Kyllä ne on tähän mennessäkin järjestyny, toki sitten väitöksen jälkeen joutuu ottamaan vielä enemmän ite vastuuta siitä mitä tekee. Saara

Tutkimukseni naistohtoriopiskelijat suunnittelivat elämänsä kulkuaan jonkin verran. Kertyneen elämäkokemuksen perusteella he tiesivät, ettei elämää voi valmiiksi suunnitella ja sitten toteuttaa, vaan elämänsä kulku tarjoaa monien muuttujien ja niiden yhteisvaikutuksen ansiosta mahdollisuuden yllätyä

ja muuttaa suuntaa. Kokonaisuus oli riippuvainen osatekijöistä eikä kaikkeen voinut itse vaikuttaa. Naiset miettivät asioille ja tapahtumille mahdollista aikataulua ja pyrkivät edistämään toivottua tulevaisuutta mahdollisuuksiensa mukaan. Tulevaisuuteen orientoituminen on monimutkaisuudestaan huolimatta nykyisessä yhteiskunnassa pärjäämisen perusedellytys. Heideggerin (2000, 366, 368) mukaan rohkeus ja kyvykkyys tehdä tulevaisuutta koskevia valintoja liittyvät ajallisuuden kokemukselliseen ymmärtämiseen. Aika ja ajallisuus tulee ymmärtää kokonaisvaltaisena ja jatkuvana henkilökohtaisesti. Erilaisten tulevaisuuden mahdollisuuksien visioiminen loppuun saakka edistää tulevaisuuden mahdollisuuksien rakentumista kokonaisina ja kiinnittymistä kontekstiin. Kaikkiin elämänkulun vaiheisiin ja seikkoihin ei voi itse vaikuttaa, on tulkittava tilanteita, ennakoitava ja tehtävä vaihtoehtoisia suunnitelmia. Heidegger (2000) korostaa tulevaisuuteen suuntaavaa tämänhetkistä toimintaa, jossa oleellista on päättäväisyys.

Tutkimani naistohtoriopiskelijat suhtautuivat tulevaisuuteen positiivisen odottavaisesti ja realistisesti. He luottivat asioiden päätyvän eri vaiheiden kautta lopulta hyvälle tolalle. Samalla he korostivat oman työn ja sinnikkyyyden merkitystä. Puhakan (1998) mukaan menestys aiemmissa hankkeissa, kuten opinnoissa tai työssä parantavat uskoa omiin kykyihin ja selviytymiseen, kun taas epäonnistuminen heikentää luottamusta. Aiemmat kokemukset ja odotettavissa olevat tulokset liittyvät yksilön panostuksiin eri tilanteissa. Suurin mielenkiinto kohdistuu hankkeisiin, joihin yksilö kokee olevansa kyvykäs ja joista on saavutettavissa tyydyttävä tulos. Menestys ja positiivinen palaute kannustavat jatkamaan toimintaa. (Puhakka 1998.) Tutkimukseni naistohtoriopiskelijat olivat menestyneet aiemmissa opinnoissaan ja toiminta oli tuloksellista. He kokivat tohtoriopintonsa pääosin mielekkäinä. Silti osa ei kyennyt visioimaan jatkuvuutta nykyisten opintojen ja tulevaisuuden työnsä välillä, mistä aiheutui ristiriitaa. Aiemman kokemuksensa perusteella tutkimukseni naiset luottivat kuitenkin tulevaisuuden muotoutuvan oman toiminnan myötä mielekkääksi. Positiivisimmin omaan tulevaisuuteensa suhtautuivat naiset, jotka ymmärsivät elämänkulkunsa ajallisuuden ja tapahtumat selkeänä jatkumona, menneisyyden ja tulevaisuuden tapahtumat olivat samansuuntaiset ja toisiaan tukevat.

Tulevaisuusajattelu ja elämänhallinnan tunne (Antonovsky 1987) ovat sisällöltään läheisiä käsitteitä. Elämänhallinnan tunteella tarkoitetaan yksilön sisäistä, kokonaisvaltaista ja pysyvää tunnetta sisäisen ja ulkoisen ympäristön ennustettavuudesta. Kolme keskeistä osa-aluetta ovat ymmärrettävyyden, hallittavuuden sekä mielekkyyden tunne. Ymmärrettävyyden tunne on vahva, kun ihminen havaitsee ympäristön tapahtumista loogisia asiayhteyksiä. Elämänkulun tapahtumat eivät ole kaoottisia, vaan kokonaisvaltaisia. Hallittavuuden tunteella viitataan yksilön uskoon, että asioihin ja tapahtumiin voi vaikuttaa. Hallinnan tunteeseen kuuluu oleellisesti realismi, eli kaikkea ei itse voi hallita. Mielekkyyden tunne liittyy läheisesti motivaatioon ja taipumukseen tulkita ympäristön tapahtumat mielekkäiksi ja kiinnostaviksi. Asiat tulkitaan ennemmin haasteiksi kuin uhkiksi. (Antonovsky 1987.) Elämänhal-

linnan käsite viittaa psykologiaan ja yksilön sisäiseen kokemukseen, kun taas tulevaisuusajattelussa painottuu yksilöllisen kokemuksen lisäksi yksilön, yhteisön ja ajallisuuden vuorovaikutus.

Tutkimukseni naistohtoriopiskelijat kertoivat suhtautuvansa tulevaisuuteensa ja vaikutusmahdollisuuksiinsa myönteisesti: asiat järjestyvät, kun niitä järjestelee. Optimistit ja pessimistit suhtautuvat ympäröivään maailmaan ja tulevaisuuteen toisistaan poikkeavasti. Optimistit luottavat asioiden järjestyvän toivomallaan tavalla tai ainakin ne järjestyvät tavalla tai toisella. Optimistin tulevaisuus näyttää valoisalta. Pessimistit odottavat huonoja lopputuloksia eivätkä luota asioiden sujuvan haluamallaan tavalla. (Feldt, Mäkikangas & Piitulainen 2005.) Suhtautuminen tulevaisuuteen voi olla optimistisen ja pessimistisen lisäksi avointa. Avoin suhtautuminen sisältää mahdollisuuksia, vaikutusvaltaa ja vastuuta. (Hirsjärvi & Remes 1986, 50.) Tutkitut naistohtoriopiskelijat suhtautuivat tulevaisuuteensa optimistisen avoimesti. Naiset reagoivat olosuhteiden muutoksiin aktiivisesti ja pyrkivät parhaaseen mahdolliseen tilanteeseen. Niiniluoto (2002, 8–9) korostaa aktiivista näkökulmaa, jonka mukaan olisi pohdittava strategisesti, mitä tulisi tehdä saavuttaakseen toivotun tulevaisuuden ja välttääkseen epätoivotun tulevaisuuden.

Tosi positiivisesti, mä nään ratkaisuja ja jos joku ratkasu ei tunnu hyvältä, niin sitten siirryn toiseen suuntaan. Kyl mä nään mun tulevaisuuden valosana, et mä oon hyvä tyyppi ja hyvä työntekijä, et mulle löytyy työpaikka, missä koen osaavani ja asiat on hyvin. Vaikka tällä hetkellä tuntuu, että oon väärässä paikassa, niin uskon että löytyy oma paikka. Perhe-elämä luistaa hyvin ja on ihana lapsi, että kaikki vaikuttaa valosalta. Essi

Lähitulevaisuuden aikakestoksi tutkimukseni naistohtoriopiskelijat määrittelivät noin vuoden. Lähitulevaisuuden tavoitteet liittyivät pääosin tohtoriopintoihin, perheeseen ja työhön, sekä erityisesti niiden yhteissuunnitteluun. Naiset pohtivat, mitä visioita alkavat toteuttaa, millä aikataululla ja missä järjestyksessä. Mikäli lähimenneisyys oli ollut kiireistä, suunniteltiin lähitulevaisuutta maltillisesti. Suuria projekteja ei suunniteltu samanaikaisiksi ja perheelle yritettiin varata riittävästi yhteistä aikaa.

Työssä haluaisin saavuttaa julkasuja ja tutkimustuloksia tietyssä ajassa. Sitä suunnittelen mielessäni. Et mitä ylipäänsä se tutkimuksellinen työ vois olla. Muussa elämässä en oo mitään vuosietappeja itelleni asettanu. Moneen asiaan suhtaudun ja ainakin yritän suhtautua rennosti, että katsotaan mitä elämä tuo. Yritän, että on tavoitteita ja asioita mitä haluais tulevaisuudessa tehdä, mutta niistä ei tuu pakkomielleitä, et jos ei onnistukaan niin elämä ei kaadu siihen, sit on jotain muuta. Pia

Lähitulevaisuuden suuntaan tutkimukseni naistohtoriopiskelijat kokivat vaikuttavansa pääsääntöisesti itse. Perheellisillä naistohtoriopiskelijoilla arki koostui perhe-elämästä ja työstä sekä osalla sivutoimisesta väitöskirjatyöstä ja niihin lähitulevaisuuskin liitettiin. Lähitulevaisuuden suunnitelmat muodostuivat erilaisista aikataulutetuista arkisista askareista, omista dead lineistä

ja asioiden priorisoinneista. Tehtävälueellossa oli esimerkiksi artikkelin viimeistelyä, apurahahakemuksen tekoa ja perheen parissa oleilua. Arki muodostuu Kuusen ja Kamppisen (2002, 117) mukaan eri ihmisille erilaiseksi yksilöllisten osatekijöiden ja arvostusten mukaisesti. Lisäksi tutkitut naistohtoriopiskelijat miettivät mahdollista muuttoa ja perheen asettumista nykyiselle tai uudelle paikkakunnalle.

Lähitulevaisuuden suunnitelmat olivat toteuttamisvahvuudeltaan vaihtelevia: hapuilevista hahmotelmista tarkkoihin tavoitelistoihin ja projektisuunnitelmiin. Tarkkaa ajankäyttösuunnitelmaa perusteltiin rajallisilla aikaresursseilla, tehokas toiminta olisi perheen hyväksi. Tarkalla suunnittelulla pyrittiin rajaamaan kullekin tärkeälle asialle tilaa ja aikaa. Tulevaisuuteen suhtautuminen oli positiivista ja valoisaa, vaikka lähitulevaisuus näytti rankalta suorittamiselta. Lähitulevaisuuteen yltävät tulevaisuusajatelmät käsittivät arkisia pienehköjä asioita, joilla oli kytkentöjä elämänkulun suuriin linjoihin. Isoja ja ajallisesti pitkälle ulottuvia päätöksiä edelsi lukuisia pieniä valintoja ja vaihtoehtoisten reittien kartoitusta.

Oon huolestunut tulevaisuudesta. Uskon, että kaikki menee ihan hyvin, on mennä tähänkin asti. Mä teen mitä mun täytyy tehdä tänään ja huomina hoitaa itsensä. Etenen opinnoissa, mun täytyy saada tämä valmiiksi ensin ja mennä sitten vasta eteenpäin. Joskus tulee paniikki, että en mä voi tehdä jatko-opintoja ja työtä samaan aikaan. Kokonaisuutena olen melko onnellinen, opinnot eivät ole pääasia, mutta lapset on kyllä. Sanna

Tulevaisuus-teema jakoi tutkitut naistohtoriopiskelijat kahtia. Toinen, pienempi ryhmä oli spontaani ja pyrki elämään lyhyellä aikajänteellä. He kertoivat elävänsä presensissä eivätkä futuurissa. Toinen ryhmä taas teki tarkkoja suunnitelmia, tehtävälisäyksiä ja aikatauluja sekä pitkällä että lyhyellä aikajänteellä. Kaikki tohtoriopiskelijat pitivät tulevaisuuden hahmottelua yleisesti hyödyllisenä, vaikka omakohtainen hahmottelu ei olisikaan ollut aktiivista ja kattavaa.

Tulevaisuuttaan tarkasti suunnitelleet naistohtoriopiskelijat olivat aiemminkin ahkerasti hahmotelleet tulevaisuuttaan. He kertoivat saavuttaneensa tavoitteensa hyvin ja suunnitelmat olivat pääosin toteutuneet. He korostivat tarvittaessa muokanneensa suunnitelmiaan ja edenneensä joustavasti tilanteen mukaan. He halusivat saattaa aloittamansa projektit kunnialla valmiiksi. Tehokkaan suunnitelmallisuuden varjona he kokivat elämän suorittamisen, naisista kaksi tiedosti selkeästi suunnittelevansa elämäänsä liikaa. Asetetut ja saavutetut tiukan kunnianhimoiset tavoitteet tuottivat tyydytystä. Saavutuksista ja meriiteistä oli näyttöä siinä määrin, että tulevaisuudessa he aikoivat löysätä tahtiaan ja nauttia elämästä.

Oon saanu kaiken mitä oon halunnu, oon määrätietosesti pyrkiny. Kaikki on mennä sillä tavalla, ku oon halunnukki. Suunnittelen vähän liikaakin ehkä. Aika tarkkaan oon aina suunnitellu, mutta ei ne oo kaikki niin ehtomia. Jos niitä pitää muuttaa, niin pitää. Silja

Tulevaisuuttaan vähemmän miettineet naiset kertoivat elämänsä edenneen mukavasti, mielekkäitä haasteita oli tullut vastaan ja niihin oli tartuttu. Tulevaisuudessakin luotettiin asioiden järjestyvän, vaikkei erityistä suunnitelmaa olisikaan.

Tutkijan uraa oon suunniteltu, mutta en tiää sitte muita konkreettisesti. Pätkittäisyys tai onko se saamattomuutta tai uskaltamattomuutta, nii se on hidastanu etenemistä. Aika vähän on ajateltu sitä, mitä sitte väitöskirjan jälkeen. Mun on vaikee aikatauluttaa väitöskirjaa, miten se konkreettisesti menee, millon voi jättää esitarkastukseen ja kauanko siinä menee ja voi tulla yllätyksiä. Saija

Aika ajelehtimista tää nyt on ja tulevaisuuden suunnitelmat, se on niin riippuvaista töistä ja semmosista. Ei oikeen uskalla haaveilla tiukasti tai haluakkaan, mitä sitä turhaa. Elina

Suunnitelmista huolimatta oli arkinen toteutus tutkimukseni naisilla vaihtelevaa. Yksi naisista kertoi laativansa suunnitelmia ja silti lähestyvänsä tavoitteitaan lukuisten sivupolkujen kautta. Usea nainen arvioi oman aikatehokkuutensa olevan heikko. Samat asiat olisi voinut tehdä tehokkaammin lyhyemmällä aikajänteellä.

Aiemmin tulevaisuuden suunnitelmia tehneet naiset kokivat suunnitelmallisen toimintatapansa hyödylliseksi ja aikoivat edelleen jatkaa suunnittelua. Liiallista suunnittelua haluttiin kuitenkin vähentää ja lisätä arkeen rentoutta. Vähemmän suunnitelmia tehneet eivät kokeneet suunnittelemattomuuttaan puutteena. Silti he halusivat kehittyä suunnittelutaidossaan, vaikka suunnittelemattomuus johti mielekkäisiin mahdollisuuksiin. Tulevaisuuden suunnittelu näyttäisi olevan yksilöllinen ominaisuus, jota voi osin itse kehittää. Sopiva sekoitus suunnitelmallisuutta ja spontaaniutta elämän eri osaluilla oli tutkimukseni naistohtoriopiskelijoiden kokemuksen mukaan hyvä toimintamalli. Naistohtoriopiskelijat tiedostivat hyvin omat taipumuksensa tulevaisuuden suunnittelun osalta. Yleisesti tiedostettiin tulevaisuuden vaihtoehtojen pohdinnan merkityksellisyys.

Vaikeissa elämäntilanteissa, jotka kärjistyivät tohtoriopintojen keskeyttämispuhdistoihin, olleet tutkimukseni naiset kertoivat aiemmin tehneensä tulevaisuuden suunnitelmia runsaasti. He olivat työskennelleet tavoitteidensa mukaisesti ja saavuttaneet päämääriään. Nykyiset suuret arkiset vaikeudet vaatisivat heidän mukaansa päätösten tekemistä, jotta koettu epämielisyys ja ajelehtiminen päättyisivät. He pyrkivät puntaroimaan erilaisia tulevaisuuskuvia, mutta voimavarat eivät riittäneet arjen keskellä suurien elämäntilanteiden linjojen tarkasteluun eikä päätösten tekoon. Lähitulevaisuudessa tai tulevilla äitiyslomalla heidän oli tarkoitus tehdä ratkaisuja tulevaisuudestaan.

Perheen perustamisen jälkeen suhtautuminen tulevaisuuden suunnitteluun oli muuttunut tutkimuksen naistohtoriopiskelijoiden mukaan pääasiassa laadullisesti. Ennen perheellistymistä naistohtoriopiskelijoiden tulevaisuudensuunnitelmat olivat yltäneet noin kahden vuoden päähän. Sitten suunnitelmat olivat vähentyneet, yksinkertaistuneet ja keskittyneet vain tär-

keimpiin asioihin. Tulevaisuutta ei määritelty ennalta tiukasti, vaan suunnitelmiin tuli joustoa ja väljyyttä. Suunnitelmia ja aikatauluja tehtiin, mutta niissä huomioitiin aiempaa kattavammin itsestä riippumattomia tekijöitä. Perhe ja muut perheellistymisen myötä muuttuneet olosuhteet huomioitiin toteutusta mietittäessä. Tärkeät asiat tehtiin viivyttelemättä ja ajallaan. Kehittyneen organisointitaidon myötä tärkeille ja vähemmän tärkeille asioille varattiin erilliset aikaresurssit. Naisten mukaan käytännössä suunnitelmien toteutus venyi, vaikka niihin varattiin väljyyttä.

Mulla oli suunnitelma tehdä maisterintutkinto kahden vuoden aikana. Tein töitä ankarasti, mutta sitten ensimmäinen lapsi tuli ja kaikki laajeni. Kaikki hidastui, mä opiskelin kotona. Siinä kesti sitten, ehkä se olis voinut olla parempi tehdä tutkinto ennen lapsia. Se oli tosi monimutkaista. Sanna

Perhe toi naisten tulevaisuuteen vakautta ja jatkuvuutta. Perheelle oli omistettu nyt ja tulevaisuudessa keskeinen sija elämässä. Naistohtoriopiskelijat asettivat perheen ja sen hyvinvoinnin etusijalla. Perhe ei kuitenkaan ollut elämän ainoa tärkeä sisältö, vaan yksi tärkeimmistä.

Naistohtoriopiskelijoiden pitkän aikavälin tulevaisuuden hahmotelmat ja aikataulut olivat joustavia. Suunnitelmia muokattiin muuttuvien olosuhteiden myötä. Naiset eivät luopuneet omista tavoitteistaan, mutta he eivät kurottaneet niihin muiden elämänkulun osa-alueiden eikä oman tai perheen elämänlaadun kustannuksella. Tulevaisuuden suunnittelu oli syklistä, elämänkulun suunnittelua rytmittivät melko arkiset ja toistuvat asiat. Elämänkulun kokonaisuus ja sen osa-alueet olivat vuorovaikutuksessa ja muuttuivat jatkuvasti ajan kuluessa. Niiniluodon (2002, 8) mukaan tulevaisuusajattelu sopii hyvin lineaariseen aikäkäsitykseen.

Tutkitut tohtoriopiskelijat pohtivat lopulta melko vähän tulevaisuuttaan. Väitöskirjan keskeneräisyys ja tiivis arki vaativat täyden huomion. Väitöskirjan valmistuminen tiedostettiin tulevaa elämänkulkua ohjaavaksi tekijäksi. Arjessa tulevaisuuden pohtiminen jäi marginaaliin, mutta erilaisia mahdollisuuksia tiedostettiin olevan. Tulevaisuuden mahdollisuudet linkittyivät vahvasti menneisyyteen ja nykyisyyteen. Esimerkiksi työuran menneiden vaiheiden tiedettiin heijastuvan työuran tuleviin vaiheisiin. Menneisyyden kautta tulkittiin nykyisyyttä ja tulevaa. Nykyisyydessä tehtävien valintojen tiedettiin heijastuvan tulevaisuuteen.

Tutkimukseni naisille väitöskirjan teko ja vanhemmuus osoittautuivat keskeisyyksilajeiksi. Niihin ei ryhdytä hetkessä eikä niitä voi hoitaa epämääräisesti. Molemmat vaativat pitkällistä syventymistä, sitoutumista ja aikaa. Tohtoriopinnot ja perhe jäsensivät merkittävästi perheellisten naistohtoriopiskelijoiden elämänkulkua, ne punoutuivat osaksi yksilöllistä elämänkulullista kertomusta myös tulevaisuuden osalta. Naistohtoriopiskelijoiden tulevaisuuden hahmotelmista kuvastui asioiden tärkeysjärjestys. Perheellisyys ja tohtorius olisivat merkittäviä rooleja myös tulevaisuudessa. Perheellisyys ja tohtorius tulkittiin jatkuvaksi oppimiseksi ja uudelleen määrittelyksi. Perhe edusti tässä tutkimuksessa myönteistä jatkuvuutta ja väitöskirja epävarmuutta ja muu-

tosta, vaikka toisihan tohtoroituminen koulutuksellisesti pysyvän tittelin. Ne siis tasapainottivat toisiaan. Perhe kiinnitti erilaiset vaihtoehdot ja mahdollisuudet arkeen. Väitöskirja jalosti sietämään epävarmuutta ja perheellisyys vahvisti elämänkulun jatkuvuutta. Perheen ja muun työn ohessa tehtävä väitöskirja ohjasi tarkkaan suunnitteluun. Myös akateemisille työsuhteille tyypillinen pätkittäisyys ja tohtoroitumisen jälkeinen epävarmuus ohjasivat luonnollisesti suunnittelemaan tulevaisuutta ja visioimaan erilaisia tulevaisuuskuvia.

6.2 Väitöskirjan vaihe ja tulevaisuuden aikataulut

Tutkimukseni mukaan perheellisen naistohtoriopiskelijan arki ja tulevaisuus näyttivät täyttyvän pääosin perheestä ja tohtoriopinnoista sekä osittain työstä. Elämänkulussa oli vahvaa ajallista ja sisällöllistä jatkuvuutta. Tulevan tohtoroitumisen naiset ennakoivat merkittäväksi tulevaisuutta määrittäväksi elämänkululliseksi tapahtumaksi. Väitöskirjan ja tohtoroitumisprosessin vaihe heijastui tulevaisuuden hahmottamiseen, niiden kautta jäsennettiin omaa tulevaisuutta.

Tohtoriopintojen alkuvaiheessa olleiden naisten tulevaisuusajattelussa painottui lähitulevaisuus: väitöskirjaurakan konkreettinen tekeminen sekä perheellisen tavallinen arki. Naiset orientoituivat tulevaan tohtoroitumisprojektiinsa ja järjestelivät arkeansa sujuvaksi. Tohtoriopintojen alku oli naisten mukaan seesteistä ja tyytyväistä aikaa. Tohtoriopinnot innostivat ja muutenkin arkinen elämä sujui.

Oli haahuilua, et mä en osannu tarttua mihinkään enkä orientoitua, että mitä mun pitäis tehdä ja mistä lähtee liikkeelle ja miten. Mut nyt on tullu helpomaks ja on alkanu hahmottua. Sohvi

Tohtoriopintojen edetessä tutkimukseni naiset tiedostivat selkeämmin tohtoriopintojen vaatimukset ja tulevaisuudessa kohdattavat haasteet realistisemmin. Tulevaisuusajatukset käsittelivät pääosin lähitulevaisuutta ja tavallista arkea. Ajoittain he miettivät tulevaisuuttaan pidemmällä aikatahtäimellä. Pidemmän aikavälin tarkastelu ylsi melko selkeänä väitökseen saakka, jonka jälkeen tulevaisuus näyttäytyi epäselvänä. Tulevan tohtorin tulevaisuus nähtiin riippuvan monesta tekijästä ja niiden yhteisvaikutuksesta. Naiset kuittasivat pitkän aikavälin suunnitelmat lyhyesti, kunhan ensin selviytyisi tohtoriksi ja sitten mieltisi tarkemmin tulevaa. He myönsivät mieltivänsä tulevaisuuttaan tohtorina, erityisesti työllistymistä.

Tohtoriopinnoissaan pisimmällä olleilla lähestyvä väitös tuli useammin ajatuksiin. Ihan väitöksen kynnyksellä ei tutkittujen naisten mukaan ajatuksissa juuri muuta ollutkaan. Mitä lähempänä tohtoroituminen oli, sitä enemmän ajatukset käsittelivät tohtoroitumista ja sen jälkeisiä tapahtumia. Ajatuksissa painottuivat väitöskirjan viimeistelyyn liittyvät asiat, väitös, karonkka,

työllistyminen, perhe ja siihen liittyvät muut arkiset asiat. Tohtoroitumisen myötä naistohtoriopiskelijat ennakoivat elämässään selkeää ja kokonaisvaltaista muutosta. Yhden tekijän muutoksen odotettiin heijastuvan laajalti arkielämään. Väitös oli elämäkulullinen tihentymä, jonka jälkeisiä vaiheita sekä muutoksia odotettiin innolla, epävarmuudella ja pelolla.

Ihan päällimmäisenä väitös, valitettavasti. Tällä hetkellä mä elän siihen, että mä saan sen ohi. Kaikki tähtää siihen, ei olla oikeestaan mitään sovittu viikonlopuiks, koska mulla oli auki, että joudunko tekeen töitä viikonloppusin. Mulla on tarve nähdä kavereita ja matkustella ja niinku tämmösiä. Ehkä on välitilin-päätöksen aika tai lopputilinpäätös. Päivi

Tutkimukseni naistohtoriopiskelijoiden tulevaisuuden suunnittelu keskittyi tohtoriopintojen kaikissa vaiheissa lähitulevaisuuden tapahtumiin. Tohtoriopintojen alussa ajatukset painottuivat väitöskirjaprojektiin ja arkeen orientoitumiseen. Tohtoriopintojen keskivaiheilla lähitulevaisuudessa tavoitteena oli väitöskirjan edistäminen arjessa. Lopulta naiset keskittyivät väitöskirjan viimeistelyyn, tohtoriksi valmistumiseen ja tohtorina työllistymiseen. Perheellisillä naistohtoriopiskelijoilla oli tulevaisuuden suunnitelmissaan luonnollisena ja jatkuvuutta edistävänä perheellisen arki. Perheellisten naisten tulevaisuus kattoi kokonaisvaltaisesti sekä perheen että tohtoroitumisprosessin. Tulevaisuutta suunnitellessaan naiset limittivät sekä perheen että tohtoriopintoihin ja työhön liittyvät asiat elämäkulun kokonaisuuteen ja huomioivat perheenjäsentensä edun.

Tutkimieni naisten suunnitelmat tarkentuivat, kun elämäntilanteet ja olosuhteet selkiytyivät. Tarkkoja suunnitelmia ei ankkuroitu muuttuviin ja omiin vaikutusmahdollisuuksien ulottumattomissa oleviin tekijöihin. Pidemmän aikaulottuvuuden tulevaisuuden suunnitelmat olivat vaihtoehtoisia, joustavia ja ehdollisia hahmotelmia.

Naistohtoriopiskelijoiden tulevaisuusajatteluun heijastuivat myös elämäkulun ja tohtoroitumisprosessin menneet vaiheet. Mikäli tohtoriopintojen alkuvaiheessa aloitusmotiivit olivat omakohtaisia ja sisäsyntyisiä, eteni prosessi vaihtelevien tilanteiden kautta kohti päätöstä. Selkeä visio omakohtaisesta tohtorin tulevaisuudesta, arjesta ja tulevista työtehtävistä toi tekemiseen selkeyttä ja motivaatiota. Elämäkululle jäsenyi sisällöllisesti ja ajallisesti mielekäs jatkumo. Tohtoroitumisprosessi oli omassa hallinnassa ja johti kohti toivottua tavoitetta.

Mikäli tohtoriopiskelijanaiset olivat ryhtyneet tohtoriopintoihin ulkoisen motivaation siivittämänä eikä motivaatio jalostunut prosessin aikana, oli tohtoriopintoihin sitoutuminen heikkoa. Ulkoisia motivaatiotekijöitä tohtoriopinnoissa olivat muiden vaihtoehtojen puute tai työttömyyden välttäminen. Opintoja ei koettu sisäisesti omaksi, tärkeäksi ja itseä sisällöllisesti palkitsevaksi. Tutkimukseni naistohtoriopiskelijoista vähemmistö oli ajautunut opintojen pariin. Sittemmin ajautuneista valtaosalla oli sisäinen motivaatio kehittynyt ja tohtoriopintoihin oli sitouduttu. Merkittävää oli, oliko tietoisesti päättänyt opiskella tohtorintutkimuksen vai ei. Päätöksenteon jälkeen sitou-

tuminen tohtoriopintoihin oli selkeämpää, eteneminen tehokkaan määrätietoista ja muutoinkin elämänkulun kokonaisuus hahmottui jatkuvana. Mikäli varsinaista päätöstä tohtorin tutkinnon tavoittelusta ei koskaan tehty, oli kokonaistilanteessa ripaus ajalehtimistä. Mikäli aloitus oli ollut sattumaa ja ajautumista, ei tohtoriopintojen seurauksiakaan oltu mietitty. Tämä aiheutti yleensä jossain vaiheessa tohtoriopintoja kokoluokaltaan vaihtelevan hämmennyksen tilan, joka vaati pohtimista.

Alusta lähtien pyörittelin mielessäni ja ei se koskaan varmistunu ajatus tähän päivään mennessä. En koskaan uskaltanu, tai ajatellu edes omassa mielessäni, että kokeilen jatko-opintoja. Se miks mää oon lähteny on uteliaisuus ja nyt mä koenkin, että uteliaisuus ei oo riittävä motiivi näitten suorittamiseksi, et mulla pitäis olla myös kunnianhimoa ja muitakin motiiveja. Elina

Tohtoriksi valmistuminen ei ollut tutkimilleni naisille selkeä tavoite tohtoriopintojen koko prosessin ajan, välillä oli vaikeita ja erittäin vaikeita hetkiä. Tohtoriopintojen alku oli naistohtoriopiskelijoiden mukaan miellyttävä ja helppo vaihe, jolloin tulevaisuus näyttäytyi selkeänä.

Keskivaiheilla haasteita oli eniten, ja ne olivat vakavimpia. Oma osaaminen epäilytti ja väitöskirjan asetelmat vaativat entistä syvällisempää paneutumista. Koetut vastoinkäymiset käsittelivät omaa osaamista, jaksamista, kokonaisuuden etenemistä ja mielekkyyttä. Tohtoriopintoihin oli keskivaiheeseen mennessä panostettu, mutta lopullinen palkkio oli vielä ison uurastuksen päässä. Tohtoriopintojen vaikean vaiheen suhteuttamista helpotti naisten mukaan kokonaiskuvan hahmottaminen. Keskivaiheen vaikeuksista selvitettyään naiset sitoutuivat tohtoroitumisprojektiin. Tulevaisuus sai jälleen kirkkaamman suunnan. Tutkimukseni naiset oppivat prosessin edetessä, että tohtoroitumisprosessiin kuului erilaisia vaiheita ja niistä voi selvitä. Prosessin ei kuulunutkaan olla helppo.

Tohtoriopintojen lopussa naiset hallitsivat kokonaisuuden ja olivat vahvasti sitoutuneet väitöskirjan valmistumiseen. Koetut hankaluudet väitöskirjan osalta olivat selvitettäviä asioita. Erittäin vakavia keskeyttämisspohdintoja oli ollut useimmilla tohtoriopiskelijanaisista pari kertaa prosessin aiemmissa vaiheissa. Eteenpäin oli kannustanut oma sinnikkyys ja ratkaisukeskeisyys, naiset eivät halunneet luovuttaa ja kokea epäonnistumista. Myös ohjaajien ja kollegoiden kommentit ja tuki olivat arvokkaita (myös Stubb 2012).

Tohtoriksi valmistuminen oli naisten mukaan tärkeää ja järkevää, koska sen eteen oli ponnisteltu vuosia. Kesken jääneet opinnot olisivat ikävä tyhjiö ansioluettelossa, se osoittaisi luovuttamista ja kyvyttömyyttä pitkäjänteiseen toimintaan. Tohtoriksi valmistuminen olisi naisten elämänkulussa tulevaisuuden onnistumiskokemus, jonka jälkeen tehtäisiin välitilinpäätös koko elämänkulun perspektiivissä. Feldt, Mäkikangas ja Kokko (2005) korostavat yksilön henkilökohtaisten tavoitteiden sisällön, tavoitteiden saavuttamiseksi käytettyjen keinojen ja niihin liittyvän monipuolisen arvioinnin säätelevän tavoitteiden ja hyvinvoinnin suhdetta. Usein konkreettiset tavoitteet ovat yhteydessä hyvinvointiin ja abstraktit tavoitteet pahoinvointiin. Silti keskeisintä

on, uskooko yksilö omien henkilökohtaisten tavoitteidensa olevan saavutettavissa. (Feldt, Mäkikangas & Kokko 2005.) Tutkimukseni naistohtoriopiskelijat pilkkoiivat ison tohtoroitumisprojektin pienemmiksi ja konkreettisemmiksi lähitulevaisuuden osatavoitteiksi. Tohtoriksi valmistuminen olisi henkilökohtaisesti merkittävä onnistumiskokemus, jonka vuoksi ponnistelu koettiin mielekkääksi ja palkitsevaksi.

Ei oo osannu aatellakaan vielä, kyllähän se tohtorin arvo kuulostaa tosi hienolta ja sen kun saavuttaa, niin on aika paljon saavuttanu. Se tuntuu niin kaukaselta, mutta kyllä mä oon tyytyväinen itteeni sitten jos ja kun tohtorinhattu on päässä. Mutta työasioista en osaa yhtään sanoo, en jotenki osaa ajatellakaan. En tiää minkälaiset työmahdollisuudet on, pitääkö sitten kulkee jossain muualla vai jääkö vähäks aikaa kotiin, oisko se mahdollista. Pysin äitiysloman jälkeen saamaan sen mahdollisimman pian valmiiks, sitten on yks tavote saavutettu ja sitten on aika taas kattoo uuestaan, että mitä sitten. Pilvi

Kun on näinkin pitkälle tehnyt, niin mun ei kannattais heittää hukkaan. Vaikka mä lopettaisinkin, mun kannattais tehdä lisuri. Lisurin tekeminen antais pätevyyttä opetusalan töihin, et vois vähän korkeamman, vaikka ammattikorkeakoulussa toimii opettajana. Kyl mä vähän semmosta aattelin. Elina

Kiireinen arki ja muuttuva elämäntilanne heijastuivat naistohtoriopiskelijoiden tulevaisuuden hahmotteluun. Samanaikaisesti ei pohdittu montaa isoa asiaa. Naiset halusivat selvittää vaativat asiat yhden kerrallaan. Pidemmän aikavälin suunnittelua tehokkaammaksi nähtiin arjessa eläminen ja lähitavoitteisiin kurkottaminen. Kiireinen arki ja merkittävä lähitulevaisuuden tapahtuma veivät ajatukset pois pidemmän aikavälin hahmotelmista. Satunnaisesti erilaisia pidemmän aikavälin tulevaisuudenkuvioita sivuttiin, mutta muuttuva elämäntilanne, esimerkiksi tohtoriksi valmistuminen, muutti elämänkulun visiointilähtökohtia. Perusteet pidemmälle tulevaisuuden visioinnille eivät olleet naisten mukaan riittävät, ja lähitulevaisuus vaati keskittymistä.

Väitöskirjan valmistuminen ja tohtoroituminen olivat tutkimukseni naistohtoriopiskelijoiden mukaan merkittäviä tulevaisuutta määritteleviä etappeja. Naiset arvioivat väitöskirjansa valmistuvan useimmiten kahden – kolmen vuoden kuluessa. Siihen saakka tulevaisuus näytti melko vakaalta. Valmistumisen jälkeiset pidemmän aikavälin suunnitelmat koettiin epävarmoina. Erityisesti työ ja taloudellinen tilanne tulevaisuudessa huolettivat. Osatavoitteiden summana, suurena tulevaisuuden tavoitteena naistohtoriopiskelijoilla hämmötti vakituinen työllistyminen. Väitöskirjan valmistumisen myötä avautuisi uudenlainen urapolkujen risteys. Toisaalta laajat mahdollisuudet innostivat ja houkuttivat, toisaalta oman urapolun valinta ja sillä eteneminen koettiin haasteelliseksi ja ahdistavaksi. Tuttu ja turvallinen jäisi ainakin osin taakse ja olisi vallattava itselle uusi paikka uudessa ympäristössä. Kenelläkään tutkimukseni naisista ei ollut vakituista työsuhdetta, mikä osaltaan selittää työllistymishuolet.

Suhtaudun tulevaisuuteen erittäin huolestuneesti, vaikuttaa hyvin epävarmalta. Mä en usko, että se tuo mitään uutta, muuta kuin, että mä voin hakee tutkimustehtäviin. Ja ehkä myös johonkin muihinkin tehtäviin, mut silti se on hyvin epävarma. Ei oo mitään varmaa. Suvi

Tohtoriksi valmistumisen jälkeistä tulevaisuutta ei osattu tarkasti ennakoida. Osin tulevaisuus pelotti, sitä kuvattiin hyppynä tyhjään sidotuun silmin. Osin se oli valtava helpotus ja uusi näköalapaikka. Jatkuvuus, jota perhe edusti, toi turvaa, mutta samalla muutosalttius, erityisesti työn osalta, ylläpiti valppautta. Jonkinlaisen muutoksen naistohtoriopiskelijat näkivät vääjäämättömäksi. Muutoksen laajuus ja laatu tulisivat selviämään myöhemmin. Myös väittelyn jälkeinen elämänkulku laajassa kokonaisuudessaan mietitytti. Tulevaisuutta koskevat ajatukset muuttuivat konkreettisemmiksi ja niitä pohdittiin intensiivisemmin väitöstilaisuuden lähetessä.

Väitöskirjan jättäminen esitarkastukseen oli tutkimukseni naisten mukaan tohtoriopinnoissa merkittävä etappi. Saarisen (2003) mukaan viimeistään esitarkastuksessa väitöskirja joutuu tiedeyhteisön yleiseen tarkasteluun ja opinnot kokonaisuudessaan ovat merkittävän pitkällä. Esitarkastajien ja vastaväittäjien valinta voi olla tohtoriopiskelijan uran kannalta merkityksellinen, hyvä tarkastaja voi myöhemmissä vaiheissa olla akateemisella uralla tärkeä tukija ja auttaja. (Saarinen 2003, 99, 103.) Yhdellä tutkimukseni naistohtoriopiskelijoista väitöskirja oli esitarkastuksessa. Hän odotti mielenkiinnolla kommentteja. Edessä olevan urakka haluttiin väsymyksestä huolimatta hoitaa kunnialla ja saada kokonaisuudessaan pian valmiiksi. Kahden naisen osalta esitarkastusvaihe oli ollut innostava välietappi. Saamansa esitarkastuslausunnot naiset kokivat hyödyllisiksi. He huomioivat lausunnot huolellisesti ja kokivat niiden avulla väitöskirjansa laadun kohenneen. Painatusluvan myötä alkoi tohtoriopinnoissa loppurutistus.

Väitöskirjan loppuvaiheissa käytännölliset kiireet vaativat tutkittujen mukaan paljon aikaa. Väitökseen valmistautuminen oli jännittävää ja kiireistä aikaa. Loppusuoralla tohtoriopinnoissaan olleet naiset kokivat viitteitä tulevasta kriisistä ja tyhjyydestä väitöskirjan valmistumisen myötä (myös Peura 2008). Silti pakollinen väitös oli enemmän helpottava asia, sen jälkeen kiire tasoittuisi, pitkällinen tohtoroitumisprojekti olisi valmis ja uudet haasteet odottamassa.

Käsikirjotus jäi semmoseen kuntoon, että sitä ei olis kannattanut tai saanu virallisesti edes laittaa tarkistukseen, mutta mä olin tyytyväinen, että se lähti. Mulla meni niin päin, että esitarkastusversio oli raakile ja sen jälkeen mä työstin sitä paljon. Nyt kun väittelee, niin odotus on, että alkaa ite muodostaan omia projekteja ja muuta. Päivi

Väitöksen ohella lähitulevaisuuteen kuuluivat perheen parissa oleminen ja talonrakentaminen. Lisäksi mietinnässä oli perheenlisäys ja siihen liittyen oma jaksaminen. Naiset pohtivat oman ajan tärkeyttä ja halua keskittyä muihin kuin väitöskirjaan liittyviin mielenkiintoisiin asioihin. Myös osin taka-alalla

olleiden harrastusten elvyttämistä suunniteltiin. Myös Peuran (2008) mukaan tohtoroituminen on merkittävä tapahtuma elämänkulussa ja osallisena yksilöllisessä muutosprosessissa. Tohtoroitumisen myötä koulutustaso muuttuu, työsuhde voi olla katkolla ja useiden vuosien uurastus valmis. Osalla tohtoroituminen heijastuu ajankäytön muutosten myötä selkeästi arkeen. Väitteilyyn kulminoitui moni asia samanaikaisesti, mikä loi väitöksen ylle erityistä jännitystä. Tohtoriopinnot olisivat valmiit ja uudet haasteet edessä. Väitöksen jälkeen ennakoitiin alkavan elämässä uusi luku, joka sisältäisi mahdollisuuksia ja uhkia. Tohtoroitumisen jälkeen aiottiin hakeutua esimerkiksi uusiin työtehtäviin. Lisäksi tohtoroitumista aiottiin juhlistaa matkoilla ja viettämällä aikaa ystävien kanssa.

Suunnitelmia vapaa-ajalle, mä suunnittelen uusia harrastuksia ja matkoja. Tää on nyt vaan ajallisten resurssien kysymys. No joo tietenkin siitä perheellisyyksestä, joskus sitten tulevaisuudessa. Mä oon aika haaveileva ihminen, kyllä niitä aina on mielessä haaveita. Pia

Menestyksellisen ja mielekkään tohtoroitusprosessin lähtökohtana oli oma mielenkiinto ja eri vaiheissa saatu kannustus. Tutkimani naistohtoriopiskelijat edistivät henkilökohtaisesti merkittäviksi kokemiaan asioita aktiivisesti. Tavoitteistaan selvillä olleet järjestelivät, joustivat ja olivat tyytyväisiä. He halusivat ja kykenivät järjestämään elämänsä siten, että kaikille tärkeille asioille löytyi aikansa ja paikkansa. Mikäli tohtoriopintojen aloitus ja omat tavoitteet eivät olleet tarkkaan harkittuja, saattoi tilanne ajautua kriisiin ja keskeyttämisajatuksiin. Omaa tulevaisuuttaan hahmottaessaan naistohtoriopiskelijat pohtivat erilaisia aikatauluja, mahdollisuuksia ja vaihtoehtoja. Tulevaisuuden suunnitelmissa korostuivat työhön liittyvät asiat.

6.3 Työuran suunta

Tutkimani naistohtoriopiskelijat jakautuivat kahteen osaan työkokemuksen perusteella: toisella osalla työkokemus oli mittava ja toisella vähäinen. Mittavaa työkokemusta oli kartutettu varhain opintojen rinnalla erilaisilla töillä ja sittemminkin työkokemusta oli hankittu. Työtehtävät olivat pääosin omalta alalta, mielenkiintoisia ja merkittäviä. Toisen osan muodostivat ne, joiden työhistoria oli huomattavasti suppeampi ja työelämäkontaktit heikommat. Työkokemus rajoittui tohtoriopintojen lisäksi maisteriopintojen harjoitteluun ja muutamaan kesätyöhön. Suhtautuminen omaan työllistymiseen tohtoroitumisen jälkeen jakautui mielenkiintoisesti: merkittävät työhistoriat kartuttaneet olivat enemmän huolissaan työuransa tulevaisuudesta kuin kevyemmät työhistoriat kartuttaneet. Tulkintani mukaan työkokemusta paljon hankkineet tunsivat työelämän realiteetit ja kilpailun raakuuden, kun taas vähemmän työelämäkokemusta hankkineet eivät työelämän todellisuutta tunteneet. Toisaalta Sennett (2002) muistuttaa, että työuran ennakoimattomuus ja yllät-

tävät siirrokset ovat työelämässä tavallisia. Oletettavaa on, että työurastaan huolestuneet tutkimukseni naistohtoriopiskelijat ponnistelevat tavoitteellisesti ja päätyvät toivomalleen työuralle.

Mä oon nyt hakenu joitakin työpaikkoja, on ollu pysyväisluonteisempia tai sitten pidempiä projektihommia. Mua kiinnostais tehdä muutakin kun tutkimusta, mutta on aika vaikee päästä pois siitä tutkimuksesta. Mulla on kansainvälisyys aika iso osa mun työuraa, oon siltä puolelta hakenu hommia ja sitten liittyen mun tutkimusalaan, ollu jotain käytännöllisempiä projektijuttuja. Ei oo vielä tärpänny. Mä kaipaan sitä sosiaalisempaa jatkossa. Päivi

Tutkimukseni perheellisistä naistohtoriopiskelijoista yhdeksän teki tohtoriopintojaan työnä tai työksi rinnastettavalla tavalla päätoimisesti. Vakituista työtä ei ollut kenelläkään naisista. Tohtorintutkinnon valmistuminen tarkoittaa väistämättä enemmistöllä jonkinlaista työhön liittyvää muutosta. Naiset kertoivat oman alan ja nykyisten työtehtävien mielekkyydestä, niitä ei aina edes rinnastettu työksi. He toivoivat tutkimuksellisen elementin säilyvän osana tulevaisuutensa työtä. Mahdollisuudet ovat korkeahkot, sillä Sainion (2002, 62) mukaan vuosina 2006 ja 2007 valmistuneista tohtoreista 63 %:n työssä oli tutkimuksellisia osia. Tutkimani naiset eivät esittäneet tarkkaa työurasuunnitelmaa, vaan kertoivat pohtineensa erilaisia mahdollisuuksia. Tulevaisuuden suunnittelu ei ollut kylmää laskelmointia työuran edistämiseksi. Nurmi ja Kontiainen (2000) esittävät, että saavutettu ura ja koulutus voidaan nähdä pysyvänä pääomana, jonka arvo on osin pysyvä muuttuvassa yhteiskunnassa.

Tohtorin työmahdollisuudet näyttivät tohtoriopintoja tehtäessä niukoilta. Lähivuosina kuitenkin myös tutkijoita tulee eläköitymään (Treuthardt & Nuutinen 2012) ja tohtoreiden asiantuntijuutta tarvitaan yhä kasvavasti elinkeinoelämässä (Neumann & Tan 2011). Tutkimukseni naistohtoriopiskelijat uskoivat työllistymisen mielekkäisiin työtehtäviin olevan kovan kilpailun takana, koulutus ei takaa tai helpota työllistymistä, vaan päinvastoin (myös Saarinen 2009). Osa tutkimukseni naisista oli varautunut väitöksen jälkeiseen kilpailuun rakentamalla tutkijan uraansa tietoisesti ja huolella. Bolognan prosessin kolmannen syklin yhtenä tavoitteena on parantaa tohtoriopiskelijan asemaa opintojen aikana ja niiden jälkeen (EUA, the European University Association). Tutkimukseni naistohtoriopiskelijoista viisi toivoi jatkoa mielekkäälle tutkijan uralle myös väittelyn jälkeen ja neljä kaavaili työtä, jossa yhdistyisi tutkimus ja kehittäminen käytännönläheisesti. Vuonna 2009 kaikista tohtoreista vain 37 % työllistyi yliopistoihin (Treuthardt & Nuutinen 2012). Tutkimukseni naiset arvioivat erilaisten tutkimusprojektien olevan todennäköisin työllistäjä, he pitivät myös opetus- ja kehittämistehtäviä hyvinä vaihtoehtoina.

Yliopistojen kasvava ulkoinen tutkimusrahoitus lisää määräaikaista työsuhteita (Husu 2007). Saarisen (2009) mukaan tuoreet naistohtorit toimivat yliopistossa erilaisissa määräaikaississa tehtävissä ja edelleen arkisina haasteina ovat julkaiseminen, tutkimusrahoituksen hankinta, tutkimusyhteistyö kansainvälisesti sekä opetuksellisten ansioiden hankinta. Saarisen mukaan

tohtoroitumisen jälkeen ei tule pysähtyä, vaan on pysyttävä liikkeessä ja kehityksessä. Myös Devos (2004) muistuttaa naisia akateemisessa työssä tietoisuuden ja ammatillisen kehittymisen tärkeydestä. Tutkimukseni naistohtoriopiskelijat tiedostivat todellisuuden, joka odotti akateemisen huipennuksen kynnyksellä. Tohtorin tutkintojen yleistyttyä on kilpailu akateemisista työmahdollisuuksista tiukentunut, mutta samanaikaisesti elinkeinoelämän rakennemuutos ennakoii tohtoreille parempia mahdollisuuksia työllistyä yrity maailmaan (Neumann & Tan 2011). Muutoinkin korkea koulutus vähentää työttömyyden riskiä (Sainio 2010). Tutkimani naiset kertoivat työllistymisen epävarmuuden ja sen myötä tulevaisuuden arjen kokonaisuuden uudelleen hahmottamisen olevan raskasta. Muutoksista ja epävarmuudesta huolimatta he luottivat työllistyvänsä mielekkäästi.

Työnä tehtävien tohtoriopintojen alkuvaiheessa olleet tutkimukseni naiset kokivat epävarmuutta tohtoriopintojen jatkuvuudesta. Toisaalta he ymmärsivät työn määräaikaisen luonteen eivätkä itsekään olleet vielä täysin sitoutuneita tohtoroitumisprosessiin. Tohtoriopintojen alkuvaiheessa työsuhteet olivat tyypillisesti määräaikaisia, osapuolten sitoutuneisuus kasvoi projektin edetessä. Opintojen etenemisen myötä naiset toivoivat ja odottivat työsuhteelle jatkuvuutta ja tiiviimpää sitoutuneisuutta, olivathan he itsekin osoittaneet niitä. Tohtoreiden urakehitystä on selkeytetty ja ennakoitu laatimalla tohtoreiden työtehtävien kehityskuvauksia (Bitusikova 2009, 107–208) ja yliopistojen neliportainen tutkijanuramalli. Mielenkiintoista onkin (esim. Tienari & Meriläinen 2009, 98–99), kuinka jatkuva epätyypillistyminen, kuten joustavuuden lisääntyminen, työsuhteiden määräaikaisuus ja työtehtävien jatkuvat muutokset, vaikuttavat työolojen kehittymiseen. Tilanne tarjoaa mahdollisuuden ja osin pakottaakin yksilöitä muokkaamaan elämästään ja työstään itselleen mielekkäiden projektien kokonaisuuden. Tarvitaan itsensä johtamista ja yrittäjämäistä asennoitumista (myös Hiltunen & Pasanen 2006, 53). Yleinen käsitys työelämän huonontumisesta (Siltala 2004), jopa työpahoinvoinnista, näyttäytyy osin myös tutkimukseni naistohtoriopiskelijoiden puheissa, silti he asennoituvat siihen aktiivisena haasteena. Tutkimukseni mukaan tohtoriopiskelijanaiset luottivat laadukkaan ja sisukkaan työskentelynsä johtavan ansioidensa mukaiseen työllistymiseen.

Tohtoriopintojen rahoitus- ja tekemuodot vaihtelivat tutkimillani naisilla yksilöllisen kokonaistilanteen mukaan. Apurahakaudet, työ, työttömyys ja perhevapaat vuorottelivat, väitöskirja kulki eri vaiheissa mukana. Sivutyönä tehty väitöskirja vaati vahvoja organisointitaitoja ja kehitti niitä edelleen. Yhtäaikaaisesti täytyi hallita työuraa, järjestellä väitöskirjanteolle aikaa ja hoitaa normaali perhearki. Muun elämän ohella väitöskirjaansa tehneet naiset toivoivat ensisijaisesti saavansa tulevaisuudessa vakituisen ja mielekkään työn. Työllistyminen oli tohtoroitumistakin merkittävämpi tavoite. Vakituisen työn saamista nopeuttaisi sivutoimisesti tohtoroituvien naisten mukaan väitöskirjan pikainen valmistuminen, mitä auttaisi apurahakausi ja tehokas työskentely.

On pelko, jos mä valmistunkin työttömäksi. Mä olen iloinen, että mulla on tämä sijaisuus. Se tuo mulle käytännön työkokemusta, mistä niin monesti tohtoreita moititaan. Koska yliopistolla ei näytä tällä hetkellä olevan kaikille työtä, niin on välttämätöntä saada työkokemusta. Täys työpäivä tuntuu hyvältä ja mieluisalta. Toisaalta tutkimuksen kannalta saan hengähtää, ei oo sitä, että naputtais koko ajan takaraivossa, että tuloksia, tuloksia, tuloksia. Mä en tiedä, että jatkuuko toi sijaisuus. Jos jatkuu, niin mä jatkan ilman muuta sitä. Mä en tiedä, millon mä saan seuraavan apurahan, mut se on semmonen, ihminen tarvitsee tuloja elääkseen ja se aiheuttaa ahdistusta. Tutkimus jää nyt toissijaseks. Mä odotan, että saisin koulutuksen mukaista työtä, mutta en pidä sitä itsestään selvänä. Ei mua haittaa, jos se työ olis pätkittäistä, kunhan ne pätkätkin koostuis muutamista vuosista. Mulle sopii vaihtelu ihan hyvin, mä oon sopeutuvaa ja joustava. Suvi

Työ koettiin tutkimuksessani merkittävimmäksi tulevaisuuden määrittäjäksi. Tulevaisuudessa toivottiin vakituista työsuhdetta, säännöllistä ja hyvää palkkaa. Tohtoroituminen yleensä heijastuu myönteisesti ansioihin (Mertens & Röbbken 2013). Osan tavoitteena oli vahvistaa ja vakiinnuttaa asema tutkijana tutkijayhteisössä, mikä kytkeytyi arvostettujen julkaisujen määrään, vaikka nekään eivät takaisi asemaa (Välimaa 2005, 160). Vähemmän tutkimusorientoituneet tutkimukseni naiset toivoivat tohtorin tutkinnon pätevoittävän ammatillisesti. He kiirehtivät tohtoriopintojaan päästäkseen pian oman alan konkreettisempiin ja kiinnostavampiin työtehtäviin. Tohtoriopinnot oli välivaihe ja osin itsensä toteuttamisen hidaste. He tavoittelivat vakaata ja pysyvää työsuhdetta. Tulevaisuudessa yhä suurempi osa valmistuvista tohtoreista sijoittuu elinkeinoelämän palvelukseen (Treuthardt & Nuutinen 2012).

Muun työn ohessa tohtoroituvat ovat Haapakorven (2008) mukaan usein jo vakiinnuttaneet asemansa työelämässä ja palaavat samoihin tehtäviin vankkoina asiantuntijoina, mitä lähtökohtaa ei kuitenkaan tämän tutkimuksen aineisto vahvista. Muun työn ohessa tohtoroituvat ovat tohtorikoulujen kasvatteja vanhempia. Kokemuksensa ja esiymmärryksensä avulla onnistunut väitöskirjan aihevalinta tuo heille lisää valtaa. (Haapakorpi 2008; Sainio 2010.) Työelämässä olevien tohtoroitumismahdollisuuksia on pyritty parantamaan erilaisilla joustoilla ja rahoitusmahdollisuuksilla. Tavoitteena on nostaa työelämässä olevien koulutus- ja osaamistasoa, ilman poissaoloja aktiivisesta työelämästä, jolloin palvelussuhde työnantajaan ei katkea. (Keiski 2005.) Keskusteluissa on harvemmin tuotu esiin työssä olevan tohtoriopiskelijan työnantajan suhtautumista ja tukea tohtoriopintoihin (Leonard & Becker 2009, 82). Unohtaa ei sovi myöskään työssä olevien tohtoriopiskelijoiden toimintaa työelämän ja yliopiston välillä arvokkaina tulkkeina (Gallo 2013; Malin 2012) ja jo tohtoroituneiden panosta tohtoriopiskelijoiden mentoreina sekä tohtorikoulutuksen kehittämistyössä työelämäasiantuntijoina (Sainio 2010, 61). Oman tulkintani mukaan aikuisille työelämässä oleville olisi hyödyksi kehittää perinteisistä tohtoroitumisreiteistä laadukkaampi ja yksilöllisempi reitti. Emoyliopistojen nuorille tarkoitetut tehokkaat putkikoulutukset eivät sovellu

aikuisten elämäkulullisiin asetelmiin ja tarpeisiin optimaalisesti, eikä osallisten rajallisten resurssien hyödyntäminen ole tehokasta.

Saarisen (2003) mukaan väitöskirjaprosessin ollessa vielä käynnissä pitävät tohtoriopiskelijat yliopistoa muuta työelämää houkuttelevampana työllistymismahdollisuutena tohtoreille. Myös Raehalmeen (1996) mukaan akateeminen ura houkuttelee naistohtoreita muuta työtä enemmän. Tutkimukseni naistohtoriopiskelijat tiedostavat, ettei tohtorin tutkinto takaa asemaa korkeakoulussa, eikä se heitä ainoana mahdollisuutena kiinnostakaan. Tutkimukseni naiset pitivät vähintään tervetulleena vaihteluna työskentelyä akateemisten toimintakulttuurien ulkopuolella. Kilpailu, ennakoimattomuus, aikataulut ja kiristyneet tehokkuusvaatimukset heikensivät akateemisen uran hohdokkuutta (myös Ylijoki 2013). Naisten ajatuksena oli yhdistää tutkimustyössä hankittu pääoma ja konkreettisempi työ asiantuntija-kehittämistehtävissä. Tutkimuksellisen kiinnostuksen oman alan ilmiöitä kohtaan uskottiin jatkuvan.

Tutkimukseni naistohtoriopiskelijat suhtautuivat työn jatkuvuuteen perinteisesti, he tavoittelivat vakautta ja pysyvyyttä työuralleen. He halusivat vakituisen työsuhteen, valmistuminen työttömäksi tohtoriksi oli pahin pelko. Kaikista tohtoriopiskelijoista kolmasosa kokee huolta työllistymisestään tohtorina (Hiltunen & Pasanen 2006). Vuonna 2006 ja 2007 valmistuneista tohtoreista oli 13 % ollut vähintään kerran työttömänä vuoteen 2009 mennessä (Sainio 2010). Moni korkeasti koulutettu tavoittelee vakituista työsuhdetta yliopistosta, mutta heidän rinnallaan on yleistynyt joukko joustavan työuran kannattajia, jotka pyrkivät vaihtamaan työpaikkaa muutamien vuosien välein välttääkseen rutinoitumista (Hyvönen 2004, 121). Nykyisin työurat ovat yksilöllisiä ja kuvastavat jatkuvaa itsensä kehittämistä yrittäjämäisessä hengessä. Tohtoreiden työllistyminen ja työelämän hyötyminen tohtoreista on ajan-kohtainen pohdintojen aihe (Leonard & Becker 2009, 82). Tohtorin tutkinto työllistymisessä ei ole kilpailuvaltti, eduksi muodostuu työorganisaation ja yksilön kannalta väitöskirjan tuoma sisällöllinen asiantuntijuus. Muutamilla aloilla tohtorin tutkinto on työnteon kannalta perus- tai ammattitutkinto. (Haapakorpi 2008.)

Tutkimukseni naiset halusivat tulevaisuudessa osata paremmin, ymmärtää syvemmin ja olla hyödyksi ja luottivat tohtoriopinnoissa näihin taitoihin hioutuvansa. Leonard (2001, 50–51) tiivistää tohtorintutkinnon hankkimisen motiivina olevan ammatillinen kehittäminen, henkilökohtainen kehittyminen, osaamispääoman laajentaminen ja yhteisöllinen kehittämisvastuu. Ammatilliseen kehittämiseen liittyy halu lupaavampiin uramahdollisuuksiin ja parempiin ansioihin. Lisäksi tohtorin tutkinnolla voidaan varmistaa omaa nykyistä asemaa tai tohtoroitumisen myötä voidaan omaksua tulevaisuudessa yhä enemmän työelämässä vaadittavia taitoja ja näin ennakoita vahvistaa omaa työelämäkompetenssia. Henkilökohtainen kehitys tohtoroitumisen myötä todentuu kykynä ajatella itsenäisesti sekä luovempänä ja syvempänä otteena. Ajatuksena voi olla myös vapaa-ajan hyötykäyttö, halu tuntea itsensä paremmaksi, jopa viisaammaksi ihmiseksi. Osaamispääoman laajentamisesta

on kyse, kun on yleinen halu tehdä tutkimusta, halu selvittää rajattu ongelma tai kehitellä innostavaa ajatusta eteenpäin. Edellisten lisäksi Leonard (2001) listaa vähemmän menestyksekkään tohtoroitumisprosessin taustasyitä: vaihtoehtojen puute, opiskeluista nauttiminen, vaihtoehto työttömyydelle ja muiden odotukset, joita esiintyi myös tämän tutkimuksen naisten motiiveissa.

Mulla ei itellä ollu hirveetä intohimoo eikä varmuutta, että haluan tehdä jatko-opintoja. Mun ohjaaja alko puhumaan, et hän aikoo hakee rahaa projektiin ja tekisinkö mä siihen jatko-opintosuunnitelman ja sit mä olin vaan silleen, että noo, en mä tiedä teenkö mitään jatko-opintoja tai lisuria, mut voinhan mä hakeuksen tehdä. Mä kiertelin hirveen pitkään, että mä mitään jatko-opintoja teekään, mä en olis voinu tunnustaa, että mä tekisin väitöskirjaa. Pirjo

Tutkimukseni naisten aloitusmotiivit ja tavoitteet vahvistivat käsitystä tohtoroitumisprosessin yksilöllisyydestä. Erilaisista lähtökohdista tavoiteltiin erilaisia asioita. Leonard (2001) esittää, että mikäli tohtoriopinnot aloitetaan aikuisemmalla iällä, on tohtoroituminen mielleltävissä enemmän opiskelusi. Nuorempana satsaus voidaan nähdä enemmän tutkijanurapyrkimyksenä. Tämä ei tarkoita, etteivätkö aikuisena tohtoroituneet voisi kehittää itseään ja edetä myös akateemisella urallaan. Nuoren putkikoulutetun tohtorin uralle on tietty suunta todennäköisempi tulevaisuudessa verrattuna työelämässä toimivan aikuisen tohtorin uraan. Keskeistä on, että he saavat opinnoistaan tarvitsemaansa osaamista ja että he itse tiedostavat vahvuutensa työmarkkinoilla.

Työuralla keskeiseksi asiaksi tutkimukseni naiset mainitsivat pysyvyyden lisäksi valinnanvapauden. He halusivat kokeilla erilaisia työtehtäviä ja kasvattaa omaa osaamisperustaansa. Tulevaisuuden työssä toivottiin mahdollisuutta tutkia ja kehittää samanaikaisesti. Vapaus liittyi työtehtävän laajoihin sisällöllisiin mahdollisuuksiin ja pysyvyys työsuhteen luonteeseen. Tutkimukseni naiset edustivat ikäpolvea, joka vielä kaipaa työsuhteelta pysyvyyttä muuttuvaa työn sisältöä tasapainottamaan. Nuoremmat sukupolvet ovat tottuneempia liikkuvuuteen, joustavuuteen ja nopeisiin muutoksiin eivätkä halua sitoutua. Mahdollista on, että tutkimukseni naiset myöhemmin irtautuvat pysyvän työsuhteen ideaalista, mutta aluksi pysyvyys toisi turvaa. Riittävä turvallisuus mahdollistaisi ajoittaisen irtautumisen työsuhteesta ja itsensä vapaamman toteuttamisen yksilöllisellä urapolulla.

Tohtoroituminen tarkoitti tutkimilleni naisille pätevyitymistä ja asiantuntijuuden vahvistamista. Se ei tarkoittanut automaattisesti etenemistä tai ylennemistä työuralla. Korkealle työurahierarkiassa yleneminen ei ollut tavoitteena, tärkeää oli asiantuntijatyön sisältö ja mielekkyys. Vain kaksi naista piti mahdollisena professoriksi tai alansa huippututkijaksi päätymistä. Johtotehtäviin ei ollut välttämätöntä halua. Työssä tärkeinä pidetyt seikat vaihtelevat yksilöllisesti, niitä voivat olla Huotarin (2010) mukaan esimerkiksi mahdollisuus oppia uutta, turvallisuus, palkka tai status, joita tämänkin tutkimuksen tohtoriopiskelijanaiset mainitsivat. Heidän mukaansa työssä pitäisi erityisesti voida oppia jatkuvasti uutta ja päivittää asiantuntijuutta. Naiset eivät kertoneet

karttavansa vastuullisia tehtäviä tai ylenemistä, ne nähtiin mahdollisina, mutta ne eivät olleet erityisenä tavoitteena. Oppiminen, mielekkyys ja mahdollisuus vaikuttaa oman työn sisältöön kerrottiin tärkeiksi asiantuntijatyön piirteiksi. Työssä oppiminen ja asiantuntijuuden päivitys kuvastavat ajallista ja sisällöllistä jatkuvuutta ja ne liittyvät vahvasti tulevaisuusajatteluun. Omalla työllä ja työuralla oli jatkuvuutta. Tutkimukseni tohtoriopiskelijoilla oli oma-kohtaisesti mielekkäät tavoitteet, joita kohti arkiset ponnistelut johtaisivat, mutta myös varasuunnitelmia.

Mikäli ura yliopistolla jatkuu, niin opiskelu jatkuu koko ajan, koska eihän se lopu siihen ja sitä uutta tietoa tulvii koko ajan. Se on elämänikästä. Sais jonkunlaisen viran yliopistosta, ettei tarvis huolehtia siitä omasta rahatuksesta koko ajan. Pääsis tekemään vapaasti ja eteenpäin tutkimuksessa. Saara

Huotari (2010) korostaa Baruchiin (2003) viitaten yksisuuntaisesti nousevan urakehityksen olevan vanhentunut käsitys, urakehitys voi olla monisuuntaista. Ihmiset keskittyvät oman osaamisensa kehittämiseen eivätkä sitoudu organisaation kehittämiseen. Työntekijän ja työnantajan välillä on nähtävissä ehdollinen kiintymyssuhde, jossa korostuvat väliaikaisuus, laskelmointi ja joustavuus. Kova työ ja lahjakkuus eivät takaa nousujohteista uraa, eikä se kaikkien tavoitteena olekaan (Huotari 2010). Matalahierarkisissa asiantuntijaorganisaatioissa uranousun mahdollisuudet ovat vähäiset. Työnkuvan laajentaminen kasvattaa omaa osaamista, mikä voi myöhemmin edistää työuralla hierarkista nousua. Perinteisesti yleneminen työuralla on nähty osoituksena hyvin hoidetusta työstä. Urakehitys koetaan kannustavana asiana sekä organisaatioon sitouttavana tekijänä. (Huotari 2010.) Jatkuva urakilvoittelu toisaalta murentaa yhteisöllisyyttä organisaatioissa ja samalla ohjaa asettamaan yksilöllisiä tavoitteita, pohtimaan mielekkyyttä ja arvioimaan itsekontrollia.

Naistohtoriopiskelijat toivoivat tulevan asiantuntijatyönsä olevan joustavaa, yksin ja yhdessä tehtävää. Työn tulisi sopia tai olla sovitettavissa muun elämän kokonaisuuteen. Joillakin tieteenaloilla on yritysmaailma todennäköisempi ja erityisesti taloudellisesti houkutteleva työllistymisvaihtoehto. Hyvönen (2004, 121) esittää yritysmaailman taloudellisen houkuttelevuuden ja akateemisen uran vapauden olevan nuorten korkeasti koulutettujen arvo- maailmassa tärkeitä asioita. Kaksi tutkimukseni naisista piti yrittäjyyttä mahdollisena tulevaisuudessa, mutta se ei ollut kenelläkään selkeä tai ensisijainen tavoite. Yrittäjyys mahdollistaisi työn mielekkyyden ja vaikuttamisen työn sisältöihin ja prosesseihin, jotka naiset kokivat tärkeiksi.

Tulevaisuudessa tutkimani tohtoriopiskelijanaiset odottivat ansiotasonsa kehittyvän huomattavasti, hyvä palkka oli yksi tulevan työn keskeisin ominaisuus. Toiveena oli, ettei raha-asioista tarvitsisi nykyisessä määrin huolehtia. Työnantajien näkökulmasta tohtorin titteli ei ole peruste palkankorotukselle, mutta korkeatasoisempi osaaminen ja vaativammat tehtävät nostavat palkkaa. Tohtoreiksi valmistuneista palkka on noussut 71 %:lla ja työtehtävät muuttuneet vaativammiksi 60 %:lla. Vanhempina väitelleiden palkassa tohtoroituminen ei näy samassa suhteessa kuin nuoremmilla. (Haapakorpi 2008.)

Tohtoroituminen aiheuttaa osaltaan naistohtoriopiskelijoiden mukaan myös työllistymishaasteita. Naiset pohtivat työelämässä vallalla olevaa käsitystä tohtoreiden ylikouluttautumisesta (myös Raehalme 1996) ja todellisesta työelämästä vieraantumisen. Toisaalta tutkimukseni naiset korostivat tohtorin tittelin arkipäiväistyneen, yhä useampi hankkii yhä korkeamman koulutuksen. He pohtivat, olivatko usean vuoden opinnot vaivan arvoiset, olisiko vähemmällä opinnoilla päässyt riittävän mielekkäisiin, riittävän hyvin palkattuihin ja arvostettuihin työtehtäviin. Tohtorin titteliä tutkimukseni naiset eivät aikoneet arkisissa yhteyksissä käyttää, he puhuivat siitä jopa negatiiviseen sävyyn. Silti he kokivat nykyiset tohtoriopintonsa pääsääntöisesti mielekkäiksi ja luottivat tohtorintutkimuksen mahdollistavan mielekkään työuran. Muutama naistohtoriopiskelija olisi hakeutunut eri alalle, mikäli olisi tiennyt alansa todellisista uramahdollisuuksista tai palkkauksesta. Puhakka, Rautopuro, Tuominen ja Vuorinen-Lampila (2012, 359) muistuttavat sekä tohtoriopiskelijoiden että yhteiskunnan odottavan tohtoriopintojen nostavan työllistettävyyttä. Samalla tohtoriopintojen tavoitteiden on kritisoitu olevan lyhytnäköisesti työelämän tarpeisiin asetettuja.

Väittelyn jälkeen oli muutamilla tutkimillani naisilla selkeä visio työuran etenemisestä: julkaisuja, post doc -tutkimusta ulkomailla ja lisäpätevöitymistä. Suutarin (2003) mukaan globaali menestyminen edellyttää uusista haasteista innostumista ja mahdollisuuksiin tarttumista. Tutkimukseni naiset tiedostivat perheellisen realiteettien hidastavan, jopa estävän ulkomaille lähdön, mutta he olivat perheineen valmiita tekemään uran mahdollistavia järjestelyjä. Uralle omistautumiseen he sen sijaan eivät olleet valmiita. Urakeskeinen elämänäytyli onkin perinteisesti nähty sopivan perheettömille, kahden uran pariskunnille, tai miehille, joiden puoliset huolehtivat perheestä (Suutari 2003).

Naistohtoriopiskelijat tiedostivat ulkomailla työskentelyn tärkeyden ja siitä heitä yliopiston taholta myös muistutettiin. Naistohtoriopiskelijat kertoivat halustaan, jopa palostaan ulkomaille, mutta käytännön toteutukselle oli esteitä. Perhe piti naistohtoriopiskelijat tiukasti kotimaassa, ainakin toistaiseksi. Keskustelu akateemisesti koulutetun kansainvälistymismahdollisuuksista on tärkeää ja ajankohtaista (Hiltunen & Pasanen 2006; Siekinen 2013), erityisesti perheellisten tarpeet olisi huomioitava nykyistä paremmin. Pyhältö ja Soini (2006) esittävät kotikansainvälistymisen mahdollisuutena, mikä voisi olla erityisesti perheellisille ja sivutoimisesti opiskeleville hyvä vaihtoehto. Kehittyneen teknologian käyttö mahdollistaa tiiviin kansainvälisen verkoston muodostamisen ja yhteistyön. Tutkimukseni naistohtoriopiskelijat kokivat ikävinä ulkopuolisten vihjailut ulkomaille lähtemisen tärkeydestä ja perheellisen rajoittuneesta elämästä. Naistohtoriopiskelijat itsekin tiedostivat olevansa kotimaahan sidottuja perheettömiä kollegojaan tiukemmin. Mahdolliseksi koettiin lyhyemmät ulkomaan työpestit tai perheen ottaminen mukaan. Osa naistohtoriopiskelijoista ennakoivat joutuvansa luopumaan ulkomaisista vaativista ja kiinnostavista työtehtävistä, kun Hyvösen (2004) mukaan miehillä ei vastaavaa ilmiötä ole.

Työhön liittyviin tulevaisuuden suunnitelmiin naiset liittivät myös muut perheenjäsenet. Toiveena oli, että perheessä olisi edes yksi vakituinen työpaikka ja elämän suunnitelmallisuutta mahdollistava säännöllinen palkka. Laajassa mielessä perheestä ei arvioitu olevan haittaa myöhemmälle työuralle, ennemmin se toimi tasapainottavana voimavarana. Naiset eivät halunneet työnsä heijastuvan perheeseen ainakaan negatiivisesti. Pikemmin lasten toivottiin saavan perheestä mallin aktiiviseen ja tasapainoiseen elämään. Työuran rakentelussa huomioitiin kokonaisvaltaisesti elämänculun kaikki osa-alueet, esimerkiksi työn vaatimat ajalliset panostukset sekä perhe-elämän ja työn yhteensovittamisen mahdollisuudet. (myös Huotari 2010.) Julkusen (2004a, 168–169) mukaan tyytyväisimpiä tohtorinaisia ovat ne, joilla on muutakin elämää, kuten työtä ja perhettä.

Työllistyminen ei ollut kaikilla tutkimukseni naisilla vielä aktiivisesti mielessä, keskeneräinen tohtoroitumisprosessi ja väitöskirja vaativat päähuomion. Yliopistoon uransa keskittäneillä oli vähemmän kontakteja yliopiston ulkopuolisiin työmarkkinoihin, mikä saattoi osaltaan selittää aiheen melko rajatun pohdinnan. Haapakorpi (2008) painottaa, että nuoret tohtorit toivovatkin tohtorikoulutukseen yhteyksiä työelämään ja käytännönläheisempää otetta, jotka parantaisivat ja laajentaisivat tohtoreiden työllistymismahdollisuuksia. Vaatimattoman työkokemuksen omaavat nuoret tohtorit kohtaavat suoranaisia työllistymisongelmia. Tohtoroitumisen jälkeinen työllistyminen on heillä yleisesti kuitenkin laadullisesti onnistunutta, työ ja koulutustaso kohtaavat.

Tutkimukseni naisten mukaan tohtoriopinnot antoivat valmiuksia erilaisiin tehtäviin, väitöskirjan parissa karttui sisällöllinen asiantuntijuus sekä projektinhallintataidot ja itsekuri. Samanaikaisesti tohtoriopintoja on kritisoitu (esim. Leonard & Becker 2009, 82) lyhytkestoiseksi harjoitukseksi, joka antaa suppeat valmiudet keskittyen tutkimustyöhön. Tohtoreiden työelämävalmiuksia on pyritty tohtorikoulutuksessa parantamaan, vaikka käsitykset työelämävalmiuksien sisällöistä vaihtelevat (Soini, Pyhältö & Nummenmaa 2008, 14). Ilmeistä on, että valmistuvat tohtorit kohtaavat työllistymistahostaan riippumatta tulevaisuuden työmarkkinoiden yhä laajenevat vaatimukset, kuten monitieteisyyden ja yrittäjämäisyyden.

Mä haluaisin olla sellaisissa tehtävissä, missä mä voin hyödyntää kaikkee sitä mitä mä oon oppinu ja vaikuttaa niihin asioihin mitä mä haluaisin muuttaa. Mä haluaisin olla myös mukana tekemässä konkreettista siinä arkityön mukana kulkevaa kehittämis- ja tutkimustyötä. Suvi

Tohtoreilla on yleishyödyllisiä taitoja spesifien asiantuntijavalmiuksien lisäksi: hyvät ongelmanratkaisukyvyt, systemaattinen työskentelytapa, innovatiivisuutta ja käsitys tutkimustulosten kaupallistamismahdollisuuksista. Tohtorit osaavat yleistajuistaa tutkimustuloksensa ja hallitsevat laajoja kokonaisuuksia. (Keiski 2005.) Tohtoroitumisprosessissa kehittyy tietoisuus ajankohtaisista asioista, kyky ajatella strategisesti sekä verkostoitumis- ja vuorovaikutustaidot (Leonard 2001, 58). Tohtoriopintojen osaamistavoitteiden

tarkempi määrittely ja julkistaminen vakuuttaisivat myös ei-akateemiset tahot ja työnantajat tohtoreiden osaamisesta (Hakala 2005, 112). Jokaisella tohtorilla on yksilöllistä osaamista ja sen esittäminen työelämää kiinnostavalla tavalla on oleellista. Erilaisilla tohtoreilla on toisistaan poikkeavat osaamistaustat sekä yksilöllisiä odotuksia tulevalle työuralleen.

On kysytty, millaisia tohtoreita yliopistoista valmistuu ja tulisiko tohtoreiden koulutusta eriyttää akateemiselle tutkijanuralle tähtääville ja käytännöllisempiin asiantuntijatehtäviin suuntautuville (mm. Aittola 2010). Näyttäisi kuitenkin siltä, että yrittäjämäisen asenteen ja toimintatavat omaavat henkilöt ovat arvossaan niin perinteisillä akateemisilla toimintakentillä kuin sen ulkopuolellakin. Menestyjät ovat business-akateemikkoja (Räsänen 2005, 34), jotka ovat osallistuvia, halukkaita uuden oppimiseen ja erilaisissa kilvoitteluissa menestyviä. He ovat monitaitureita, jotka julkaisevat, opettavat, toimivat asiantuntijoina ja osallistuvat hallinnollisiin tehtäviin. Myös yhteistyö nopea-tempoiseen yritysmaailmaan on toimivaa.

Työnantajat kertovat tohtoreiden kohottavan organisaation imagoa ja statusta. Erityisesti kansainvälisissä suhteissa, yhteistyössä ja neuvotteluisa tohtoreita arvostetaan. Mikäli organisaatiossa jo toimii johto- tai ydin-asiantuntijatehtävissä tohtoreita, edistää se uusien tohtoreiden palkkaamista. Tohtorikoulutuksen arvostus liittyy organisaation tarpeeseen ja hyötyyn. Valmistuneet ja työllistyneet tohtorit itse pitävät tutkintoaan työn kannalta hyödyllisenä. Tohtorit toivovat tohtorikoulutuksessa kehitettävän edelleen työelämäyhteistyötä, soveltamistaitoja ja käytännönläheisyyttä sekä valmennusta vuorovaikutustaitojen osalta. (Haapakorpi 2008.)

Tutkimukseni naistohtoriopiskelijat olivat huolissaan työllistymisestään tulevaisuudessa. Osin pelko on aiheeton, sillä Suomessa vain 18 %:lla tutkimus- ja kehittämistehtävissä toimivista on tohtorin tai lisensiaatintutkinto (Treuthardt & Nuutinen 2012), mikä on erittäin pieni osuus. Tulevaisuudessa Suomen tieteen tilaa voidaankin kohottaa palkkaamalla riittävän osaamisen ja pätevyyden omaavat henkilöt asiantuntijatehtäviin. Työllistymispelosta päätellen yliopiston tarjoama uraohjaus on vähäistä, kuten myös yhteistyösuhteet elinkeinoelämään. Perheellisten naistohtoriopiskelijoiden oma aktiivisuuskin erilaisten työllistymismahdollisuuksien selvittämisessä saattoi olla kiireisessä elämäntilanteessa heikkoa. Koulutustaustoja vertailemalla korkeimman koulutuksen hankkineiden työttömyys on alhaisin, tohtoreilla vuonna 2009 vain 3,2 % (SVT 2012b), eli stressi työllistymisestä oli osin turha, mutta voi toimia myös kannustimena.

Eri osapuolten, tulevien tohtoreiden, yliopiston ja työelämän yhteisenä tavoitteena on asiantuntijuuden tarkoituksenmukainen kasvattaminen ja hyödyntäminen. Nykyiset rakenteet tavoitteen toteutumiseksi ovat jäykähkön perinteiset. Järvensivun (2006) mukaan työelämän muutokset ovat sekä myönteisiä että kielteisiä. Työntekijöiden vaikutusmahdollisuudet ovat parantuneet ja tehtäväkuvat ovat mielenkiintoisempia aiempiin nähden. Samaa aikaan kiire lisääntyy ja työ uuvuttaa. Työsuhteita kalvaa epävarmuus ja määräaikaisuus. Jatkuviin työelämän muutoksiin on tasapainottavana te-

kijänä liitetty elinikäinen oppiminen. Oppimisen tulevaisuuteen muistuttavat Salminen, Suoranta ja Vadén (2010, 25) liittyvän yksilön laaja-alainen ja kypsä osaaminen, joka rakentuu keskittymällä rauhallisissa ja kiireettömissä olosuhteissa.

6.4 Elämä tulevana naistohtorina

Tohtoroituminen, työllistyminen ja keskeisten elämänsisältöjen yhdistäminen olivat tutkimukseni perheellisen naistohtoriopiskelijoiden tulevaisuusajattelussa keskeisimpinä asioina. Tulevaisuudessa perhe edusti jatkuvuutta, tohtoriopinnot ja työ muutosta. Perhe tasoitti muun elämän epävarmuutta (myös Nikunen 2012). Tutkimukseni naiset hahmottivat elämänsä kokonaisuutena, eri osatekijät muokkasivat kokonaisuutta. Rubin (2002) kuvaa käsitysten tulevaisuudesta olevan joustavia, muuttuvia ja erittäin henkilökohtaisia. Käsitteet tulevaisuudesta ovat kompleksisia, arvolatautuneita ja osin myös jännitteisiä. Tutkimukseni naisten tulevaisuusajattelu kuvasti aktiivista pyrkimystä yksilöllisesti mielekkääseen nykyisyyteen ja tulevaisuuteen. Naiset järjestelivät elämäänsä ja pohtivat tulevaisuuden vaihtoehtoja. Rubin (2002) kannustaa tulevaisuuden hahmotteluun, sillä se auttaa jäsentämään monimutkaiset tulevaisuusajatukset yhä laadukkaammiksi ja kokonaisvaltaisemmiksi rakennelmiksi. Ajatukset tulevaisuudesta voivat olla ristiriitaisia, kuten esimerkiksi ajankäytön pohdinnoista tämän tutkimuksen osalta tuli esiin. Osa tulevaisuutta koskevista ajatuksista on yksilöllisiä ja henkilökohtaisia, osa yhteiskunnallisesti jaettuina. Lisäksi osa tulevaisuutta koskevista ajatuksista on tiedostettuja ja osa tiedostamattomia. (Rubin 2002, 794–797.)

Tärkein asia tulevaisuudessa on, että pystyis lutoimaan elämän siten, että sekä itse että mies olis töissä samalla paikkakunnalla, jolloin koko perhe pystyis pysyyn yhdessä. Tietenkin sen työn pitää olla vielä mielekästäkin molemmille.
Saara

Tässä tutkimuksessa naistohtoriopiskelijoiden menneet, nykyiset ja tulevat elämänsisältöjen vaiheet olivat yksilöllisten tekijöiden summa. Naisten kesken oli yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia. Yksilön elämänsisältöjen muodostuu Puhakan (1998, 26, 203) mukaan yksilöllisten tavoitteiden, kokemusten sekä elämäolosuhteiden kokonaisuuden tuloksena. Osa elämänsisältöjen puitteista ja lainalaisuuksista ovat yksilön vaikutusvallan ulottumattomissa. Buchmann (1989, 39–48) korostaa uuden lähestyvän elämäntapahtuman vaativan uudelleenorientoitumista kyseiseen tapahtumaan ja laajemminkin. Koulutuksen ja työuran suunnittelu ja laskelmointi on yhä monimutkaisempaa. Tutkimani perheelliset naistohtoriopiskelijat olivat tohtoroitumisprosessissaan eri vaiheissa ja tulevaisuudessa orientoituttiin lähimpänä olevaan suureen tapahtumaan. Uusiin tilanteisiin naiset orientoituivat yksi kerrallaan. Pidemmän aikavälin hahmotelmat olivat haasteellisia johtuen lukuisista muuttuvista te-

kijöistä. Tulevaisuutta mietittiin itselle ominaisella tavalla, toiset enemmän ja tarkemmin, toiset vähemmän ja väljemmin.

Oon aatellu, et se työ ois tutkijan työtä. Yrittää uskoa valitsemaansa, että kannattaa ehdottomasti jatkaa tutkimusta. Ku elämä vaan jatkuis rauhallisena ja ilosena ja kaikki olis terveitä ja tietty perusturvallisuus. Elämä jatkuis, tasasen rauhallista. Hirveen vähän oon ajatellu tulevaisuutta. Ei ydin oo tohtorin tutkinto, mutta varmaan perheen hyvinvointi ja että ois itellä joku kiva työpaikka.
Saija

Väitöskirjan valmistumisen jälkeen tutkimukseni naistohtoriopiskelijat kokivat vastuun itsestä ja omasta pärjäämisestä kasvavan. Tulevaisuus herätti heissä myös pelonsekaista jännitystä, vaikka he suhtautuivat pääosin realistisen positiivisesti tulevaisuuteensa. Lähitulevaisuus oli selkeä ja aikataulutettu, tosin rankka. Kaukaisempi tulevaisuus näytti epävarmalta johtuen muutosalttiista työ- ja taloustilanteesta.

Perheiden liikkuvuus töiden vuoksi on yleistynyt. Myös tutkimukseni naistohtoriopiskelijoiden perheet olivat muuttaneet, useampi perhe oli muuttanut perheen isän työn vuoksi. Vain yksi perhe oli muuttanut äidin työn vuoksi. Tutkimukseni naistohtoriopiskelijoiden perheistä usealla oli ajankohtaisena asuinpaikkakuntaan liittyvät pohdinnat. Nykyisellä asuinpaikkakunnalla oli työllistyminen epävarmaa, minkä johdosta muuttoa pidettiin mahdollisena. Sainion (2010, 62) selvityksen mukaan tohtorit työllistyvät usein yliopistopaikkakunnille ja asuvat lähellä työpaikkaansa. Tutkimukseni naisten tavoitteina olivat koulutusta vastaavan työn saaminen molemmille perheen aikuisille sekä lasten viihtyminen. Neljä naista korosti nykyisen asuinpaikkakunnan olevan pysyvä ja vain pakottava asia saisi perheen muuttamaan muualle. Asuinpaikkaa mietittäessä huomioitiin lasten näkökulma sekä sivuttiin omien ikäänntyvien vanhempien asuinpaikkakuntaa. Omat vanhemmat olivat vielä auttajia, mutta tulevaisuudessa he olisivat avuntarvitsijoita.

Nyt on vaikeempi ruveta tekemään mitään isompia ratkasuja. Kun ajattelee, että töitä on puoli toista vuotta ja sitten mä en tiedä, että jatkanko vai pitäiskö muuttaa toiseen yliopistoon tai johonkin, että kyllä se vaikuttaa. Saara

Tulevaisuudessa työ voisi tutkimukseni naisten mukaan edellyttää matkustelua asuinpaikkakunnalta vähintäänkin yliopiston sijaintipaikkakunnalle, mutta myös muualle. Lähitulevaisuudessa matkustusta ei pidetty toivottavana vaihtoehtona, koska perheen arki ja lapset tarvitsivat äitiä, mutta myöhemmässä tulevaisuudessa se olisi mahdollista. Molemmille perheen vanhemmille ei matkustusta vaativaa työtä pidetty perheen vuoksi mahdollisena.

Tutkimukseni naistohtoriopiskelijat tekivät tulevaisuuden suunnitelmasa pitkälti perheen ehdoilla. Elämänkulun kokonaisuus ja aikataulutus oli mietitty perheen näkökulmasta. Tulevan väitöksen ei arveltu muuttavan perheen arkista elämää millään tavalla. Elämänkulkua tarkasteltiin sen pysyvimpien rakenteiden, kuten perheen, kautta. Akateemisilla työurilla pysyvyys on harvinaista. Sen sijaan perhettä pidettiin tukipilarina, jonka varaan elämää

voitiin suunnitella ja rakentaa. Nikunen (2012) kuvaa median välittämää mielikuvaa akateemisista superäideistä, joilla on ”kaikki”: perhe, tutkinnot ja ura sekä kyky organisoida ja hallita aikaa. Tämän tutkimuksen valossa heillä oli mahdollisuudet ja hyödyt, mutta myös riskit ja haitat. Nikunen (2012) muistuttaakin hyötyjen ja haittojen punnitsemisen tärkeydestä, pitääkö epävarman menestyksen vuoksi uhrata muita elämän sisältöjä. Erityisesti nuorten akateemisten sukupolvien odotetaan osoitettavan kilpailukestävyytensä ja tuloksellisuutensa. Akateemisen elämän todellisuutta lähimpänä ovat ne, jotka oivaltavat rajankäynnin haurauden, eivät yksioikoisten vastausten heittäjät.

Tämän tutkimuksen naistohtoriopiskelijoiden kertomana perheen tulevaisuudessa korostui ensisijaisesti perheen yhteinen aika ja halu olla enemmän perheenä yhdessä. Perheeseen liittyviä suuria tulevaisuuden rajapyykkeitä ei mainittu. Ensimmäinen lapsi oli muuttanut aikanaan elämää ja ajattelumallia merkittävästi (myös Sevón 2009). Mahdollisten tulevien lasten saaminen ei muuttaisi naisten mukaan elämän asetelmia yhtä mullistavasti kuin esikoinen. Muutamilla oli suunnitelmissa perheenisäys, joka olisi heillä suurin perhettä koskeva muutos tulevaisuudessa. Miettisen ja Rotkirchin (2008) mukaan korkeampi koulutus aikaistaa toisen lapsen syntymän ajoittamista verrattuna matalammin koulutettuihin. Tutkimukseni naisista neljä mielti asiaa juuri lasten ikäeron kannalta. Korkeasti koulutetut näyttäisivät perustavan perheen lyhyen ajanjakson sisällä.

Lastensa tulevaisuutta haastatellut naistohtoriopiskelijat pohtivat pitkään ja moni oli aihetta aiemmin huolellisesti pohtinut. Beck-Gernheimin (2002) mukaan lapsen elämää suunnitellaan ja ohjelmoidaan vuosien päähän, mutta tutkimukseni äidit olivat maltillisia ja pohdinnoissaan lapsilähtöisiä. Omille lapsilleen tutkimukseni äidit toivoivat ensisijaisesti tasapainoista tulevaisuutta. Äidit pohtivat lastensa koulutuksellista tulevaisuutta ja korostivat lasten omaehtoisuutta ja persoonallisia vahvuuksia. Lasten toivottiin löytävän omat vahvuutensa ja tekevän tulevaisuudessa mielekkääksi kokemiaan asioita. Moni äiti pohti lapsensa kouluvalintoja, kuten lukioon menoa tai ammatillista koulutusta. Ajatukset lapsen koulutuksellisesta tulevaisuudesta jakautuivat, osa toivoi lapsiansa opiskelevansa pitkälle, osa taas toivoi lapsensa päätyvän käytännölliselle alalle.

Mä en haluais painostaa mihinkään, mutta musta tuntuu, että mulla vois olla isän suvun toive, että toivottavasti hyvin kouluttautuu ja hyviin ammatteihin. Jos sitä kapasiteettia on, niin olis hyvä jos sitä hyödyntäis. Mutta semmonen ammatti mistä tykkää. Mä yritän olla sanomatta mitään, että lukioon ja sen jälkeen jonnekin korkeemmalle, mutta täytyy nyt sitten kattoo, että näkyykö se niistä itestään. Tietosesti yritän olla puuttumatta, mutta toivon, että opiskelis hyvin ja kävis lukion. Pilvi

Meillä oli kotona remonttia ja yksi rakennusmies, hän oli niin kunnollinen mies, semmonen reipas. Me juteltiin vähän, hän jutteli lapsille ja tuli töihin ja teki työnsä loistavasti. Mä huomasin, että hän oli niin tyytyväinen siinä työssään. Mä aloin miettiä, että mitä järkee on tehdä hommia tietokoneella ja

pienellä hiirellä vaan vähän. Ehkä se työ olis mahtavaa meijän (lapselle), se vois olla tosi ihanaa oikeesti tehdä jotain. Mutta tärkeintähän on löytää heille jotain mistä he tykkäävät ja ovat hyviä. Sanna

Molemmista sitaateista kuultaa halu kannustaa lapsi mielekkäälle koulutus- ja työuralle lapsen omien taipumusten mukaisesti. Vanhemmilla oli toiveita joko oman uran suuntaisesti tai sen vastaisesti. Ihanteellisena pidettiin, että lapsi löytäisi itseään innostavan alan ja rakentaisi itselleen mielekkään työuran.

Yleisenä tavoitteena tutkimukseni naistohtoriopiskelijoilla oli tasapainoinen ja rauhallinen elämä. Työllistymisen lisäksi tulevaisuuden suunnittelussa keskeistä oli elämänkulun laadulliset tekijät. Naiset painottivat, etteivät heidän tavoitteensa liity konkreettiseen materiaan. Sen sijaan ajankäytölliset seikat olivat henkilökohtaisten tavoitteiden ja unelmien arvolistalla korkealla. Nikusen (2012) ja Ylijoen (2013) mukaan yleisesti on tiedostettua, että akateemisessa työssä haasteena ovat siihen sitoutuminen ja pitkät työpäivät. Liikkeen (2004) mukaan taas vapaa-aika on suomalaisille yhä tärkeämpää. Tutkimukseni naiset toivoivatkin enemmän kiireetöntä ja aikataulutamatonta aikaa. Kokonaisuutena tulevaisuutta tarkasteltaessa korostui toive nykytilan jatkuvuudesta tai elämän rauhoittumisesta. Lisäksi elämän laatua ja pysyvyyttä edustivat toiveet omasta kesämökistä tai omakotitalosta ja niihin liitetty mielikuvat. Myös omaa fyysistä kuntoa aiottiin kohentaa, hyvän terveyden säilyminen oli tutkimukseni naisille tärkeää.

Unelmat tällä hetkellä liittyy sellaseen, että ois kesämökki! Tai oma talo, nää nyt on aika realistisia, nää voi hyvinkin olla. Ois mukava olla kunnossa, fyysinen kunto on tosi maassa. Itestä ei oo ehtiny huolehtia eikä jaksa, on ollu niin paljon valvottuja öitä ja muita. Se on kans semmonen realistinen tavote. Päivi

Naistohtoriopiskelijoiden unelmissa siintelivät lisäksi perheen yhteiset ulkomaanmatkat, muutto perheelle sopivampaan kotiin ja post doc -vaiheen työskentely ulkomailla. Yksi naistohtoriopiskelija kertoi perhearkensa keskeltä, ettei hänellä ole tapana unelmoida, vaan hän eli arjen hetkissä ja kaikessa rauhassa.

Mun elämä muodostuu ihan semmosesta tavallisesta hyvästä arjesta. Meillä eletään jotenkin niin hetkessä, että se muodostuu sellasesta hyvästä arjesta. Pilvi

Tutkimukseni mukaan oppimisella oli tohtoriksi opiskelevien naisten elämässä keskeinen, omaan persoonallisuuteen, asiantuntijuuteen ja työhön limityvä rooli. Naistohtoriopiskelijat olivat omaksuneet syvällisesti elinikäisen oppimisen ja kehittyvän asiantuntijuuden luonteen. He arvostivat mahdollisuutta oppia uutta ja aikoivat tulevaisuudessa päivittää ja laajentaa osaamistaan. Uuden oppiminen nähtiin osana asiantuntijuutta, se oli olennainen osa mielekästä työtä ja elämää. Tulevaan opiskeluun liittyvät suunnitelmat olivat maltillisia, työn puitteissa aiottiin oppia jatkuvasti uutta sekä osallistua erilaisiin henkilöstökoulutuksiin. Viisi naista suunnitteli hankkivansa opet-

tajan pätevyyden, ja yksi aikoi laajentaa osaamistaan avoimessa yliopistossa projektihallinnan opinnoissa. Omasta asiantuntijuudesta itseohjautuvasti huolehtimisen naistohtoriopiskelijat rinnastivat työntekijän arvoon, mikä korostuisi erityisesti pätkätyömarkkinoilla. Naisten mukaan hyvät ja asiansa osaavat työntekijät palkataan ja palkitaan.

Haastatteluiden aikana erottui erilaisia tapoja lähestyä tulevaisuutta. Muuttamat naistohtoriopiskelijat puhuivat varman oloisina tulevista tapahtumista, heillä oli selkeät suunnitelmat toteutettaviksi. Toisilla oli monia vaihtoehtoisia suunnitelmia ja avoimuutta uusille mahdollisuuksille. Oman ryhmänsä muodostivat epävarmat ja epätietoiset, joiden vähäiset suunnitelmat olivat huteria. Heidän tilanteeseensa vaikuttivat vaikeat elämäntilanteet ja tulevaisuuden hahmottelun hankaluus. Yksi naistohtoriopiskelija kummasteli haastattelun lopuksi, suunnittelevatko ihmiset yleensä elämäänsä. Hän kertoi teeman olleen vaikea ja aikoikin keskustella tulevaisuus -teemasta puolisonsa kanssa. Myös toinen haastateltu kertoi tulevaisuutta koskevan teeman olleen vaativa, mutta samalla haastattelu toimi hänelle eräänlaisena prosessin aloituksena.

Ihan mukava, tulevaisuus-osio oli ainut... Et ajatteleeko ihmiset tulevaisuutta... Musta se oli tosi vaikee ja jotenkin tuli semmonen, että nyt ei niinkö osaa kyllä. Se voi olla tämä ikäkausikin että, että tilanteet kääntyy ihan yhtäkkiä ympäri. Että syksyllä ei pystynyt suunnitella, että lähtis mihinkään. Aina oli joku sairaana ja kuka vois tulla hoitamaan. Saija

Tutkimukseni naistohtoriopiskelijoiden elämänkulut muodostuivat yksilöllisiksi, vaikka osa-alueet ovat pitkälti samat. Kokonaistilanteet olivat vaihtelevia ja niitä hahmoteltiin eri tilanteissa eri näkökulmista. Lähitulevaisuudessa tapahtuva suuri asia väritti koko tulevaisuuden hahmottamista. Asian selkeydyttyä ja arkipäiväistyttyä hahmoteltiin elämänkulun tulevaisuutta jälleen uudesta näkökulmasta. Naiset hahmottivat elämänkulun tulevia tapahtumia nykyisestä positioista, mutta lopullisia ratkaisuja ei tehty ennen kuin tilanteet selkiytyivät. Esimerkiksi väitöksen kynnyksellä olleet keskittyivät väitöstilaisuuteen ja samalla ajoittain pohtivat tulevaa työtilannettaan ja mahdollista perheenisäystä. Suurimman huomion vei väitös, ja kaikki muu oli sumuisempana taustalla. Väitöksen jälkeen aiottiin askaroida tarkemmin olemassa olevien tulevaisuuden hahmotelmien parissa, suunnitella ja yhdistellä erilaisia osa-alueita mielekkääksi kokonaisuudeksi. Toisessa tapauksessa perhevaapaalla ollut keskittyi ensin perheeseen, aikoi sittemmin jatkaa väitöskirjaansa ja suunnitteli väitöksen jälkeen hakeutuvansa koulutusta vastaaviin työtehtäviin.

Tohtoroitumisprojekti muuttaa monella tapaa yksilöä (Barnacle & Mewburn 2010). Oma identiteetti luodaan osin uudelleen, myös ammatillinen identiteetti muuttuu eri kontekstien ja vuorovaikutusverkostojen myötä. Baker ja Lattuca (2010) muistuttavat, etteivät tohtoriopinnot anna suorita ohjeita tai opastusta tulevan tohtorin paikan etsintään ja realiteettien kohtaamiseen. Yleensä tohtoriopiskelijat kiinnittävät vähän huomiota asiantuntijuutensa ke-

hitysprosessiin tohtoriopintojen aikana. Tohtoroitumisprosessin kokonaisvaltainen hahmottaminen on koettu haasteelliseksi. Tohtoriopintojen aikana erilaisissa sosiaalisissa konteksteissa omaksutaan, mitkä roolit ovat tulevalle tohtorille tavoiteltavia ja mitkä vältettäviä. Leonardin (2001, 5) sekä Hiltusen ja Pasasen (2006) mukaan naiset hyötyisivät tohtoriopinnoissaan yleisen opintojen ohjauksen lisäksi erityisemmästä ohjauksesta tai mentoroinnista. Perheelliset naiset tarvitsevat monipuolista tietoa kokonaisvaltaiseen tohtorin urakehitykseen. Erityisesti erilaiset käytännölliset seikat, kuten perheellisen kansainvälistyminen, vaativat yksilöllisiä ratkaisuja. Tieto toisten tekemistä valinnoista ja valintaprosesseista laajentaa omakohtaista yksilöllistä tulevaisuusperspektiiviä. Tulkintani mukaan pisimmällä tohtoriopinnoissaan olleet tutkimukseni naiset arvioivat kattavimmin tohtoroitumisprosessiaan ja henkilökohtaista kehitystään.

Vaikka tekisikin oikeita valintoja, hankkisi koulutusta ja asiantuntijuutta ja omaksuisi joustavan asenteen, ei elämänsäkuulu välttämättä etene toivotusti. Korkea koulutus ei takaa menestystä, joskus päinvastoin tarjoaa työttömyyttä ja ulkopuolisuutta. (Ehrenreich 2006.) Tohtoriopiskelijan identiteettiin heijastuu tieteellisen asiantuntijuuden omaksuminen (Kogan 2000). Tohtoroitumisprosessin ei enää nykyisin tarvitse olla yksinäistä puurtamista, vaan yhteisöllisesti tarjottava tuki on tärkeää. Tohtoriopintojen yleistyessä yhä useampi on samankaltaisessa tilanteessa. (Leonard 2001, 50–52.) Tohtorikoulutuksessa hankitaan asiantuntijuutta ja valmistumisen jälkeen avautuvat tuoreelle tohtorille uudet haasteet. Tämän tutkimuksen mukaan tohtoriopinnot vaikuttivat pääsääntöisesti myönteisesti naisen elämänsäkuuluun, mikäli hän onnistui yhdistämään dynaamisesti ja kokonaisvaltaisesti keskeiset roolinsa.

6.5 Uusiutuvat haasteet

Tohtoroituminen ei ollut tutkimilleni naistohtoriopiskelijoille lopullinen tavoite ja kehityksen päätepiste, vaan se tarkoitti monen uuden mahdollisuuden avaavan asiantuntijapätevyyden saavuttamista. Tohtoroitumisen odotettiin muuttavan omaa asemaa ja tarkastelunäkökulmaa. Tohtoriopintojen aikana karttuneet monipuoliset kokemukset ja osaaminen heijastuvat väistämättä hermeneuttiseen, kokonaisvaltaiseen tapaan ymmärtää itseä ja maailmaa. Muutos voi näennäisesti sijoittua koulutuksen tai työn osa-alueille, mutta todellisuudessa se kattaa koko ajatusmaailman. Yksittäiseltä vaikuttava muutos liikauttaa kokonaisuutta ja osaltaan vaatii uutta tulkintaa. Bell'n (1997) mukaan tulevaisuusajattelun ja futurologian tarkastelemilla kysymyksillä on yhtymäkohtia ikivanhoihin pohdintoihin hyvästä elämästä, arvoista ja normeista. On olemassa erilaisia tulevaisuuksia: mahdollisia, todennäköisiä ja toivottavia. Valinnoilla, päätöksenteolla ja toiminnalla on aina seurauksia tulevaisuudessa. Tulevaisuuden tutkimuksen tehtävä on mahdollisten ja todennäköisten tulevaisuuksien tutkiminen, menneisyyden tulkinta ja orien-

taatio nykyisyyteen sekä tiedon ja arvojen yhdistäminen. Tulevaisuustutkimuksen yhtenä tehtävänä on vahvistaa käsitystä, ettei tulevaisuus ole ennalta määrätty, vaan siihen voidaan aktiivisesti vaikuttaa (Malaska 1993).

Tutkimukseni mukaan perheellisen naistohtorin tulevaisuus sisälsi uusiutuvia haasteita. Naiset ennakoivat perheen ja tohtoriopintojen arkikiireiden osittain helpottuvan tohtoroitumisen myötä, koettua kiirettä ei tohtoroituminen kuitenkaan poistaisi. Ajankäyttö on yksi yleinen perheellisten työssäkäyvien huoli (Kiiänmaa 2012; Oinas 2010; Tammelin 2009). Osa haasteista vaati tutkittujen naistohtoriopiskelijoiden mukaan sopeutumista ja parhaan mahdollisen valintaa. Valintatilanteissa tarvittava päättäväisyys heijastuu tulevaisuuteen. Päättämättömyys, epäselvyys ja valinnanvaikeus ilmenevät Heideggerin (2000, 405, 485) mukaan arjessa kiireenä ja paineena. Heikko nykyisyyden hallinta ilmenee oman ajankäytön hajaantumisenä. Päättämättömyydessä ei ole aikaa eikä tekemisellä suuntaa, mitä taas päättäväisellä on. (Heidegger 2000, 405, 485.) Tutkimieni naisten mukaan keskeistä ajankäytössä oli oma ja perheen hyvinvointi, pyrkimys kiireettömyyteen ja tasapainoisuuteen. Samalla haasteelliseksi ennakoitua työllistymisen alkuvaiheiden arvioitiin vaativan ajallista panostusta. Tulevaisuudessa he eivät kuitenkaan olleet valmiita uhraamaan työlle nykyistä enempää aikaa. Jacobs ja Winslow (2010) sekä Ylijoki (2013) korostavat akateemisen työn vaatimusten olevan kovat, työ vaatii sitoutumista eikä työtunteja rajoiteta. Työajan lyhentämistä pidetään akateemisessa kontekstissa riskejä sisältävänä tekona. Myös tutkimukseni naistohtoriopiskelijoiden mukaan ajankäyttöä haastoivat omat toiveet ja työelämän vaatimukset. He pitivät mahdollisena, että perheen aika joustaa äidin työuran alkuvaiheessa. Tulevaisuuden ajankäyttö osoittautui puheissa ja suunnitelmissa ristiriitaiseksi aiheeksi ja uusiutuvaksi haasteeksi.

Liikaa aikaa menee asioihin, mitä ei haluais välttämättä tehdä. Apurahahakemusten kirjottamiseen menee kauheesti aikaa tai kirjallisuuden haalimiseen ja se pitää ehtiä lukeakin vielä ja sisäistääkin. Kyllä mä varmaan ite aiheutan sitä huonoa omaatuntoa, että riittämättömyyden tunteita tulee töissä, kun ei ehdi eikä aina pysty tekeen sitä pitkää päivää. Jonkun verran omat harrastukset, niihin vois enemmän käyttää aikaa, siis omaan kuntoiluun, mut nyt ei kerta kaikkiaan oo sitä aikaa. Kun sitä aikaa pitää olla muillekin. Saara

Vaikka tulevaisuudesta ei voida varmuudella tietää, voidaan sitä yrittää hahmotella eri näkökulmista. Tulevaisuus sisältää aina epävarmuustekijöitä. Erilaiset mahdolliset tulevaisuudet ovat sidoksissa lukuisiin eri tekijöihin. Tutkimukseni naistohtoriopiskelijoiden työllistyminen oli henkilökohtaista tulevaisuutta vahvasti määrittävä asia. Saarinen (2003, 124, 164) muistuttaa, että naistohtoreiden työtilanne on epävarma ja kilpailu pätkätöistäkin on kovaa, minkä vuoksi elämäkulun laajempi suunnittelu hankaloituu ja sisältää useita epävarmuustekijöitä. Tohtoriopinnot kokonaisuudessaan sisältävät jatkuvaa epävarmuutta, sen sietämistä ja sen kanssa elämistä. Tutkimukseni naisten mukaan tutkimusprosessin eri vaiheissa sai ja joutui kohtaamaan yhä uusia valintatilanteita, eikä väitöskirjan tekijällä aina ollut näköpiirissään oi-

keaa suuntaa. Ehkä yksi tohtoriopintojen suurimmista hyödyistä on kyky sie-
tää epävarmuutta ja taito organisoida moniulotteisia projekteja.

*On korostunu huoli tulevaisuudesta ja rahatuksen katkonaisuus, mitkä on ihan
tosiasioita ja siihen on saanu koko tän väitöskirjan ajan tottua. Jotenkin mä en
enää jaksaa ite kantaa niin hirveen suurta huolta, kun se on aina jotenkin järjes-
tynyt. On lapsenusko edelleenkin, että kyllä se jotenkin järjestyy jatkossakin. Ei
se stressaa enää niin paljon. Saara*

Tulevaisuuden hahmottelussa, muotoutumisessa ja toteutumisessa tutkima-
ni tohtoriksi opiskelevat naiset korostivat itseohjautuvuutta ja itse koettua
merkityksellisyttä. Erilaisia vaihtoehtoja oli punnittava ja konkreettisesti
tehtävä asioita. Toisaalta oli jätettävä joustovaraa muutoksille ja laadittava
vaihtoehtoisia suunnitelmia. Naistohtoriopiskelijat eivät pitäneet muutoksia
epäonnistumisina, vaan herkkyytenä ja realistisena suhtautumisena omiin
mahdollisuuksiin. Aikuisuuteen liitetty vakaus tulevaisuuden tavoitteista on
(Rubinin 2002) havaintojen perusteella horjunut. Olosuhteet ovat jatkuvassa
muutoksessa, elämän kiintopisteet vaihtelevat ja ihmisten yksilölliset prio-
riteetit muuttuvat. Epävarmuus ja ennakoimattomuus vaativat uudenlaista
suhtautumista ja tulevaisuuden hahmottamisen tapaa. Käsitys tulevaisuudes-
ta tai mahdollisista tulevaisuuksista sekä ymmärrys menneisyydestä sekä sen
yhteydestä nykyisyyteen ja tulevaisuuteen auttavat nykyhetken valintatilan-
teissa. Aikajänteen ja valintojen tietoisuuden asteet vaihtelevat. (Rubin 2002,
792–793.)

Yleisessä koulutuspoliittisessa keskustelussa korostuu kansainvälinen
liikkuvuus ja kansainvälisten kontaktien arvostus, mitä pidetään kehityksen
suuntana kaikilla yhteiskunnallisilla sektoreilla, myös koulutuksessa ja tutki-
muksessa (OPM 2009). Tutkimukseni tohtoriopiskelijanaiset tiedostivat kan-
sainvälisyyden tärkeyden ja olivat siitä kiinnostuneita, mutta perheellisyys
asetti heille rajoitteita ja hidasteita (myös Siekkinen 2013). Toisaalta on mah-
dollista, etteivät naiset olleet syystä tai toisesta täysin perehtyneet erilaisiin
kansainvälistymismahdollisuuksiin. Korkeasti koulutettujen liikkuvuus kan-
sallisesti ja kansainvälisesti on edelleen vähäistä ja Suomessa koulutuspoliitti-
sesti heikkoudeksikin tunnustettu (OPM 2009), mutta erityisen myönteistä on
perheellisten liikkuvuuden esteiden tunnistaminen (Treuthardt & Nuutinen
2012; Siekkinen 2013). Koska tulevaisuudessa tohtorit työskentelevät entistä
useammin elinkeinoelämässä ja opintoja tehdään eri tavoin, myös työn ohes-
sa, on kansainvälistyminen asetettu koulutuspoliittisesti eri tahojen yhteiseksi
tavoitteeksi (OPM 2009). Tulevaisuudessa mahdollisuudet tehdä kansainvä-
listä yhteistyötä ja liiketoimintaa kasvavat (Leonard 2001; Treuthardt & Nuu-
tinen 2012). Erilaiset kotikansainvälistymisen mahdollistavat ratkaisut sekä
virtuaaliliikkuvuus ja lyhyemmät vierailut ovat aikuisille tohtoriopiskelijoille
oivia mahdollisuuksia kansainvälistyä. Toisaalta kansainvälisyyspyrkimys-
ten motiivina on usein varsinaisen kansainvälistymisen sijaan henkilökohtais-
ten työllistymismahdollisuuksien parantaminen kotimaassa (Musselin 2004).
Myös kansainvälisyyden mittareita voisi päivittää, ovathan erilaiset verkko-

pohjaiset yhteistyömahdollisuudet ekologinen ja ajankäytöllisestikin tehokas mahdollisuus perinteisten tapojen lisäksi.

Varovasti toivon, että saisin jonkun projektin väitöskirjatutkimuksen jälkeen ja jos mahdollista niin yhdistäis siihen lyhyen patkan ulkomailla. Korkeintaan kolme kuukautta, kävis opettelemassa tietyn asian ja tulis pois. En mä pidemmäks aikaa ilman perhettä halua lähteä. Välillä heitetään huulta, että lähetään kaikki yhdessä johonkin lämpöeseen maahan. Mutta en usko, että ihan oikeesti koskaan toteutuu. Saara

Kun haluaa perhettä ja lapsia, ja uran ja kunnianhimon, niin saattaa tulla kommentteja, että onkohan tää nyt uran kannalta järkevää. Kun nykyään suosittelaa, että väitöskirjan jälkeen pitäis lähteä ulkomaille, koska siellä on parhaat tutkimusyksiköt, niin sais sen viimesen ponnistuksen sinne huipulle. Mutta mulla ei oo tässä vaiheessa mitään mahdollisuutta ollenkaan. Että jossain vaiheessa vaan on erilaisessa suosiossa kun saa vaan tehdä uraa, ja sitten kun on se perhe niin se voidaan ulkopuolelta nähdä jonkinlaisena taakkana. Mutta mun mielestä se on mahdollista, että voi aivan hyvin kyllä saada molemmatkin, että kunhan mä vaan teen töitä. Pilvi

Tohtorin tutkinto oli tutkimukseni naisille tavoite, jonka saavuttamiseksi he tekivät töitä. Saavutettu tutkinto ei heidän mukaansa kuitenkaan mahdollista pysähtymistä, päinvastoin. Tulevat tohtorit tiedostivat kilpailun huipulla kiristyvän. Huippututkimusta tehdäkseen tulee olla tuottelias, verkostoitua ja esittää tutkimuksensa eri konteksteissa kiinnostavalla tavalla. Osaamisen, tutkintojen ja verkostojen on oltava ajantasaisia. Kansikas (2007) korostaa-kin yrittäjämäisen toimintatavan olevan avainasemassa uusiutuvia haasteita kohdattaessa. Yksilö- ja yritystasolla tarvitaan innovatiivisuutta ja rohkeutta riskinottoon, tulee toimia yritteliäästi ja aloitteellisesti. Nämä ovat tärkeitä taitoja ja ominaisuuksia, joihin voi tohtoriopintojen aikana pätevyitä. Läm- sä & Hautala (2005, 35) painottavat, että innovatiivisuus olisi voimallisem- min huomioitava tohtorikoulutuksessa. Innovatiivisuus voidaan nähdä tohtoriksi opiskelevan olevana sekä opittavana ominaisuutena (Pyhältö & Soini 2008, 139). Innovatiivinen ilmapiiri ja uusiin ratkaisuihin pyrkiminen eri ta- soilla ruokkisi yhä uutta innovatiivisuutta ja menestystä. Tutkimuksessani en nostanut yrittäjämäistä toimintaa omaksi teemäkseen eikä siitä suoranaisesti puhuttukaan. Yrittäjämäisyys oli vuonna 2009, kun aineistoani hankin, yli- opiston ja tohtoriopiskelijoiden arjesta melko irrallinen asia. Sittemmin yli- opistoihin on juurtunut vahvempi yrityskulttuuri ja esimerkiksi projektira- hoitusten myötä akateeminenkin henkilöstö on yrittäjämäisessä kulttuurissa osallisena.

Vaikka yrittäjämäinen toiminta ei tutkimukseni aiheena ollutkaan, voi viit- teitä yrittäjämäisestä toiminnasta ja ajattelutavasta aineistostani löytää. Per- heelliset naistohtoriopiskelijat toimivat yrittäjämäisesti: organisoivat, hank- kivat rahoitusta, verkostoituivat ja hoitivat lukuisia asioita samanaikaisesti. Heillä oli mielessään suurempi visio, tavoite jonka tahtoivat tehokkaasti, laadukkaasti ja eettisesti kestäväällä tavalla saavuttaa. Suuri tavoite, tohtorin

tutkinto ja asiantuntijuus saavutettiin lukuisten pienempien osatavoitteiden kautta. Visio oli selkeä, strategiaa päivitettiin olosuhteiden, erityisesti perheen ehdoilla. Myös Hakala (2005) pohtii millaisessa ympäristössä tohtoriksi valmistutaan ja millaisiin konteksteihin tohtoroitumisen jälkeen siirrytään. Hakalankin mukaan on syytä pohtia tohtoreiden osaamisen alueita ja millaiset osaamisvaatimukset erilaisia ja eri alojen tohtoreita odottavat. Toimivatko tohtorit perinteisissä akateemisissa konteksteissa vai markkinavetoisissa bisnestehtävissä tai kenties luovasti näitä yhdistellen? Tohtoriopiskelijalla on valittavanaan laaja kirjo erilaisia urapolkuja, joihin hänen olisi hyvä sekä itsenäisesti että ohjatusti tutustua. Tutkimukseni mukaan uratarkastelu hyödyttää varhaisessa vaiheessa, onhan uran rakentaminen useiden valintojen pitkälinen prosessi.

Tutkimukseni nais-tohtoriopiskelijat kertoivat kartuttaneensa monipuolisesti tietojaan ja taitojaan väitöskirjaprojektin aikana. He tiedostivat, ettei tohtorin titteli takaisi mitään. Heidän mukaansa tohtoriopintojen aikana jalostui asiantuntijuuden lisäksi joustavuus ja luovuus. Billett (2001) muistuttaa aiheellisesti, ettei asiantuntija pärjää kaavamaisella ajattelulla nykytyöelämässä; kukaan ei anna selkeitä ohjeita, valmista ratkaisua ei ole, suoritusta ei mitata yksinkertaisilla mittareilla eivätkä virheet ole tabu.

Kun on jo väittelemässä, niin se realisoituu, että mitäs nyt, mitäs mä nyt rupeen tekee. Varmaan pitäis aloittaa joku uus hanke tai joku semmoinen käynnistää itelleen, että vähän niinku ylioppilaskirjotusten jälkeen, kun kaikki tähtää vaan siihen, niin mitäs sitten. Päivi

Nykyiset mahdollisuudet tulevaisuutta koskien ovat todellisia. Tulevaisuuden muotoutumiseen voidaan vaikuttaa, mutta se voi muotoutua ilman erityistä tarkoitusta. Oppimiskyvystä ja innovaatiosta vain pieni osuus on käytössä, rutiineja toistetaan kyseenalaistamatta ja muutosmahdollisuudet ohitetaan. Ihmiset voivat erehtyä kahdella tavalla: uskotaan asioiden olevan mahdollisia, vaikka ne todellisuudessa ovat mahdottomia, tai uskotaan asioiden olevan mahdottomia, vaikka ne todellisuudessa ovatkin mahdollisia. Molemmilla voi olla traagisia seurauksia. Kun tavoittelemme mahdotonta ja epäonnistumme, yleensä opimme kokemuksestamme ja muutamme toimintaamme. Jos taas emme edes yritä kuvitellessamme jonkin olevan mahdotonta, eivät väärät uskomukset tule testatuiksi, vaan jäävät itseä rajoittaviksi ja oppimista estäviksi. (Bell 1997, 75–80.) Onkin syytä pohtia nykyisyydessä, arjessa tehtyjen arviointien oikeellisuutta; ovatko tulkinnat eheitä (Heidegger 2000, 290–291).

Tohtoriopintojen ja väitöskirjan valmistumisen jälkeen perheelliset nais-tohtoriopiskelijat ajattelivat elämänsä jatkuvan pääosin samanlaisena. Perhe-elämään eivät äidin tohtoriopinnot ennenkaan heijastuneet eikä näin ollen tohtoroituminen tulisi kodin arjessa merkittävästi näkymään. Työhön liittyviä muutoksia ennakoitiin, mutta ei suuria. Ajankäytöllisesti ei suuria muutoksia ajateltu pitkällä tähtäimellä tulevan, ainakaan työntekoon kohdennettua aikaa ei oltu lisäämässä, päinvastoin. Perheen parissa aikaa sen

sijaan haluttaisiin viettää aiempaa enemmän, vaikka perhe ei paitsiossa ollut ennenkään. Samalla naiset tiedostivat tohtoreihin kohdistuvien odotusten kasvavan. Tulkitsen kokonaisvaltaisen ajattelumallin siten, ettei tohtorin titteli eikä työ ole naisten elämänkulun keskeinen määrittäjä. Arkinen elämä halutaan säilyttää tasapainoisena, jossa kaikille tärkeille asioille on aikaa. Elämän projektimaisuus ylsi lähes kaikille elämän osa-alueille, opintoihin, työhön ja taloudelliseen tilanteeseen, mutta ei perheeseen. Tulevien tohtoreiden osalta suurimmat haasteet ja muutokset liittyvät työelämään, ajankäyttöön ja kokonaisuuden hallintaan.

Yhteiskunnassa havaittava yksilöitymiskehitys heijastuu perheisiin, sen jäsenten arkeen ja valintoihin monella tapaa. Myös naistohtoriopiskelijat ja heidän perheensä olivat yksilöllisiä, ja perheet koostuivat yksilöistä. Perinteisesti tutkimus ja keskustelu keskittyvät naisen vaikeuksiin yhdistää työ ja perhe. On huomattava yhteiskunnallisen kehityksen heijastuvan myös miehen aseman muutokseen. Arkisen elämän yksilöllinen organisointi koskee myös akateemisia ja muita miehiä. Myös miesten tarpeet perheen ja työn yhdistämisestä tulisi huomioida (Cooke 2011). Isien jääminen perhevapaille on edelleen vähäistä, vaikka kehitystä on tapahtunut. Tasa-arvokehitystä kuvaa perinteisten sukupuolittuneiden roolimallien purkautuminen. (Kiiänmaa 2012.) Akateemiset isät haluavat olla aktiivisesti läsnä perhearjessa (Reddick, Rochlen, Grasso, Reilly & Spikes 2012), samasta läsnäolon tärkeydestä puhuivat tutkimukseni äidit. Myös miehet neuvottelevat rooliensa yhdistämisestä, tasapainoilevat tutkimus- ja muun työn sekä perheen kesken ja pohtivat selviytymiskeinoja. Perheelliset akateemiset miehet yrittävät hallita vaatimuksia neuvottelemalla, asioiden lokeroinnilla, ajankäytön hallinnalla ja lähipiirin kanssa keskustelemalla (Reddick ym. 2012), kuten myös tutkimukseni naistohtoriopiskelijat tekivät. Akateemisen tutkimustyön ja perheen yhdistäminen on naiselle haasteellisempaa (Moen & Sweet 2004), erityisesti kun molemmat ovat intensiivisessä vaiheessa. Perheen ja akateemisen työskentelyn epäonnistunut yhdistäminen on keskeinen syy yliopiston jättämiselle (Armenti 2004). Niin naiset kuin miehetkin kokevat haasteellisena ja antoisana perheen ja tutkimustyön yhdistämisen (Reddick ym. 2012). Tässä tutkimuksessa tarkastelin haasteita naisen näkökulmasta, johon naiset omaehtoisesti ja luontevasti liittivät perhenäköikulman. Miehen aseman naistohtoriopiskelijat määrittivät pääasiallisesti isyyden ja miehen työn sekä sen tärkeyden kautta. Mahdollista on, että yksilöitymiskehitys näyttäytyy tulevaisuudessa laajempaan valintojen kirjona perheiden arjessa. Yksilöllisyyden konkretisoituminen edelleen voisi tuoda uusia joustavia ratkaisuja sekä uusia haasteita niin yhteiskunnan kuin yksilöidenkin näkökulmasta. Elämänkulun jatkuvuuden tarkastelussa näkökulmien vaihdokset yleisen ja yksityisemmän välillä mahdollistavat dialogin synnyn ja syvenemisen.

7 NAISTOHTORIOPISKELIJOIDEN TYYPILLISET ELÄMÄNKULULLISET TARINAT

Tutkimukseni kertomuksellinen aineisto, 12 perheellisen naistohtoriopiskelijan teemoitettua elämäntulullista haastattelua, oli mielekäs analysoida sisällöllisten teemojen ja ajallisuuden mukaisesti (luvut 4, 5 ja 6). Yksilöllisen elämäntulun hermeneuttisen ymmärryksen tavoittelu jatkui analyysin syventämisellä, osien ja kokonaisuuden keskustelulla. Eri teemojen, kerrotun sisällön ja yksilöiden välillä hahmottui eroavaisuuksia, yhdenmukaisuuksia ja tyypillisyyksiä. Naistohtoriopiskelijoista muodostui tyyppisiä, joiden elämäntulullisessa kerronnassa oli sisällöllisesti samankaltaisuutta. Tyyppien muodostuksen perustana olivat naisten elämäntululliset kertomukset teemoittain ja kokonaisvaltaisesti tarkasteltuna. Teemoittainen sisällönanalyysi mahdollisti ja loi perustan tyyppien ja tyyppitarinoiden muodostukseen. Tyypittelyssä yhdistän teemoittaisen ja elämäntulullisen tarkastelun analyysinäkökulmat ja muodostan naistohtoriopiskelijatyypeille elämäntululliset tyyppitarinat. Narratiivisuuden hengessä luomissani elämäntulullisissa tyyppitarinoissa korostuvat tyypeille ominaiset seikat. Tyypit ja tyyppitarinat eivät kuvaa yksittäisiä tutkimukseni henkilöitä, ne ovat tulkintojani ja koostetaan naistohtoriopiskelijoiden kertomasta. Aineiston tarkasteluhorisontti muuttui analyysin eri vaiheissa, mikä osoittaa refleksiivisyyttä. Eri näkökulmista ilmiön tarkastelu syventää ymmärrystä (Patton 2002, 560). Aineiston analyysi tiheni tyypittelyssä, mikä mahdollisti syvemmän tulkinnan ja ymmärryksen.

Perheellisten alle 40-vuotiaiden naistohtoriopiskelijoiden muodostamat tyypit ovat: *Projektinjohtaja*: vakaa ja vuorotteleva elämäntulku, *Selviytyjä*: vaihtelevan joustava elämäntulku sekä *Etsijä*: kriisiytynyt ja epävarma elämäntulku. Seuraavissa alaluvuissa (7.1–7.3) esittelen kunkin naistohtoriopiskelijatyypin elämäntulullisen tyyppitarinan ja viimeisessä alaluvussa (7.4) kokoan tyypit ja tyyppitarinat yhteenvetoon, jossa vertailen, tulkitsen ja analysoin niitä. Tyypit ja tyyppitarinat eivät ole tutkimuksen tavoite, vaan välietappi lopullisiin tuloksiin ja ymmärrykseen pyrkiessäni.

Kuvioissa 5–7 esitän kunkin tyypin elämäntulun rakentumista tyyppitarinoiden vaiheiden mukaisesti. Kuvaan käyrinä perheellisen naistohtoriopiskelijan elämäntulun keskeisiä osa-alueita perhettä, opintoja ja työtä (vrt. kuvio 1). Käyrät kuvaavat eri tyyppien elämäntulun eri ajallisissa vaiheissa annettu-

ja merkityksiä eri osa-alueiden osalta. Elämäntutkimusten osa-alueiden valinta perustuu tutkimustehtävään ja naistohtoriopiskelijoiden kertomaan. Tärkeyttä kerronnassa kuvastivat merkitykselliselle aihepiirille annettu asema omassa elämäntutkimuksessa ja sen jatkuvuudessa sekä ajankäytölliset valinnat.

7.1 Projektinjohtajan vakaa ja vuorotteleva elämäntutkimus

Projektinjohtaja-tyyppiin kuului neljä naistohtoriopiskelijää, yksi luonnontieteelliseltä ja kolme ihmistieteelliseltä tieteenalalta. Projektinjohtaja teki loppusuoralla olleita tohtoriopintojaan palkkatyöksi. Projektinjohtajien keski-ikä oli tyypeistä vanhin, 34 vuotta. Projektinjohtajan perheessä oli yksi lapsi ja toinen harkinnassa. Työskentelytavaltaan Projektinjohtaja oli innostuva ja sitoutuva tekijä. Hän teki aloittamansa asiat loppuun, vähemmän kiinnostavat nopeasti ja kiinnostavat syventyen. Projektinjohtaja kuvasi itseään kärsimättömäksi, tehokkaaksi ja positiiviseksi.

Menneisyys – alkuhaasteista akateemiseen sitoutumiseen

Projektinjohtaja *lapsuuden perhe* oli tavallinen ja kodin ilmapiiri keskusteleva. Kotona kannustettiin hankkimaan itseä kiinnostava koulutus ja työ. Projektinjohtaja viihtyi koulussa, hän oli hiljainen keskitason oppilas, jolle koulukaverit olivat tärkeitä. Opiskelualan valinnasta keskusteltiin yhteisesti kotona, mutta päätöksen hän teki itsenäisesti. Vanhemmat olivat kiinnostuneita ja tukivat Projektinjohtajan valintoja. *Yliopisto-opiskelu* ja opiskeltava ala vahvistuivat Projektinjohtajalle huolellisen pohdinnan tuloksena lukion lopussa tai saman alan ammattikorkeakouluopintojen jälkeen. Alku oli haastava, Projektinjohtaja ei päässyt yliopistoon ensiyrittämällä ja myöhemmin pääaine vaihtui. Projektinjohtaja etsi aktiivisesti mielenkiintonsa kohdetta. Hän ei tyytynyt melko sopivaan, vaan etsi erinomaisesti sopivaa alaa. Opiskelupaikan ja -alan varmistuttua hän menestyi, sitoutui ja eteni tehokkaasti. Pro gradu -vaiheessa Projektinjohtaja kiinnostui tohtoriopinnoista. *Palkallisten tohtoriopintojen* aluksi hänen tavoitteenaan oli väitöskirja, myöhemmin ammatillisen osaamisen kasvattaminen ja pätevytyminen. Väitöskirjatyö oli mielekästä, aihe innosti ja tekotapa oli itselle sopiva. Tohtoriopintojen eri vaiheissa hänellä oli omat haasteensa, mutta hän haki ja sai niihin ohjausta ja selvisi eteenpäin. Ohjaajan kannustus ja vertaistuki siivittivät opintoja. Tohtoriopinnot tuottivat onnistumisia ja oivalluksia, myös menestys oli hyvää. Opintojen edetessä luottamus omiin kykyihin vahvistui ja tavoitteet kohosivat. Opintojen ohella Projektinjohtaja hankki työkokemusta oman alan työtehtävissä yliopiston ulkopuolelta. *Perheen* Projektinjohtaja perusti harkitusti tohtoriopintojen aikana. Perheen ensimmäinen ja toistaiseksi ainoa lapsen syntymän ja tohtoriopinnot Projektinjohtaja limitti toisiinsa sopien. Perheellistymisen jälkeen Projektinjohtaja vähensi työntekoa määrällisesti ja keskittyi väitöskirjansa edistämiseen.

Mulla oli hirvee ahdistus väikkäristä, en saa sitä valmiiks. Ja sitten mä päätin, että lapsi ja perhe on tärkeempi ku väitöskirja. Sitten tulin raskaaks, se sysäs ja sain käsikirjotuksen valmiiks. Sitte mä päätin, että ennen äitiyslomaa jätän sen esitarkastukseen. Mä karsin kaikki muut projektit ja keskityin väitöskirjaan. Mä sain sen käsikirjotuksen valmiiks. Päivi

Nykyisyys – tutkimustyö ja muut hallitusti vuorottelevat projektit

Projektinjohtajan *arki* muodostui työnä tehtävistä tohtoriopinnoista, perheestä ja vapaa-ajasta. Hän lokeroi eri tekijöille erilliset aikaresurssit. Arki oli tasapainoista ja tiivistä, mutta ei tarjonnut taukoja. Mielekkäitä ja palkallisia tohtoriopintoja hän teki tehokkaasti työajalla. Palkallisuuden johdosta Projektinjohtaja mielsi itsensä tutkijaksi, ei opiskelijaksi. Työnä tehtävät tohtoriopinnot pitivät myös ajankäytön järkevänä. Projektinjohtajan mukaan asemaan yhteisössä vaikuttivat osaaminen ja persoona, ei ikä tai sukupuoli. Hänen tukijoinaan toimivat työyhteisö ja kollegat, myös itseohjautuvuus oli vahvaa. *Kotona* tohtoriopintoja ei varsinaisesti tuettu, Projektinjohtaja halusi pitää tohtoriopinnot poissa kotoa, omana asiana. *Äitiys* oli Projektinjohtajan tärkein rooli. Projektinjohtajalla oli yksi lapsi, tohtoroitumisen jälkeen toiveena oli perheenisäys. Perhe tehosti ajankäyttöä ja ohjasi keskittymään oleelliseen. Tohtoriopintojen joustavuus helpotti arkea, silti arkiset hankaluudet liittyivät työn ja perheen yhdistämiseen. Kodin arkiaskareet kasautuivat väliaikaisesti Projektinjohtajalle johtuen puolison työ- tai talonrakennuskiireistä. Tavallisesti arkivastuu jakautui tasaisemmin. Harrastuksille oli vaikeaa järjestää aikaa, mutta siihen pyrittiin. *Työkokemustaan* Projektinjohtaja kartutti tohtoriopintojen ohella tekemällä satunnaisesti yliopiston ulkopuolella oman alan työprojekteja. Perheessä taloudellinen vastuu painottui puolisolle, joka pannonsti työuraansa huomattavasti.

Projektinjohtajan tohtoriopinnot etenivät kurinalaisesti ja aikataulutetusti, muille elämäniloille kyseiset ominaisuudet eivät yltäneet. Projektinjohtaja arvosti perheen yhteistä sekä omaa *vapaa-aikaa* eikä ollut valmis uhraamaan niitä työlle. Monipuolinen ja omaehtoinen aktiivisuus uudisti voimavaroja ja toi arkeen säpinää. Projektinjohtajan perheessä oli muitakin projekteja, kuten omakotitalon rakennus, tai yhteiskunnallisia vastuutehtäviä. Arkisten aikataulujen ja kiireiden paineessa Projektinjohtaja kaipasi loppoaikaa. Projektinjohtajan tohtoriopinnot olivat loppusuoralla, mikä ilmeni kypsinä ja kattavina pohdintoina. Tohtoriksi valmistumisen kynnyksellä määrätietoisuus oli huomattavaa, samoin koettu stressi.

Mulle tuli ensimmäisen lapsen jälkeen semmonen olo, että nyt mä haluan tehdä sen väitöskirjan pois ja sit vasta mieltä sitä seuraavaa, tai mahdollisuutta siihen seuraavaan. Ja kun oli vielä se talonrakennus, niin ei oo halunnu ottaa niin montaa asiaa päällekkäin, että on tavallaan oppinu siihen, että kannattaa olla vähän vähemmän asioita päällekkäin. Pia

Arkiset haasteet, ku on lapsi niin, ajankäytöllisiä ainakin. Tällä hetkellä en tee väitöskirjaa kun työajan, eli 8-16. Muu aika on sitten perheelle ja lapselle ja varsinkin nyt kun me rakennetaan, niin mies on raksalla kaikki illat. Ollaan molemmat kylmästi karsittu omat harrastuksemmekin. Elämä on nyt sitten täl- lasta, tämän vuoden ajan. Pirjo

Tulevaisuus – lähestyvä väitös, epävarma työllistyminen ja muita muutoksia

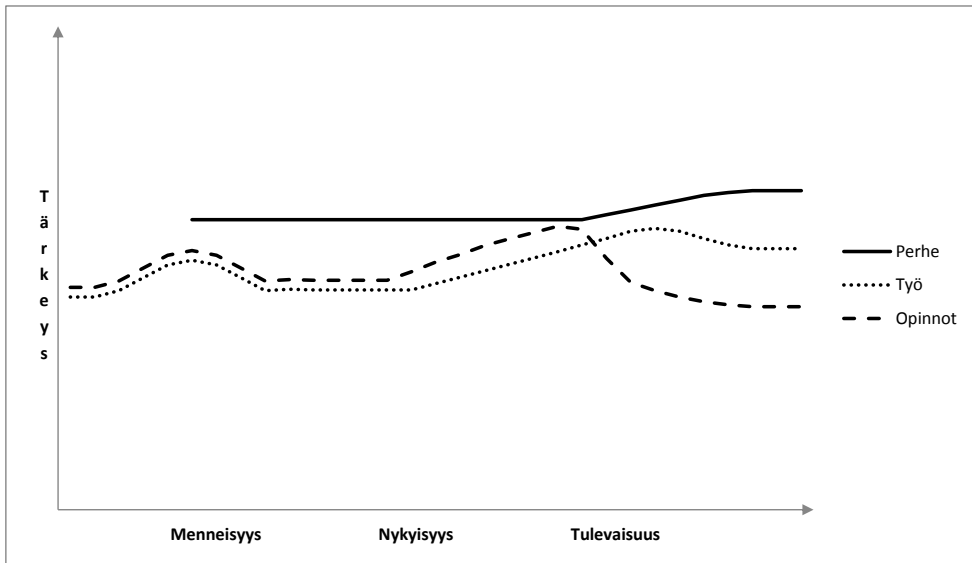
Projektinjohtaja suhtautui tulevaisuuteen positiivisesti. Moni asia oli vireillä, niiden järjestymiseen hän luotti myönteisen realistisesti. Aiemmat tavoitteensa Projektinjohtaja oli valtaosin saavuttanut, mistä hän koki tyytyväisyyttä. Lähitulevaisuus konkretisoitui väitöstilaisuuteen, seuraavaan artikkeliin ja työllistymiseen tohtorina. Lähestyvä väitös ilmeni *runsaina ja huolestuneina työllistymispohdintoina ja muutokseen sopeutumisena*. Tohtoroituminen muuttaa työtä ja heijastuu muillekin elämänaloille. *Tulevaisuuden työltä* Projektinjohtaja toivoi haasteita ja mahdollisuuksia oppia uutta. Hyvään työhön hän liitti pysyvyyden, mielekkyyden ja hyvän palkan. Tulevaisuudessa mahdollisia töitä olisivat tutkijan työ, oman yrityksen perustaminen tai kehityshankkeessa toimiminen. *Liikkuva ja kansainvälinen työ* ei ollut erityinen tulevaisuuden tavoite, eikä se lähitulevaisuudessa perhesyistä näyttänyt realistiselta, ehkä myöhemmin. Työlle Projektinjohtaja ei aikonut tulevaisuudessakaan enempää aikaansa varata. Hän ennako *opiskelevansa* lisää laajentaakseen osaamistaan. Tohtoroitumisen jälkeen suunnitelmissa oli *perheenlisäys*, perheen yhteisiä matkoja ja perheen yhteistä aikaa. Tulevaisuuden toiveena oli rauhallinen, tasapainoinen ja perhekeskeinen elämä. Oma lapsi saisi tulevaisuudessa valita oman mielenkiintonsa mukaisen alan, välttämättä Projektinjohtaja ei suosittelisi akateemista uraa. Projektinjohtajalla oli lukuisia *visioita*, hän suunnitteli ja toteutti niitä aktiivisesti. Hän luotti kykyynsä järjestellä elämänsä toimivaksi kokonaisuudeksi. Hän ei toivonut muuttuvansa ”yhden asian ihmiseksi”. Suunnitelmat olivat väljiä ja vaihtoehtoisia, hän reagoi rennosti muuttuviin tilanteisiin ja muutti tarvittaessa suunnitelmia. Hän vältti ehdottomuutta ja pakkomielleisyyttä.

Jos mä tässä yliopistomaailmassa meinaan leipäni ansaita, niin onhan se väitöskirja oltava nykypäivänä. Nyt sitten on huomannu, että väitöskirja ei enää oo mikään riittävä juttu töiden saannille, että se on välttämätön kuitenkin. Kyllähän tässä pikkusen on välttämättömän pahankin makua. Pirjo

Mä oon aikonu jatkaa tutkijan uralla. Tässä vaiheessa näyttää, että mulla olis siihen mahollisuuksia, joskin ne rahotuskuviot on aika vaikeita ja kapeita. Mä olisin toivonu, että mulla olis mahollisuus olla pidemmissä pätkissä, kuin miltä nyt näyttää. Mä oon jäämässä aika pätkätyöläiseks. En mä nyt osaa sanoa, on se tavallaan negatiivista, mutta myös hyväksyttävissä. Nyt ainakin vielä aluksi. Pia

Yhteenveto

Projektinjohtaja jäseni elämänsä eheäksi kokonaisuudeksi. Hän toimi arvonsa ja suunnitelmiansa mukaisesti sitoutuneesti (ks. Martinsuo & Turkulainen 2011), mutta reaktiivisesti. Projektinjohtaja ei sitoutunut moniin asioihin yhtäaikaisesti, vaan ketjutti elämäkululliset vaativat asiat ja varasi niille riittävästi aikaa. Organisointia helpottivat työnä tehtävät tohtoriopinnot (Hakala 2009b), akateemisen työyhteisön tarjoama monipuolinen tuki (Stubb 2012) sekä koettu oman toiminnan mielekkyys. Akateemisen uran alkuvaikeuksissa jalostui sinnikäs työasenne, saavutukset vaativat vaivannäköä. Hän tiedosti tavoitteensa ja toimi johdonmukaisesti niiden mukaisesti, ura urkeni ja muodostui nousujohteiseksi. Tohtoriopinnot eivät olleet pakkomielleistä suorittamista, vaan osa monipuolista elämää. Projektinjohtajan vahvuus oli ajankäytön hallinta. Tärkeille asioille, kuten tohtoriopinnoille ja perheelle oli paikkansa, muu aika kului tilanteiden mukaisesti. Haasteena oli yleinen työn ja perheen yhteensovittaminen arjessa. Lähestyvä väitös ja tulevat muutokset kuormittivat Projektinjohtajaa, erityisesti tohtorina vakaa työllistyminen huolesti. Tuleva tohtoroituminen näyttäytyi elämäkulun käännekohtana. Tuoreet tohtorit työllistyvät erityisesti yliopistoon aluksi määräaikaisesti, mutta työuran edetessä vakituisuus yleistyy (Sainio 2010, 61). Kaikkien ratkaisujen ytimenä oli perheen hyvinvointi ja tasapainoisuus. Tulevaisuutta Projektinjohtaja rakensi määrätietoisesti ja haastoi omaa osaamistaan rohkeasti. Projektinjohtajan arki oli selkeän projektimaista ja hän itse toimi projektien johtajina. Kuviossa 5 tiivistyy Projektinjohtajan kokemana elämäkulun keskeisten osa-alueiden perheen, työn ja opintojen tärkeys ajallisuuden eri ulottuvuuksilla. Projektinjohtajan elämäkulussa asettuu perhe tärkeimmäksi kaikilla ajallisuuden ulottuvuuksilla, työn tärkeys on kasvava ja myöhemmin tulevaisuudessa maltillisempi. Opintojen merkitys vähenee tohtoroitumisen jälkeen. Yleismielikuva elämäkulun suunnasta on myönteinen.

KUVIO 5. Projektinjohtajan elämänkulun rakentuminen.

7.2 Selviytyjän vaihtelevan joustava elämänkulku

Selviytyjä-tyyppiin sijoittui puolet eli kuusi naistohtoriopiskelijää, neljä oli luonnontieteelliseltä ja kaksi ihmistieteelliseltä tieteenalalta. Selviytyjien keski-ikä oli 32 vuotta ja lapsia oli kaksi. Selviytyjän yli puolivälissä olleiden tohtoriopintojen tekemuodot vaihtelivat, opinnot etenivät sivutoimisesti muun elämän ohella ja pätkätöiden kanssa vuorotellen. Tutkimustyö sopi Selviytyjän mukaan hänen persoonallisuuteensa. Työskentely oli itseohjautuvaa, nopeaa ja tehokasta. Itsearvioitu kehittämishaaste oli priorisointi ja rajaus.

Menneisyys – varhaista perhearkea ja opiskelua

Selviytyjän lapsuuden perheessä arvostettiin työteliäisyyttä ja kannustettiin kouluttautumaan itselle mielekkäälle alalle. *Koulussa* selviytyjä oli sosiaalinen, innokas ja tavallinen oppilas, mutta vierasti suorituskeskeisyyttä. Lukio ja yliopisto olivat itsestänselvyyksiä. *Maisteriopintoja* Selviytyjä teki tehokkaasti, menestyksekkäästi ja osin etänä. Ensimmäisen lapsen hän sai maisteriopintojensa aikana. Selviytyjä organisoiti aktiivisesti ja sujuvasti perhearjen ja opinnot. *Tohtoriopintoihin* Selviytyjä hakeutui omatoimisesti, päätös vahvistui pro gradu -vaiheessa. Hän halusi opiskella lisää, tutkimus oli mielenkiintoista sekä itselle sopivaa. Samalla hän vältti työttömyyden. Tohtoriopintojen alku oli verkkaista ihmettelyä ja perusteellista tekemistä. Opiskelutaitojen kehityttyä opinnot etenivät tehokkaasti ja tavoitteet täsmentyivät asiantuntijuuden

kartuttamiseen ja mielekkääseen työllistymiseen. Selviytyjän *työkokemus* oli pätkittäistä ja laajaa. Aktiivinen tavoite oli vakaa työllistyminen.

Semmosen päätöksen on tehnyt opiskeluaikoina, että ensin tehdään lapset ja sitten hankitaan paikka työmarkkinoilla. Et monet korostaa sitä, että ensin pitää olla vakituinen työpaikka ja koulut käytyinä ja sitte on lasten aika. Oli hyvä aika tehdä sitä gradua, vaikka ajan järjestäminen oli aika haasteellista sit kuitenkin käytännössä. Saija

Nykyisyys – kiireisen arjen organisointia perheen ehdoilla

Yli puolivälissä olleita osa-aikaisia *tohtoriopintojaan* Selviytyjä teki vaihtelevasti apurahalla, työn ohessa tai työttömänä. Hän linkitti väitöskirjansa aiheen tietoisesti omaan alaansa ja työhönsä. Tohtoriopinnot olivat mielekkäät, mutta kiinnittymättömyys yliopistoon ja monitieteinen aihe synnyttivät epäilyjä siitä, kuinka pysyä verkostoissa ja ideoinnissa mukana, ja kuinka aihe ymmärretään eri konteksteissa. Etä- ja vertaistuki oli arvokasta. Yliopistossa Selviytyjä kohtasi epäilyjä naisten kyvystä yhdistää akateeminen ura ja perhe, toisaalta vahvat naisesimerkit kannustivat. Selviytyjä koki ikänsä vuoksi olevansa marginaalissa ja saavuttaneensa vähän. Hän halusikin valmistua pian, pätevöityä tutkijaksi ja arvostetuksi asiantuntijaksi. Tohtoriopinnot joustivat ja sopivat Selviytyjän *arjen* kokonaisuuteen, kunhan sitä itse järjesteli. Järjestelyt hän teki perheen eduksi. Selviytyjän *perheessä* oli kaksi lasta, eikä perhekoosta aiottu enää kasvattaa. Perhe hidasti tohtoriopintoja, vaikka suhtautui äidin projektiin positiivisesti. Tohtoriopinnot ripoteltiin muun elämän lomaan, ne eivät olleet pääasia. Selviytyjä rinnasti tohtoriopintonsa mihin tahansa työhön, kotioloihin niillä ei ollut erityistä vaikutusta. Selviytyjän puhe perheen ja tohtoriopintojen välisestä priorisoinnista ja sovittamisesta oli *ristiriitaista*. Hän rajasi periaatteessa perheen ajan ja tohtoriopintoajan erillisiksi, käytännössä ne olivat tarpeen mukaan päällekkäisiä, limittäisiä ja vuorottelevia. Kotona oli valmius työskentelylle. Selviytyjä kummasteli perheen ja uran vastakkainasettelua, molemmat olivat hänen mukaansa mahdollisia ja järjestettävissä. Selviytyjän tohtoriopintojen *teko ja rahoitus* oli pätkittäistä, epävarmaa ja kilpailullista. Rahoituksen järjestelyyn kului aikaa itse tekemiseltä, mutta saatu rahoitus kannusti. Puolison ansiot olivat perheen päätulo, lisäksi Selviytyjä arvosti omia vähäisiä tulojaan. Kotivastuut olivat Selviytyjäällä, koska mies panosti työhönsä. Elämä oli kiireistä ja moni arkinen asia rempallaan. Silti elämän kokonaisuus oli hyvää ja muodostui mielekkäistä tekijöistä. Valinnat tehtiin perheen ja oman uran parhaaksi. Selviytyjän arki oli limittäistä ja aktiivinen organisointi selviytymisen ehto.

Mulla on apuraha vuodeksi tulossa ja en tiedä onko se ok, jos mä olen kuukauden kotona lasten kanssa kesällä. Sen täytyy olla, mun lapset tarvitsee äitiä. Mä yritän jatkaa, että minulla on ihan samat työpäivät ja rutiinit kuin aikaisemmin. Aloitan aamulla ja sitten seitsemän tai kahdeksan tuntia myöhemmin mun päivä loppuu. Siis mä yritän tehdä näin. Mä huomasin, että mulla on niin paljon hommia kotona ja töissä ja se on ihan hallinnassa, mutta muu elämä, se ei ole kunnossa, juoksevat asiat. Se on todella vaikeaa. Sanna

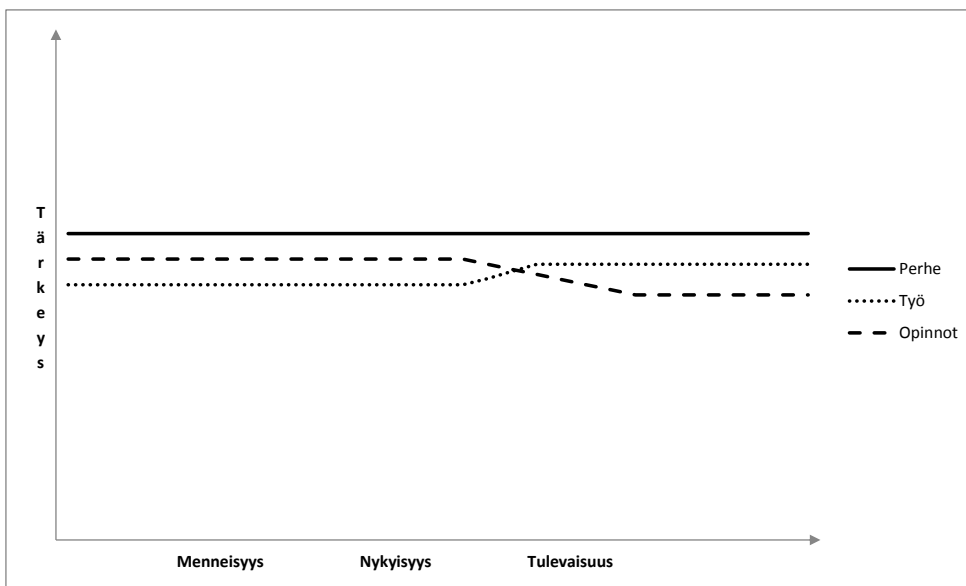
Tulevaisuus – tavoitteena työllistyminen

Selviytyjä suhtautui tulevaisuuteensa luottavaisen odottavaisesti. Hän *suunnitteli, järjesteli ja aikataulutti* tulevaisuutta väljästi, mahdollisuuksia oli runsaasti. Aiemmat suunnitelmat olivat toteutuneet mutkien kautta. *Opintoihinsa* liittyen Selviytyjä asetti itselleen dead linejä. Hän haluaisi suunnitella enemmän, mutta koki sen vaikeaksi. Aiemmin Selviytyjän tulevaisuuden suunnitelmat olivat tarkkoja aikatauluja, perheen myötä suunnitelmat laajentuivat, väljentyivät ja tulivat joustavimmiksi. Tulevaisuuden visioista hän keskittyi yhteen kerrallaan, tiivis arki pakotti *priorisoimaan*. Hän toivoi perusasioiden jatkuvan ennallaan ja hahmotteli asioita parin vuoden kokonaisvaltaisessa mittakaavassa. Selviytyjä tiedosti, että tulevaisuuden eteen oli tehtävä töitä nyt. Selviytyjän *tulevaisuudenhuolet* liittyivät *työllistymiseen*, vaikka työmahdollisuudet avautuivat laajoina. Yliopiston tiukentunut työtodellisuus ohjaa huomiomaan työmahdollisuuksien kirjon (Hakala 2009b). Selviytyjän tulevaisuuspuhetta määritti keskeisesti työ. Ihannetyö olisi joustava, vakituisempi, riittävän hyvin palkattu ja mahdollistaisi tutkijan taitojen hyödyntämisen. Työllistyminen yli 30-vuotiaana tohtorina vähäisellä työkokemuksella tiedostettiin haasteelliseksi. Selviytyjä piti mahdollisena kehittämis- ja projektitehtäviä, kansainvälisiä töitä, yrittäjyyttä tai oman alansa käytännöllisempiä töitä, jotka eivät välttämättä tohtorin tutkintoa edes edellyttäisi. Työ ulkomailla tai matkustusta sisältävä työ eivät perheellistä Selviytyjää houkuttaneet. Selviytyjä aikoi myöhemmin *pätevöityä lisää ja laajentaa työmahdollisuuksiaan*. Selviytyjä on oiva esimerkki joustavasta akateemisesta hybridi-identiteetistä (Green & Little 2013), joka liikkuu eri toimintakentillä ja kehittää niitä. Tulevaisuudessa Selviytyjä halusi viettää *perheen* parissa enemmän ja keskittyneemmin aikaa. Lasten koulutusvalintoja ennakoitiin, mutta he saisivat itse päättää koulutusreitinsä ja alansa.

Alussa tein erilaisia aikatauluja, aika tarkkojakin, mutta vauva vähän muutti. Oon ajatellu, että tekisin niin nopeesti kun vaan pystyn, kaheksan tuntia päivässä ja viitenä päivänä viikossa säännöllisesti, että korkeintaan kolme vuotta. Haluaisin saaha sen nopeesti tehtyä ja haluaisin oikeisiin töihin. Et miten sitä jaksaa vielä ootella, et pääsis oikeisiin töihin. Ootella vuosia, kun tykkään siitä perustyöstä paljon enempi, kun siitä tutkijan työstä. Et vähän harmittanu, kylä sitä ehtii tekemään sitten myöhemmin. Silja

Yhteenveto

Selviytyjän elämässä oli vaihtelevuutta, joustavuutta ja arkista järjestelyä. Selviytyjän monimuotoinen arki oli reaktiivista organisointia. Selviytyjä linkitti tohtoriopinnot työhön ja limitti kaiken perhe-elämän lomaan. Puhe kodin rauhoittamisesta työnteolta ja perhekeskeisyys oli ristiriitaista, Selviytyjällä oli samanaikaisesti usea projekti käynnissä. Jatkuva kiire ja jaettu läsnäolo väsytti ajoittain. Selviytyjän menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus olivat organisoimista, ennakoimista ja työskentelymahdollisuuksien rakentelua. Tärkein ja ajankohtainen tavoite oli vakaa työllistyminen, mikä voi osoittautua Selviytyjän elämänselityksessä käännekohtaksi. Ajoittain Selviytyjä saattoi akateemisessa mielessä vaikuttaa passiiviselta (Dill ym. 2006), mutta tohtoriopintojen hidas eteneminen johtui muun elämän hektisyydestä. Selviytyjä oppi sivutoimisten tohtoriopintojensa ohella arvokkaita taitoja, kuten organisointia varsinaisen sisältöasiantuntijuuden lisäksi. Tutkijakoulujen ulkopuolella tohtoroituvat omaksuvat muihin verrattuna enemmän työelämävalmiuksia (Hiltunen & Pasanen 2006, 54). Selviytyjän toimista kuvastuu elinikäisen oppimisen eetos sekä aktiivisuus (myös Martinsuo & Teikari 2008). Selviytyjän tulevaisuudessa oli mahdollisuuksia ja haasteita, erityisesti tuleva työllistyminen tohtorina ohjaa työuran suuntaa ja heijastuu elämänselitykseen. Selviytyjä saattaa ajautua akateemisten joustavaan varatyövoimaan (Hakala 2009b). Elämänselityksen eri osa-alueiden kehitys tulevaisuudessa voi muuttaa kokonaisuuden suuntaa merkittävästi. Nykyisyydessä Selviytyjän elämä oli kiivaimmillaan ja jatkuvaa selviytymistä. Kuviossa 6 jäsentyy Selviytyjän elämänselityksen keskeisille osa-alueille perheelle, työlle ja opinnoille antama tärkeys eri ajallisilla ulottuvuuksilla. Eri osa-alueet ovat muodostaneen tiiviin kokonaisuuden pitkään. Perheen asema tärkeimpänä elämänselityksen osa-alueena on vakaa, opintojen tärkeys on laskeva tulevaisuutta kohti ja työn nouseva. Selviytyjän elämänselityksessä on eri osa-alueiden tärkeyden osalta vahvaa jatkuvuutta ja päällekkäisyyttä.

KUVIO 6. Selviytyjän elämänselämän rakentuminen.

7.3 Etsijän kriisiytynyt ja epävarma elämänselämä

Etsijä-tyyppissä oli kaksi naistohtoriopiskelijää, toinen luonnontieteelliseltä ja toinen ihmistieteelliseltä tieteenalalta. Etsijöiden keskiarvoikä oli 30 vuotta, mikä oli tyypeistä nuorin. Etsijän perheessä oli yksi lapsi ja toinen lähitulevaisuuden toiveena. Etsijä teki tohtoriopintoja palkkatyönä, mutta harkitsi niiden keskeyttämistä. Opinnot olivat puolivälissä, tyypeistä lyhyimmällä. Työskentelyn heikkoutena ja etenemisen hidasteena oli väitöskirjan epämielikkäs aihe, kyvyttömyys keskittyä olennaiseen ja epävarmuus omasta osaamisesta. Vahvuutena oli pohtivuus ja tarkkuus. Kaikissa toimissaan Etsijä tavoitteli mielekkyyttä.

Menneisyys – menestystä ja akateemisen uran kepeä alku

Etsijän *lapsuuden perhe* oli keskustelevala ydinperhe, jossa kannustettiin omien intressien toteuttamiseen. Perhe oli kiinnostunut jäsentensä toiminnasta ja edelleen aikuisuudessa yhteys säilyi tiiviinä. Etsijä viihtyi *koulussa* ja erinomaisen menestyksensä vuoksi hän sai opettajalta erityisvastuita. Uuden oppimiseen olisi riittänyt enemmänkin intoa, Etsijä kaipasi haasteita, mutta ujona pelkäsi epäonnistumista. Kiinnostuksen kohteita oli lukuisia, mutta omaksi valikoitunut ala kiinnosti jo varhaisina kouluvuosina. *Opiskelualan valinnassa* Etsijällä oli monia vaihtoehtoja ja alanvalintapohdiskelu oli monipuolista. Kiinnostuksestaan huolimatta Etsijä ei hakeutunut alalle, jonka

opiskelukäytännöt hän tiesi itselleen sopimattomiksi. Lopullisen alanvalinnan hän teki lukiossa, valinta oli helppo ja vastasi omia intressejä melko hyvin. *Maisteriopinnoissa* Etsijä menestyi hyvin ja opiskelijaelämä oli rentoa. *Tohtoriopintoihin* Etsijä päätyi uteliaisuudesta ja muiden vaihtoehtojen puutteessa, opinnot olivat työttömyyttä parempi vaihtoehto. Varsinaista päätöstä väitöskirjan teosta Etsijä ei tehnyt. *Ensimmäinen lapsi* syntyi tohtoriopintojen alkuvaiheessa tarkasti suunniteltuna ja ajoitettuna perheen työ- ja taloustilanteeseen sopivaksi. Tilanne oli huikaiseva: palkallisen tohtoriopiskelun ja perhe-elämän yhdistäminen sujui lupaavasti. Lapsen saaminen osoittautui myöhemmin elämänkulullisesti isoksi käänteeksi, johon kytkeytyi muitakin elämänmuutoksia. Muutosten yhteisvaikutuksesta elämästä tuli kompleksista. Tohtoriopinnot muuttuivat kurinalaisemmiksi ja muutkin elämänaikat velvoittivat. Uteliaisuus lopahti, oivallukset harvenivat ja arjesta tuli puurtamista. Etsijän työkokemus koostui yliopiston eri tehtävistä sekä yliopiston ulkopuolisista käytännöllisistä työtehtävistä.

Kun mä suunnittelin jatko-opintoja, niin mä tiesin jo silloin, että stressaan turhaan kaikista epäolennaisista. Mä ajattelin, että kun on lapsi niin se ratkasee nämä ongelmat. Ku mä tuun kotiin, niin mä unohdan ne työasiat, enkä turhia murehdi ja osaan paremmin keskittyä olennaiseen. Musta tuntuu niinku se olis toiminukin vähän aikaa, että mahtavaa, vaik mulla on pieni lapsi niin mä voin silti tehdä tälläsi ratkasuja elämässäni ja olin siitä kovin kiitollinen. Nyt on turtunut ja se uutuudenviehätys on kadonnu, vaikka elämän pitäis olla nyt helpompaa kun silloin ku oli pieni lapsi. Elina

Nykyisyys – kriisiytynyt arki

Puolivälissä olleita palkallisia *tohtoriopintojaan* Etsijä teki työnä ja työsuhteelle oli luvattu jatko valmistumiseen saakka. Hänestä oli huikaa, että tohtoriopintoja voi tehdä palkallisesti (myös Hakala 2009b). Tosin tohtoriopintojen alkuhuuman jälkeen *arjen* raskaus yllätti, väitöskirjan aihe oli epämieliekäs ja oma osaaminen epäilytti. Opinnot eivät edenneet ja keskeyttäminen oli harkinnassa. Etsijä odotti rohkaisevaa palautetta vertaisiltaan ja ohjaajiltaan, mutta ei niitä saanut eikä aktiivisesti hakenutkaan. Aiempiin haasteisiin verrattuna *vaikeudet* olivat massiivisia, onnistumiset olivat harvassa ja vastoinkäymiset toistuvia. Iän karttuessa hän odotti oman osaamisensa, tehokkuutensa ja itsevarmuutensa kasvavan, samoin kuin ulkopuolisten odotustenkin. Tohtoriopintojen uuvuttavuus heijastui *kotiin ja perheeseen*, mikä oli suurin epäkohota ja huonon omantunnon aiheuttaja. Etsijä ei tehnyt tohtoriopintoja kotona, mutta ne seurasivat kuormana ajatuksissa. Hän eli jatkuvassa epäonnistumisen pelossa, rentouden puute häiritsi sekä työssä että kotona. Perheessä oli toinen *lapsi* toiveissa, jolloin tuleva perhevapaa mahdollistaisi hengähdystaunopinnoista. Perhe oli arvoissa ensimmäisenä, mutta ei käytännössä, vaikka toikin elämään hiukkasen tasapainoa ja onnea. *Puoliso* tuki ja yritti suhteut-

taa asioita. Arki ei mahdollistanut palautumista työn ja perheen vaatimuksista. Etsijää kuormitti lisäksi päävastuu perheen taloudellisesta toimeentulosta, puolison vastuu painottui kodin arkirutiineihin. Mikäli Etsijä keskeyttäisi tohtoriopintonsa, menettäisi perhe palkkatulonsa. *Arkinen elämä* oli sekavaa ja huonolaatuista ajelehtimistä, elämänkulussa ei ollut suuntaa eikä suunnitelmia. Kiintopisteinä olivat perhe, lapsi ja oma osaaminen. Tohtoriopinnot kurjistivat Etsijän mukaan hänen elämänsä. Tilanne vaati *irtiottoa*, selkeitä päätöksiä ja suunnan valintoja. Etsijän mukaan hänen tieteenalansa naiset toimivat yleensäkin miehiä varovaisemmin ja etenevät hitaammin. Hänen mukaansa yliopistossa perheellistyminen tulkittiin väitöskirjan uhkaksi.

Mä oon väsyny työhön, se tulee myös kotiin. Se tuntuu kestävämmältä, se vaikuttaa hirveen paljon tähän ratkasun tekoon. Jos mul ei olis lapsia, niin mä voisin, vaikka tää nyt onkin ihan paskaa ja tosi rankkaa, en nauti tästä yhtään, niin mä saattasin löytää sen kunnianhimon ja sitte vaan tekisin nää. Nyt en voi elää silleen, että mä en oo onnellinen. On tärkeempi tehdä ratkasu, joka pitää mut mieleltäni hyvässä kunnossa. Se meinaa niin helposti tulla kotiin. Voi olla, et jos ei olis lapsii, niin ehtis palautuakin välillä töistä. Elina

Tulevaisuus – kipeitä valintoja ja mielekkään etsimistä

Etsijä koki ongelmallisena *tulevaisuutensa hahmottelun*. Visiointia esti päättämättömyys tohtoriopintojen jatkamisesta tai keskeyttämisestä. Aiemmin, helpommissa elämäntilanteissa suunnittelu oli mielekäästä ja luonnollista, hän teki töitä tavoitteidensa eteen ja useimmiten saavutti ne. Päätös tohtoriopintojen jatkosta heijastuisi laajalti elämänkulkuun ja nykytilanteeseen nähden muutos oli toivottava. Hän luotti positiiviseen tulevaisuuteen, kunhan mielekkäät vaihtoehdot jäsentyisivät. Omalle alalle tohtorina *työllistyminen* vaikutti Etsijästä vaikealta, kilpailu ja vaatimukset olivat musertavat. Hän ennakoi tohtorintutkinnosta olevan työllistymiseen haittaa, ja tohtorina hän työllistyisi vähemmän motivoiviin työtehtäviin. Hän pohti nostaisiko tohtorintutkinto ammatillista itsevarmuutta, jolloin työn tekeminen helpottuisi. Etsijän lähitulevaisuuden vaihtoehtoina oli tohtoriopintojen *keskeyttäminen, työelämään siirtyminen, toisen alan maisteriopintoihin hakeutuminen tai mahdollisesti tohtoriopintojen jatkaminen*, mikäli aito into syttyisi. Päätöksen hän aikoi tehdä lähitulevaisuudessa, viimeistään *äitiyslomalla*. Karttunutta osaamistaan Etsijä haluaisi tulevaisuudessaan hyödyntää ei-akateemisessa työssä tai nykytutkinnolla opetustehtävissä. Työllistyminen olisi todennäköisintä toisen alan maisterina, mutta maisteriopinnot eivät olleet perheen *taloustilanteen* vuoksi mahdolliset. Ihanteellinen työ olisi mielekäs ja mahdollistaisi itsensä kehittämisen. Toiveena oli, että tulevaisuudessa perheessä olisi edes yksi vakituisen työ. Tulevaisuuden ratkaisut Etsijä aikoi tehdä *perheensä* parasta ajatellen. Arki olisi kiireetöntä, vapaa-ajalla olisi aikaa perheelle ja harrastuksille. Etsijä toivoi lapselleen ammatillista koulutusta, lapsella olisi kuitenkin vapaus löytää oma alansa ja häntä kannustettaisiin siinä. Etsijän tulevaisuus oli avoin ja

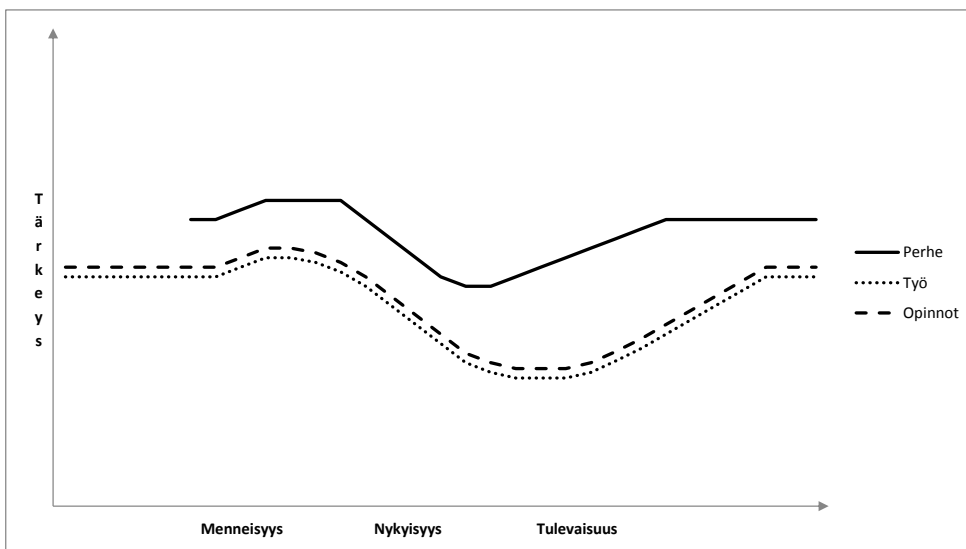
kaikki mahdollista. Unelmille ei tukahduttavassa arjessa ollut sijaa. Tavoitteenä oli löytää henkinen *tasapaino ja mielekkyys*.

Se on ongelma, että mä en nää jatkuvuutta. Ennen kun oli jatko-opiskelijana, akateeminen maailma näytti aika erilaiselta, et lueskellaan, kirjoitetaan ja käydään konferensseissa, matkustellaan ja on rentoo, ihanaa ja boheemia. Mutta ainakin mun alalla rahan saaminen on niin tiukkaa, että käytännössä kaikki tappelee samoista rahoista. Tutkijan ura ei houkuta. Mulla on nyt vaihtoehtoiset urasuunnitelmat, mä ehkä meen nyt uudestaan sinne pääsykokeisiin ja teen parissa vuodessa (toisen) maisterin tutkinnon ja meen niin sanotusti oikeisiin töihin. Essi

Ei oikein oo motivaatio korkeella. Mä en tiedä onks siinä mitään hyvää, ihmiset vaan oottaa enemmän kun on tohtori, et tavallaan vähemmällähän mä pääsisin jos mä olisin vaan maisteri. Miks mä ihmeessä haluisin sen tittelin, voi olla että on vielä hankalampi saada töitä muualta. Mä oon ajateltu kokeilla opettamista, äitiysloman aikana kattoo paikkoja ja miettii. Kylhän siinä saattaa kylmät realiteetit, jos ei mikään muu työkään nappaa, niin sitten sitä tutkimusta kai vois jatkaa. Ehkä se ei kuitenkaan oo hyvä niinkään. Ei hauska skenaario ollenkaan. Elina

Yhteenveto

Etsijän akateeminen ura alkoi pohdittuna, mielekkäänä ja menestyksekkäänä. Tohtoriopinnoilla hän vältti työttömyyden, mutta hän ei tehnyt tietoista päätöstä projektiin sitoutumisesta (vrt. Martinsuo & Turkulainen 2011). Perheelistymisen tohtoriopintojen alkuvaiheessa muutti elämää ja vastoinikäymiset kasautuivat. Etsijä oli epävarma opinnoistaan, työurastaan ja omasta osaamisestaan. Osallisuus akateemisessa työyhteisössä ei suojaa vastoinikäymisiltä ja keskeyttämispohdinnoilta (Stubb 2012). Epävarmuus ja ahdistuneisuus heijastuivat koko elämään. Yhtenä vaihtoehtona oli tohtoriopintojen keskeyttäminen, jota suomalaisista tohtoriopiskelijoista 45 % harkitsee opintojensa aikana (Stubb, Pyhältö & Lonka 2012b). Oma suhtautuminen tohtoroitumisprosessiin ja sinnikkyys vaikeissa vaiheissa on Stubbin (2012) näkemyksen mukaan keskeistä. Etsijän konteksti oli kuitenkin yksittäisiä haasteellisia tilanteita vaativampi ja kattavampi. Etsijän elämäntilanne oli käännekohdassa, jossa tulevaisuuden valintoja kavensi vastuu perheestä ja sen toimeentulosta. Etsijä luotti elämäntilanteen kriisin helpottuvan tietoisesta ja harkitusta päätöksenteosta myötä. Lähitulevaisuuden äitiysloma mahdollistaisi pohdintatilan, päätöksenteon ja elämäntilanteen suunnan uudelleenlöytymisen. Kuvio 7 kuvastaa Etsijän kokemana elämäntilanteen eri osa-alueiden tärkeyttä. Kaikki elämäntilanteen osa-alueet, perhe, työ ja opinnot olivat nousun jälkeisessä laskussa. Vaikeassa elämäntilanteessa perhe oli edelleen tärkein ja työn ja opintojen asema kohoamassa. Epämielekäs elämäntilanne oli kokonaisvaltainen, tosin tulevaisuus näyttäytyi myönteisempänä.

KUVIO 7. Etsijän elämänselämän rakentuminen.

7.4 Tyypin ja tyypitarinoiden vertailu

Naistohtoriopiskelijoiden tyypit ja tyypitarinat perustuvat kokonaisvaltaisesti elämänselämän vaiheisiin ja ajalliseen jatkumoon. Tässä aluvuossa tarkastelen Projektinjohtajan, Selviytyjän ja Etsijän elämänselällisten tyypitarinoiden samankaltaisuuksia, eroavaisuuksia ja yksilöllisiä tekijöitä. Taulukosta 5 ilmenevät naistohtoriopiskelijatyypin elämänselämän ajallisten ulottuvuuksien tyypilliset laadulliset piirteet tiivistetysti. Peilaan niitä vallitsevaan ajan henkeen ja tilaan. Tyypitarinat voidaan tulkita melko pysyviksi elämänselällisiksi tarinoiksi (Gergen 1994), kuten Projektinjohtajan menestystarina, Selviytyjän sellaisenaan jatkuva tarina ja Etsijän epäonninen tarina. Elämänselälliset ja tyypilliset tarinat eivät välttämättä ole pysyviä ja tulevaisuuden kulkua osoittavia, tarinan loppua ei nyky-suunnasta huolimatta ole kirjoitettu. Tarinat ovat eri vaiheissa ja odotettavissa on käännteitä, kuten tohtoriksi väittely ja työllistyminen. Naistohtoriopiskelijoiden elämänselämän tulevissa vaiheissa muutokset ovat mahdollisia ja tyypilliset piirteet voivat muuttua.

TAULUKKO 5. Naistohtoriopiskelijatyypit ja elämänculun ajallisten ulottuvuuksien tyypilliset laadulliset piirteet.

Elämänculun ajallinen ulottuvuus	Projektinjohtaja	Selviytyjä	Etsijä
Menneisyys	työläs, onnistuneita valintoja	onnekas, tavallinen	helppo, suunniteltu, tavallinen
Nykyisyys	aikatauluja, tavoitteita	arkinen, kiireinen, monipuolinen	kriisinomainen kokonaisuus
Tulevaisuus	muutos, epävarmuus, uteliaisuus, innokkuus	vaihtoehtoisuus, avoin, luottavaisuus	avoin, pelottava

Menneisyys

Projektinjohtajan, *Selviytyjän* ja *Etsijän* elämänculun alkuvaiheet etenivät perinteisesti ja yhtenäisesti. Lapsuuteen, kotiin ja kouluun liittyvät seikat olivat samankaltaiset. Projektinjohtajan lapsuudenkodissa kannustettiin itsensä toteuttamiseen, Selviytyjän kodissa arvostettiin työteliäisyyttä ja Etsijän kotona keskusteltiin yhdessä. Kaikki naistohtoriopiskelijat kokivat saaneensa lapsuudessaan tukea ja kannustusta. He tekivät omat valintansa oman mielenkiintonsa mukaisesti. Tyyppien lähtökohdat olivat pitkälti samankaltaiset, 70- ja 80-luvuilla yhteiskunnallinen tilanne ja kulttuuri olivat 2010-lukuun verrattuna pysyvämpiä ja yhtenäisempiä. Perheet ja koulut olivat nykyistä homogeenisempia. Nyt muutos on jatkuvaa, yksilöllistyminen ja kilpailullisuus ovat arkea.

Opiskelualan valintaprosessi oli tyypeillä erilainen. *Etsijän* alanvalinta perustui monipuoliseen pohdintaan. Hän huomioi sisällöllisten seikkojen lisäksi alojen opiskelukäytännöt ja reflektoi niiden sopivuutta omaan oppimistyyliinsä. Aiempi hyvä opintomenestys vahvisti itseluottamusta, koettu mielekkyys ja sopivuus olivat Etsijälle tärkeitä. *Projektinjohtajan* akateemisen uran alku oli haasteellinen. Opiskelupaikan ja oikean pääaineen löytyminen vaativat vaivannäköä. Mahdollisuuden saatuaan Projektinjohtaja opiskeli määrätietoisesti ja sitoutui mielekkään alan sisältöihin syvällisesti. Henkilökohtainen sitoutuminen tohtoriopintoihin heijastuu prosessiin myönteisesti (Martinsuo & Turkulainen 2011). Projektinjohtajalle ei akateemisella uralla

ollut itsestäänselvyksiä, hänen oli itse selvitettävä mahdollisuutensa ja rai-vattava tiensä työllään. Hän oivalsikin työnteon ja aktiivisuuden tärkeyden. Projektinjohtajan osallisuus tiedeyhteisössä oli myönteistä ja tohtoroitumista edistävää (ks. Stubb, Pyhältö, Soini, Nummenmaa & Lonka 2010, 115). *Selviytyjälle* yliopisto oli itsestäänselvyys ja alanvalinta helppo. Selviytyjän huomio kiinnittyi jo varhain arjen hallintaan, opintojen ja perheen yhdistämiseen. Opinnot olivat yksi tekijä elämänkulun kokonaisuudessa. Selviytyjän yhteys tiedeyhteisöön oli löyhä, hän kaipasikin sen tarjoamaa tukea (Stubb, Pyhältö, Soini, Nummenmaa & Lonka 2010), mutta ei ehtinyt tai osannut toimia asian hyväksi. Eri tyyppisiä verrattessa piirteet korostuvat. Etsijä oli kriittinen ja mielekkyyks oli hänelle tärkeää, Projektinjohtaja joutui kamppailemaan ja oppi uurastamaan tavoitteidensa saavuttamiseksi ja Selviytyjä keskittyi arkiseen organisointiin, jolloin opinnot jäivät sivurooliin. Tyyppien maisteriopinnot sujuivat menestyksekkäästi eri tyyliellä ja aikatauluilla. Kaikki tyypit aloittivat tohtoriopintonsa suoraan maisteriksi valmistumisen jälkeen tai viimeistään vuoden kuluttua siitä.

Tohtoriopintojen aloitusmotivaatioissa oli tyyppien välisiä eroja. *Etsijä* ajautui palkallisiin tohtoriopintoihinsa uteliaisuudesta, muun vaihtoehdon puuttuessa ja työttömyyttä parempana vaihtoehtona. *Projektinjohtajan* palkallisten tohtoriopintojen alkutavoitteena oli väitöskirja, myöhemmin tavoite jalostui sisällölliseksi osaamiseksi ja pätevyudeksi. *Selviytyjä* aloitti sivutoimiset tohtoriopinnot välttääkseen työttömyyden ja pätevytykseen. Aloitusmotivaatioista kuvastuu, etteivät naiset eri tyypeistä tienneet tarkalleen, mitä tohtoriopinnot tarkoittavat ja mitä niistä seuraa. Tohtoriopiskelijoista 62 % kokee, ettei saa riittävästi tietoa ja ohjausta ennen tohtoriopintojen alkua. Osa-aikaisesti opiskelevat naiset ovat muita tyytymättömämpiä perheytykseen. (Hiltunen & Pasanen 2006, 36–37.) Tohtoriopiskelijanaiset olivat jonkin verran tietoisia tohtoriopiskelijan arkisesta työskentelystä yliopistolla, mutta kokonaiskäsitys oli puutteellinen. Alkumotivaatiot jalostuivat tohtoriopintojen edetessä. Projektinjohtajan opinnot olivat pisimmällä ja motiivit kypsimmät. Etsijän opinnot olivat vähiten edenneet ja motiivit osin jäsentymättömät. Tohtoriopintojen vaihe heijastuu väitöskirjatyön ymmärrykseen (Stubb, Pyhältö & Lonka 2012b). Tohtoriopintojen alussa enemmistö mieltää prosessin matkana, opintojen keskivaiheessa opinnot on työtä ja lopussa yhtä vahvasti työ ja matka. Stubb, Pyhältö ja Lonka (2012b) muistuttavatkin tutkimustyön monipuolisen ymmärtämisen mahdollistavan innovatiiviseen tutkimukseen ja uuden tiedon luomiseen. Syyte vähäisestä alkuvaiheen ohjauksesta palautuu tohtoriopiskelijaan itseensä. Ohjaustarve ja lähtökohdat ovat yksilölliset. On luonnollista, ettei kaikkien tarpeita voida kysellä, tohtoriopiskelijan on oltava itse aktiivinen tiedonhankkija ja aloitteellinen ohjauksen hakija. Tohtorikoulutuksen näkökulmasta tehokasta olisi orientoivien opintojen järjestäminen, joissa tohtoriopintojen erilaisia prosesseja esitetään tieteenalakohtaisesti katavasti. Sekä yliopistolla että yksilöllä on omat rajoituksensa ja odotuksensa.

Ensimmäisen lapsen saaminen oli merkittävä käänne tutkimukseni naisten elämänkuluissa, ja se muutti arkista eloa. *Selviytyjän* ensimmäinen lapsi

syntyi maisteriopintojen aikana. Selviytyjä organisoï perhearjen ja maisteriopinnot yhteensopiviksi. Ratkaisullaan Selviytyjä vältti maisteriksi valmistumisen, työllistymisen ja perheellistymisen yhtäaikaisuuden ruuhkan. Selviytyjän perhe oli koossa, suunnitelmissa ei ollut perheellisäystä. *Projektinjohtaja* sai ensimmäisen lapsensa tohtoriopintojen aikana. Lapsen syntymän hän ajoitti opintojen etenemisen kannalta edullisesti ja palasi muutaman kotivuoden jälkeen tohtoriopintoihin entistäkin motivoituneempana ja tehokkaampana. *Etsijän* perheessä lapsen saaminen rinnastui perheen taloudelliseen ja työllisyystilanteeseen, lapsi hankittiin, kun puitteet olivat riittävät. Etsijän ensimmäinen lapsi syntyi tohtoriopintojen alkuvaiheessa. Selviytyjällä oli pitkä kokemus perhearjen ja muun organisoinnista ja se sujui tehokkaasti. Projektinjohtajan perhe ja työ limittyivät toisiinsa työnä tehtävien tohtoriopintojen vuoksi sujuvasti. Etsijällä oli aitoja ongelmia yhdistää suuret roolinsa äitinä ja tohtoriopiskelijana. Etsijän voimavarat eivät palautuneet vaativassa elämäntilanteessa. Kaikki tyypit kuitenkin uskalsivat ottaa perheellistymisen riskin akateemisessa kontekstissa, mitä esimerkiksi Yhdysvalloissa siirretään akateemisen uran vaatiessa panostusta (Jacobs & Winslow 2010).

Työkokemukseltaan tyypit erosivat merkittävästi. *Projektinjohtaja* rakensi tietoisesti vankan työhistorian, joka koostui merkittävistä oman alan työtehtävistä yliopistossa ja sen ulkopuolella. *Selviytyjän* työhistoria oli kirjavan pätkittäinen. Hänen keskeisin tavoitteensa oli saada työtä, työllistyminen oli tohtoriopintoja tärkeämpää ja tohtoroitumisen päätavoite. *Etsijän* työkokemus koostui työtehtävistä yliopistossa ja muista käytännöllisistä töistä yliopiston ulkopuolella.

Nykyisyys

Tohtoriopintojen tekemuoto, päätoimisesti työnä tai sivutoimisesti työn ja muun elämän ohella, heijastui arkiseen elämäntilanteeseen, sen organisointiin ja rytmittymiseen. *Etsijä* ja *Projektinjohtaja* tekivät tohtoriopintojaan työkseen. He olivat tiiviisti osa tiedeyhteisöä, mikä ei kuitenkaan automaattisesti tarkoita myönteisiä asioita tohtoriopiskelijalle (Stubb, Pyhältö, Soini, Nummenmaa & Lonka 2010). Projektinjohtajalla väitöskirjatyöhön oli sisäinen into ja olosuhteet kunnossa, tasainen arki mahdollisti opintoihin keskittymisen. Etsijällä ulkoiset puitteet olivat kunnossa, mutta opintojen sisäinen mielekkyys oli kadoksissa ja elämänlaatu kokonaisuudessaan heikko. Projektinjohtajan ja Etsijän keskeisenä erona oli tohtoriopintojen aloittamismotivaatio ja koettu mielekkyys. *Selviytyjän* olosuhteet vaihtelivat ja tohtoriopinnot etenivät myötäillen muun elämän kulkua. Selviytyjän sisäinen motivaatio ja kyky yhdistää eri tekijät olivat korkealla. Selviytyjällä vuorottelivat muun työn ja tohtoriopintojen jaksot sekä isossa elämäntilanteessa että pienessä arjen ajankäytöllisessä mittakaavassa. Selviytyjä oli ajautunut akateemisen yhteisön laidoil-le, marginaaliin ja hän kaipasi akateemista yhteisöä (myös Stubb, Pyhältö, Soini, Nummenmaa & Lonka 2010). Tutkimuksessani ei tullut esiin, miksi

hän päätyi akateemisten kontekstien ulkopuolelle, oliko kehitys alkanut jo maisteriopintojen aikana perhekiireiden myötä ja olisiko Selviytyjä itse halunnut akateemiseen työympäristöön opintojen alkuvaiheessa vai muualle työelämään tiiviimmin. Selviytyjän päähuomion vei arjen organisointi, joka oli myös hänen vahvuutensa. Toisaalta arkinen organisointi kavensi tulevaisuushorisonttia, Selviytyjä keskittyi arkeen, mutta ei ennättänyt jäsentää selkeää tulevaisuusvisiota. Selviytyjä kulki akateemisen yhteisön ja työelämän laidoilla omaa paikkaa etsien ja arkeaan organisoiden. Nuorten akateemisten joustava identiteetti sisältää sekä perinteisiä että uusia ominaisuuksia (Hakala 2009b). Tohtoriopintojen tekemuoto heijastui arkeen ja osin määrittä tohtoriopintojen koettua luonnetta ja tulevaisuusajattelua. Projektinjohtaja oli sisäpiirissä ja koki tekemisen mielekkääksi, Selviytyjä oli ulkopuolinen ja etsi kiihkaasti omaa asemaansa sekä akateemisessa kontekstissa että työmarkkinoilla. Etsijä oli näennäisesti sisäpiirissä, mutta koki itsensä siitä vieraaksi.

Väitöskirjatutkimuksen tekemuoto heijasti myös persoonallista taipumusta jäsentää elämää. *Projektinjohtaja* jäsensi elämänsä selkeästi etenevänä ja melko yksiulotteisena. *Selviytyjän* elämänsä kulku oli monikerroksista, limitteistä ja päällekkäistä, arjen organisointi oli hänelle luontevaa ja mielekästä. *Etsijän* elämänsä kulusta voidaan päätellä, että hänelle sisäisesti koettu mielekkyys ja tasapaino olivat tärkeitä. Hän ei tyytynyt melko sopivaan, vaan halusi elämänsä laatua ja uskalsi arvioida kriittisesti tekemiään valintoja.

Yliopistoille asetetut tavoitteet korostavat tehokkuutta. Tyypeistä tehokkain oli tohtoriopintojen näkökulmasta *Projektinjohtaja*, joka eteni opinnoissaan tavoiteaikataulussa. Hitaammin tohtoriopinnoissaan edistyneet *Selviytyjä* ja *Etsijä* olivat eri syistä vähemmän tehokkaita. Etsijä näytti kasvavassa määrin yliopiston näkökulmasta tohtoriopinnoissaan hitaasti etenevältä ja siten ongelmalliselta (Dill ym. 2006). Myös Selviytyjän eteneminen oli hidasta ja toiminta yliopiston näkökulmasta passiivista, vaikka todellisuudessa hän kasvatti osaamistaan ja eteni resurssiensa ja prioriteettiensa ohjaamana. Sivutoimisen perheellisen tohtoriopiskelijan eteneminen voi olla pyrähdyksellistä muista vastuista johtuen (Dill ym. 2006). Selviytyjä voidaan tulkita tehokkuustilastojen rumentajaksi ja ohjausresurssien tuhlaajaksi, mutta samalla elinikäisen oppimisen todentumaksi. Tulevaisuudessa Selviytyjän kaltaisten ikiopiskelijoiden tohtoroitumisreittiä voidaan resurssipulaan ja tehokkuustavoitteeseen vedoten hankaloittaa (Dill ym. 2006). Etsijän tehokkuus heikkeni romahduksellisesti vastoinkäymisistä johtuen, ja saattaa olla, että Etsijä jää elinikäisen opinto-oikeutensa vuoksi tilastoja rumentamaan, ellei yliopistoille mahdollisteta opinto-oikeuden keskeyttämistä (Dill ym. 2006). Ohjaus- ja muita resursseja häneen on sijoitettu, ja jos Etsijän tohtoriopinnot jäävät kesken, menee sijoitus yliopiston osalta hukkaan. Yksilön kannalta oppi sinänsä ei ole huono investointi, vaikkei siitä sertifiikaattia saisikaan. Toki sertifioitu osaaminen on arvokkaampaa ja laadukkaampaa sekä osoitus kyvykkyydestä hoitaa aloitetut projektit loppuun (myös Jarvis 2004, 231). Toisaalta keskenjääneitä opintoja voi jatkaa elämäntilanteen ja oman motivaation jäsennytyä. Passiivisten tohtoriopiskelijoiden kustannuksia ei ole kattavasti selvitet-

ty (Dill ym. 2006). Työkseen tohtoriopintoja tehneet Projektinjohtaja ja Etsijä kokivat paineita tiukasta valmistumisaikataulusta ja kilpailullisuudesta. Projektinjohtaja tavoitteli asetettuja tavoitteita tehokkaasti, ja Etsijä asetti koetun mielekkyyden yleisiä tavoitteita tärkeämmäksi.

Yliopiston näkökulmasta *Projektinjohtaja* toimi ihanteellisesti, hänen opintonsa etenevät tehokkaasti ja annetuissa aikaraameissa. Häneen oli panostettu yliopiston taholta sekä rahallisia että ajallisia resursseja, joille myös odotettiin vastinetta. Sekä Projektinjohtaja että yliopisto olivat tyytyväisiä. Tohtoriopiskelijan kontekstit ovat osallisina oppimisprosessissa (Stubb, Pyhältö & Lonka 2012b), ja Projektinjohtajan osalta kontekstit tukivat päätavoitetta, tohtoroitumista. *Selviytyjä* taas oli yliopiston näkökulmasta syrjässä, myös Selviytyjä itse koki olevansa ytimen ulkopuolella. Selviytyjä kulutti yliopiston resursseja kuluttamalla ohjaajan aikaa, mahdollisesti jopa useita vuosia ja omassa tahdissa edeten. Selviytyjiä on nyky-yliopistoissa paljon ja heidän asemansa on tiedostettu. Selviytyjä heikentää yliopistojen tehokkuussaavutuksia pitkällisellä väitöskirjaprojektillaan. Toisaalta Selviytyjä toimii luonnollisena linkkinä yliopiston ja työelämän välillä osallistuessaan molempiin (myös Malin 2012). Selviytyjä on näkyvässä roolissa yliopiston yhteiskunnallisessa vuorovaikutustehtävässä ja hänellä on luonteva mahdollisuus yhdistää tieteen ja käytännön vahvuudet. *Etsijä* sen sijaan on ongelmallisessa tilanteessa sekä yksilönä että yliopiston näkökulmasta. Häneen on panostettu rahallisia ja ajallisia resursseja, joille mahdollisen keskeyttämisen myötä ei saataisi vastinetta. Opintojen keskeyttäminen on yksilön näkökulmasta sekä positiivinen että negatiivinen asia.

Kaikilla koulutusasteilla ohjaus on nostettu keskeiseen asemaan tehokkuustavoitteisiin yltämiseksi ja mielekkäiden koulutusurien löytämiseksi. Myös tohtoriopinnoissa on ohjaukseen satsattu. Päätoimiset ja sivutoimiset tarvitsevat erilaista ohjausta (Martinsuo & Teikari 2008, 38). Uusien tohtoriopiskelijoiden ohjaus ja mentorointi on haasteellinen tehtävä, sillä harvalla ohjaajalla on kokemusta nykyisenkaltaisesta kilpailullisesta ja epävarmasta tilanteesta akateemisessa kontekstissa (Hakala 2009b, 177). Lee (2012) muistuttaa ohjaajille osoitettujen lukuisten ohjaustehtävien lisäksi ohjaajien omien käsitysten ja kokemusten ohjauksen saajina heijastuvan heidän omaan ohjaustoimintaansa. Suomessa on vallalla tohtoriopiskelijan itsevastuullisuus, vaikka tutkimusta tehtäisiinkin yhdessä (Hakala 2009a), tavoitteena on epävarmuuden sietäminen ja kasvava autonomisuus. Lisäksi jokaisella tohtoriopiskelijalla on yksilöllinen tausta, joka heijastuu tohtoroitumisprosessiin monella tapaa (Leonard 2001). Ohjauksellisesti eri naistohtoriopiskelijatyypit tarvitsevat erilaista otetta ja hyötyvät erilaisten lähtökohtien huomioimisesta. *Projektinjohtaja* ja väitöskirjan ohjaaja toimivat samassa kontekstissa ja ymmärsivät sen puitteissa toisiaan. *Selviytyjän* konteksti saattoi olla hyvinkin erilainen kuin ohjaajan, ja ohjaajalle ohjattavan todellisuus olla etäinen. Selviytyjän kontekstisidonnaisuuden tunnistaminen ja tunnustaminen olisi antoisan ja luottamuksellisen ohjaussuhteen syntymisen kannalta tärkeää. Selviytyjän hidas eteneminen tohtoriopinnoissa ja ajoittaiset vetäytymiset johtuivat pää-

asiallisesti rajallisista aikaresursseista. Myös *Etsijä* asetti ohjaajalle haasteita: puitteet olivat kunnossa, mutta itseluottamus ja motivaatio hukassa. Vaatitsi luottamuksellista suhdetta, jotta tohtoriopiskelija uskaltaisi valottaa vaikeuksien laajuutta, vakavuutta ja kokonaisvaltaisia lähtökohtia. Myös ohjaajan on hyvä tiedostaa omat ohjaukselliset lähtökohtansa (Lee 2012) sekä yhteiskunnan muuttuva tila ja vaatimukset. Ohjauksen tärkeys korostuu kaikissa opintojen vaiheissa, tohtoriopintojen suunnittelu- ja tekovaiheessa sekä tulevaisuuden suunnittelussa tohtorina. Silti harva tohtoriopiskelija sai riittävän kattavasti ja laadukkaasti ohjausta. (Myös Hiltunen & Pasanen 2006, 44–45.) Ohjaustehtävän keskeisyys on korostunut, se on tärkeää sekä yksilön, yliopiston että yhteiskunnan näkökulmasta. Tohtoriopiskelijat tarvitsevat monipuolista ohjausta, ei vain väitöskirjaan liittyvää. Uraohjauksen ja mentoroinnin avulla käytännölliset seikat ja opintojen vaiheet sekä työllistymisen haasteet loivenisivat. Ohjausta voivat tarjota muutkin kuin väitöskirjan ohjaajat, ja sitä voi tohtoriopiskelija omatoimisesti hakea.

Tohtoriopintojen motivaatiot ja tavoitteet jalostuivat tohtoroitumisprosessin edetessä. Tohtoroituminen voidaan nähdä tuotteena eli tutkintona tai prosessina eli tutkijatyyppisen asiantuntijuuden omaksumisen käynnistymisenä tai niiden yhdistelmänä. Tohtoriopiskelijoiden suhtautuminen tohtoroitumiseen prosessina (49 %), tuotteena (23 %) tai molempina (28 %) on merkityksellistä (Stubb, Pyhältö & Lonka 2012a). Tohtoroitumisen prosessina mieltävä enemmistö pitää oppimista ja akateemista asiantuntijuuden kehittymistä tärkeänä. Tohtoroitumisella on tärkeä rooli akateemiseen yhteisöön kiinnittymisessä. Tutkimukseni naistohtoriopiskelijatyypeistä *Projektinjohtajan* suhtautuminen tohtoriopintoihin oli prosessimaista. Hänelle prosessi oli asiantuntijayhteisöön kasvua. Hän koki prosessin Stubbin, Pyhällön ja Lonkan (2012a) kuvauksen mukaisesti mielekkäänä ja joustavan autonomisena omana työnä. Hän koki tyypeistä vähiten kielteisiä tunteita tohtoroitumiseen liittyen ja eniten sitoutuneisuutta ja motivaatiota, kuten prosessinomaisesti suhtautuvat yleensä (Stubb, Pyhältö & Lonka 2012a). Projektinjohtaja oli erityisen tarkka tohtoriopintojen rajoittamisesta työajalla tehtäväksi työksi, kun taas Stubb, Pyhältö ja Lonka (2012a) kertovat prosessinomaiseen tohtoroitumiseen kuuluvan harrastuksellisuus, mikä oli keskeisin eroavaisuus. *Etsijä* arvosti ja peräänkuulutti omalta tohtoroitumiseltaan prosessin myönteisiä puolia, vaikkei niitä itse kokenut. *Etsijä* pohti kriittisesti tohtoroitumisprosessin jälkeisiä vaiheita, tulevia haasteita ja mielekkyyttä. Tohtorintutkinto oli titteli, joka määritteli osaamisen tasoa, minkä lisäksi sillä oli laajempi merkitys. Titteli oli epähoukuttava tuote, prosessin mielekkyys oli keskeinen ja tavoiteltava asia. *Selviytyjän* suhtautuminen tohtoriopintoihin oli prosessimaista ja harrastuksellista osin olosuhteiden pakosta. *Selviytyjä* suhtautui tohtoroitumiseen sekä prosessina että tuotteena (Stubb, Pyhältö & Lonka 2012a). *Selviytyjän* keskeisin tavoite oli työllistyä, pätevoityä, osoittaa itselle ja muille oma kyvykkyys, kuten tuotteenomaisesti suhtautuvat. Tuotteenomaisesti suhtautumisen piirteissä korostui paremman työelämäaseman lisäksi palkka, mitä tutkimuksessani eniten korosti Projektinjohtaja.

Naistohtoriopiskelijatyyppeiden suhtautuminen tohtoroitumiseen prosessina tai tuotteena, on tunnistettavissa laajemmin elämänkulussa. Tohtoroituminen muuttaa tarkastelunäkökulmaa kokonaisuuteen. Stubb, Pyhältö ja Lonka (2012a) kuvaavat tohtoriopintoihinsa prosessimaisesti suhtautuvien kokevan sitoutuneisuutta ja mielenkiintoa opintojaan kohtaan, heillä on myös vähiten negatiivisia tunteita tohtoroitumiseen liittyen muihin tohtoriopiskelijoihin verrattuna. Useimmiten tohtoriopiskelijat hahmottavat tohtoroitumisen henkilökohtaisena matkana. Myös suhtautuminen työnomaisesti on yleinen sekä pätevytymisen tai yhteisöön liittymisen näkökulmat. Stubb (2012) summaa tohtoriopiskelijoiden olevan varsin erilaisia ja heidän erilaiset käsityksensä heijastuvat tohtoroitumisprosessiin, joka sisältää tiedollisen ponnistelun lisäksi yhteenkuuluvuutta ja mielekkyyttä.

Suomalaisten tohtoriopiskelijoiden ikäkirjo on laaja. Ikä sinänsä ei ole määrittävä tekijä tohtoriksi opiskeltaessa, mutta ikään liittyvät tietyt elämänkululliset seikat. Tyypeistä *Etsijä* oli iältään nuorin, hänen opintonsa olivat tyypeistä vähiten edistyneet, lähes puoliväliin, ja hän suhtautui opintoihinsa tyypeistä kriittisimmin. Leonardin, Beckerin ja Coaten (2005) mukaan tohtoriksi valmistuneista nuorimmat arvioivat tohtorin tutkinnon hyödyllisyyttä kriittisimmin: he kokevat valitsemansa alan vääräksi, heillä ei ole selkeää näkemystä uransa edistämisestä, ohjaus ja olosuhteet ovat kehnot tai heidän omat intressinsä muuttuvat tohtoroitumisprosessin aikana. Samat seikat ovat *Etsijän* tohtoroitumisprosessissa läsnä. Hiltusen ja Pasasen (2006) mukaan tohtorikouluissa opiskelevat kokevat stressiä muita enemmän. *Etsijällä* kriittiset tekijät, opintojen alkuvaihe ja osallisuus tohtorikoulussa täyttyivät. *Etsijän* elämässä epämielikkäät tohtoriopinnot, heikko luotto omaan osaamiseen, arjen huono laatu ja epävakaina hahmottuva työllistyminen syöksivät arjen negatiiviseen kierteeseen. *Etsijän* tohtoroitumisprosessin jatko oli epävarma. Kuitenkin tohtoroitumisprosessi edistää älyllistä ja tunne-elämän kehitystä sekä tuo tyydytystä arvostetun projektin päätökseen saamisesta (Leonard, Becker & Coate 2005).

Projektinjohtaja oli tyypeistä vanhin ja hänen opintonsa olivat pisimmällä. Pidemmälle opinnoissaan edenneet arvioivat opintojaan kokonaisuudessaan muita positiivisemmin (Hiltunen & Pasanen 2006, 39). Projektinjohtajaa stressasi tuleva työllistyminen, mikä oli myös Hiltusen ja Pasasen (2006) tutkimien tutkijakoulujen tohtoriopiskelijoilla muita tohtoriopiskelijoita yleisempi huoli. Tohtoriopintojen määrääjäksi voi tutkijakoulussa syventyä rauhassa opintoihin ja pahimmillaan unohtaa tulevaisuuden realiteetit. Arveluttavaa on, jos tohtoriopiskelijan työelämäsuhteita ei tueta eikä tohtoroitumisen jälkeistä visiota tulevasta urasta rakenneta. Tohtoriopiskelija ei ole vain yliopiston nelivuotishanke, vaan yksilö, jolla on arvokasta osaamista. Tohtoriopintojen edetessä yksilön autonomisuus kasvaa (Hakala 2009b), ja hän osaa suhteuttaa kokemaansa laajempaan kontekstiin. Projektinjohtajan kokema työllistymisen epävarmuus koski kaikkia muitakin tyyppisiä. Omaan osaamiseen oli luotettava, tehtävä se näkyväksi vaadituin mittarein oikeilla areenoilla ja verkotuttava edullisesti.

Selviytyjä sijoittui iältään ja opintojensa vaiheelta kahden muun tyyppin väliin. Selviytyjä ei kokenut vastaavia ahdistuksia tohtoriopinnoissaan, vaan hänen haasteensa olivat jatkuvia, pieniä ja arkiseen organisointiin keskittyviä. Vakituisehman työn haku, tohtoriopintojen edistäminen ja kiireinen perheariki olivat elämänkulussa jatkuvasti läsnä. Tutkimukseni perusteella voidaan todeta tohtoriopintojen kasvattavan sisällöllistä asiantuntijuutta sekä yleistä tietoisuutta itsestä osana suurempaa kokonaisuutta. Tohtoriksi valmistuminen on monipuolinen kasvutarina, jossa jokaisella on omat merkittävät käännteensä ja vaiheensa. On yksilöllistä, millainen pääoma prosessin aikana karttuu. Oppiminen ja asiantuntijuuden karttuminen eivät pääty tohtoriksi valmistumiseen. Tohtoroitumisprosessin läpinäkyvyys ja ennakoitavuus auttaisivat siihen orientoitumista.

Arkisia haasteita ja pidempiaikaisia vaikeita vaiheita kokivat kaikki nais-tohtoriopiskelijat opintojensa aikana. Yliopistoissa naiset kokevat työtaakansa kasvavan, vastuun painavan ja ulkopuolisten arvioinnin lisääntyvän (Hakala 2009b). Tyypistä riippumatta moni oli harkinnut tohtoriopintojen keskeyttämistä, mutta päättänyt jatkaa. Tohtoriopinnot vaativat kykyä itseenäiseen päätöksentekoon. Sen ei kuulukaan olla helppoa, huippua ei ole tarkoitettu kaikkien saavutettavaksi. *Etsijällä* lopettamispuhdinnat olivat ajan-kohtaisia. Hän toivoi tilanteen selkeytyvän toivotulla tulevalla äitiyslomalla. Hän tiedosti syvällisen tilanneanalyysin ja muutoksen tarpeen. Mahdollista on, että kriisi oli oire tekemättömästä päätöksestä valmistua tohtoriksi. Etsijä voi kriisin myötä päätyä jatkamaan tohtoriopinnoissaan ja kokea mielekkyyden tai hän voi lopettaa opintonsa ja löytää uuden mielekkään sisällön, mikä myös vahvistaa oman elämänkulun ohjausta. *Selviytyjän* elämä ei ollut kriisissä, se oli kiireistä ja arkeen painottuvaa. Selviytyjän elämässä ratkaisevasti helpottava käänne olisi tohtoriopintoihin keskittymisen mahdollistavan rahoituksen saaminen tai vakituisehmpi työllistyminen. Tällöin Selviytyjän elämässä olisi perheen lisäksi toinen pysyvämpi kiinnike. *Projektinjohtaja* katsoi aiempia vastoinkäymisiään menneinä ja voimauttavina vaiheina. Projektinjohtajalla oli edessään väitös, tohtoriopintojen yleisesti tunnustettu tiukin loppurutiustus (myös Peura 2008), mikä aiheutti akuuttia stressiä, sekä työllistymishaasteet tulevana tohtorina.

Kaikki naistohtoriopiskelijatyypit kokivat arjessaan ajankäytöllisiä haasteita. *Projektinjohtaja* ja *Etsijä* keskittivät palkalliset tohtoriopintonsa virkatyöaikaan, mikä osaltaan helpotti arjen ajankäytön hallintaa (Hakala 2009b). Projektinjohtajan arjen hankaluudet olivat mittakaavaltaan kohtuullisia ja käsittivät työajan jälkeisen ajan käytön. Etsijällä arkea ja elämää sekoittivat tohtoriopinnoissa koetut vastoinkäymiset, jotka hämärsivät muun elämän. Ylitsepääsemättömät ongelmat vaativat syvällistä analyysiä sekä muutoksia. *Selviytyjän* arkiset ja jatkuvat haasteet vaativat sumplimista, arkeen piti mahduttaa perhe, pätkittäinen työ ja opinnot. Tulkitsen koettujen haasteiden liittyvän koettuun sisäiseen motivaatioon ja mielekkyyteen tohtoriopintojen osalta. Sisäisesti koettu mielekkyys ja motivaatio ohjasivat ratkaisemaan arkiset vaikeudet tehokkaasti ja omaehtoisesti, vallitsevien olosuhteiden puitteissa.

Sisäinen ja selkeä tavoite ohjasi tekemään hyödyllisiä ja kokonaistavoitetta tukevia arkisia ratkaisuja. Projektinjohtajan opinnot olivat pitkällä, olosuhteet ja motivaatio hyvät, mikä auttoi arkisten vastoinkäymisten selvittelyssä ja tavoitteen tavoittelussa. Etsijällä oli suurempi tavoite epäselvä, jolloin myös arkinen toiminnan suunta puuttui. Selviytyjän toiminnassa oli monta tasavahvaa suuntaa, jotka veivät huomiota toisiltaan. Selviytyjällä oli motivaatio-ta edetä kaikilla elämän rintamalla, tosin aika ja voimavarat osittain rajoittivat tehokkuutta.

Akateemisissa konteksteissa korostuva ajankäytön hallinta (Hakala 2009b) oli tyypeillä erilaista rinnastuen tohtoriopintojen tekemuotoon. *Projektinjohtajalla* oli selkeä osa päivästä varattu tohtoriopinnoille, joita hän teki palkkatyökseen. Projektinjohtaja ei kertonut muiden akateemisen työtehtävien kuormittavuudesta. Hän oli tohtoriopinnoissaan pitkällä, minkä ansiosta hänellä oli väitöskirjan osalta eheä kokonaiskäsitys ja mahdollisesti työsuunnitelmassa riittävästi aikaa työn viimeistelyyn. Hakala (2009b) kuvaa akateemisten tekstien naisilla olevan taipumus kantaa vastuuta laajasti ja yli oman toimenkuvan. Samalla he tekevät itsensä tärkeiksi yhteisössä, mutta oman ydintyön kustannuksella. Yleisten tehtävien hoito opettaa tärkeitä taitoja jatkoa ajatellen, ja oman väitöskirjan teko osoittaa kyvykkyyttä. Projektinjohtaja hallitsi ajankäyttöään ja priorisoi, ja hän oli omaksunut kyvyn muutakin elämää koskien. *Selviytyjän* ajankäyttö oli sirpaleista ja repivää. Hänellä ei ollut mahdollisuutta pidemmän aikavälin ajankäyttöllisiin suunnitelmiin, rahoituskaudet ja työpätkät vuorottelivat. Arjessa perhe vaati osuutensa ja kavensi tohtoriopinnot arjen reunamille. *Etsijällä* oli mahdollisuus tehdä tohtoriopintoja työaikana palkallisesti, mutta sisäinen epävarmuus vei työtehon. Hän koki ajan kuluvan hukkaan arjessaan. Mikäli tilanne säilyisi ennallaan, olisi tulevaisuudessakin odotettavissa ajan väärinkäyttöä epämielikkäiden työtehtävien muodossa. Ajankäyttölliset heikkoudet Hakala (2009b) liittävät henkilökohtaiseksi ominaisuudeksi, heikkoudeksi itsensä johtamisessa ja huonoksi itsekuriksi. Tohtoriopiskelijalta odotetaan vastuunottoa omasta ajankäytöstään ja priorisoinnista, sitä ei voi kukaan muu tehdä heidän puolestaan.

Arkisten haasteiden kohtaamiseen on tulkittavissa elämänkulullinen ja pysyvämpi toimintamalli. *Projektinjohtaja* oppi ponnistelemaan tavoitteidensa eteen jo yliopistouransa alkuvaiheissa. Hän teki tohtoriopintoja työnä yhteisössä, jossa oli tukea ja ohjausta saatavilla, joskin niitä oli itse aktiivisesti haettava (myös Stubb 2012). Työnä tehdyt tohtoriopinnot mahdollistivat tehokkaan keskittymisen ja sitoutumisen pääasiaan työpäivän aikana. Projektinjohtaja ei pelännyt vaativia tilanteita, niitä hän oli kohdannut ja niistä selvinnyt. *Etsijän* osalta on mahdollista, että oppimisen helppous ja koettu mielekkyys aiemmissa vaiheissa heikensivät tohtoriopinnoissa etenemistä, kun hän kohtasikin pitkällisiä vaikeuksia ja oivallukset olivat harvassa. Etsijän sitoutuminen tohtoriopintoihin oli heikkoa, ja hän tulkitsi tulevaisuutensa tohtorina olevan negatiivinen. Negatiivinen tulevaisuuskuva voi olla myös puolustus ja selitys mahdolliselle tohtoriopintojen keskeyttämiselle. *Selviytyjälle* tohtoriopinnot oli keino jatkaa tuttua arkea, opintojen ja perheen suju-

vaa yhdistelyä. Samalla hän vältti työttömyyden, mikä oli hänen suurimpia pelkojaan. Selviytyjä ei panostanut voimavarojaan yhteen asiaan, vaan hajautti ne. Voidaankin kysyä eteniskö Selviytyjä tehokkaammin opinnoissaan tai työurallaan, jos hän keskittyisi määrääjäksi vain toiseen perheen ohella. Selviytyjän varmistelu ja monessa mukana olo heikensi tehokkuutta ja pidemmän aikavälin organisointia. Selviytyjän sukkuloivassa ja sumplivassa arjessa hän sai keskittyä vain hetkittäin tohtoriopintoihinsa, mutta hänen oli jatkuvasti huolehdittava arkisista ja tulevista asioista, kuten rahoituksesta tai työpätkistä. Yliopiston systeemit vastaavat parhaiten päätoimisesti opiskelevien tarpeisiin, laajentuneen opiskelija-aineksen yksilölliset tarpeet haastavat yliopistoja monella tapaa (Hakala 2009a).

Perheellisten naistohtoriopiskelijoiden arki jäsenyi perheen parhaaksi, mutta arki ei pyörinyt vain perheen ehdoilla. *Selviytyjä* perusti perheen varhaisimmassa vaiheessa ja perheen lapsiluku oli täynnä, *Projektinjohtaja* ja *Etsijä* suunnittelivat perheenisäystä. Perheasioiden osalta Selviytyjän elämäkulussa oli selkeyttä ja pysyvyyttä. Selviytyjä oli tietoisesti halunnut perustaa perheen ennen tohtoriopintoja ja uran rakentamisvaihetta. Hänellä oli tohtoriopintojen aikana tyypeistä eniten yhtäaikaaisesti huomioitavia asioita elämässään. Projektinjohtajalla ja Etsijällä oli perheenisäys edessä, mikä tarkoittaisi todennäköistä katkosta urakehitykseen. Etsijällä perheenisäys ja -vapaa olivat lähitulevaisuuden toiveena, jonka aikana epäselvän ja raskaan elämäntilanteen voisi jäsenellä. Projektinjohtajalle toinen lapsi oli hanke, joka oli viisaasti sijoitettava muihin elämäkulullisiin tapahtumiin, kuten väitökseen ja työllistymiseen. Projektinjohtaja ja Etsijä hahmottivat perhesuunnitelmat osaksi laajempaa elämäkulullista kokonaisuutta.

Projektinjohtajan elämäkulku oli vahvasti omassa ohjauksessa etenevää. Projektinjohtaja oli omaksunut pitkälle edenneiden opintojensa aikana asiantuntijaidentiteetin (Stubb, Pyhältö, Soini, Nummenmaa & Lonka 2010, 116). Menneisyydessä, akateemisen uran alussa, oli haasteita, mutta niiden työstäminen vahvisti Projektinjohtajaa. Projektinjohtajan tulevaisuus näytti lupaavalta, mutta samaan aikaan myös haasteelliselta. Palkallisten tohtoriopintojen aikana eteneminen oli ohjattua, ja yliopistolla oli odotuksia panostukselleen. Tohtoroitumisen jälkeen Projektinjohtaja olisi uudessa asemassa, jossa kilpailu ja kilpakumppanit ovat entistä vahvempia ja verkottuminen, luovuus ja tehokkuus odotusarvona. *Selviytyjän* elämäkulku oli aiemmin ja nykyisyydessä monipuolista ja tiivistä. Hän osasi organisoida kokonaisuuden toimivaksi, mutta ei lopulta kovinkaan tehokkaaksi. Tulevaisuus oli epävarma, sisältäen sekä uhkia että mahdollisuuksia. *Etsijän* elämäkulku oli kääntynyt sujuvasta vaikeaksi. Elämäkulullisten kokonaisratkaisujen myötä tulevaisuuden hahmottelu olisi jälleen mahdollista ja mielekästä. Tyyppien tapa järjestää elämäkulua ja arkea oli erilainen. Selviytyjän aikakäsitys ja arki oli syklinen ja monikerroksinen. Moni asia tapahtui päällekkäin, limittäin ja toisistaan riippuen. Projektinjohtajan aikakäsitys ja arki oli lineaarinen. Etsijän elämäkulku oli käännekohdassa.

Tulevaisuus

Akateemiseen tulevaisuuteensa luotti naistohtoriopiskelijatyypeistä eniten *Projektinjohtaja*, olihan hän jo osallisena tavoittelemassaan yhteisössä. *Selviytyjällä* akateeminen ura oli toive, mutta melko epätodennäköinen, lisäksi hän arvosti myös muita työllistymismahdollisuuksia. Epävarma akateeminen ura ei mahdollista siihen sitoutumista. Tutkijanura voi muodostua vain yhdeksi mahdolliseksi työksi monien eri vaihtoehtojen joukossa. Sisäsyntyinen motivaatio ja halu onnistua tutkimustyössä heikkenevät ja ne korvautuvat tunnustuksella ja palkalla. (Hakala 2009b.) *Etsijän* ura oli vailla mielekästä suuntaa, hän pohti opintojen keskeyttämistä, mutta ei sulkenut pois mahdollisuutta jatkaa. Akateemisen työn kilpailullisuus ja epävarma tulevaisuus voivat karsia tutkijanominaisuuksiltaan parhaat tyypit pois (Hakala 2009b). Projektinjohtaja ja Etsijä tekivät tohtoriopintojaan päätyönä, mikä toi heille selkeät toimintarat, aikataulut ja tavoitteet, mikä toisaalta voi rajoittaa mahdollisuuksia kehittää itsenäistä tutkijan identiteettiä (Hakala 2009b, 177). Tulevaisuudessa tohtorit työllistyvät enenevässä määrin akateemisen kontekstin ulkopuolelle asiantuntijatehtäviin (Neumann & Tan 2011; Sainio 2010).

Työllistyminen oli kaikkien naistohtoriopiskelijoiden tulevaisuuden huolenaihe. Kenelläkään ei ollut vakituista työsuhdetta, mutta kaikkien tavoitteena se oli. Vakaan työllistymisen myötä elämän perusta vahvistuisi ja asioiden suunnittelu ja toteuttaminen vankistuisivat. Pysyvä työsuhde edustaa perinteisiä arvoja (Sennett 2002; Julkunen 2009), joka helpottaa perheellisen arjen ja elämänkulun ennakoimista. Varmuus työpaikan säilymisestä parantaa myös työssä jaksamista (Akava 2012, 22). On ennakoitu, ettei pysyvä työsuhde ole nuorempien työmarkkinoille tulevien sukupolvien tavoite (Julkunen 2009), mutta 2010-luvun alle 40-vuotiaat tohtoriopiskelijat sitä vielä arvostivat. Samanaikaisesti korkeasti koulutettujen nuorten, alle 35-vuotiaiden naisten määrääikäiset ja epätyypilliset työsuhteet ovat yleistyneet (Akava 2012).

Projektinjohtaja rakensi tietoisesti akateemista uraansa ja vahvasti asiantuntemustaan myös yliopiston ulkopuolisilla oman alan työprojekteilla. Akateeminen ura on riskisijoitus (Hakala 2009b), jonka vuoksi osaamista on syytä rakentaa muunkin työelämän tarpeisiin vastaamaan. Projektinjohtajan työllistyminen vaikutti hänestä itsestään haasteelliselta, ja hän pohti aiheita paljon. Tämä selittyy pitkälle edenneillä opinnoilla ja lähitulevaisuudessa valmistumisen myötä katkolla olevalla työsuhteella. Työllistyminen oli lähitulevaisuuden asia ja karttuneen työkokemuksen ansiosta työelämän raadollisuus tuttua. *Selviytyjä* maalaili laajan kirjon tulevaisuuden työmahdollisuuksistaan, ja oli hybridi-identiteetin (Green & Little 2013) omaksuneena kiinnostunut erilaisista mahdollisuuksista. Selviytyjän työelämäasema oli epätyypillinen tai ehkä pikemminkin nyky-yhteiskunnassa erittäin tyypillinen. Hän teki pätikkäin töitä, tohtoriopintoja ja ajoittain oli työttömänä. Hänellä ei tohtoriopintojen vaihe tai valmistuminen heijastuneet työllistymiseen yhtä selkeästi kuin muilla tyypeillä. Selviytyjän työnhaku oli jatkuva. Tohtoriopinnot toimivat

osin työttömyyspuskurina: mielekkäänä tekemisenä, osaamispääoman kasvattamisena ja ajoittain keinona työllistyä. Työsuhteen muoto, määräaikaisuus vai pysyvyys, on merkittävää tohtorin työuran alun ja etenemisen kannalta. Perinteisesti sivutoimisilla tohtoriopiskelijoilla on vakituinen työ, joka tukee tohtoroitumisprosessia monilla tavoin sekä takaa tohtoroitumisen jälkeen vakaan työuran (Sainio 2010), mutta Selviytyjällä ei turvattua selustaa ollut. Monilla elämän sektoreilla yhtäaikainen epävarmuus oli kuormittavaa. *Etsijän* tulevaisuuden työllistymisessä tohtorintutkinto oli hänen mukaansa työnsaantia heikentävä tekijä. Valmistuneista tohtoreista neljäsosa kokee tutkinnostaan olevan ylikoulutuksesta johtuvaa haittaa työnhaussa (Sainio 2010, 50). Etsijän käsitys työelämän kilpailuasetelmista ja vaatimuksista olivat pessimistiset. Tohtoriopintojen yhtenä vaihtoehtona oli oman alan opetustyö nykytutkinnolla tai lisensiaattina. Etsijän työtä koskevat ajatukset käsittelevät työn sisältöjä ja mielekkyyttä, mutta ne eivät käsitelleet varsinaista työnhakua ja aktiivista työllistymistä. Tohtoriopintojen tekemuoto heijastuu työllistymisprosessiin ja siirtymään työelämään. Projektinjohtajan opinnot ja tuleva työllistyminen olivat peräkkäiset ja toisistaan riippuvat prosessit, ja Selviytyjälle ne olivat samanaikaiset ja osin toisistaan riippumattomat. Sivutoimisesti ansiotyön ohessa tohtoroituneet kokevat muita reittejä tohtoroituneita vähemmän työttömyyttä, kun tutkijakouluista valmistuneista tohtoreista 20 % kokee työttömyyttä. Myös tohtoriopintojen aloitusmotiivi heijastuu työllistymiseen. Opintoihin ajautuneista kolmannes oli tohtoroiduttuaan ollut työttömänä. (Sainio 2010, 46.)

Tyypeistä *Projektinjohtajalla* oli tulevaan työllistymiseen monipuoliset lähtökohdat, ehdoton hyöty oli yliopiston ulkopuolella hankitusta työkokemuksesta. Ilman sitä Projektinjohtajalla saattaisi olla vaara ajautua työelämän realiteeteista etäälle tai näyttämään siltä yliopiston ulkopuolella. Projektinjohtaja satsasi ensisijaisesti akateemiseen uraan, mutta ei ainoastaan siihen. Myös *Selviytyjällä* oli tulevaisuuden asiantuntijan tehtäviin hyvät valmiudet. Hänellä oli laaja tuntemus perinteisestä työelämästä ja akateemisesta maailmasta sekä vahvat organisointitaidot. Selviytyjän käsitys tutkimustyöstä muodostui parhaimmillaan laajaksi ja verkottuneeksi, tutkimustoiminnassa kumppanuus korostuu ja perinteet väistyvät (Hakala 2009b). Tutkimuksellisen työn kontekstit ja painotukset muuttuvat ja samalla muuttuu myös tohtorin orientaatio tulevaisuuteensa. Muutos on hidas prosessi, jossa on osia vanhasta ja osia uudesta tutkimuksellisesta orientaatiosta. Tutkimustyö on soveltavan monitieteistä ja sitä tehdään monimuotoisissa ryhmissä. *Etsijän* käsitys tohtorin työmarkkinoista voi perustua perinteisiin ja kapeisiin käsityksiin, nykyisin tohtorit toimivat monimuotoistuneissa työtehtävissä. Tulevaisuudessa asiantuntija tuottaa uutta tietoa hyötykäyttöön (Hakala 2009b). Akateeminen ura oli kaikkien tyyppien mukaan hyvä tai kohtuullinen, mutta ei kaikille todennäköinen vaihtoehto. Akateemiseen uraan koetaan imua, mutta se työntää pois (Hakala 2009b). Tohtoriopiskelijat omaksuvat sinnittelyn eetoksen (Hakala 2009b), mikä saattaa uuvuttaa ja kuihduttaa innovatiivisuuden ja näin

osaltaan vaikuttaa tieteen tasoon alentavasti tai karkottaa parhaat yksilöt pois tutkimustyöstä.

Naistohtoriopiskelijoiden suhtautumisessa työelämään oli piirteitä niin nuoremmista kuin vanhemmistakin sukupolvista. Perinteisiä työelämäodotuksia edusti toive pysyvästä työsuhteesta. Nuorten sukupolvien arvoista he korostivat mielekkyyttä, vaikuttamismahdollisuuksia ja työelämän joustavuutta. Naistohtoriopiskelijatyyppeiden elämänkuluissa oli piirteitä tyypillisistä X-, Y- ja Z-sukupolvien elämänkuluista. Perinteisen työn merkitys X-sukupolven tapaan oli keskeinen, mutta ei koko elämää hallitseva. Naistohtoriopiskelijat aikoivat kehittää omaa osaamistaan omaehtoisesti, työkennellä tehokkaasti ja joustavasti, mutta säilyttää elämässään muitakin tekijöitä, mikä korostuu Y-sukupolven elämänkulussa. Naistohtoriopiskelijat arvostivat mahdollisuuttaan järjestellä elämänsä oman näköiseksi. He halusivat vakaan työsuhteen, joka joustaisi yksilön tarpeiden mukaan ja mahdollistaisi kehittymisen. He halusivat hyvän palkan, elämänlaadun ja lyhyemmän työajan. Nuorimman, eli Z-sukupolven, piirteistä havaittavina olivat globaali verkostoituminen elektronisten laitteiden mahdollistamana. Koulutuspoliittisestikin tohtorikoulutukselta odotetaan tutkijantaitojen lisäksi monipuolisia valmiuksia yliopiston ulkopuoliselle asiantuntijauralle (OPM 2006; Hiltunen & Pasanen 2006). Kuitenkin moni tuore tohtori kokee työelämätaitoinsa riittämättömiksi (Hiltunen & Pasanen 2006). Voidaankin kysyä kenen tarpeisiin tohtorikoulutus vastaa. Vain pieni osa tohtoreista voidaan palkata yliopistoon, työelämä ei tunne ja osaa asiantuntijoita laajasti hyödyntää, ja tulevat tohtoritkaan eivät omaa paikkaansa hahmota. Pyhälto ja Soini (2006) peräänkuuluttavat tohtorikoulutuksen opetussuunnitelman ja tavoitteiden avaamista. Ylisanoilla kuorutetut juhlapuheet ovat arjessa törmäyskurssilla. Yliopisto tarkastelee edelleen tohtorikoulutusta omista lähtökohdistaan.

Tohtoroitumiseen liitettiin tulevaisuudessa erilailla painottuneita visioita. Palkka oli tyypeistä *Projektinjohtajalle* tärkein, mikä oli myös Stubbin, Pyhälton ja Lonkan (2012a) tutkimuksessa kolmasosalle tohtoriopiskelijoista tärkeää. Vajaa 70 % saa tohtoroitumien jälkeen parempaa palkkaa (Sainio 2010, 51). *Selviytyjän* suurin pelko oli valmistua työttömäksi tohtoriksi. Korkeasti koulutettujen työttömyys on kasvanut muihin koulutusasteisiin verrattuna, erityisesti tutkija-asteella työttömyys on kiivaimmassa nousussa (Akava 2012, 10). Selviytyjä toimi jatkuvan aktiivisesti työllistyäkseen. Vakituinen työllistyminen oli tohtoriopintoja tärkeämpää, niinpä määräaikaiset työsuhteet ja tohtoriopinnot vuorottelivat. *Etsijän* mielikuva työllistymismahdollisuuksistaan oli negatiivinen, työllistyminen vaikutti hänestä jopa mahdottomalta. Lisäksi tohtoriopiskelijanaiset pitivät tärkeänä työssä oppimista, henkilökohtaista kasvua sekä paremman työelämäaseman saavuttamista (myös Stubb, Pyhälto & Lonka 2012a).

Tohtoriopiskelijanaisten urasuunnittelu oli tyyppistä riippumatta vähäistä, vaikka sen tärkeydestä ja tohtoroitumisen systematisoimisesta usein asiakirjoissa mainitaan (Pyhälto & Soini 2006). Työuran kunnollinen käynnistymisen ja työllistyminen olivat tulevaisuudessa merkittäviksi koettuja haasteita.

Työllistymishaasteen korostuminen selittyy osin aineiston hankinta-ajankohdalla. Alkuvuonna 2009 taloudelliset suhdanteet olivat kansainvälisesti merkittävässä laskussa ja huonontuvan kehityksen odotettiin heijastuvan voimallisesti työllisyyteen. Vuonna 2009 työttömien korkeasti koulutettujen määrä kasvoi kaikissa ikäluokissa, erityisesti työttömyys kohdistui 25–34-vuotiaisiin (Akava 2012). Epävarmassa tilanteessa tulevaisuuden urasuunnittelun tärkeys korostuu. Tohtoriopiskelijanaisten vähäisen urasuunnittelun ensisijaisena tavoitteena oli työllistyä, jonka jälkeen eriteltiin tarkempia työtehtäviä kuten tutkimus, opetus ja muut asiantuntijatehtävät. Yliopisto ja ammattikorkeakoulu ovat tohtoriopiskelijoiden todennäköisinä pitämät työllistäjät (Hiltunen & Pasanen 2006). Tohtorikoulutus antaa valmiudet akateemiselle uralle, mutta ei tarjoa samassa määrin valmiuksia yliopiston ulkopuoliseen työelämään (Hiltunen & Pasanen 2006, 58). Kuitenkin tutkijankoulutuksessa opittavat taidot ovat tärkeitä tulevaisuuden asiantuntijan valmiuksia eri aloilla (Pyhältö & Soini 2006, 304). Yhtäaikaaisesti korostetaan työelämän näkökulmasta elinikäisen oppimisen ja muuttuvan asiantuntijuuden luonnetta (Julkunen 2009) sekä vaaditaan kustannustehokkuutta ja kyseenalaistetaan sivutoimisesti tohtoriksi opiskelevien asemaa (Martinsuo & Teikari 2008). Ajoittain Suomessa keskustellaan tohtorikoulutuksen eriyttämisestä tieteelliseen ja käytännöllisempään asiantuntijakoulutukseen (mm. Aittola 2010), mutta vielä toistaiseksi on haluttu säilyttää laadukas ja yhtenäinen tutkijanvalmiuksiin painottuva koulutus. Rahoituksellisin keinoin tohtorikoulutusta ohjataan yliopistojen tutkijakouluihin, jotka toimivat tehokkaasti ja tuottavat nuoria tohtoreita.

Tohtoriopinnot eivät olleet vain väitöskirjan tekoa tai työelämään valmistautumista, vaan tohtoroitumisprosessi oli monipuolisesti opettavainen. Naistohtoriopiskelijat itse eivät olleet moniulotteisesta prosessista jatkuvan tietoisia. *Projektinjohtajan*, *Selviytyjän* ja *Etsijän* kartuttama osaaminen oli erilaista. Selviytyjä kartutti tulevaisuudessa työelämässä hyödyllisiä organisointitaitoja sisällöllisen asiantuntijuuden lisäksi. Myös verkottuminen ja aktiivisuus olivat Selviytyjän vahvuuksia. Projektinjohtaja verkottui akateemisen työn kautta ja omaksui akateemisesta toimintaympäristöstä hiljaista tietoa. Etsijä oli tiedostavan kriittinen ja mielekkyyttä arvostava. Kaikki ominaisuudet ovat alasta riippumatta arvokkaita ja hyödyllisiä. Pyhältö ja Soini (2006) vahvistavat tohtorikoulutuksen tavoitteiden olevan osin jäsentymättömät, hiljaiset ja aukikirjoittamattomat. Tohtorikoulutus on moniulotteinen prosessi, jota on syytä tarkastella kokonaisvaltaisesti ja eri perspektiiveistä. Se on sekä yleisiä valmiuksia, erityisasiantuntijavalmiuksia että identiteettiä kasvattava prosessi (Pyhältö & Soini 2008; Kogan 2000).

Yrittäjämäisyys ja oman osaamisen soveltaminen sekä kaupallistaminen (Pyhältö & Soini 2006) on tohtoriopintojen yhtenä tavoitteena. Silti vain 7 % tohtoriopiskelijoista kokee saavansa valmiuksia yrittäjyyteen opinnoissaan (Hiltunen & Pasanen 2006, 54). Yrittäjyystaitoja eivät naistohtoriopiskelijat suoranaisesti reflektoineet, mutta ne voidaan nähdä osana heidän toimintaansa. Erityisesti *Selviytyjä* harjoitti näitä taitoja ja suhtautui yrittäjämäiseen

toimintaan mahdollisuutena. *Projektinjohtajalla* oli visiona tieteellinen työyhteisö. Akateemisessa kontekstissa esimerkiksi tutkimushankkeet, julkaisut ja verkostot toimivat yrittäjämäisen toiminnan kontekstina. *Etsijä* keskittyi löytämään elämänsä mielekäästä suuntaa. Hän ei suostunut myymään työpanostaan vain rahaa vastaan, vaan halusi toiminnalle syvemmän merkityksen. Tulevaisuudessa kaikki tyypit saattavat tarvita yrittäjälle ominaisia taitoja, vaikka eivät sitä vielä opiskeluvaiheessa hahmottaneet. Tulevaisuuden työtä ja omaa ammatillista identiteettiä värittävät voimakkaasti yksilölliset arvostukset. Työllä on oltava itselle merkitystä, se ei ole vain pakollista palkkatyötä, vaan mielekäästä ja antoisaa. (Julkunen 2009; Sennett 2002.) Perinteisesti akateeminen työ ja tutkimus ovat olleet kutsumuksellista työtä. Tutkija on syvästi kiinnostunut tutkimastaan aiheesta ja tekee sitä elämäntyökseen ja itsenäisesti. Akateemisen maailman muutokset muokkaavat myös tutkijan työtä tulostavaksi, kaupalliseksi ja epävarmaksi työksi. Akateeminen maailma tarjoaa nuorille sukupolville kilpailua ja epävarmuutta. (Hakala 2009b.)

Kansainvälinen liikkuvuus oli tutkimukseni perheellisille naistohtoriopiskelijoille tyypistä riippumatta toistaiseksi ratkaisematon haaste. He tiedostivat kansainvälisen vaiheen tärkeyden uralleen, mutta perhe satoi kotimaahan. He olivat visioineet lyhyitä, muutaman kuukauden kansainvälisiä vierailuja tai koko perheen voimin lähtöä, mutta eivät itsekään uskoneet visioidensa toteutumiseen. Toisaalta on mahdollista, etteivät he olleet täysin tietoisia erilaisista kansainvälistymismahdollisuuksista. Haaste oli merkittävä ja vielä ratkaisematta. Tohtorikoulutuksen koulutuspoliittisena tavoitteena on sisällöllisen asiantuntijuuden lisäksi liikkuvuus, kansainvälisyys ja monipuoliset työelämän asiantuntijataidot (OPM 2009), mistä naiset olivat hyvin tietoisia. Juuri perheellisen kansainvälistymiseen liittyvä mentorointi ja vertaiskokeusten jako olisi hyödyllistä.

Osa tohtoriopiskelijoista hankkii perheen ja luo uraa yliopiston ulkopuolella ennen tohtoriopintoihin ryhtymistä (Julkunen 2004a), kuten *Selviytyjä* teki. Varsinaista uraa hänellä ei ollut, vaan hän taisteli jatkuvasti kiinnittyäkseen työelämään. Selviytyjä oli tyypeistä ainoa, joka hankki perheen maisteriopintojen aikana. Selviytyjän elämänsä herättää pohtimaan, johtaako perheellistyminen ja eri elämänsäktoreille jaettu keskittyminen epävakaille työuralle ja sulkeeko se pois akateemisen tutkijanuran. Tohtorikoulut käytänteineen suosivat nuoria, joilla ei ole muita sitoumuksia. Laskiko Selviytyjä yhtälön väärin halutessaan jakaa suuret elämäntapahtumat pidemmälle aikavälille, vai sijoittiko hän ne väärään järjestykseen? Tämän tutkimuksen mukaan varhainen perheenperustaminen näyttäisi olevan riskisijoitus akateemisen uran näkökulmasta. Väitettä tukee *Projektinjohtajan* perheellisyyden tarkka ajankohdan suunnittelu uraan sopivaksi ja hänen akateemisen uransa myönteinen kehityskulku. Toiset haluavat keskittyä elämässään yhteen asiaan kerrallaan, kuten Projektinjohtaja, ja toiset ovat monessa mukana samanaikaisesti, kuten Selviytyjä. (Julkunen 2004a.) Taustalla on myös Hakalan (2009a) esiin nostamat tohtoriopiskelijoiden rahoituksen ja sosialisoinnin ongelmat. Selviytyjän perhe oli koossa, eli perheen vuoksi hänen opinto- ja työuraan-

sa ei ollut katkoksia tulossa. Muilla tohtoriopiskelijatyypeillä sen sijaan oli tulevaisuudessa toiveena perheenlisäys, joka voidaan tulkita uran kannalta katkokseksi ja väärin ajoitettuna riskiksi. *Etsijällä* toinen lapsi oli lähitulevaisuuden toive, johon liittyi myös helpottava tauko työläistä tohtoriopinnoista ja raskaasta elämänvaiheesta. Projektinjohtaja suunnitteli toista lasta ja tapahtumalle kokonaisuuteen sopivaa ajoitusta. Hän ei halunnut kuormittaa arkeaan liian monella yhtäaikaisella tekijällä ja tiedosti lapsen saamisen voivan heikentää hänen asemaansa tohtoroitumisen jälkeisillä kilpailullisilla pätkätyömarkkinoilla.

Naistohtoriopiskelijoiden elämäntietojen tulevaisuudessa hahmottui muitakin haasteita. *Projektinjohtaja* ketjutti elämän isot tapahtumat ja kontrolloi arkea tarkasti. Tulevaisuuden huolena oli vakaa työllistyminen kilpailullisille akateemisille työmarkkinoille sekä arjen kontrollin säilyttäminen ruuhkavuosissa. Säilyttääkö Projektinjohtaja arjen harmonian edelleen, kun organisoitavia asioita on paljon? Entä kuinka *Selviytyjä* jaksaa arjen pyörytyksessä kirkastaa pitkän aikavälin isommat tavoitteensa? Hukkuvatko tavoitteet arkiseen tohinaan, missä vaiheessa Selviytyjän työura saa selkeän suunnan? Ja kuinka *Etsijä* ratkaisee tilanteensa, saako hän katkaistua epätyytyttävän arjen jatkumon, löytääkö hän tohtoriopinnoista mielekkyyttä tai uuden uran? Taulukossa 6 esitän tiiviissä muodossa naistohtoriopiskelijatyyppeiden elämäntietojen piirteitä. Taulukossa on eri tyyppien elämäntietojen eri osa-alueita käsitteleviä leikkauspisteitä, joiden kautta elämäntietojen tyypillisyydet, kokonaisvaltaisuus ja jatkuvuus ilmenevät. Leikkauspisteet sijoittuvat elämäntietojen eri ajallisille ulottuvuuksille.

TAULUKKO 6. Naistohtoriopiskelijatyyppeiden elämäntilanteita.

Elämäntilanteen tapahtuma	<i>Projektinjohtaja</i>	<i>Selviytyjä</i>	<i>Etsijä</i>
Akateemisen uran alku	Haasteellinen	Monipuolinen	Helppo
Ensimmäinen lapsi	Tohtoriopintojen aikana	Maisteriopintojen aikana	Opintojen aikana
Tohtoriopintojen tekemuoto	Työnä	Monimuotoisesti päätettiin	Työnä
Tohtoriopintojen tavoite	Mielekäs työ, pätevytyminen	Työllistyminen, mielekäs työ	Välttää työttömyys
Ajankohtainen haaste	Väitös, työllistyminen	Ajan hallinta, päätettävyyttä	Epämielekkyyttä, vaikeus
Rahatilanne	Puoliso pääansaitsija, oma palkka pieni	Puoliso pääansaitsija, arvosti omia ansioita	Päävastuu toimeentulosta
Uratavoite	Yliopistossa	Monipuolinen	Ei yliopistossa
Tulevaisuus	Väitös, 2. lapsi, työllistyminen	Työllistyminen, tohtoriopinnot	Päätös suunnasta, 2. lapsi
Yleismielikuva	Muutos odotettavissa	Kiireinen arkisuus	Mielekkyyttä kateissa

LOPPUKOONTIA

Tyyppien elämäntilanteissa tyyppitarinoissa erilaiset käännekohtat sijoituivat ja määrittivät vaihtelevasti. *Projektinjohtajan* elämäntilanteissa käännekohtana vaihtelevasti vaihe liittyi opiskeluun ja yliopistoon pääsyyn, mikä ei ollut itsestään selvyyttä. Ponnistelut mielekkään opiskelu-uran hyväksi vahvistivat Projektinjohtajan sinnikkyyttä ja tavoitteellisuutta, mistä ominaisuuksista oli merkittävää hyötyä akateemisen uran rakentamisessa. *Selviytyjän* elämäntilanteissa selkeän käännekohtana nimeäminen on haasteellista. Yhtenä käännekohtana oli perheen perustaminen maisteriopintojen aikana, jolloin Selviytyjä omaksui luontevasti muiden elämäntilanteiden yhdistämisen perheeseen. Perheellisyys ja monipuolisuus leimasivat Selviytyjän elämäntilanteiden eri vaiheita. Selviytyjän elämäntilanteiden käänne saattaa sijoittua tulevaisuuteen onnistuneen työllistymisen muodossa. *Etsijän* elämäntilanteiden käännekohtana sijoittui kaksi isoa elämänmuutosta: tohtoriopintojen aloittaminen ja perheellistyminen. Elämä muuttui vaativaksi puurtamiseksi ja tulevaisuus epävarmaksi. Siihen saakka elämäntilanteiden oli helppoa ja mielekäästä.

Projektinjohtajan elämänkulun jatkumo oli vakaan ennakoitua ja tietoisesti vuorottelevaksi rakennettua. Lähitulevaisuutta määrittä lähestyvä väitös ja sen jälkeinen työllistyminen. Lisäksi hän toivoi toista lasta. Projektinjohtajan elämänkulussa tulevaisuutta tarkastellessa merkittävin tekijä oli tuleva työllistyminen, mikä näytti melko vakaalta johtuen merkittävästä aiemmasta työkokemuksesta. Työuran alku saattaa kuitenkin muodostua pätkistä, jota osaltaan silppuaa myös toivottu perhevapaajakso.

Selviytyjän elämänkulku oli vaihtelevan monikerroksista ja toiminnallista. Elämänkulussa korostui joustava ja arkinen organisointi, jolloin osittain myös tulevaisuuden rakentaminen hautautui. Vahva organisointitaito oli samalla Selviytyjälle suuri pääoma. Selviytyjän perhearki oli tiivistä ja kiireistä, mutta antoisaa ja suurilta linjoiltaan pysyvää. Selviytyjä eli vahvasti arjessa, hän ei siirtänyt asioita tuonnemmaksi. Selviytyjä etsi aktiivisesti omaa paikkaansa, erityisesti työelämässä. Tohtoroitumista tärkeämpää oli mielekäs työllistyminen ja perhe.

Etsijän elämänkulussa painottui pohtivuus, kriisiytyneisyys ja nykyinen risteystila. Menneisyys oli menestyksekkäs ja selkeä, nykyisyys oli kriisissä ja tulevat vaiheet olivat epävarmat. Mikäli hän löytää tohtoriopinnoista mielekkyyden ja riittävän itseluottamuksen, voivat opinnot ja ura edetä suotuisasti. Etsijän lähitulevaisuuden toiveena oli perheenlisäys, joka mahdollistaisi irtautumisen epätyytyvästä kiertteestä. Myös puolison työllistymisellä olisi merkitystä, se mahdollistaisi Etsijälle taloudellisen vastuun kevenemisen ja aidon valinnan. Myös toisen alan opintoihin jatkaminen voi olla onnistunut ratkaisu. Etsijän vaikeassa tilanteessa oli myönteistä, että hän tiedosti muutostarpeen.

Tulevaisuuden tohtorilta odotetaan sisäsyntyistä dynaamisuutta, innovatiivisuutta ja aktiivisuutta, joiden ymmärretään kehittyvän tohtoroitumisprosessin aikana (Pyhälto & Soini 2006). Prosessi lähtökohtineen ja tavoitteineen on yksilöllinen ja saavutettavat taidot vaihtelevat. *Projektinjohtaja* omaksui akateemisen kontekstin hiljaista tietoa ja ymmärsi sen logiikan. Sisällöllisesti asiantuntijuus kehittyi rajatussa kontekstissa ja tiiviissä ohjauksessa. Omaehtoisuus, laaja-alaisuus ja innovatiivisuus voivat suljetuissa olosuhteissa jäädä rajoittuneiksi. *Selviytyjä* oppi sukkuloimaan erilaisten toimintakulttuurien välillä, organisoimaan ja selviytymään itsenäisesti. Asiantuntijuuden vahvuutena on monipuolisuus, aktiivisuus ja joustavuus. Vastaavasti jatkuva ulkopuolisuus ja heikot verkostot voivat jättää Selviytyjän marginaaliin. *Etsijä* oppi tietoisesti päätöksen ja mielekkyyden tärkeyden. Lupaavista lähtökohdista ja puitteista huolimatta omakohtainen kiinnostus ja sitoutuminen ovat pitkällisen tutkimustyön onnistumisen edellytys. Vastoinkäymisten selvittäminen tuo Etsijälle häneltä puuttuvaa vahvuutta, oli tulevaisuuden ura millainen tahansa. Tohtoroitumisprosessia arvioidaan usein vain väitöskirjan perusteella, mikä on vain jäävuoren huippu moniulotteisessa prosessissa (myös Pyhälto & Soini 2006).

Projektinjohtaja oli saavuttanut työnä tekemiensä tohtoriopinnot vuoksi melko hyvän aseman yliopistossa, vaikka oli vielä prekariaatissa. Reunama-

asema on siedettävä, kun tulkitsee sen olevan normi ja yleistä (Nikunen 2012). Projektinjohtaja omaksui akateemisen kentän käytännöt ja kilpailuasema pääsystä ytimeen oli hyvä, mutta mikään ei ollut varmaa. Usein asema akateemisen kentän reunoilla koetaan negatiivisesti, mutta sieltä pois pääsyn mahdollisuudet ovat rajalliset: sinnitellä tai vastustaa (Nikunen 2012). *Etsijä* oli myös kiinnittynyt akateemiseen kontekstiin, mutta ei sopeutunut kilpailulliseen tilanteeseen, vaan vastusti ja kapinoi sitä vastaan. Hän oli valitsemisillaan toisen, mielekkäämmän uran. Yleensä kapinointia ei pidetä ratkaisuna, vaikka systeemiä kritisoidaan (Nikunen 2012). Tohtoriopinnot ovat monella tapaa tasapainottelua, jonka jälkeen edelleen akateeminen työ vaatii hyvää stressinsietokykyä (Hakala 2009b). *Selviytyjä* asemoitui työn ja opintojen osalta marginaaliin ja kamppaili päästäkseen niihin osalliseksi.

Tyypeissä ja tyyppitarinoissa kuvastuu perheellisen naistohtoriopiskelijan elämäntilanteen jäsennys laajassa kokonaisuudessaan. Yksilöllisessä elämäntilanteessa eri tekijöillä on vaihteleva merkitys. Toisten tekemät elämäntilanteelliset ratkaisut ja pohdinnat ovat arvokkaita, niistä saa mentoroinnin kaltaista tukea ja peilauspintaa omille ratkaisuille. Mikään reitti ei ole ennalta selvä tai helppo, on tehtävä omaan yksilölliseen tilanteeseen sopivimmat valinnat. Omien lähtökohtien, tavoitteiden ja olosuhteiden tiedostaminen on keskeistä. Lisäksi suunnitelmien reaktiivisuus ja jatkuvasti muuttuvat kontekstit vaativat joustavaa suhtautumista. Hakala (2009b) pohtii nuoren akateemisen, joksi tämän tutkimuksenkin tohtoriopiskelijanaiset luetaan, identiteetin muodostuvan sekä perinteisistä että uusista ulottuvuuksista. Uusia ulottuvuuksia ovat kilpailullisuus, taloudellinen vastuu ja epävarmuus sekä tutkimustulosten yleistajuistaminen. Tulevat tohtorit valmistuvat epävarman tulevaisuuden varjossa, heitä ei odota varma ja vakituinen akateeminen ura. Tyyppijä ei voi arvottaa eikä esittää, mikä olisi elämäntilanteen järjestelyn, tohtoriopintojen tai menestyksekkään tulevaisuuden kannalta paras tai huonoin tyyppi tai valinta. Kaikki olosuhteet ja vaikuttavat tekijät eivät ole omassa vallassa. Kuitenkin jokaisella tyyppillä on osittaiset mahdollisuudet muokata mielekkääksi kokemaansa elämäntilanteen ja persoonalliset taipumukset. Erilaisiin yksilöllisiin kokonaisuuksiin sopivat erilaiset asiat. Yhteiskunnallisten makrotason tekijöiden ja mikrotason tyyppien muodostumisen välistä dialogia tarkastelemalla voidaan ymmärtää elämäntilanteen ja ajallisuuden jatkuvuutta sekä muutosta. Eri tyyppien ja tyyppitarinoiden kautta vahvistuu käsitys erilaisista tohtoriopiskelijoista ja heidän tohtoroitumisprosesseistaan. Yksilöllisyys on vahvaa ja elämä kokonaisvaltaista. Eri yksilöt ja tyypit toimivat eri tavoin erilaisissa elämäntilanteellisessä vaiheessa ja erilaisissa kokonaiskonteksteissa. Tyyppien arvottaminen tekemisen tavan, arjen organisoimisen tai muunkaan perusteella ei ole mielekästä, vaan kokonaisuuden ymmärtäminen yksilöllisistä lähtökohdista muuttuvissa konteksteissa.

Tohtoriopinnoissa hankitaan korkeinta mahdollista asiantuntijuutta ja osaamisen sertifiointia elinikäisen oppimisen hengessä. Tohtoriopintoja kiihittää nopean ja tehokkaan tutkimuksen valmistumisen tavoite ja nousevat työelämäodotukset. Vaatimukset ovat kunnianhimoiset, mutta rakenteelliset

keinot niiden saavuttamiseksi aidosti elinikäisen oppimisen ideologian mukaisesti ovat vinoutuneet. Tohtoriopintojen läpäisy ei ole vielä tavoitetasolla. Tehokkuuden parantamiseksi on ehdotettu aloittavien tohtoriopiskelijoiden seulomista entistä tarkemmin, jolloin vain parhaat ja resursoidut opiskelijat pääsevät opiskelemaan tohtoriksi ohjatummoin, nopeammin ja tehokkaammin (Dill ym. 2006). Vallitsevat käytännöt eivät ole parhaat mahdolliset eri tavoin tohtoriksi opiskeleville, tohtoroitumisen moninaisia polkuja voisi entisestään selkeyttää ja osin eriyttää. Opitun siirtovaikutuksen merkityksen selkeyttäminen varhaisemmin ja omakohtaisesti omaksuttavasti olisi myönteistä (Dill ym. 2006). Tohtori ei ole vain tutkinto, vaan käytettävää asiantuntijaosaamista, mitä painotusta voisi koulutuksen aikana entisestään korostaa tutkimuksellisia taitoja unohtamatta (Sainio 2010, 99). Tohtoriopiskelijän eduksi olisi voida opintojen alkuorientaatiosta alkaen jäsentää tulevan tohtoroitumisprosessin realistinen työmäärä, erilaiset mahdollisuudet ja vaatimukset. Tulevan tohtorin kannattaa visioida tulevaisuuttaan tohtorina (Dill ym. 2006, 68).

Tohtoriopiskelijat ovat yksilöitä, joiden elämänsä aikana tohtoriopinnot ovat vain yhtenä osatekijänä. Tohtoriopintojen rakenteellinen ja erilaisten laadukkaiden käytänteiden päivittäminen on kaikista näkökulmista arvioiden hyödyllistä. Tohtorikoulutusta arvioidaan yleisimmin yliopiston ja tiedeyhteisön näkökulmasta. Stubb, Pyhältö, Soini, Nummenmaa ja Lonka (2010, 116) herättelevät tohtorikoulutuksen rakenteelliseen kehittämiseen siten, että väitöskirjaprosessi tukee tohtoriopiskelijän hyvinvointia ja koettua mielekkyyttä. Onkin syytä muistaa yksilö, tohtoriopiskelija, josta tulee yksilöllisten vaiheiden kautta tutkijantaidot omaava asiantuntija. Jotta prosessi olisi alusta alkaen ja pitkälle tulevaisuuteen saakka mielekäs, tulisi näkökulmia laajentaa: tulevan tohtorin työmahdollisuudet ovat uudistuneet ja laajentuneet. Yliopisto on vain yksi tohtorin ja asiantuntijan toimintakonteksti (Stubb, Pyhältö, Soini, Nummenmaa & Lonka 2010, 116), muita monipuolisen asiantuntijaidentiteetin kannalta tärkeitä konteksteja ovat esimerkiksi muu työelämä ja perhe.

Laadukkaassa tohtoroitumisprosessissa tunnistetaan yksilöllisten tohtoriopiskelijoiden lähtökohdat, suunnitellaan prosessi huolellisesti (Pyhältö & Soini 2006) sekä huomioidaan tohtorikoulutukselle asetetut korkeat tavoitteet. Tohtoriopiskelijoilla on jo valmiiksi asiantuntijuutta ja verkostoja, joita voidaan tohtorikoulutuksen aikana edelleen vahvistaa. Tohtorikoulutus tarvitseekin vahvempaa yksilöllisyyden huomioimista, lähtökohtien ja tavoitteiden kirkastamista ja läpinäkyvyyden huomioimista. Yliopisto ei ole enää itsellinen saareke erillään muusta yhteiskunnasta. Yliopisto on osa yhteiskunnallista järjestelmää ja sillä on tärkeä vuorovaikutuksellinen tehtävä yksilöiden ja yhteisöjen kehittäjänä ja sivistäjänä kumppaneidensa kanssa. Opiskelijoiden kokemukset ovat arvokkaita, ne ovat parhaimmillaan uudistusten alkuvoima (Stubb, Pyhältö, Soini, Nummenmaa & Lonka 2010, 107). Hiltunen ja Pasanen (2006) tiivistävät tohtorikoulutuksen kehittämiskohteiksi ohjauksen, perehdytyksen ja mentorointiin liittyviksi. Heidän mukaansa erilaisissa tohtorikouluissa työnomaisesti opiskelevien olosuhteet tohtoriopintojen tekoon ovat muita paremmat. On kuitenkin syytä muistaa, että tohtorikou-

lussa opiskelee melko nuoria, joilla on tulevaisuudessa edessään omat haasteensa. Tohtorikoulujen ulkopuolella osa-aikaisesti opiskelevat ovat Hiltusen ja Pasasen (2006) mukaan heikoimmassa asemassa. Voidaan kuitenkin kysyä missä suhteessa, nopeasti tavoiteajassa valmistumisen vai työelämätaitojen kartuttamisen näkökulmasta? Tutkimukseni mukaan tohtoriopintojen, tekipä niitä koko- tai osa-aikaisesti, rinnalla on hyvä hankkia laajasti kokemuksia, verkottua sekä osallistua työelämään. Kokonaisuudessa tohtoriksi opiskelusta ja asiantuntijaidentiteetin omaksumisprosessista muodostuu tiivis, arkinen ja elämänkulullisesti pitkä prosessi.

Makrotason rakenteellinen kehittämistyö todentuu mikrotasolla vuorovai-
kutteisesti ja pitkällä aikavälillä. Jo vuonna 2006 esitettiin koulutuspoliittinen tavoite, että tohtoriopiskelijoille laadittaisiin opintojen alkuvaiheessa henkilökohtainen opiskelu- ja tutkimussuunnitelma, jossa huomioidaan yksilölliset taustat ja motiivit. Tulkintani mukaan syvällinen pedagoginen tavoite on, että aikuinen opiskelija oivaltaa aikuispedagogisesti pätevässä ohjauksessa itse lähtötilanteensa, prosessin kulun sekä erilaiset mahdollisuutensa ja rajoituksensa tulevana tohtorina. Omaa kehitysprosessia on hyvä tarkastella kriittisesti ja säännöllisesti, sekä itsenäisesti että yhdessä ohjaajien ja vertaisten kanssa omissa toimintakonteksteissa. Kypsyminen vaatii omaehtoista toimintaa, osallistumista ja oman asiantuntijuuden ulottuvuuksien arviointia. Edelleen koulutuspoliittinen linjaus (OPM 2006) korostaa tohtorikoulutuksen ja tutkimuslaitosten sekä elinkeinoelämän välisen yhteistyön tiivistämisen tärkeyttä. Tohtorin tutkinnon olisi annettava asiantuntijavalmiuksia erilaisiin toimintaympäristöihin. Eri toimijoiden tiiviimmällä yhteistyöllä voitaisiin myös opiskelijoiden kokemia puutteellisia työelämätaitoja vahvistaa sekä loiventaa koulutuksen ja työelämän välistä kuilua sekä helpottaa tohtoriopiskelijoiden siirtymää työelämään. Monipuolinen uraohjaus ei toteutunut koulutuspoliittisten tavoitteiden ja ohjeistusten (OPM 2006) mukaisesti tutkimukseni mukaan. Naistohtoriopiskelijat mielsivät itsekin ohjauksen väitöskirjaohjaukseksi, ei laajemmin kattavaksi ohjaukseksi, ja silti he olivat saamaansa ohjaukseen pääosin tyytyväisiä. Sitten, vuoden 2009 aineiston hankinnan jälkeen, yliopistojen työelämävalmiuksia, verkostoitumista ja yrittäjyyttä koskevat kurssit ja opiskeltavat sisällöt ovat lisääntyneet. Kehitys on ollut nopeaa ja strategioiden mukaista, tosin se koskettaa eri tieteenaloja eri tavoin. Suurten linjausten toteutuminen arjessa on monista tekijöistä riippuvaa eikä vähiten yksilöllisistä ja erilaisista olosuhteista. Vaikka tohtorikoulutuksella on Euroopassa yhteiset tavoitteet, on hyvä realistisesti nähdä kontekstien kirjo aina yhteiskunnalliselta tasolta yksilöllisiin eroihin sekä huomioida trendit ja traditiot (Välimaa 2012).

Yliopistossa kilpailullisuus vahvistuu, tuloksia mitataan ja verrataan. Kilpailullisuus voi heikentää innovaatioita ja yhteistyötä (Nikunen 2012), mikä on tieteellisessä toiminnassa keskeistä. Kehitys vaatii tulevaisuuden hahmottamista pitkällä aikavälillä, mikä on vaikeaa akateemisilla pätikäyömarkkinoilla oleville (Nikunen 2012). Jatkuva epävarmuus voi heijastua yksilön hyvinvointiin kokonaisvaltaisesti. Epävarmuus ei automaattisesti kosketa

kaikkia, vaan jakautuu epätasaisesti. (Nikunen 2012.) Tietointensiivisessä yhteiskunnassa korkea koulutus on sekä arvokas pääoma että riskisijoitus. Massoittunut yliopisto ohjaa yksilöitä kilpailemaan yhä uusin keinoin. Voidaankin kysyä, millä kentillä (Bourdieu & Passeron 1990) tohtorikoulutuksessa kilpaillaan. Yksilöiden täytyy aidosti kilpaillakseen sijoittaa aikaa ja vaivaa koulutukseen, sertifioida osaamisensa ja tietoisesti tavoiteltava haluamaansa työtä – ja silti kaikki on hyvin epävarmaa (Kivinen & Kaipainen 2012). Koulutus on edellytys ja kuitenkin vain apuväline tavoiteltuihin työtehtäviin. Yksilön arvo määräytyy suhteessa toisiin hyvin samankaltaisiin ja eroavaisuudet ovat hienoisia. Myös menestyksen mittarit ovat yksilöllisiä. Naistohtoriopiskelijatyypit korostivat perhe-elämää ja omassa hallinnassa olevan työn mielekkyyttä ja pysyvyyttä. Tohtoriopiskelijanaisten pääomat muodostuvat perheestä, omasta osaamisesta ja mielekkästä työstä.

8 POHDINTA

8.1 Tulosten yhteenveto

Tässä tutkimuksessa tarkastelin alle 40-vuotiaiden perheellisten tohtoriopiskelijanaisten arkea, elämäntulkua ja tulevaisuusajattelua keskeisten elämäntulkullisten osa-alueiden kautta. Perheellisyys, tohtoriopinnot ja työ sekä tutkimusrajoituksen mukaisesti sukupuoli ja ikä loivat kokonaiskontekstin, jossa yksilöllinen vaihtelu toteutui. Tavoitteeni oli luoda kokonaiskäsitys ja ymmärtää tohtoriopiskelijanaisten elämäntulkun ajallista jatkuvuutta käsittäen menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden. Tässä luvussa pohdin kokonaisuutta, miltä perheellisen nais-tohtoriopiskelijan kokemuksellinen elämäntulkun lopulta näyttää, ja kuinka se yksilöllisenä ja ajallisesti jatkuvana kokonaisuutena, osiensa summana, kerrotaan ja voidaan ymmärtää. Tarkastelussa on vahva makro- ja mikrotasojen välinen vuorovaikutus, yksilön elämäntulkun ja yhteiskunnallinen kehitys limittyvät toisiinsa monin tavoin.

Ensimmäinen tutkimuskysymys käsitteli perheellinen alle 40-vuotiaan nais-tohtoriopiskelijan menneisyyttä, kuinka hän ymmärsi elämäntulkunsa ennen tohtoriopintoja. Naiset jäsensivät elämäntulkunsa menneet vaiheet selkeiksi kertomuksiksi, joissa elämäntulkun eri osa-alueiden tapahtumat olivat ymmärrettävinä ja juonellisina osina elämäntulkullisessa kokonaisuudessa. Nais-tohtoriopiskelijat kuvailivat elämäntulkunsa varhaisia vaiheita tavallisiksi ja keskenään samankaltaisiksi. Yksilöllistymiskehitys oli heidän lapsuudessaan vasta alullaan. Lapsuuden perheissä vanhempien koulutustausta oli tohtoriopiskelijanaisia alempi. Vanhemmilta saatu kannustus ja rohkaisu olivat tärkeitä.

Yleisen mielikuvan vastaisesti tohtoriopiskelijat eivät kokeneet olleensa varhaisina kouluvuosina erityisen lahjakkaita tai muutenkaan erottuvia. Naiset korostivat oman mielenkiinnon kohteen löytymisen tärkeyttä ja mielekkyyttä, jolloin omaehtoinen kiinnostus ohjasi perehtymään aiheeseen yhä syvällisemmin. Varhainen oman alan imu, tekemisen mielekkyys ja sittemmin kehittyvä asiantuntijuus jalostuivat omaa mielenkiintoa seuraamalla. Varhaisina kouluvuosina syttynyt mielenkiinto jatkui tutkimuksellisena intressinä ja johti korkeimmalle mahdolliselle opintouralle. Merkittäväksi osoittautui it-

selle luontaisella tavalla toimiminen ja itsensä toteuttaminen. Mahdollisuutta toteuttaa yksilöllisiä intressejä ja tutkimuksellista projektityöskentelyä kannattaisikin koulussa alimmista luokista alkaen vahvistaa nykyistä enemmän. Koulumenestys ja -numerot eivät kuvaa aidoissa ja innovatiivisissa ympäristöissä tarvittavia taitoja ja innostusta. Riittävän laajat perustaidot, yleiset ja eriytyneet asiantuntijataidot sekä valtava into ovat resepti yksilötasolla osaamisyhteiskunnan vahvistamiseen.

Tohtoriopiskelijanaisten opintourat yliopistossa alkoivat vaihtelevasti. Osa varmisti opiskelupaikan ylioppilaskirjoitusten menestyksellä, osa joutui hakemaan useamman kerran, osalla oli aiempi ammatillinen koulutus ja osa vaihtoi pääainetta opintojen aikana. Maisteriopintojen aikana omaksutut asenteet ja toimintatavat muodostuivat melko pysyviksi. Varhain omaksutut tavat toimivat normeina, joihin muutoksia peilattiin. Vahvan työasenteen ja mielekkäysperiaatteen omaksuneet säilyttivät ne myös tohtoriopinnoissaan. Maisteriopintojen aikana perheen perustaneet tottuivat arjen jatkuvaan organisointiin ja kiireeseen. Elämänkulullinen jatkuvuus ilmeni arkisina elämänkulun eri osa-alueille liittyvinä totumuksina.

Tohtoriopintojen erilaiset aloitusmotiivit sekä vaihteleva tietoisuus tohtoroitumisen vaiheista ja seurauksista heijastuivat koko prosessiin. Muun vaihtoehdon puutteesta tai työttömyyden välttämiseksi aloitetut opinnot vaativat prosessin aikana motiivin jalostumista, mikä olikin yleistä. Naisten kokonaisuymmärrys tohtoriopintojen vaatimuksista opintojen alkuvaiheessa oli heikko, käsitys tosin täydentyi opintojen edetessä. Kyse ei ole vain tutkinosta, vaan tulevaisuuden työssä tarvittavista valmiuksista ja taidoista sekä elinikäisen oppimisen omakohtaisesta oivaltamisesta. Mikäli tohtoriopintoihin ryhdyttiin ulkoisten olosuhteiden ohjaamana ja ilman omaa syvällistä motivaatiota, pohdittiin useammin opintojen keskeyttämistä ja koettiin vaikeuksia elämänkulun kokonaisuuden organisoinnissa. Tohtoriopintojen aloittamisen motiivit heijastuvat myöhemmin myös työtyytyväisyyteen, muiden vaihtoehtojen puutteesta aloitetut opinnot enteilevät tyytymättömyyttä työuraan (Julkunen 2004a, 168–169). Mikäli tohtoriopinnot aloitettiin syvällisestä tutkimuksellisesta kiinnostuksesta tai motiivi kehittyi opintojen aikana, oli tutkimusprosessiin sitoutuminen syvempää ja prosessi antoisampi. Myös vaativissa tutkimusvaiheissa luottamus asioiden selviämiseen ja omaan selviytymiseen oli tällöin vakaampaa.

Päätoimiset ja palkalliset tohtoriopinnot nähdään tehokkaana tohtoroitumisreittinä. Tämän tutkimuksen 12 naisesta yhdeksän teki tohtoriopintojaan päätoimisesti työhön rinnastettavalla tavalla. Opinnot eivät suotuisilta näyttäneistä ulkoisista olosuhteista huolimatta aina edenneet, myös päätoimisesti tohtoriopintojaan tehneet kohtasivat vastoinkäymisiä. Etenemistä hidasti epäily omasta osaamisesta, väitöskirjan epäkiinnostava aihe ja negatiiviset tulevaisuusodotukset. Päätämättömyys ja pessimistiset arviot omasta tulevaisuudesta tohtorina alensivat tehokkuutta ja lisäsivät koettua epämielikkyyttä. Sivutoimiset tohtoriopiskelijat kohtasivat lähinnä arkisia ajankäytöllisiä ja rahoituksellisia haasteita. Naisista seitsemän oli harkinnut tohtoriopintojensa

keskeyttämistä, mutta he olivat hakeneet ja saaneet tukea opintojensa jatkamiseen.

Perheen perustamisen ajankohta suhteessa opintojen vaiheeseen osoittautui merkitykselliseksi. Maisteriopintojen aikana perheen perustaneet omak-suivat arjen hektisyyden ja jatkuvan organisoinnin normiksi. Varhain perheellistyneet tekivät tohtoriopintojaan muun elämän ohessa osa-aikaisesti ja sivutoimisesti. Heidän asemansa opinnoissa ja työelämässä oli vakiintumaton. Työura koostui määräaikaisuuksista ja sijaisuuksista. Huoli työllistymisestä ja apurahojen saamisesta oli jatkuvaa. Tohtoriopintojen aikana perheen hankkineet ajoittivat lapsen saamisen arvionsa mukaisesti opintojen vaiheeseen nähden suotuisasti. Perhevapaalla ei pääsääntöisesti tehty väitöskirjaa, vaikka painetta siihen koettiin. Lapsen syntymän ja perhevapaan jälkeen tohtoriopintojen tarkoitus selkiintyi, myös koettu tehokkuus ja organisointitaidot olivat huipussaan.

Aito intressi tutkimustyöhön sekä riittävän hyvät olosuhteet helpottivat elämänsä eri osa-alueiden menestyksellistä organisoimista kokonaisvaltaisesti. Tohtoriopinnot toimivat perheen jälkeen keskeisenä tekijänä elämänsä kokonaisuutta sommiteltaessa, opinnot toivat kokonaisuuteen ryhtiä ja tavoitteellisuutta, perhe tasapainottavia sisältöjä. Elämänsä keskeisten osa-alueiden, kuten perhearjen, tohtoriopintojen ja työn, osalta sujuvat järjestelyt kohottivat koettua elämänlaatua. Naistohtoriopiskelijoiden elämänlaatu koostui kokonaisuuden mielekkyydestä, mahdollisuuksista tehdä valintoja ja tasapainosta elämänsä eri osa-alueiden kesken.

Yhteenvedona voidaan todeta perheellisten naistohtoriopiskelijoiden elämänsä menneiden vaiheiden olevan yksilöllisiä, mutta varsin tavallisia. Elämänsä ruuhkavuodet sisältävät merkittäviä ja luonteeltaan jatkuvia tapahtumia, joilla on juuret elämänsä menneissä vaiheissa, ja lisäksi ne ovat läsnä arjessa ja tulevaisuudessa.

Toisessa tutkimuskysymyksessä tarkastelin kuinka naistohtoriopiskelija järjesti arkensa ja yhdisti elämänsä eri osa-alueet. Naistohtoriopiskelijoiden arki oli tiheää, tavallista ja joustavaa. Perhe oli arkinen voimavara, mutta myös tohtoriopintoja ja ajankäyttöä ohjaava ja rajoittava tekijä. Perhe toi päätöksenteon elämänsäkuun ja monen epävarmuustekijän rinnalle vakautta ja jatkuvuutta. Arjessa perhe mahdollisti opintojen ja urakeskeisyyden väistämisen hetkeksi taka-alalle tai niiden asettamisen omaan rooliinsa.

Naistohtoriopiskelijat tarttuivat maltillisesti mahdollisuuksiinsa yksilöllisiin ja perheen kannalta toimiviin ratkaisuihin. Kahdessa perheessä roolijako oli perinteisestä poikkeava, työssä käyvä äiti oli perheen pääansaitsija ja isä vastasi hoivasta. Kolmasosa miehistä ja viidesosa naisista näkee miehen perheen pääansaitsijana (Kiianmaa 2012). Juuri näissä uudistettujen roolitus-ten perheissä naiset harkitsivat tohtoriopintojen keskeyttämistä ja kärsivät tohtoriopintojen epämielikkyydestä ja alentuneesta itsetunnosta. Mahdollista on, että rajallinen osallisuus koti- ja perhe-elämässä heijastuu negatiivisesti hyvinvointiin. Toisaalta näissä perheissä taloudelliset mahdollisuudet muutokseen olivat rajalliset, mikä saattoi osaltaan lisätä koettua ahdistusta ja

epämielekkyyttä. Ulkopuolisuus perheestä ja työuraan panostaminen on perinteisesti miehisenä pidetty rooli. Muissa naistohtoriopiskelijoiden perheissä roolit olivat perinteisemmät ja tasa-arvoon pyrkivät. Miesten työ oli naisten työtä tärkeämpää ja naisella oli päävastuu kodista ja lapsista.

Naisen asema yhteiskunnassa, yliopistossa ja perheessä on muuttunut. Muutos on jatkuvaa, selkeää ja konkreettista. Yksilöiden muodostamisessa perheissä tehdään yksilöllisiä ja toisiinsa limittyviä valintoja, sovitellaan toiveita ja tavoitteita yhteen. Yksilön valta ja valinnanmahdollisuudet ovat kasvaneet, vaikka edelleen on lasikattoja ja sokeita pisteitä. Ensimmäiset naiset yliopistossa olivat perheettömiä, mikä nähtiin silloin luonnollisena valintana. Sitten perhettä ei ole pidetty akateemisen uran esteenä tai vaihtoehdona sille. Reitti akateemiselle huipulle on kuitenkin edelleen kivikkoinen ja kilpailu huippupaikoista, ja paikoista ylipäänsä, on kiristynyt. Mielenkiintoista on, että maisteriopintojen aikana perheen perustaneet naistohtoriopiskelijat päätyivät tekemään tohtoriopintojaan ei-palkallisesti. He olivat marginaalissa sekä työmarkkinoilla että tohtoriopinnoissaan. Puheissa perhe ei ole este eikä hidaste, mutta käytäntö on perinteiden ohjaama. Naistohtoriopiskelijat kokivat etenemisen tieteen korkeimmalle huipulle olevan raskasta ja epävarmaa. Se vaatisi kansainvälisen jakson, jonka he arvioivat perheelliselle toistaiseksi ratkaisemattomaksi haasteeksi.

Tutkimuksen alussa lähtökohtana ei ollut feministinen näkökulma, vaan korostin yksilöllisyyttä ja valinnanmahdollisuuksia. Tutkimukseni lopussa huomaan kuitenkin perinteisten sukupuolittuneiden normien kaventavan yksilöllisyyden toteutumista. Yhteiskunnan käytännöissä ja poliittisessa päätöksenteossa sukupuolinormit ovat läsnä. Perinteisten normien rajoissa yksilöllisiä valintoja toki voidaan toteuttaa. Esimerkiksi naisten koulutuksellinen tasa-arvoasema on hyvä, mutta perhe- ja työelämässä vanhat roolijaot ovat vahvoja. Naistohtoreiden kotivastuu oli miestä suurempi, ja miehen työ nähtiin naisen työtä arvokkaampana, myös perheiden sisällä. Muutos on hidasta. Perhepoliittiset päätökset mahdollistavat tiettyä valintaa ja joustoa, mutta käytännössä niitä hyödynnetään harvakseltaan. Joustava ja selkeä systeemi on kuitenkin tarpeen luoda. Yksilölliset ratkaisut perheissä sukupuolesta riippumatta ovat tulevaisuuden suunta.

Tohtoriopintojen teko pää- tai sivutoimisesti vaikutti arjen muodostumiseen keskeisesti. Työnä tehdyt tohtoriopinnot sopivat perheellisen arkeen hyvin. Päätoimiset ja palkalliset tohtoriopinnot eivät ole kuitenkaan automaattinen tohtoroitumisreitti ja tapa luoda uraa. Opinnot eivät aina edenneet odotusten mukaisella tehokkuudella ja tavoitteellisuudella. Moni koki epävarmuutta osaamisestaan, tulevaisuudestaan, kilpailullisuudesta ja elämästään ylipäänsä. Ajoittain työ seurasi ajatuksissa kotiin, vaikka periaatteellinen rajaus työn ja muun välillä oli tiukka. Työ pyrittiin tekemään työajalla ja muu aika osoitettiin muille tärkeille asioille. Työnä tohtoriopintoja tehneet harmitelivat matalaa ansiotasoaan, mutta arvostivat saamaansa palkkaa.

Sivutoimisesti ja muun elämän ohella tehdyt tohtoriopinnot tekivät perheellisen naisen arjesta kiireistä ja jatkuvaa organisoimista. Arki painottui perheen, pätkättöiden, apurahahakujen ja tohtoriopintojen välillä tasapainoiluun. Opinnot olivat sivuroolissa ja etenivät hitaasti. Tohtoriopiskelijanaiset olivat heterogeeninen ryhmä ja tohtoriopintoja tehtiin käytännössä monin eri tavoin ja jokaisella oli omat arkiset haasteensa.

Naistohtoriopiskelijat yrittivät järjestää arjessaan tärkeille asioille aikaa ja pyrkivät jättämään muut hyvällä omallatunnolla syrjään. He viettivät aikaa perheen, tohtoriopintojen ja osin muun työn parissa. Ajankäytön hallinta arvioitiin tärkeäksi ja edelleen kehitettäväksi taidoksi, jonka merkityksen erityisesti sivutoimiset tohtoriopiskelijat huomasivat. Sivutoimisista tohtoriopiskelijanaisista kehittyikin rautaisia arjen organisoijia ja priorisoijia. Arki oli täyttä, mutta mielekäästä. Läkähdyttävä suorittaminen ei kuulunut naisten mukaan hyvään arkeen ja sitä he yrittävät välttää. Päätoimisten tohtoriopiskelijoiden organisointi keskittyi arkisten asioiden lisäksi isomman perspektiivin elämänkululliseen suunnitteluun. Sivutoimisten aika ei isomman mittakaavan suunnitteluun riittänyt.

Tutkimukseni mukaan naistohtoriopiskelijat kokivat tohtoroitumisen jälkeisen työelämään siirtymisen haasteellisena. Työllistyminen oli tohtoriopintojen loppuvaiheessa pääällimmäisin huoli. Osalle työllistyminen oli jatkuva tavoite ja tohtoroitumistakin tärkeämpää. Tohtoreiden koulutuksessa olisi tältä osin kehitettävää. On arvioitava kriittisesti maisteriopintojen jälkeen suoraan jatkettavien tohtoriopintojen mielekkyyttä erityisesti opintojen ja työelämän kohtaamisen näkökulmasta. Tuoreiden maistereiden osallisuus työelämässä mahdollistaisi opitun tiedon käyttöarvon omakohtaisen arvioinnin, ja samalla avautuisi mahdollisuus oivaltaa kehitettäviä ja tutkittavia asioita niiden oikeissa ympäristöissä. Koulutus ei ole vain tietojen karttumista, vaan lisäksi laajenevaa ymmärrystä (Jarvis 2004). Näin myös yliopistolla olisi kiinteämpi ja aito yhteys ympärillä olevaan yhteiskuntaan ja sen kehittämiseen. Tutkimukseni mukaan tohtoriopintojen aloitusvaiheessa opiskelijoiden karsinta näyttäisi olevan vähäistä ja tohtoriopiskelijoiden aloitusmotiivit vaihtelivat. Osa karsiutuu eri syistä tohtoroitumisprosessin aikana ja osalla motiivit jalostuvat. Tohtoroitumisprosessi sisältää monia karsintoja, joista yksi on työllistyminen. Oman osaamisen näyttäminen ja käyttäminen on osa kilpailua. Tutkimukseni naisten työelämäasema oli parhaimmillaan määräaikainen ja vakituinen työsuhde oli toive.

Naistohtoriopiskelijoiden elämässä moni suuri ja samanaikainen asia ruuhkautti arjen ja hämärsi tulevaisuuden. Keskittyminen vähempään ja suunnitelmallisemmin voisi selkeyttää elämänkulkua. Mikäli väitöskirjaurakkaan ryhdytään omakohtaisen innon siivittämänä ja selkein tulevaisuudenvisioin, selvittää arkisista järjestelyhaasteista hyvin. Ne jotka aloittivat tohtoriopinnot sattumalta tai muun vaihtoehdon puuttuessa kokivat enemmän arkisia vaikeuksia ja heidän tulevaisuutta koskevat ajatuksensa olivat vähäisiä ja pessimistisiä. Tohtorintutkintoon liitetyt myönteiset arviot ja mielikuvat edistävät opintoja. Negatiiviset arviot koulutuksen mielekkyydestä ja tulevaisuudessa

työllistymisestä heikentävät sitoutumista ja tehokkuutta. Vaikka arki on ajoittain raskas ja tulevaisuus epävarma, ne siedetään, kunhan siintelevä tavoite on omakohtainen, arvostettu ja mielekäs.

Kolmas tutkimuskysymys tarkasteli perheellisen naistohtoriopiskelijan ajatuksia tulevaisuudestaan tulevana tohtorina. Tohtoriopinnot heijastuivat naisten tulevaisuusajatteluun ja elämänkulun eri osa-alueiden kokonaisvaltaiseen yhdistämiseen. Elämänkulun tulevien vaiheiden pohdinnassa korostuivat lähitulevaisuuden tapahtumat ja tohtoriopintojen vaihe. Opintoissaan alussa olleet keskittyivät arkeen ja opintojensa edistämiseen. Opintojen keskivaiheilla tulevaisuuden hahmottaminen oli arkista ja konkreettista. Pisimmällä olleilla korostuivat väitöskiireet ja huoli tulevasta työllistymisestä. Kaikki pohtivat työllistymistään, mutta mitä lähempänä tulevaisuudessa se oli, sitä enemmän se huoletti. Sivutoimisesti tohtoriopintojaan tehneillä työllistyminen oli jatkuvasti arjessa oleva huoli. Pätkätyöt, apurahakaudet, opinnot ja työttömyys olivat osana sivutoimisten tohtoriopiskelijoiden silppuista arkea ja tulevaisuutta.

Tohtoriksi valmistuminen hahmottui naistohtoriopiskelijoille elämänkullussa välitavoitteena. Valmistumisen jälkeen uran ei odotettu urkenevan automaattisesti. Yhä useammin työura muodostuu vaihtelevista pätkäistä. Tutkimukseni naistohtoriopiskelijoista kenelläkään ei ollut vakituista työsuhdetta, mutta tavoitteena se oli. Yliopistossa palkallisena tohtoriopintojaan tehneet kokivat suurta epävarmuutta valmistumisen kynnyksellä. Yliopistossa mahdollisesti avautuva ura näyttäytyi epävarmana pätkätyönä. Työmarkkinoilla pääasiallisesti yliopistossa työskennellyt tohtori ei ole kysynnän huipulla. Uran määrätietoinen ja tehokas rakentaminen ei ole helppoa: on uskallettava tehdä sijoituksia, vaikka tuotto on riski.

Työkokemuksen hankinta arvioitiin tulevaisuuden työllistymisen kannalta ehdottoman tärkeäksi. Tohtoriopinnot ja muu työ rinnakkain oli monipuolinen, mutta raskas ja tehoton tapa pohjustaa tulevaisuuden työuraa. Moniulotteisen arjen organisoimisessa karttuneet taidot ja verkottuminen mainittiin myönteisiksi puoliksi. Tohtoriopiskelijat kokivat työelämätaitojensa riittämättömiksi, mihin haasteeseen yliopistot ovat kurssitarjonnassaan kiitettävästi tarttuneet. Silti aidot yhteistyökuviot ovat yksittäisiä kursseja rikastuttavampia. Työelämässä tohtoreihin kohdistuvat kasvavat odotukset, heiltä odotetaan uusia rohkeita avauksia ja laajaa kompetenssia. Tohtorin täytyy tuntea tutkimuksellisen kontekstin lisäksi käytäntöä ja pyrkiä monitieteelliseen vuorovaikutukseen ja eri alojen törmäyttämiseen. Jotta työelämän kynnys ei nouse liian korkeaksi ja tekeminen puurtamiseksi, on syytä muistaa asiantuntijuuden karttuvan jatkuvasti. Tohtoriopinnot ja tohtoroituminen ovat vain osana elinikäistä asiantuntijuuden kehitysprosessia.

Perhe edusti tohtoriksi opiskelevien naisten elämänkulun tulevissa vaiheissa jatkuvuutta ja pysyvyyttä. Kaikki naistohtoriopiskelijat arvottivat perheensä tärkeimmäksi asiaksi. Perhe ei ollut paitsiossa, mutta sen parissa suunniteltiin tulevaisuudessa vietettävän nykyistä enemmän kiireetöntä aikaa. Perheen vuoksi ei haluttu uhrautua, vaan perhe ja muut tärkeät elämänsisäl-

löt haluttiin yhdistää. Perhe, työ ja opinnot nähtiin tulevaisuudessa toisiaan tukevinä tekijöinä. Elämän perusasiat voi naisten mukaan sovittaa elämänkulun kokonaisuuteen ja samalla on eduksi ennakoida tulevaa. Kaikkia asioita ei voi itse organisoida ja hallita, mutta niihin joihin voi itse vaikuttaa, kannattaa miettiä itselle ja oman elämänkulun kokonaisuuteen sopivia ratkaisuja.

Ajankäytön hallinta myös tulevaisuudessa arvioitiin merkittäväksi taidoksi. Ajankäyttö kuvasti aitoja arvoja. Tärkeille elämänkulullisille tekijöille varattiin aikaa. Joistain asioista oli kieltäydyttävä ja joillekin odotettava parempaa aikaa. Tulevaisuuden unelmistaan ja tavoitteistaan eivät naistohtoriopiskelijat kokeneet tarpeelliseksi perheen tai muunkaan vuoksi luopua. Tavoitteiden saavuttaminen voi kestää ajallisesti kauan, mutta matkaa aiottiin taivaltaa hitaasti, omaa tahtia. Koettua mielekkyyttä lisäsi tavoitteeseen pyrkiminen, ei suoranaisesti sen saavuttaminen.

Tulevaisuudessa pyrkimyksenä oli edelleen perheen ja työn yhdistäminen mielekkäiksi ja toisiaan tukeviksi tekijöiksi. Jakamalla voimavaroja ja aikaa viisaasti elämänkulun eri vaiheissa, saadaan tehokkaita ja hyvinvoivia yksilöitä yhteiskuntamme rattaita pyörittämään. Tehokkaimmillaan äidit pyörittävät sekä yhteiskunnan että vauvanrattaita. Toisaalta jatkuva tasapainottelu perheen ja muiden vaatimusten välillä on kuluttavaa. Liian kiivas elämänrytmi voi kuluttaa voimia enemmän kuin se niitä ehtii uudistaa. Naistohtoriopiskelijat arvostivat tulevaisuudessa mahdollisuuksia yksilöllisiin valintoihin itsensä ja perheensä hyväksi ja niitä jonkin verran arjessaan jo tekivätkin. Naiset tavoittelivat monipuolisen rikkaan elämänkulkua, vain yhteen asiaan keskittymistä ei pidetty mielekkäänä ja omien arvojen mukaisena.

Helppoa vastausta arkiseen perhe-elämän ja uran yhteensovittamisen problematiikkaan ei ole. Akavalaiset opiskelijat pitivät työn ja perheen joustavaa yhdistämistä avaintekijänä työurien pidentämiseen (Akava 2012, 22). Ajoittain tasapaino tärkeiden asioiden kesken löytyy, mikä mahdollistaa rikkaan ja monimuotoisen arjen. Ajoittain elämä on kaaosta ja suorittamista, ajoittain nautinnollista läsnäoloa. Samalla kun elämme ja järjestelemme asioita arjessa toimivammiksi, kehitämme uusia ja toimivampia käytänteitä tuleville sukupolville.

Yliopistokoulutuksessa korostuu tehokkuus, mikä ei aina kaikista näkökulmista ole hyväksi. Yksilön näkökulmasta ja tulevaisuutta ajatellen voi olla eduksi toimia kapeaa tehokkuusajattelua vastaan. On viisasta olla aktiivinen, osallistuva ja hankkia osaamista laaja-alaisesti. Varhain hankittu työkokemus, kansainvälistyminen ja muutoinkin rohkea eläminen on hyväksi. Osallistuminen, tekeminen ja aikaansaaminen on lopulta hyödyllistä ja sivistävää. Voidaan puhua CV-elämästä, jossa luodaan ja päivitetään omaa profiilia jatkuvasti, mikä toisaalta voi myös muodostua rasiitteeksi. Ei välttämättä ole mielekäästä valmistua neljässä vuodessa tohtoriksi, jos se ahdistaa, heikentää elämänlaatua ja aiheuttaa loppuvaiheessa paniikinomaisia tunteita työllistymishaasteita kohdattaessa. Elämä voi olla moninaista, eikä asioita saa valmiiksi edes keskittymällä kerralla täydellisesti yhteen asiaan. Elämänkulku on prosessi ja projekti, joka ei valmistu.

Neljännän tutkimuskysymyksen sekä edeltäneen teemoittaisen ja ajallisen analyysin myötä jäsenyi kolme elämäntilanteesta naistohtoriopiskelijatyyppejä ja tyyppitarinaa: Projektinjohtajan vakaa ja vuorotteleva elämäntilanne, Selviytyjän vaihtelevan joustava elämäntilanne ja Etsijän kriisiytynyt ja epävarma elämäntilanne. Tyypit perustuivat luontaiselle tavalle jäsentää elämäntilannetta pitkällä ja lyhyellä aikavälillä. Projektinjohtaja jäseni elämänsä vakaina ja vuorottelevina projekteina, joiden määrää hän rajasi ja tehokkuutta hallitsi. Hallittuina projekteina olivat tohtoriopinnot, perhe, talonrakennus ja osin tuleva työllistyminen. Selviytyjän elämäntilanne oli joustavaa ja vaihtelevaa. Elämäntilanteesta merkittävät tapahtumat olivat yhtäaikaista ja ne limittyivät tiiviisti toisiinsa. Arki oli kiivasta organisointia ja selviytymistä. Hän toimi marginaaleissa eikä kiinnittynyt konteksteihinsa pyrkimyksistään huolimatta. Tohtoriopinnot etenivät sivutoimisesti perheen ja muun ohella, päätavoite oli nopea ja vakaa työllistyminen. Tyypeistä Etsijän elämäntilanne oli kriisiytynyt ja vailla mielekästä suuntaa. Tohtoriopinnot eivät olleet mielekkäitä, vaan heikensivät koettua elämäntilannetta ja arjen laatua. Edessä oli uuden suunnan etsiminen, päättäminen ja osittain valinnan pakko.

Naistohtoriopiskelijatyyppeiden elämäntilanteissa hahmottui käännekohtia. Akateemisen uran alku osoitti melko pysyväksi muodostuneen normin akateemisesta arjesta. Projektinjohtaja omaksui selkeän työperiaatteen, Selviytyjä arkisen organisoinnin ja Etsijä mielekkään oivaltamisen tärkeyden. Myös perheellistyminen oli kaikille tyypeille elämäntilanteellinen käännekokemus. Elämäntilanteeseen tuli uusi kiintopiste, jonka kautta asioita arvioitiin. Perhe edusti myös tulevaisuudessa jatkuvuutta. Tulevaisuuden käännekohtaksi ennakointiin tohtoriksi valmistumista, työllistymistä ja päätöstä tohtoriopintojen jatkosta.

Kaikkien tyyppien tulevaisuusajattelu painottui lähitulevaisuuteen, tohtoriopintojen vaiheesta riippuen aiheet vaihtelivat. Pisimmällä opinnoissaan ollut Projektinjohtaja keskittyi tulevaan väitökseen ja sen jälkeiseen työllistymiseen sekä niiden konkretiaan. Selviytyjän tulevaisuusajattelu oli arkista organisointia ja vakaan työllistymisen tavoittelua. Selviytyjälle tohtoroituminen oli työllistymistä etäisempi käänne elämäntilanteessa. Etsijän lähitulevaisuuteen kuului tohtoriopintojen suunnan ratkaisu ja toinen lapsi. Etsijä mietti kriisiytyneessä elämäntilanteessaan ratkaisuja ja sitä, onko tohtoriksi opiskelu sitenkään itselle sopiva valinta. Tohtoriopinnot olivat osana arkea, ja niillä olisi tulevaisuudessakin vaihteleva rooli ja merkitys. Projektinjohtajalla oli lähitulevaisuudessa tohtoroitumisen jälkeen odotettavissa mittava muutos, joka koskisi omaa identiteettiä, osaamisodotuksia ja työtä. Mahdolliset muutokset tai erityiset tapahtumat vaativat ajatustyötä, kun taas tasainen vaihe tohtoriopinnoissa sujui rutiinilla.

Tyyppien tulevaisuudessa työllistyminen ja asiantuntijaidentiteetin omaksuminen voi osoittautua käännekohtaksi ja elämäntilannetta suuntaan vaikuttavaksi tekijäksi. Opintojen ollessa kesken epävarmuus työstä jäseni tulevaisuusajattelua merkittävästi ja aiheutti stressiä. Vakaa työllistyminen poistaisi suurimman huolen naistohtoriopiskelijoilta. Tohtoreille asetetut suuret odo-

tukset heijastuivat tohtoriopiskelijoiden puheessa. He tiedostivat, ettei tohtorintutkinnolla saavuteta sellaisia työelämätaitoja, joita työelämä heiltä odottaa. Tähän epäkohtaan yliopistot ovat tarttuneet ja tulevaisuuden tohtoreilla tullee olemaan paremmat valmiudet.

Kokonaisuutena perheellisten naistohtoriopiskelijoiden ja tyyppien elämäнкuluissa oli jatkuvuutta, mutta myös käännekohtia. Käännekohtiksi muodostuivat akateemisen uran alku ja arjen muotoutuminen, tohtoriopin-tojen alku, perheellistyminen, tohtoriksi valmistuminen sekä työllistyminen. Käännekohtat muuttivat tai tulisivat muuttamaan elämäнкulun suuntaa.

8.2 Keskeiset tutkimustulokset kontekstissaan

Tutkimuksen tuloksista voidaan nostaa tulevaisuudessa haasteiksi koettuja asioita, kuten kansainvälistyminen, ajankäyttö ja työllistyminen. Kansainvälisyyteen panostetaan ja jopa painostetaan. Näyttäisi kuitenkin siltä, että tohtorit kiinnittyvät yliopistopaikkakunnille (Sainio 2010, 62), ja perheellisen mahdollisuuksia kansainväliseen liikkuvuuteen ei voida tai osata kattavasti hyödyntää (myös Siekkinen 2013). Paikkasidonaisuus ja yliopistojen yhteiskunnallinen vaikuttavuus on mielenkiintoinen ilmiö. Osaaminen kerääntyy yliopistojen ympärille, kun yhtäaikaista tarve osaamiselle ja asiantuntijuudelle hajaantuu laajasti elinkeinoelämään. Mahdollista on, että tulevaisuudessa tohtorit kiinnittyvät laajemmin elinkeinoelämän palvelukseen ja osaaminen jakaantuu maantieteellisesti tasaisemmin. Myös kasvavan tohtorijoukon myötä kehityssuunta vahvistuu. Tulevaisuudessa tohtorit saavuttavat maakunnat ja elinkeinoelämän.

Päätävien tahojen strategioissa ja linjauksissa on pyritty luomaan ihanteellista mallia tohtorikoulutukselle. On tehokasta tohtorikoulua, ihanteellista valmistumisaikaa ja lennokasta kansainvälistymissuunnitelmaa. Virallisia papereita laativat kuitenkin tahot, joita tehtävät päätökset ja linjaukset eivät suoranaisesti koske. Tohtoriopiskelijan arki ei yllä strategiseen valmisteluun. Yleisesti tohtoriopintoja tarkasteltaessa ei ole huomioitu tohtoriopiskelijan elämäнкulullista kontekstia kokonaisuudessaan, vaikka sen tärkeys tiedostetaan (Stubb, Pyhältö, Soini, Nummenmaa & Lonka 2010, 115; Pearson ym. 2011). Tämä tutkimus tarjoaakin poikkileikkauksen perheellisen, alle 40-vuotiaan naistohtoriopiskelijan arjesta, elämäнкulusta ja tulevaisuusajattelusta. Vahvistamalla yksilöllisiä tohtoroitumismahdollisuuksia vahvistetaan myös yliopiston ja työelämän välistä aitoa vuorovaikutusta. Tästä yhteistyöstä hyöttyy sekä yksilö, yliopisto että työelämä (myös Malin 2012). Tohtorikoulutuksen sisällöissä ja käytännöissä olisi laadukasta huomioida erilaisille työurille tähyävien tulevien tohtoreiden ja työelämän tarpeet (Neumann & Tan 2011; Sainio 2010). Usein työelämässä karttunutta osaamista ei tohtorikoulutuksessa tunnusteta eikä arvosteta (Malin 2012), eikä työelämässä tunnusteta tohtorien potentiaalia.

Tohtoriopintoja kehitetään tohtoriopiskelijoiden, valmistuneiden tohtoreiden ja työelämän palautteen perusteella. On muistettava, etteivät tohtoriopinnot yksinään ole vastaus asiantuntijuuden kasvattamiseen, lisäksi tarvitaan jatkuvaa osaamisen päivittämistä, elinikäistä oppimista ja ennen kaikkea aktiivista otetta itsensä ja eri kontekstien kehittämiseen. Kiireisessä ja tehokkuutta korostavassa työelämässä on varattava aikaa henkilöstön ideoiden uusintamiseen ja jalostamiseen. Tutkimukseni mukaan tohtoriopiskelija voidaan määritellä luovaksi yrittäjäksi. Hän ottaa riskin tavoitellessaan parempaa osaamista, tulevaisuudessa häntä odottavat laajat mahdollisuudet sekä suuri epävarmuus. Yrittäjämäisesti tohtoriopiskelijanaiset luottavat oman työntekonsa mielekkyyteen.

Tohtoriopinnot on monella tapaa yksilön elämänsä ja arjessa merkittävä prosessi ja etappi. Tohtoriopiskelija on omassa elämänsä keskeinen ja yksilöllinen toimija, mutta yhteiskunnan ja yliopiston koneistossa usein marginaalissa. On syytä pohtia onko laadukasta ja tehokasta koulutusta maistereita vuosien opintoputken jatkoksi kasvavaksi tohtorimassaksi, varsinkin jos koulutukseen hakeutumisen motiivina on vaihtoehto työttömyydelle, ja tohtorina työllistyminen on vakava haaste. Tohtoriopintoihin hakeutumista miettiville on hyödyllistä monipuolisen tiedon hankkiminen tohtoriopinnoista ja tohtoroitumisen seurauksista. Millaista arki on, miten opinnot rahoitetaan, mitä eri rahoitusmuodoista seuraa ja mitä oman alan tohtorit tekevät? Treuthardt ja Nuutisen toimittamassa Tieteen tila 2012 -raportissa kannustetaan tohtoriopiskelija-aineiden entistä huolellisempaan rekrytointiin. Vain parhaat pääsevät opiskelemaan tohtoriksi, eli massa pienenee ja paranee laadultaan. Samalla rahoitusta suunnitellaan kehitettäväksi jatkuvammaksi ja turvaamaan tutkimustyön tehokkaan etenemisen. Yliopistojen tavoitteissa korostuvat selkeämpi profiloituminen ja voimavarojen suunnitelmallinen suuntaus.

Cumming (2010) kannattaa tohtorikoulutukseen kokonaisvaltaisempaa ja laajempaa lähestymistapaa. Samalla Cumming korostaa tohtorikoulutuksen olevan uuden ja vanhan ajan välissä. Perinteinen akateeminen tohtorikoulutus on muuttumassa osaamislähtöiseksi ja vahvistamassa uudenlaisia ajattelu- ja toimintamalleja. Samaan aikaan korostuu väitöskirjatyön luova komponentti, siihen ei sovi tarkka ulkoinen säätely tai aikaan ja paikkaan sitominen. Tohtoriopintojen joustava yksilölähtöisyys osoittaa jatkuvan oppimisen tärkeyttä, ei vain tutkinnon suorittamista (Pearson ym. 2011). Osaltaan tämä haastaa pohtimaan tehokkuustavoitteiden jatkuvaa kiristämistä. Halse & Mowbray (2011) painottavat, että tohtoriopintojen selkeästi osoitettavat hyödyt ja edut ovat moniulotteiset, niitä ei voida yksiselitteisesti todistaa, mitata tai arvioida. Globaalisti tohtoriopinnoilta odotetaan asetetuille panostuksille tuottoa, mikä toisaalta osoittaa rajoittunutta käsitystä tohtoriopinnoista ja samalla rajoittaa tohtoroitumisprosessin eri ulottuvuuksia.

Tulevaisuudessa tohtorikoulutuksen harrastuksellisuutta karsitaan ja systemaattista tehokkuutta kasvatetaan. Muutoksessa eri toimijoiden vahvuuksia on syytä korostaa. Perinteisesti emoyliopistot ovat kouluttaneet nuoria ja

yliopistojen etäkampukset ovat kouluttaneet aikuisia työelämän osaajia edelleen. Yhtenä mahdollisuutena on tehtävien eriytyminen siten, että emoyliopistot keskittyvät tutkijakoulujen puitteissa kouluttamaan nuoria tohtoreita ja etäkampuksissa keskitytään työelämässä olevien aikuisten tohtorikoulutukseen. On pohdittu tohtorikoulutuksen eriytymistä akateemiseen ja ammatilliseen (Aittola 2010) tai akateemiseen ja yleiseen (Sainio 2010) linjaan. Eri toimijat vahvistaisivat omia vahvuuksiaan ja samalla taattaisiin elinikäisen oppimisen mahdollisuus tasa-arvoisesti ja laadukkaasti. Lisäksi vaihtoehtona on esitetty nykyisen mallin säilyttämistä siten, että yksittäisen väitöskirjan merkitys vähenisi ja vahvistettaisiin työelämässä tarvittavia taitoja, kuten projektiosaamista ja yrittäjämäisyyttä, sisällöllisen asiantuntijuuden ja tutkijantaitojen ohella. On kuitenkin muistettava tohtorintutkinnon valmistumisen aikatavoite ja sen vuoksi rajoitettava tutkinnon sisältöä (Sainio 2010, 102).

Tohtoroitumisprosessin ydin on aktiivinen asiantuntijuutta tavoitteleva yksilö ja hänen tutkimuksensa, joka linkittyy todellisiin konteksteihin. Tohtoriopiskelijan tukena ovat akateeminen yhteisö ja verkostot sekä konkreettinen työkonteksti. Costley & Lester (2012) esittävät muutamissa Iso-Britannian ja Australian yliopistoissa käytettävää mallia, jossa tohtoriopiskelijoiden asiantuntijuuden kehittymistä erityisesti vaativissa työtehtävissä vahvistetaan kokeneempien henkilöiden ohjauksessa. Näitä työelämäläheisempiä tohtoreita arvostetaan erityisesti työelämäkonteksteissa. Toisen esimerkin mukaan Australiassa tohtorikoulutuksen ja teollisuuden yhteistyöstä on rohkaisevia kokemuksia (Manathuga, Pitt, Cox, Boreham, Mellick & Lant 2012). Rahoituskellinen vastuu voisi jakautua osin yksilölle, kuten yrittäjämäisen vastuulliseen toimintaan kuuluu. Joissakin Euroopan maissa, kuten Ruotsissa, tohtoriopiskelijalla tulee olla rahoitus valmiina tohtoriopinto-oikeutta hakiessaan. Tämä osaltaan osoittaa yksilön motivaatiota ja sitoutumista, mutta voidaan kysyä, jättääkö se tilaa yksilöllisille kasvuvaiheille ja onko se oikeudenmukaista. Tohtoriopiskelijoiden kansainvälinen ja kokonaisvaltainen vertailu on vaikeaa, johtuen yhteiskunnallisista ja järjestelmällisistä eroavaisuuksista. Joka tapauksessa on tarpeen tiedostaa erilaiset lähtökohdat, realiteetit ja tulevaisuuden mahdollisuudet erilaisille tohtoreille. Lehtinen ja Mielityinen (2012) esittävät aikuiskoulutuksen rahoitukseen jaetun vastuun rahoitusmallia, jossa ovat osallisina valtio, yksilö ja työnantajat kollektiivisesti. Tohtoroitumisprosessin alusta alkaen tarkka toiminta- ja taloussuunnitelma jäntevöittäisi toimintaa. Kaikille aloille malli ei sovellu, mutta sitä voisi pilotoinnin myötä kehittää.

Tulevaisuudessa on mahdollista, että nuoret maisterit valmistuisivat tohtorikoulutuksesta akateemisiksi tutkijoiksi ja aikuiset työelämälähtöisiksi asiantuntijatohtoreiksi. Työelämässä akateeminen perustutkinto ei takaa riittävä ja päivittyvää asiantuntijaosaamista. Muutos on nopeaa eikä työelämän kiivas tahti aina mahdollista työn ohessa osaamisen päivittämistä. Tarvitaan koulutusta, joka on mahdollista työn ohessa tehtävänä. (Lehtinen 2012.) Aikuisilla tohtoriopiskelijoilla olisi omakohtaisesti mielekkäät ja käytännölliset tutkimusaiheet sekä kiinteä yhteys aitoon kehittämiskontekstiin. Pilottina

voisivat toimia yliopistokeskukset, jotka toimivat tiiviissä yhteistyössä sekä emoyliopiston että työelämän kanssa. Aikuisten tohtorikoulutuksessa huomioidaan lähtökohtaisesti yksilölliset lähtökohdat ja tavoitteet. Aikuispedagogiset ja aikuisen elämän kontekstiin soveltuvat joustavat verkkopedagogiset sovellukset mahdollistaisivat katkeamattoman työelämäyhteyden sekä tarjoaisivat uusia mahdollisuuksia kansainvälisyyteen. Aikuiskoulutuksessa osallistujien kokemuspääoman hyödyntäminen ja joustavuus on keskeistä. Yliopistollista aikuiskoulutusta tarjoavat tahot ovat näistä lähtökohdista jo vuosia tuloksekkaasti ja laadukkaasti toimineet. Hyvien käytänteiden laajentaminen mahdollistaisi aikuisille kattavammin osallisuuden elinikäiseen oppimiseen. Keskeisenä lähtökohtana on kaikkien osallisten, niin yhteiskunnan, elinkeinoelämän, yliopiston kuin yksilönkin, saama hyöty. Yliopiston rakenteellisen kehittämisen tavoitteena on profiloituminen ja toiminnan tason kansainvälisen huipun tavoittaminen, jolloin pienemmät toimijat voivat kehittää joustavia toiminnan muotoja (Aittola 2010). Samalla myös elinkeinoelämän kansainväliset verkostot tulisivat tehokkaammin ja tarkoituksenmukaisemmin linkitetyiksi tohtoriopintoihin, mikä on yhtenä koulutuspoliittisena tavoitteena (myös OPM 2009). Tohtorikoulutuksen yhteisten kansainvälisten tavoitteiden saavuttamiseksi esteet ja hidasteet tulisi tiedostaa. Itsestäänselvyyksiä pitää kyseenalaistaa, kuten Saarinen (2012) tekee pohtiessaan kielitaitomme tasoa ja sen itsestäänselvytensä pitämistä.

Suuren mittakaavan rakenteellisen kehittämisen lisäksi on syytä huomioida tohtoriopiskelijoiden elämäntilanne kokonaiskonteksti, makro- ja mikrotason monisuuntainen dialogisuus. Yksilölliset ja erilaiset reitit, osaavaksi ja innostuneeksi asiantuntijaksi yhteiskunnan eri sektoreille, vaativat laadukasta ja tehokasta tukea. Tohtoriopiskelijoiden ja tohtoreiden kansainvälinen liikkuvuus on yhtenä kehittämistyön kohteena Suomessa (OPM 2009). Kansainvälistyminen tohtoriopintojen varhaisessa vaiheessa edistää tieteellistä tuottavuutta ja lisää sujuvaa verkostoitumista (Horta 2013). Aikuisen opiskelijan, jolla on perhe ja työ, olosuhteet ovat erilaiset kuin normina pidetyillä nuorilla opiskelijoilla. Perheellisen liikkuvuus ja kansainvälistyminen on pitkään vaiettuna ollut haaste (myös Siekkinen 2013). Kansainvälistymisasiakirjoissa harvoin, jos lainkaan, mainitaan perhe. Joustavia ratkaisuja tarvitaan tehokkuushaasteisiin ja tarvelähtöiseen kysyntään vastaamaan. Kansainvälistymisen tärkeyden omakohtainen oivaltaminen on keskeistä, kansainvälisyys ja laatu liittyvät tiiviisti toisiinsa niin koulutuspoliittisessa puheessa kuin arkikäsitteissäkin. Siekkisen (2013) mukaan kansainvälistymällä asiantuntijuus kasvaa ja verkottuminen laajenee. Samalla keskeinen kielitaito paranee, vuorovaikutustaidot kehittyvät ja hiljainen tieto karttuu. Edelleen tieteenala-kohtaiset erot kansainvälistymisessä ovat merkittäviä.

Tohtoreiden koulutus on kehittynyt aineistoni hankinnan jälkeen tohtorikoulumaisempaan suuntaan, ja Bolognan prosessin kolmas sykli on konkretisoitunut, vielä vuonna 2009 sen vaikutus yksittäisen suomalaisen tohtoriopiskelijan arjessa oli verrattaen pieni. Tulevaisuudessa tohtoroitumisreitit ammattimaistuvat entisestään. Kansainvälisiä laadukkaita käytäntöjä sovelle-

taan eurooppalaiseen ja suomalaiseen kontekstiin. Esimerkiksi Australiassa ja Isossa Britanniassa (Costley & Lester 2012) hyödynnetään tohtoriopiskelijoiden ohjauksessa kokeneita henkilöitä varsinaisten professoriohjaajien lisäksi, ammatillista kehittymistä tukemaan. Tohtoreiden koulutus on tutkimuskehittämistyötä, jossa työ on keskeisessä asemassa. Vahvan työorientaation tohtorit ovat työorganisaatiolle etu. Perinteisessä akateemisessa kontekstissa kritisoidaan akateemisen kontekstin ulkopuoliseen työhön orientoituneita tohtoreita, vaikka heitä koskevat samat tieteenteon vaatimukset kuin tutkimusorientoituneita tohtoreita.

Tohtoreiden kouluttamisen ja työllistettävyyden järkevöittäminen sekä tehostaminen ovat aitoja haasteita. Koulutus on edelleen tulevaisuudessa arvokas sijoitus ja pääoma, joka realisoituu hyötykäytössä. Koulutuksessa tulisi luoda tiiviimpi suhde tuleviin aitoihin työkonteksteihin, sillä yhä useampi tohtori työllistyy akateemisen kontekstin ulkopuolelle sekä kotimaassa että kansainvälisesti (Sainio 2010; Neumann & Tan 2011). Tohtorikoulutus kuitenkin edelleen olettaa tohtoreiden intressinä olevan tutkijan tehtävät, jolloin koulutus keskittyy tutkimuksellisiin seikkoihin. Tietoon perustuva kaupallisuus ja taloudellinen merkittävyys korostavat entisestään tohtorikoulutuksen merkittävyyttä tulevaisuudessa. (Neumann & Tan 2011.) Tulevaisuudessa tohtoreiden kysyntä ei-akateemisilla työmarkkinoilla tulee kasvamaan. Kasvava osa nuorimmista tohtoreista työllistyy jo nyt yksityiselle sektorille (Sainio 2010). Tietoon perustuva talous nojautuu yliopistoissa jalostuvaan innovaatioon ja kriittiseen ajatteluun (Neumann & Tan 2011). Yliopiston ja elinkeinoelämän lisääntyvä yhteistyö luo uusia mahdollisuuksia ja paineita tohtorikoulutuksen kehitykselle (Malin 2012).

Yliopistot toimivat yhä enemmän itsenäisen yrityksen toimintaperiaatteiden mukaisesti ja sama kehitys on nähtävillä myös yksilötasolla. Työntekijä myy työpanoksensa ja saa siitä sovitun korvauksen. Osaaminen on myytävä tuote, jolla on tietyt ominaisuudet ja jota voidaan hyödyntää tietyissä tehtävissä ja olosuhteissa. Oma tuotetta, osaamista, on huollettava, pidettävä ajantasaisena ja markkinoitava. Tietoisesti työuraa rakennettaessa tulisi jatkuvasti tiedostaa tehtyjen valintojen merkitys. Esimerkiksi valitsemalla väitöskirjan aiheen huolellisesti, voi sen myötä kartuttaa omaa työmarkkina-arvoaan. (Leonard 2001, 122.) Jopa 80 % valmistuneista tohtoreista arvioi väitöskirjan aiheen vahvistaneen asiantuntija-asemaa työelämässä (Sainio 2010, 53). Väitöskirjan aiheen merkityksellisyys tulisi tiedostaa tohtoriopintoja suunniteltaessa ja sen tärkeyttä korostaa myös ohjauksessa.

Yliopistot aistivat ajan ja tulevaisuuden signaaleja herkällä korvalla. Työelämän ja tohtoriopiskelijoiden toive työelämätaitoja parantavista opinnoista on toteutumassa. Työelämätaidot eivät saa kuitenkaan olla yksittäinen opintosuorite, vaan yhtenä läpäisevänä ydinteemana tohtoriopinnoissa. Samalla myös uudet ja erilaiset tohtoriopiskelijat sekä tohtorit tulisi huomioida erilaisista yksilöistä koostuvana joukkona. Tohtoriopiskelijat tulevat erilaisista lähtökohdista, erilaisin valmiuksin ja tavoittein, kaikille ei voi tarjota samanlaista tohtorintutkintopakettia. Perinteisten tutkimus- ja opintosuunnitelmien

rinnalle olisi syytä laatia kattavampi henkilökohtainen kehityssuunnitelma, jossa huomioidaan yksilölliset seikat nykyistä paremmin (myös Jarvis 2004). Myös kokeneempien mentoreiden hyödyntäminen olisi tohtoroitumisproses- sia rikastuttavaa.

Tohtoriopinnoissa ohjaukselle annetaan iso rooli ja arvostus. Silti ohjat- tavan oma rooli on jopa ohjaajaa merkittävämpi. Ohjattavalla tulee olla pyr- kyä, muuten ohjaus on narulla työntämistä (myös Nummenmaa & Soini 2008, 49–59). Ilman omakohtaista intressiä eivät tämänkään tutkimuksen mukaan opinnot edisty. Tohtoriopintojen alusta alkaen olisi hyvä luoda kattavampi ohjaus- ja mentorointijärjestelmä (myös Lindén, Ohlin & Brodin 2013). Ny- kyisin tohtoriopintojen ohjaus keskittyy pitkälti vain väitöskirjan etenemiseen ja tarvittavien opintosuoritusten hankintaan. Valmistuvan tohtorin odotetaan olevan valmis asiantuntija kovatahtiseen, muuttuvien ja kasvavien odotusten työelämään. Valmistuvan tohtorin tulevaisuuden hahmottelu on tutkimus- tulosten valossa vähäistä. Erityisesti tohtoriksi valmistumisen jälkeinen aika muodostui vedenjakajaksi ja herätti epäilystä. Mihin tuleva tohtori työllistyy, mitä tohtorin tulee osata ja miten omaa osaamista voidaan myydä? Tähän yhtenä ratkaisuehdotuksena jäsenyyttä mentorointi, laaja-alaisempi ohjaus ja tutkintoon sisällytetyt kokonaisvaltaisemmat sisältöalueet. Tulevan tohtorin olisi hyvä ohjatusti tiedostaa tohtoroitumisen vaatima identiteettityö. Tohtori- riksi valmistumisen ei tulisi olla uhkarohkea loikka tuntemattomaan, vaan hallittu siirtymä. Tuleva tohtori hyötyy laajasta verkostosta myös yliopiston ulkopuolella. On selvää, etteivät kaikki valmistuvat tohtorit päädy yliopis- tolla tutkijoiksi, vaan yhä kasvava joukko päätyy yliopiston ulkopuolisiin asiantuntijatehtäviin. Tähän olisi myös avarakatseisesti ja omatoimisesti val- mistauduttava hankkimalla laaja osaamisperusta. Tohtoriopintojen ohjaus ja toisaalta itsenäinen tutkimuksen tekeminen aiheuttavat osin ristiriitaisia aja- tuksia. Itsenäisyys ja omakohtainen verkottuminen lisääntyvät tohtoriopin- tojen edetessä. Ei kuitenkaan voida odottaa, että koulutus antaisi lopullisia täsmävalmiuksia. Erityisesti asiantuntijatyön luonteeseen kuuluu jatkuva osaamisen päivittäminen ja ajan hermolla elo. Aito ja syvälinen asiantunti- juus rakentuu hitaasti ja osaamisen rinnalla tarvitaan laajaa ymmärrystä.

Tohtorinaisten tulevaisuus on epävarma, siinä on mahdollisuuksia ja ris- kejä. Elämänlaatu ja mielekkyys muotoutuvat pitkälti sen myötä, että voi ke- hittyä ja kehittää sekä valita ja järjestellä mielekkäästi. Aikuisella on vastuu itsestään ja läheisistään, myös olosuhteet voi ja tulee muokata kokonaisuu- delle parhaaksi. Perhe voi hyvin, kun sen muodostamat yksilöt voivat hyvin. Uhrautuva ja uraltaan vastentahtoisesti syrjäytyvä tai siihen ripustautuva ei osoita valinnoillaan itseohjautuvuutta ja -arvostusta. Lasten on hyvä kokea vastuullisesti ja yksilöllisesti toteutettuja elämisen malleja. Elämä ei ole vain työ tai vain perhe, vaan monia asioita yhdisteltynä joustavaksi kokonaisuu- deksi. Nainen voi olla äiti, tohtori ja asiantuntijana työelämässä. Eri rooleissa toimiminen avartaa näkökulmia ja ne tukevat toisiaan.

Tutkimukseni aluksi esitin kysymyksen miksi tohtoriopintoja tehdään ja kannattavatko ne. Mitä tohtoriopinnoista seuraa? Tohtoriopinnoista hyötyy,

kunhan on tietoinen prosessin kulusta eri vaiheineen ja on niihin sitoutunut. Tohtorin tutkinto ei ole vain saavutettava koulutuksellinen titteli, vaan tietoa ja taitoa arkiseen käyttöön. Tohtoriopiskelijalle on hyväksi aktiivisuus, omatoimisuus sekä henkilökohtainen visio omasta tulevaisuudestaan. Tohtoriopiskelijan kannattaisikin opintoja harkitessaan selvittää erilaisia tulevaisuuden mahdollisuuksia ja vaihtoehtoja, pohtia niitä myös ohjauksessa ja vertaisryhmissä (Lautamatti & Nummenmaa 2008). Erilaiset mentorit ovat prosessissa tärkeitä, heidän kokemuksistaan voi oppia paljon. Tohtoriopintoihin ei kannata ryhtyä ilman omakohtaista intoa ja sitoumusta. Vakaista ja myönteisistä lähtökohdista ponnistettaessa prosessin aikana kohdattavat vaikeudet ovat ratkaistavia haasteita, omalla tekemisellä on suunta ja mieli. Yksilöllisistä vahvuuksista ja heikkouksista on syytä olla selvillä. Perheellisellä elämäntilanteella muodostuu kokonaisvaltaiseksi kontekstiksi, jolla on merkitystä. Myös työuran rakentamisessa realismi ja jatkuvuus todentuvat. Karttunut työkokemus ohjaa tulevaa uraa. Realistinen tilannetaju ja syvälinen innostus tutkimuksellisuuteen ovat hyvät peruslähtökohdat. Tavat organisoida elämää ja arkea ovat yksilölliset: mikä sopii yhdelle, ei välttämättä sovi toiselle. Tohtorintutkinnosta on hyötyä, mikäli on aidosti tiedostanut sen merkittävyyden, väitöskirjan aihe on relevantti oman tulevaisuuden uran kannalta sekä kiinnostava myös muiden näkökulmista. Tärkeää on karttuneen asiantuntijuuden hyödyntäminen, asian esittäminen ymmärrettävästi muissakin konteksteissa yliopiston ulkopuolella, laaja osaaminen ja työkokemus, innovatiivisuus, ratkaisukeskeisyys, sosiaalisuus, talousasioiden perusteiden hallinta ja monitaitoisuus (Hiltunen & Pasanen 2006). Jos ei ole tiedostanut tohtorintutkinnon niin sanottuja sivutuotevaatimuksia ja väitöskirjan aihe on marginaalinen eikä oikein edes itseä kiinnostava, on mahdollista, että tohtorin tutkinnosta muodostuu lopulta rasite. Tutkinnolla ei lopulta töitä tehdä, vaan karttuneella osaamisella. Pyhältö ja Soini (2006) peräänkuuluttavatkin neuvottelukulttuuria tohtorikoulutuksen tavoitteista ja keinoista sekä opintojen henkilökohtaistamista.

Tutkimusprosessin alussa, kuviossa 1, esittämieni keskeisten lähtökohtien mukaisesti tarkastelu kohdistui perheellisen naistohtoriopiskelijan yksilölliseen ja ajallisesti jatkuvaan elämäntilanteeseen muuttuvassa yhteiskunnassa. Tutkimukseni osoitti, että perheellisen naistohtoriopiskelijan arki, elämäntilanne ja tulevaisuusajattelu muodostavat tiiviin ja vuorovaikutteisen kokonaisuuden. Perhe, tohtoriopinnot ja työ sijoittuvat elämäntilanteesta mielenkiintoiseen risteysasemaan: niissä kohtaavat yksilöllisen elämäntilanteen yksityisyys sekä julkisuus reunaehtoineen. Myös tohtorikoulutuksen ja työelämän tiivistyvä dialogi tulee näkyvämmäksi yksilötason kokemusten tarkastelun avulla. Perheellisen naistohtoriopiskelijan arjessa elämäntilanteen yksilöllisyyden toteutumisen makro- ja mikrotason prosessit auttavat alati muuttuvan kokonaisuuden ymmärryksen muodostuksessa. Tutkimuksen lopussa korostuu elämäntilanteen osa-alueiden kokonaisvaltaisuus sekä yksilöllisten tekijöiden yhteismerkitys elämäntilanteen kokonaisuudessa ja ajallisessa jatkuvuudessa. Yksilöllinen elämäntilanne vaatii omakohtaista prosessointia, organi-

sointia ja valintojen tekoa, perinteet ja normit väljentyvät edelleen muutos-
paineessa. Yksilöllisyyden haasteen ja mahdollisuuden ymmärtämistä auttaa
yksityisen ja julkisen jatkuvan rajankäynnin tiedostaminen.

Tutkimuksen lopussa osin yllättää perheellisten naistohtoriopiskelijoiden
vähäinen elämänsuunnittelu sekä vaihteleva epävarmuuden sieto. Tu-
levaisuuden työhön liitettyä epävarmuutta tasapainottaa perhe, lisäksi perhe
lisää elämänsuunnittelun jatkuvuuden tunnetta. Muuttuviin olosuhteisiin on arjessa
osittain totuttu ja osittain kaivataan pysyvyyttä. Vaikka mieli askaroi pääasi-
assa lähitulevaisuuden tavoitteiden parissa, ei ole haitaksi osata visioida ja
unelmoida isosti ja pitkälle. Tohtorikoulutus ei tuota yhtä valmista ammat-
tia tai osoita selkeää uraa, vaan ne muodostuvat yksilöllisesti erilaisten teki-
joiden summana. Tohtoriopiskelija hahmottaa tohtoroitumisprosessia oman
edistyksensä ja ymmärryksensä kasvun kautta. Muiden vertaisten ja mento-
riasemassa olevien kokemukserustaiset narratiivit ovat antoisia. Tohtoriopis-
kelijan hermeneuttinen prosessi on tärkeä ja sille on annettava aikaa.

8.3 Tutkimusprosessin arviointi ja jatkotutkimusaiheet

Tutkimusraportin lopuksi on syytä arvioida kuljettua matkaa sekä viitoit-
taa mahdollisia tulevia tutkimusmatkoja. Tutkimukseni käsitteli perheellisen
naistohtoriopiskelijan arkea, elämänsuunnittelua ja tulevaisuusajattelua. Tutkimus-
matka on ollut pitkäaikainen, se on taittunut ajoittain hitaasti ja vaivalloisesti,
välillä lentäen. Olen pyrkinyt säännöllisesti etäännyttämään tutkimuksen teon
tiiviestä arjesta ja näkemään tutkimuksen etäältä ja eri näkökulmista. Samal-
la kun olen tehnyt tutkimusta, olen myös elänyt tutkimuksen aihetta ja pros-
essia. Tutkimusmatkani ja elämänsuunnitteluni ovat olleet yhtä ja monin tavoin
antoisia prosessi.

Tutkimusprosessia ja sen eettisyyttä arvioidaan laadullisessa tutkimukses-
sa vaihtelevin kriteerein. Luotettavuuden kriteereitä ei ole tarkasti laadullises-
sa tutkimuksessa määritetty, ne on jokaisen tutkimuksen kohdalla erikseen
mietittävä. Tärkeää on kokonaisuuden sisäinen johdonmukaisuus ja uskot-
tavuus. (Tuomi & Sarajärvi 2006.) Eettisyys ja hyvien käytänteiden noudat-
taminen ovat laadullisessa tutkimuksessa koko tutkimusprosessin läpäise-
vä teema. Eettisesti harkittu, toteutettu ja raportoitu tutkimus on laadukas.
Seuraavaksi pohdin tutkittavien asemaa tutkimusprosessissani, omaa lähtö-
kohtaani, tulkintojeni todentuntuisuutta, siirrettävyyttä ja uskottavuutta, ja
lopuksi arvioin metodologista lähestymistapaani. Pohdin myös tutkimuksen
tavoitteen makro- ja mikrotason tarkastelun vahvuuksia ja haasteita. Lopuksi
esitän jatkotutkimusaiheita.

Tässä tutkimuksessa keskiössä ovat tutkitut henkilöt, joten painotan eet-
tisyyttä heidän näkökulmastaan. Empiirisesti hankitulle tutkimusaineistolle
on tyypillistä, että analyysivaiheessa tiedonantajien henkilöllisyys ja tunnis-
tettavuus häivytetään (Tuomi & Sarajärvi 2006, 21). Naistohtoriopiskelijat pal-

jastivat itsestään luottamuksellista tietoa tutkimuskäyttöni, osallisuus ei saa vahingoittaa heitä millään tavalla. Anonyymiyden säilymistä pohdin pitkään ja eri näkökulmista, paljastavatko esittämäni sitaatit ja taustatiedot liikaa tai johtavatko ne arvailuun tai päättelyn tutkimushenkilöistä. Toisaalta ilman sitaatteja tutkimusraportti olisi luonteeltaan etäinen ja vähemmän uskottava. Samasta syystä esitän osan tutkittujen taustatiedoista, kuten pääaineen, yleisenä luettelona enkä henkilöihin liitettyinä. Myös narratiivinen näkökulma jäisi ilman sitaattia kevyeksi.

Tutkimukseni äärellä hämmästyin kuinka avoimesti ja laajasti tutkimukseeni naistohtoriopiskelijat minulle elämäkulustaan kertoivat. Kerronnasta välittyi vahvasti elämän kokonaisvaltaisuus ja asioiden linkittyminen toisiinsa. He kertoivat elämäkulustaan oman totuutensa (Heikkinen 2007). Valikoivissa kertomuksissa otettiin esiin vaikeitakin asioita: rahahuolet, väsyminen, kilpailullisuus, epävarmuus ja tohtoriopintojen keskeyttäminen, minkä tulkitsen luotettavuuden näkökulmasta myönteisenä asiana. Haastattelumuistiinpanojeni perusteella jotkin aiheet olivat selvästi vaikeita ja koskettavia – kyyneleitäkin pyyhittiin. Laadukkaan haastattelun kriteereinä Kvale (1996) pitää haastateltavan spontaaneja, rikkaita, yksityiskohtaisia ja relevantteja vastauksia. Haastattelijan lyhyet kysymykset ja haastateltavan pitkät vastaukset osaltaan osoittavat laadukasta tutkimustoimintaa. (Kvale 1996, 144–145.) Kaikki haastattelemani naiset reflektoivat omaa elämäkulkuaan syvällisesti ja persoonallisesti. Tutkimuksen aihe oli kokonaisvaltainen, ja myös kerronta oli kattavaa ja kokonaisvaltaista. (Atkinson 2007.) Ehjä tarina ei jättänyt tilaa selittämättömille tyhjille kohdille elämäkulussa tai mahdollistanut sepittämistä. Elämäkulun loogisuus ja kompleksisuus ilmenivät aineistossa todentuntuisuutena, johon pyrin myös omissa tulkinnoissani (ks. Atkinson 2007). Aineisto vastasi tutkimustehtävään, se oli aitoa, elämänmakuista ja moniulotteista. Guba ja Lincoln (2005) korostavat tutkijan vastuullista asemaa aineiston analyysiprosessissa, tutkijan päättelyketjun ja tulosten taustan tulee olla näkyvä, seikkaperäinen sekä aineistoa kunnioittava.

Grönforsin (1982) mukaan laadullisen tutkimuksen tekijän taidot arvioidaan vuorovaikutuksessa tutkittavien kanssa. Tutkijana yritin omalla toiminnallani poistaa tai ainakin vähentää epäluuloja, olla mahdollisimman luonteva ja oma itseni. Tutkijana on löydettävä itselleen sopiva tasapaino kantaa ottamattomana, mutta kiinnostuneena ja aktiivisena osapuolena tutkimustilanteessa. Edelleen Grönfors (1982) korostaa tutkijan ominaispiirteitä, jotka saattavat vaikuttaa tutkittaviin ja näin ollen tuloksiin. Merkittäviä seikkoja ovat esimerkiksi ikä, sukupuoli ja niiden suhde tutkittaviin nähden. Onkin syytä pohtia välittämäni mielikuvaa tutkijana ja ihmisenä sekä yleistä pyrkimystä kertoa haastattelutilanteessa sosiaalisesti suotavia asioita. Teen kasvatustieteellistä tutkimusta ja tutkittavani tämän haastattelussa tiesivät. Tieto saattoi tietoisesti tai tiedostamatta johdatella käsittelemään tiettyjä aihepiirejä ja puhumaan niistä tietyllä tavalla. Samalla jotkin toiset osa-alueet saatettiin jättää sivuun. Ehkä kauppatieteelliselle uratutkijalle olisi painotettu eri asioita, vaikka tutkimus olisi käsitellyt samoja teemoja. Toisaalta haastatteluti-

lanne oli avoin ja uusia, ennakoimattomia ja myöhemmin keskeisiksi osoit-tautuneita teemoja otettiin puheeksi. Samaistuminen tutkijan ja tutkittavan näkökulmiin mahdollistui osin yhteneväisten taustojen vuoksi.

Tutkimuksen luotettavuus ja tutkijan uskottavuus linkittyvät toisiinsa. Tutkijan on kerrottava positionsa ja lähtökohtansa, jotta tutkimuksen luotettavuutta voidaan arvioida (Eskola & Suoranta 1998). Olen kertonut tutki-musprosessin aikaisista tapahtumista, kuvannut muutosta ja kehitystä, myös oman ymmärrykseni vaiheita, jotka mahdollistavat luotettavuuden arvioin-nin (Guba & Lincoln 2005). Tutkiessani ihmistä on minulla sekä tieteellisiä että inhimillisiä kiinnostuksen kohteita. Eettiset tutkimuskäytänteet ovat nimen-omaan käytännön seikkoihin liittyviä tiedostettuja ja perusteltuja valintoja tutkimuksen alusta loppuun saakka sekä niiden raportointia (Guba & Lin-coln 2005). On hyvä pysähtyä pohtimaan omia arvojaan ja eettisiä rajauksiaan (Kvale 1996, 109–118).

Tutkimuksessa on aina rajoituksensa, osa niistä on tutkijan eliminoitavis-sa ja osa taas tutkijasta riippumattomia. Tutkimuksen moniulotteinen aihe haastoi teoreettisen viitekehysten valikointia ja sujuvaa käyttöä. Tutkimus-aiheena elämänkulku on laaja ja vaatii kattavan raportoinnin. Monin kohdin muistutin itseäni riittävän rajauksen tärkeydestä ja eläydyin lukijan osaan. Nähdäkseni teoreettinen viitekehys tukee tutkimuksen tehtävän tavoittelua ja tutkimustuloksiin pääsyä. Elämänkulullinen tarkastelu yhdistää laajoja makrotason yhteiskunnallisia konteksteja mikrotason yksilöllisempään elä-mänkulkuun. Laajan muutosprosessin peilaaminen yksilötason kokemusten kautta on vaativa tehtävä. Makro- ja mikrotaso ovat jatkuvassa neuvottelus-sa, ne hakevat aktiivisesti toimivia käytäntöjä. Yksilöt toimivat elämänkulus-saan jatkuvasti reaktiivisesti ja samalla muokkaavat yleisiä yhteiskunnallisia rakenteita. Kasvatossosiologinen asemoituminen on fokuksen laajentamista ja tarkentamista, johon olen tutkimuksessani pyrkinyt.

Mahdollisena heikkoutena on oman esiyymmärrykseni ja teoriani vuotami-nen tutkimusprosessiin, eli asennoitumisellani tulkitsen prosessia ja aineistoa omia ennakkokäsityksiäni tukien, jolloin mahdollisuuteni saada uutta tietoa ja syventää ymmärrystä kaventuvat. (Ks. Alasuutari 2008.) Tiedostin tämän riskin, mutta kriittisyydellä ja valppaalla läsnäololla sekä aineiston rikkaudel-la voin osoittaa riskin pienuuden. Olin kiinnostunut yksilön kokemuksista ja pyrin niitä ymmärtämään. Välttelin tietoisesti liiallista rutinoitumista ja tiet-tyjen asioiden odottamista. (Ks. Alastalo 2008.) Toisaalta tutkittavien ja minun positiot tohtoriopiskelijoina, äiteinä ja alle 40-vuotiaina luovat yhteistä, ver-taista ja sanatonta ymmärrystä. Tietoisuus yhdistävistä ja erottavista tekijöistä on tärkeää, vaikkei itseään voi rooleista ulkoistaa. (Guba & Lincoln 2005, 207.)

Laadullisessa tutkimuksessa keskeisessä asemassa on tutkimuksen aineis-to, sen käsittely ja prosessin luotettavuuden arviointi. Arvioinnin mahdol-listamiseksi raportoin haastattelutilanteet mahdollisimman tarkasti. Kerroin mahdollisista haastatteluihin vaikuttaneista seikoista, kuten haastattelijas-ta, tilannetekijöistä tai haastattelujen sisällöistä. Arkaluontoisiin ja henkilö-kohtaisiin kysymyksiin voidaan vastata sosiaalisesti suotavalla tavalla, ehkä

totuutta hiukan kaunistellen. Haastattelu vuorovaikutustilanteena on kokonaisuudessaan aineiston antoisuuden kannalta huomioitava asia, ei vain haastattelun puheen sisältö. Oma toiminta on tärkeää nähdä tutkimuksessa merkityksellisenä asiana (Alasuutari 1999, 142–145). Oman aseman tiedostaminen ja julkituominen suhteessa tutkimusaiheeseen ja tutkittaviin antavat lukijalle yhden näkökulman lisää arviointiperustaksi (Guba & Lincoln 2005, 207). Mikäli tutkijalla on tutkittaviinsa ja aiheeseensa läheinen suhde, hän saattaa osata kysyä juuri oikeita kysymyksiä, oikealla tavalla ja oikealla hetkellä. Toisaalta juuri samasta syystä tutkijalla voi jäädä tutkimuksen kannalta herkullisin anti huomaamatta. Toiminta ilman ennakkokäsityksiä on mahdollonta, mutta niiden tiedostaminen mahdollistaa niistä vapautumisen, tai ehkä riittävää on huomata omien käsitysten rajallisuus. Tutkittujen kertomukset muuttuivat osin minun tarinakseni, tulkintaprosessiin vaikuttivat luonnollisesti omat moninaiset lähtökohtani.

Luotettavuuden arvioinnissa keskeistä on raportissa esittämäni kokonaiskuvaus sekä metodologisista periaatteista että omista käytännöllisistä toimistani tutkimusprosessin kuluessa. Esimerkiksi johdonmukaisesti etenevä raportti välittää mielikuvaa osien ja kokonaisuuden harmonisesta ymmärryksestä. (Lieblich ym. 1998.) Raportista selviää yksityiskohtaisesti esimerkiksi haastattelun kulku, kuka haastatteli ja ketä, millaisessa tilanteessa, millaisin perustein kyseinen haastateltu on tutkittavana, kuinka haastateltavat tavoitettiin ja kuinka monta haastattelua tehtiin. Myös tutkimuksen aikataulu ja ajallinen kesto ovat lukijalle hyödyllistä tietoa ja luovat osaltaan luotettavuutta, laadullisen tutkimuksen tekoon tulisi olla riittävästi aikaa. Tutkimusprosessini kesti kokonaisajallisesti pitkään, noin kahdeksan vuotta, vaikka kokonaiskestosta aktiivista tutkimusaikaa oli lopulta vähän. Tutkimuksen annin syvälinen prosessointi ja ymmärryksen saavuttaminen vaati aikaa. Tutkimusprosessin aikana esittelin tutkimukseni vaiheita tieteenalan seminaareissa sekä tohtoriopintoryhmässä, mikä Soinin (2008) mukaan lisää tutkimuksen luotettavuutta. Lopulta ja pelkistettynä tutkimus on subjektiivista tulkintaani ja pyrkimystäni ymmärtää perheellisen naistohtoriopiskelijan elämäntilanteesta kerrontaa.

Tulkintojen moninaisuus on yleistä laadullisessa tutkimuksessa. Erilaisilla kysymyksillä saadaan erilaisia vastauksia ja eri asiat voidaan ymmärtää kontekstista riippuen eri tavoin. Moni asia saa merkityksensä ja tulkintansa sosiaalisissa konstruktioissa, minkä huomioin aineistoa analysoidessani ja tuloksia pohtiessani. (Ks. Kvale 1996, 210.) Ymmärrys sinänsä on haaste. Olisi kyseenalaistettava ymmärryksensä eikä ymmärtää liian nopeasti. Lisäselvitys voi laajentaa käsitystä ja tuoda lisämahdollisuuksia aidommalle ymmärrykselle. Yksinkertaistaminen on hyvä tavoite, mutta oikea elämä kompleksisyydessään on kaukana yksinkertaisuudesta. Analyysiprosessi eteni aineiston teemoittamisesta pilkkomisesta analyysiin ja synteisiin. Teemoittainen analyysi mahdollisti tyyppittelyn ja tyyppitarinoiden luonnin, jotka ovat tärkeitä vaiheita ilmiön haltuunotossa. Esitin teemoittelun ja tyyppittelyn vaiheet tarkasti, jotta niiden kriittinen arviointi mahdollistuisi. Pyrkimys toisen ymmärtämi-

seen edellyttää aiempaa tietoa, tulkintaa ja kohtuullista ymmärrystä rajallisuudesta sekä kaiken suhteellisuuden hahmottamista. Vaikka tutkimusilmiö on monitahoinen, voidaan sitä tutkimusraportissa lähestyä selkeästi ja loogisesti. Laatuun liittyy myös tutkimuksen pääkysymyksen mukaisesti etenemisen koko tutkimusprosessin ajan.

Laadullinen tutkimus ei ole neutraalia eikä objektiivista, ihmisen tutkiessa ihmistä on huomioitava kyseessä olevan erilaisten tulkintojen kehä. Tutkijana en voi koskaan täysin vapautua omista asenteistani ja lähtökohdistani, vaikka olisin niistä osin tietoinen ja toisin ne julki. Virheellisiä tulkintoja ei voida välttää (Rastas 2008) eikä hermeneuttista prosessia voi todistaa. Jostain on lähdettävä liikkeelle ja hyväksyttävä keskeneräisyys. Hermeneutiikan ydinajatuksen mukaan ymmärrys ja tulkinta ovat jatkuvassa liikkeessä. Jatkuvasti täydentyvä menneisyyden ymmärrys osoittaa tulkintojen häilyvyyden, mikä osaltaan heikentää luottoa nykytulkintoihin (Gadamer 2004, 5). Hermeneuttinen prosessiluonne mahdollisti paluun aiempiin vaiheisiin toisinymmärryksen myötä, ja muokkasin tutkimuskokonaisuutta tutkimuskysymyksistä lähtien. Pyrin tekemään kauaskantoisia ja perusteltuja valintoja, vaikka Alasuutari (1999, 83) esittää sen olevan laadullisen tutkimuksen luonnetta haastavaa. Kokemukseni ja ymmärrykseni tutkijana sekä tutkimieni naisten vastaavat olivat sidottuja ajalliseen jatkumoon (ks. Heidegger 2000), kulttuuriin sekä dialogiin ympäristön kanssa (ks. Gadamer 2004). On hyvä muistaa, ettei mikään tutkimussuuntaus pysty kaikkeen, vaan tutkimus on rajallista ja tieto suhteellista.

Jatkuvassa tulkinnan ja arvioinnin ketjussa lukijalla on oma positionsa. Lukijaa kiinnostaa kuinka joku toinen on tulkinnut jonkun toisen kertomuksen, ja samalla hän vertaa, kuinka itse sen tulkitsisi. Lukija pohtii myös omaa kertomustaan ja sille antamia tulkintoja. (Chase 2005, 667, 670.) Lukija toimii tulosten luotattavuuden jatkuvana arvioitsijana, ovatko tulokset uskottavia, voiko kerrottuun samaistua ja onko tutkimusprosessin vaiheet riittävän kattavasti kuvattu. Myös vastaavuus, eli kuinka tutkijana onnistun välittämään tutkittavien todellisuutta lukijalle (Lincoln & Guba 1985), toimii tulosten arvioinnin luotettavuuden kriteerinä. Vastaavuutta voi arvioida myös esittämistäni sitaateista, kuinka tutkittujen ilmaisut sopivat tulkintoihini ja niiden laadullisiin vivahteisiin (Moilanen & Räihä 2007). Lopulta lukija on kuitenkin pitkälti tutkijan valintojen ja tulkintojen varassa, tutkimuksen aineistoon ei lukijalla ole suoraa yhteyttä.

Tulosten siirrettävyyttä eli pätevyyttä muissa konteksteissa on myös pidetty laadullisen tutkimuksen luotettavuuskriteerinä (Lincoln & Guba 1985). Siirrettävyys on haaste, tuloksia voi soveltavasti hyödyntää vaihtelevissa konteksteissa, erityisesti jos kykenee huomioimaan laajemman näkökulman sekä väistämättömän erilaisuuden. Perheelliset naistohtoriopiskelijat ovat kuitenkin vahvasti yksilöllisiä, heidän elämänkulkunsa muotoutuvat erilaisten tekijöiden summana erilaisissa kokonaiskonteksteissa. Silti tietyistä yhtäläisyyksistä, kuten perheellisen arjesta tai tohtorin uravaiheista, voidaan tämän tutkimuksen perusteella tehdä väljiä yleistyksiä sekä ymmärtää yksilöllisiä

elämänkulkuja tietyissä konteksteissa. Alasuutarin (1994, 209–222) sekä Laineen (2007, 44) mukaan onnistunut tutkimus auttaa jäsentämään tutkitun ilmiön aiempaa selkeämmin ja monipuolisemmin, ymmärrystä kasvattaen. Laadullisen tutkimuksen anti liittyy tutkimustulosten hyödyntämiseen laajemminkin, ilmiön tunnistamiseen ja ymmärtämiseen. Tutkimukseni varsinaisen tarkoitus ei ole yleistäminen, vaan tarkastellun ilmiön ymmärtäminen. Luotettavuutta kohentaa saatujen tutkimustulosten peilaus aiempiin tutkimustuloksiin sekä saatujen tulosten käsitteellinen tarkastelu (Moilanen & Räihä 2007).

Tieteenfilosofisten lähtökohtien hermeneuttisuuden, fenomenologisuuden ja narratiivisuuden pohdinta liittyy myös tutkimuksen luotettavuuden arviointiin. Tutkijana tietyn esikäsitteilyksen (Heidegger 2000) ja kokemuksen omaavana, olen tulkinut tutkimukseni osallistuneiden kokemuksellisia elämänkulun ja tulevaisuusajattelun kertomuksia. Tutkimusprosessiini on väistämättä tietoisesti ja tiedostamatta ollut merkittävä rooli omalla subjektiviteetilläni. Tutkimus on limittynyt omaan elämänkululliseen kertomukseeni ja hermeneuttiseen kehääni saumattomasti. Tutkimus on tullut arkeen ja arkeni tullut tutkimukseeni. On luonnollista, että naisena olen osallisena kulttuurisessa ja ajallisessa kontekstissa. Tohtoriopintojen alkuun verrattuna ymmärrykseni on monella tapaa laajentunut. Tutkimusta voidaan tehdä ja tehdään monella tavalla ja vaihtelevissa konteksteissa. Tähän heijastuvat osaltaan yhteiskunnalliset seikat kuten poliittiset ja globaalit tavoitteet. Myös perheeseen ja perheellisen arkeen liittyvä ymmärrykseni on oman perheen sekä tutkimuksen myötä konkretisoitunut ja laajentunut. Myös osallisuus työelämässä on merkittävä oppimiskokemus. Omat kokemukseni, tulkintani ja ymmärrykseni sekä kokonaisuuden jäsentäminen kerronnalliseksi, loogiseksi elämänkulun kokonaisuudeksi on samalla myös oman elämän jäsentämistä, elämänkulun ymmärtämistä.

Tutkimukseni moninaiset tieteenfilosofiset lähtökohdat sekä makro- ja mikrotason yhdistävän aiheen laajuus haastavat luotettavuuden arviointia. Tutkimusmetodin sopivuutta tulee arvioida suhteessa aineiston hankintaan ja analyysiin, asemoitumiseeni kriittisten valintojen tekijänä sekä suhtautumisestani luotettavuustekijöihin (Patton 2002; Guba & Lincoln 2005). Keskeinen tutkimustavoitteeni on hermeneutiikan hengessä yksilön elämänkulussa ilmenevän yleisen ja yksityisen dialogin ymmärtäminen. Narratiivisuus on sovelletusti metodina. Narratiivisuudessa tutkimuksen luotettavuutta arvioidaan todentuntuisuudella, sillä että sisältö puhuttelee ja siihen voi samaistua. Varsinaisten kertomusten ja tarinoiden ei tarvitse olla autenttisia, sen sijaan kokemusmaailman on välityttävä sellaisenaan, jolloin tutkimushenkilöiden kokemukset ja valinnat avautuvat ymmärrettävinä. Lukijan tulee voida hahmottaa kokonaisuus ja erilaiset tutkimushenkilöiden tunnetilat. (Heikkinen 2002, 195.)

Oman ymmärryksen syvenemisen huomaa jälkikäteen. Sitä ei voi paikantaa tarkasti, mutta muutos on selkeä (esim. Maunula 2012). Esiymmärryksen rajallisuuden ymmärtäminen on myönteinen asia, sillä se osoittaa tutkimus-

prosessin hyödyllisyyden ja ymmärryksen kasvun. Tutkijalla on aina osuutensa ja merkityksensä aineiston saamaan sävyyn, sen analyysiin, tulkintaan ja tuloksiin (Peräkylä 2005, 870–872). Tulkintani kiinnittyivät tapahtuman alkuperäiseen kontekstiin sekä niiden tulkintakontekstiin (ks. Patton 2002). Tutkimusprosessin eteneminen on syklistä (Kvale 1996): tutkimusta on vietävä eteenpäin luottaen senhetkiseen visioon, mutta jätettävä kokonaisuus avoimeksi ja alttiiksi muutoksille. Tutkimusprosessin aikana erilaiset näkökulmat, apuvälineet ja välivaiheet ovat hyödyllisiä. (Laitinen & Uusitalo 2008, 135.) Tutkimusaiheen valinta ja tekemäni metodiset sovellukset osoittavat pyrkimystäni luovuuteen, toisaalta ne mahdollistivat itsensä haastamisen, toisaalta siihen pakottivatkin. Aidossa asiantuntijakontekstissa vaaditaan luovuutta ja rohkeutta yrittää, muiden matkiminen olisi turvallista, mutta ei tarjoaisi onnistumisen mahdollisuutta.

Tutkimusprosessi itsessään on eräänlainen päättymätön hermeneuttinen kehä. Ajatuksemme liikkuvat edestakaisin, tulkitsemme mennyttä, nykyistä ja tulevaa muuttuvista valoista ja varjoista. Tutkimus ei pääty siihen, että tutkimuskysymyksiin saadaan vastaukset, sillä lopullisia ja tyhjentäviä vastauksia ei kriittinen eikä tiedonhaluinen tutkija ja tiedeyhteisö toivokaan löytävänsä. Tutkimuksen tavoite oli kuitenkin tiivistää saadut tutkimustulokset sekä osoittaa niiden merkitys. Tiedon keskeisimpiä piirteitä ovat suhteellisuus ja itsensä korjaavuus. Tutkimustulokset herättävät uusia kysymyksiä ja innoittavat hahmottelemaan uusia tutkimusasetelmia. Yksittäisen tutkijan kohdalla tutkimus ei pääty, vaan se täytyy itse päättää. Aina on mahdollisuus jatkaa tutkimusta siitä mihin aiemmin on jääty. (Alasuutari 1999, 278.)

Tämän päätökseen saatetun tutkimuksen myötä syntyi uusia tutkimuksen arvoisia jatkotutkimusideoita. Aineistoa hankkiessani en vielä ymmärtänyt väitösprosessin loppuvaiheen intensiivisyyttä ja vaativuutta, tutkimus vaatii tilaa ja rauhaa keskittyä. Rahallisuus ja rauhallisuus kulkevat osin käsikkäin. Rahoituksellisia seikkoja osana tohtoroitumisprosessia olisi antoisaa tutkia. Tohtoriopintojen tekemisen konteksteista olisi hyödyllistä tietää tarkemmin, lisätä tietoisuutta erilaisista rahoitusmuodoista sekä tutkimusryhmään kuulumisen merkityksestä ja näiden kaikkien vaikutuksesta tohtorin urakehitykseen. Nämä tiedot eivät olleet tutkimuksessani ytimessä, mutta niiden anti laajentaisi tohtoroitumisprosessin ymmärrystä.

Tämän tutkimuksen tulosten myötä perheellisen naistohtoriopiskelijan ja naistohtorin arkisia haasteita olisi kiinnostavaa tarkastella tarkemmin. Erityisen suurena ristiriitana naistohtoriopiskelijat kokivat perheellisen kansainvälistymiseen liittyvät asiat. Millaisia ratkaisuja kansainvälisesti toimivat perheelliset naistohtorit ovat tehneet? Millaisia hankaluuksia ja esteitä he ovat kansainvälisyyteen liittyen kohdanneet ja kuinka ne ratkaisseet?

Lisäksi tärkeää uutta tutkimustietoa saataisiin tutkimalla tohtoriopiskelijoiden elämänkulkua tohtoroitumisen jälkeen ja heidän tulevaisuudensuunnitelmiansa toteutumista. Kehittämisenäkökulmasta hyödyllistä tietoa saataisiin seuraamalla heidän työuriansa kehitystä, kuinka erilaiset työurahistoriat heijastuvat tohtoreiden työurien kehitykseen. Entä millainen odotusarvo toh-

toroitumiselle asetetaan eri-ikäisten tohtoriopiskelijoiden joukossa, millaiselle uralle päätyvät nuoret tohtoriopiskelijat, entä varttuneemmat? Tai kuinka vahvassa työurakehityksessä olleet hyötyvät tohtoroitumisesta ja kuinka he osaavat asiantuntijakoulutustaan työelämässä hyödyntää? Jotta tohtoroitumisprosessista voisi oppia ja välittää oppia myös muille, olisi hyvä kertoa erilaisista hyödyntämisen arvoisista mahdollisuuksista ja vaanivista sudenkuopista. Jotta aiheen tarkasteluun saataisiin uusia näkökulmia, olisi antoisaa tutkia myös työelämässä vallitsevia käsityksiä tohtoreiden kompetensseista ja työelämäkyvykkyydestä.

Yksi jatkotutkimusaihe onkin tuoreiden tohtoreiden kokemat haasteet työelämässä. Erityisesti yliopistojen ulkopuoliseen työelämään sijoittuneiden tohtoreiden kokemat vaikeudet ja oman osaamisen vahvuudet olisi tohtoriopintojen kehittämismielessä tärkeää selvittää. Millaisia valmiuksia tohtoriopinnoissa karttuu ja millaisia valmiuksia työelämässä odotetaan? Yhtenä jatkoselvittelyä kaipaavana asiana ilmeni ohjaus laajassa mielessä. Tämän tutkimuksen naistohtoriopiskelijat ymmärsivät ohjauksen pääasiallisesti väitöskirjan ohjauksena, kattavampi mentorointi puuttui ja sitä kaivattiin. Mentoroinnin nykytila tohtoriopinnoissa eri tahojen kokemana tarjoaisi arvokasta tutkimustietoa tohtorikoulutuksen eri toimijoille. Esittämäni uudet tutkimusaiheet ovat kytköksissä ajankohtaisiin yhteiskunnallisiin reunaehtoihin, joihin ei yksilö itse toimillaan voi suoranaisesti vaikuttaa, kuten korkeakoulupolitiikka ja työmarkkinakehitys, mutta ne heijastuvat yksilölliseen elämänkulkuun.

Elämänkulun ymmärryspyrkimyksissä on oleellista, etteivät näkemykset ole ehdottomia ja että niitä kyseenalaistetaan. Omakohtaista elämänkulkua ja tulevaisuutta koskevat ajatukset ja näkemykset ovat pitkälle pohdittuja, mutta avoinna perustelluille muutoksille. Olemme jatkuvasti alttiina muutoksille konteksteissa, ajassa ja dialogissa tapahtuville asioille, osaa pohdimme ja työstämme tietoisesti, osa asioista vaikuttaa ajattelumme ja annettuihin merkityksiin viiveellä tai alitajuisesti. Hermeneuttinen ymmärrys on kehämäisesti jatkuvasti liikkeessä kokemuksellisessa elämänkulun tulkintaprosessissa. Tulevaisuusajattelun arkisuus ja tärkeys paljastuu, kun sen laajan olemuksen ymmärtää.

SUMMARY

Everyday life, lifecourse and future thinking of a female doctoral student with a family.

Introduction

The objective of this qualitative study is to understand the personal lifecourse experiences of the under 40-year-old women with a family who study for the doctoral degree and the chronological stories which are based on those experiences. In the examination the chronological continuity and comprehensiveness of the lifecourse are emphasized. The past stages of lifecourse, the everyday arrangements and the prospective doctor's future of the female doctoral student with a family are examined. Furthermore, I study if different types are formed from the connecting features of individual stages of lifecourse of the female doctoral students. The research aims to provide information about the everyday life, lifecourse and future thinking of the female doctoral student with a family more widely for those considering doctoral studies, the doctoral students, the organizers of the education, supervisors, employers, the decision-makers and those close to the students.

In the lifecourse of the female doctoral student with a family factors which are individual and represent the continuity, of which one significant one are doctoral studies, are structured. The doctoral studies have become more commonplace and within reach of an increasingly wider group. The doctoral studies are a multi-dimensional process, in which the different starting points, contexts and objectives build different wholenesses, everyday life and expertise. In the lifecourse of a female doctoral student with a family the doctoral studies are individually placed. The doctoral studies are not separate from other life and contexts but they have their wide reflections both on to the everyday lifecourse of the individual and to the future. At the individual level the doctoral studies stand for a target-oriented and long-term effort. The expertise to be achieved through the doctoral studies is valuable to the individual, business and society. In the examination of the subject the society's macro level as well as the individual micro level are combined.

In figure 1 I present the central starting points and concepts of the study. At the core of the study are the lifecourse and future thinking of the female doctoral student. In the lifecourse of the female doctoral student I concentrate especially on the family, doctoral studies and work. I concentrate on the women's experiences of the comprehensiveness of the lifecourse, of choices and continuity. Furthermore, I concentrate on the future thinking of the female doctoral student: to past, present and future in the context of the changing society and the university. The everyday life, processes and temporality refer to the dialogical nature of the individual and public lifecourse and

to their manifestation in different concrete sectors of the lifecourse. In the changing contexts the methodicalness, organization and restrictions colour the lifecourse and future thinking of the female doctoral student. How does the female doctoral student with a family structure the wholeness of her lifecourse and how does the continuity of the lifecourse become concrete in the everyday life of a family? The functional solutions are not given or found by chance, they are chosen by oneself, they are taken into the everyday use and are updated in the changing contexts. The macro and micro level of the lifecourse are in a constant dialogue.

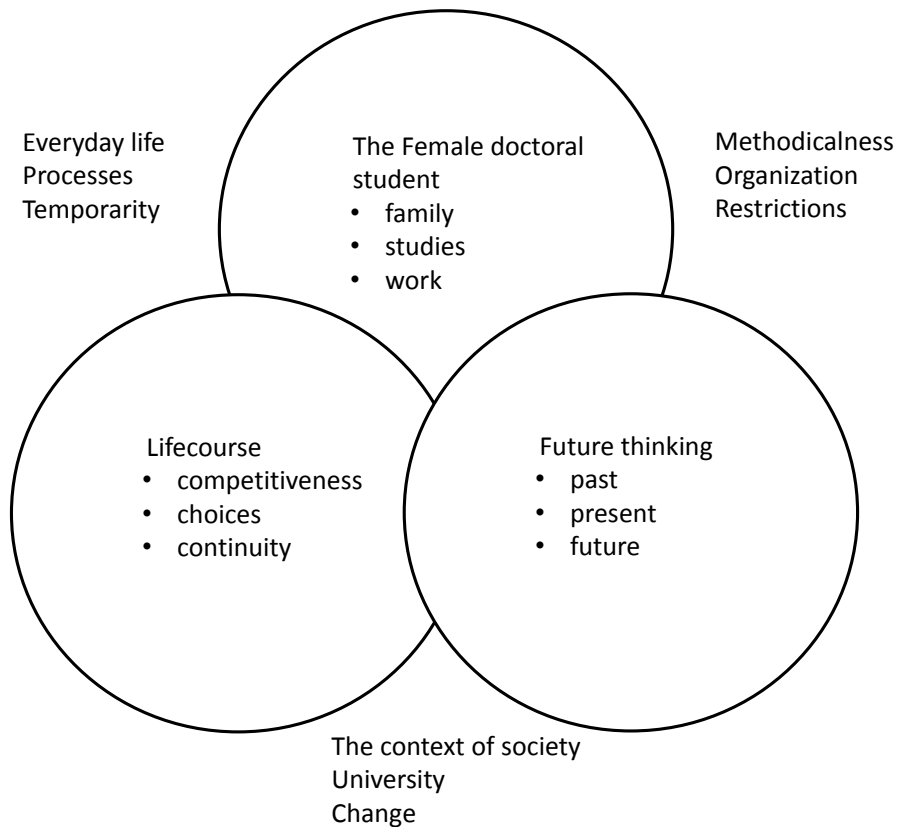

FIGURE 1. The central starting points and concepts of the study.

Social and global changes are reflected in the universities and doctoral education. The high-quality skills and the centrality of knowledge are emphasized in the global economy. The productivity of also the universities is measured, for example, in the degrees, publications, quality, internationality and in money. In Europe the higher education has been unified, along with others, with the help of the Bologna process and the Lisbon Strategy and they both have a significant role in the doctoral education (Bitusikova 2009, 200). Increasing expectations are set for the doctoral education by different quarters. The objective with the comparability of degrees is the promotion of mobility,

the shortening of graduating times and also the education which is of higher quality than before and meets the demands of different employment quarters. The starting point is an improvement of the appeal and competitiveness of European science in relation to the other continents. In spite of the common aspirations, the doctoral education is still heterogeneous nationally, according to the university and even according to the field. The objective of universities and the interest of the society is to produce even younger doctors, which the universities are directed towards by financing according to the results and by intensifying the practices in supervision (Julkunen 2004).

The changes touch also Finnish science and the doctoral education which is in a central position from the point of view of the development of science. Systematized effectiveness and even better relevance to the working life are sought after for the doctoral education. In Finland the doctoral education has become more common and it has become feminized during the last decades. In Finland about 1600 doctors graduate every year, of whom more than half have been women since 2007, however, different fields have a majority of men or a majority of women (Hiltunen & Pasanen 2006). Free doctoral education is arranged in each of the 16 Finnish universities and in principle it is available to everybody, however, the selection for doctoral education is based on the earlier academic performance and on the meritorious research plan (Stubb, Pyhältö, Soini, Nummenmaa & Lonka 2010). In spite of the aims for equality the heritability of the level of education is still strong. According to the OECD report (2012) 68% of the parents of Finnish university students are highly educated.

The doctoral degree qualifies the doctor for the different specialist tasks of working life better than before and also the demands of working life towards the doctors increase continuously (Dill, Mitra, Jensen, Lehtinen, Mäkelä, Parpala, Pohjola, Ritter & Saari 2006). The work is often creative specialist work, in which learning new things and at the same time modifying their own skills and occupational identity are a natural and a continuous process. Of the future doctors only a fraction continue their working career in academic tasks, the majority moves to or continues to be employed in other lines of work (Boud & Lee 2009; Baker & Lattuca 2010). According to Julkunen (2004b, 80), leaving the safe context of university for the actual labour market may require more courage and creativity than staying in the familiar environment of the university.

The working life does not totally realize the doctors' potential yet, nor do the doctoral students and doctors themselves totally comprehend their wide possibilities. The universities have become aware of the challenge and have taken action to improve the doctoral students' readiness for working life. The cooperation of the universities and economic life is a good option for both the different operators and the students (Aittola 2002, 128–129). The position of research knowledge and skills are continually emphasized, examples of which are the increased knowledge requirements and the importance of innovations.

In spite of its wide connections and high objectives, studying for a doctoral degree is largely operation at the individual level which is affected by the individual starting points, objectives and contexts. Doctoral studies are undertaken in a number of ways: as work, in addition to work and in many alternating ways and the ones studying for a doctoral degree are also a heterogeneous group. It is advantageous for the doctoral student to realize the demands of the process, the available resources, the opportunities and challenges unfolding in the future and to clarify their own objectives. For reaching the objectives and the effectiveness of the doctor production the supervision has risen in a central position (among others; Lautamatti & Nummenmaa 2008; Soini 2008; Sainio 2010; Pasanen & Hiltunen 2006, 36). Simultaneously the effectiveness of the doctoral studies, quality and the significance of supervision are being questioned by the sporadic, uncertain and meagre financing of doctoral studies.

Alongside the changes and objectives an individual, the doctoral student needs to be considered. In an individual lifecourse the doctoral studies are a significant part of the whole. The diversified lifecourse is a strongly personal project, which consists of different training, relations, networks and family. The pedagogical-sociological concept of lifecourse represents the process of both the micro and the macro level: the social relationships of an individual in a changing society. In the concept of the lifecourse the private and public are combined, furthermore, in the examination the comprehensiveness instead of one sector of lifecourse and the development during the whole lifecourse are emphasized. In the lifecourse the individual's significant life events form the continuum. The lifecourse can be described in a simplified manner as a life in time, in which chronologic, biological, social and historical time take place. (Antikainen 1998; Antikainen & Komonen 2003.)

The doctoral studies are in a significant position in the lifecourse of an individual. The doctoral studies as well as an individual lifecourse are as a part of the social operation which is affected by other development. In the shared review of a macro and micro attention must be paid to their intersection, the everyday and concrete level of the operation. The reviewing of doctoral education is deepened by the identification and recognition of the interaction between macro and micro levels of the operation: the international cooperation and the uniform objectives create a large frame for the development, the national operation combines the long term major definitions of policy and levels of the everyday operation.

Carrying out the major lines is eventually ordinary acts by the individuals. The individual lives and their examination make the social change which is manifested at the individual level seen and to be understood, as in this study a comprehensive change in a family life, doctoral studies and working life. According to the pioneer of the lifecourse research Levinson (1978, 1996), the lifecourse consists of periods in which the steady stages and transitions alternate. The transitions between the periods contain phases of life when the individual estimates the significances of each matter and choices again. With

experiences the individual's understanding of the time changes: the past, the present and the future gain new significances. The diversified lifecourse is strongly a personal project which consists of sectors which are individually experienced as significant, for example of doctoral education, of different employment, networks and family.

The diversified lifecourse and the expanded possibilities require the matters to be examined as a whole (Diewald & Mayer 2009; Antikainen & Komonen 2003, 95). Orientation to the future combining different walks of life opens a wider perspective on the life and adulthood. The different life choices and decisions are the everyday combination of the different sectors of life. (Puhakka 1998, 204–205.) Each decision opens or closes doors, on the other hand the opportunities to reconsider the decisions reduce risks and provide the opportunity for different experiments. Even if the plans do not even come true as such, an attempt is made to adapt to the prevailing conditions and to experience the matters as proceeding according to their own plans (Nummenmaa 1996, 103). Beck (1992, 92–94) emphasizes that the egocentricity is typical when designing one's own life. People want to develop their life as the one they desire and to operate within their own interests and objectives.

The doctoral studies are a demanding project for a woman with a family, where the commitment to them is a precondition for success. The female doctoral students experience enthusiasm and commitment towards their doctoral studies even though the future is open and new challenges arising. The doctoral degree makes the participation in the competition possible and guarantees that the competition steps up. (Saarinen 2003, 16, 86.) The process of gaining a doctoral degree is a target-oriented systematic operation which is directed to the future (Lautamatti & Nummenmaa 2008, 107–108). If one does not perceive the prevailing trends or know one's own direction, they may be faced by an unclear jungle of demands, the conflicting ideas and lack of clarity of the future possibilities. (Boud & Lee 2009, 1–3.) The doctoral students' thoughts which project to everyday life or to the future have not been really studied, their voices are in the background and in the adaptable role in the studies (Leonard & Becker 2009, 71). However, the major lines and the small implementors should form a dialogical wholeness and pay attention both in the name of meaningfulness and effectiveness.

In particular the under 40-year-old female doctoral students have simultaneously several projects which require time and input in their lives. Combining work and family life as well as the challenges with time usage are current and significant subjects from both the individual and from society's point of view. Big and significant choices become concrete in everyday life and tell more in detail about the value choices that have been made than the celebratory speeches, visions and strategies. The unstable education and labour markets as well as globalization have promoted the modernization and the weakening of traditional values. The earlier sets of norms and the common traditions have become looser, in which case individuality is emphasized.

The rapidly changing situations require increasingly flexible methods of adaptation. (Aittola 1998, 172-173.)

Purpose of the study

In this study the lifecourse of the under 40-year-old female doctoral student with a family is examined. The objective is to understand the personal lifecourse experiences of the under 40-year-old women with a family who study for the doctoral degree and the chronological stories which are based on them. In the examination the chronological continuity and comprehensiveness of the lifecourse are emphasized as well as the constant demarcation and negotiation of a private and public sectors of the lifecourse. With my delimitation I direct the attention to the female doctoral student's family, the doctoral studies and work.

The graduating doctors will meet a different reality and future in comparison to earlier decades. The increase in the number of doctors, the change in the form of information and knowledge and in general the change in doctoral education create the need to examine the current practices and foundation of gaining a doctoral degree. The change forces in the discussion about the future of doctoral education and of the prospective doctors. The doctoral education has to answer the demands and the expectations, which are being set also by the future doctors. (Boud & Lee 2009, 1-4.) Often the studies examine doctoral education from the macro level emphasizing the internationality, financing, effectiveness or the field of the doctoral studies. Forming a comprehensive understanding also requires an examination at the micro level and making visible the doctoral student's experience. Doctoral education is a part of the society's operation which is affected by other development.

The operator who is central in the doctoral studies is a human being, an individual. Often doctoral students are perceived as a homogeneous group: their role is marginal and narrowed to the context of studying. In reality the doctoral students are from individual starting points and have individual objectives. The mission of this doctoral thesis is indeed to bring out the experiences of a female doctoral student with a family more comprehensively, the individuals operate in many meaningful contexts simultaneously, the context of doctoral student is only one amongst many others. The experiences of an individual consist of different starting points, of everyday life and of expectations for the future. In the examination of the doctoral education attention must be paid simultaneously to the different levels of operation: the international cooperation and the uniform objectives create a large frame for the development, the national operation combines longer term major definitions of policy and the levels of everyday operation. At the individual level carrying out the major lines eventually become everyday actions.

The main question of the study are:

1. How does the under 40-year-old female doctoral student with a family understand her lifecourse before the doctoral studies?
2. How does the female doctoral student organize her everyday life and connect the different sectors of her lifecourse?
3. How does the female doctoral student with a family perceive her own future as a prospective doctor?
 - 3.1. How do the present doctoral studies direct future thinking?
 - 3.2. How do the separate sectors of the life combine in the plans as a whole?
4. What types of female doctoral students form in the examination of the lifecourse?

12 under 40-year-old female doctoral students with a family from three Finnish universities participated in the study. The material is acquired through narrative theme interviews in 2009. The analysis of the material is thematic content analysis and narrative classification.

Results of the study

The results of the study conveyed the comprehensiveness and continuity of the lifecourse told by the female doctoral students with a family. The female doctoral student constructed their life actively as directed by their family and their doctoral studies.

The stages of lifecourse for the women studying for a doctoral degree were fairly homogeneous. Families of their childhood and early school years were described most often as ordinary. The academic careers began varyingly individually and the early stages were reflected in the future stages of academic and other life. Comprehensive style of operation and a way of organizing everyday life that were adopted during the master's degree studies became fairly static. In the whole lifecourse the time of establishing a family in relation to the stage in the studies was also reflected. The ones who started a family early adopted in their circumstances an efficient organization and diverse activity. The significant separating factors proved to be the starting motives of doctoral studies and understanding the demands of the process of gaining a doctoral degree. The motives of examined female doctoral students for starting the doctoral studies were fairly light: over half started the doctoral studies directed by external motivation factors, such as in order to avoid unemployment or because of the lack of other alternatives. The different factors were tightly connected and formed a dynamic wholeness of lifecourse. The past stages of the lifecourse had significance in the present and future of the lifecourse.

According to the results, reflecting on the starting motive of doctoral studies was useful and when the doctoral studies proceeded, its development deepened the experienced meaningfulness and commitment to the studies. The superficial motive was associated with the serious considerations of discontinuing the doctoral studies and with difficulties in everyday organization. If the doctor studies were regarded as meaningful, then the everyday organization also ran well. All the female doctoral students experienced everyday challenges and over half had considered discontinuing their studies at some stage.

The method of undertaking the doctoral studies determined the process of gaining a doctoral degree, the forming of the everyday life's conditions of lifecourse and also partly the future for female doctoral students with a family. The doctoral studies that were undertaken as work fitted well into family and other life. Studying alongside other life threw the everyday life into busy performing and into constant organizing. The study showed that the time of starting the family in relation to the stage in studies was significant: the ones who had begun the family early carried out doctoral studies part-time and drifted to the margins also in working life. All the female doctoral students organized their everyday life for the advantage of the family but did not sacrifice themselves. The family supported as well as challenged the doctoral studies.

The results showed that gaining a doctoral degree was an intermediate stopping point in the lifecourse of a women with a family. After graduating as a doctor new challenges would dawn. The future women doctors were especially worried about their employment in the uncertain labour market of temporary employment. None of the women in my study had permanent employment. To the ones who had studied in addition to working, getting employed was a constant challenge and a primary objective. Gaining a doctoral degree is a big threshold to the ones who had undertaken doctoral studies as their work: the work and the studies would end simultaneously. The women appreciated the work experience they had gained and regarded it as useful from the point of view of future employment. One did not want to expand the proportion of work in the lifecourse and everyday life in the future, their other life also was valuable according to the female doctoral students. Other challenges for the future for the women with a family were internationalization, competitiveness and the conflicts to do with use of time. Meaningfulness, versatility and peacefulness were expected for the future. The opportunities for independent choices were regarded as important.

From the material three types of female doctoral students and their lifecourses were analysed: Project leader (6), Survivor (4) and Seeker (2), whose lifecourses and use of time formed differently. The Project leader undertook her doctoral studies as paid work and had advanced the furthest in the studies of all the types. The Project leader divided lifecourse events into sections and reserved separate time resources for each event. She had acquired work experience comprehensively also from outside the university. In the Project leader's family there was one child and another one was hoped

for. The lifecourse was planned and clearly consistent. The Survivor carried out her doctor studies in addition to her other life. The primary objective was to obtain employment in their own field fast. The Survivor actively organizes her everyday life in the family, her uncertain career of temporary work and her doctoral studies. The Survivor's work history was mixed and the family ready established. The lifecourse was of ordinary everyday life and continuous organization. The Seeker undertook her doctoral studies as paid work but experienced that she was at a dead end with them. She considered discontinuing the studies, but an economic responsibility for the family narrowed the choices. The Seeker hoped for an addition in the family in the near future, which would make taking a break from a heavy phase of life possible. The Seeker's work experience was limited. The direction of the Seeker's lifecourse was lost and the situation required making decisions.

Conclusions

Comprehensive process of gaining a doctoral degree consists of individual conditions, motives and objectives. Based on the findings of the study, it is important to personally understand the lifecourse continuity. The past stages of the lifecourse, such as the formed idea of the demands of the studying, the nature of the acquired work experience and vision of the development of own career are reflected in the choices in the present and in the possibilities perceptible in the future. The hopes and objectives for the future direct the operation of female doctoral student in the present.

The doctoral studies and the family are in a significant position in the construction of the lifecourse and everyday life of the female doctoral student with a family. The family and doctoral studies determine the overall context of lifecourse as most central and become attached to the chronological continuum: to past, present and future. The doctoral studies and graduating as a doctor are not only a separate degree but they have the wider effects of which a doctoral student must be aware of from the beginning of the process.

It is beneficial for the one considering the doctoral studies to clarify the stages of doctoral process, advantages and disadvantages beforehand. Studying comprehensively both independently and with supervision helps to form a comprehensive understanding. The female doctoral students of the study were satisfied with the supervision they had received. However, they perceived the supervision to be connected narrowly only to the doctoral thesis. With wider supervision, the mentoring and closer working relationships could be used to strengthen the development of expert identity, reduce the experienced uncertainty regarding employment and relevance of own skills in working life. Tighter forms of cooperation between economic life and the university would reduce prevailing uncertainty between different quarters. The wider awareness of the common objectives and of the current state is an advantage for all involved in doctoral education, economic life, university and an individual.

The doctoral studies overlap comprehensively with the lifecourse. The female doctoral students with a family arrange and organize their everyday life actively and individually within the conditions that prevail. The everyday life conditions form the wholeness in which the family, doctoral studies and work are at the centre. The organization of everyday life was determined essentially whether the doctoral studies were undertaken as work or in addition to other life. The doctoral studies that were undertaken as work facilitate everyday life, but being paid for the work does not automatically guarantee experienced meaningfulness. Internal motivation towards the doctoral studies and the positive future which is taking shape through them reflect positively in the everyday organization. The future appears partly steady and continuous, partly changing and uncertain. The family represents the continuity, the studies and work are the changing factors. The female doctoral students' attitude towards the future is mainly trusting, it is believed that things will work out in one way or another. The female doctoral students determined as turning points of the lifecourse establishing the family, and graduating as a doctor in the future as well as the future employment.

The doctoral studies have a deep significance for the individual as well as for the society and economic life. Acquiring the doctoral skills in efficient, meaningful and productive use is a common advantage and objective. The changing contexts need to be paid attention to also in the doctoral education. One possibility could be increasing the transparency of different paths of gaining a doctoral degree. Young people aiming for a career in research could continue in the education pipeline to the doctoral degree and graduate to the researcher's tasks. Another route to become a doctoral expert directed to adults contains a stronger contact with the working life. The graduating expert doctor of the working life would have a strong link to working life during the process of gaining a doctoral degree and after it, an awareness of its demands and expectations. In practice this kind of trend can already be perceived, but in the education different doctors are not yet identified. The criteria of the selection for the doctoral education can be tightened and include the claim for a more profound understanding. The doctoral education is not a choice to fill the lack of choices.

The doctoral studies are a part of the individual lifecourse in which the different factors and stages weave into wholeness. The surprises and unpredictability are part of the lifecourse but rapid changes require planning and spontaneous activity. In the lifecourse of the female doctoral student with a family there are both the factors which represent the continuity and the ones representing the anticipated and unpredictable breaks. The doctoral studies are placed in an interesting crossroads in the lifecourse. In the doctoral student's lifecourse the privacy of the individual life and the terms of public boundaries meet. Also the tightening dialogue of education and of working life becomes visible. In the everyday life of the female doctoral student with a family the nuances of realization of individuality of the lifecourse will become visible and intelligible.

LÄHTEET

- Ahola, S. 2007. Doctoral education in Finland: between traditionalism and modernity. Teoksessa S. Powell & H. Green (toim.) *The doctorate worldwide*. Buckingham: Open university Press, 29–39.
- Aittola, H. 2002. Mitä tohtorin pitää osata? Teoksessa A. Eteläpelto & P. Tynjälä (toim.) *Oppiminen ja asiantuntijuus. Työelämän ja koulutuksen näkökulmia*. Porvoo: WSOY, 125–144.
- Aittola, H. 2010. Tohtorikoulutus Suomessa korkeatasoista. *Acatiimi* 6/10. http://www.acatiimi.fi/6_2010/06_10_03.php. Luettu 12.2.2011.
- Aittola, H. & Marttila, L. 2010 (toim.). *Yliopistojen rakenteellinen kehittäminen, akateemiset yhteisöt ja muutos. RAKE-yhteishankkeen (2008–2009) loppuraportti*. Opetusministeriön julkaisuja 2010:5.
- Aittola, T. 1998. Nuorten arkipäivän oppimisympäristöt. Teoksessa L. Laurinen (toim.) *Koti kasvattajana, elämä opettajana*. Porvoo: WSOY, 172–189.
- Akava 2012. *Akavaaka. Tietoa akavalaisista työelämässä*. http://www.akava.fi/files/8049/AKAVA_AKA_syksy2012_Akava_pohja.pdf. Luettu 3.12.2012.
- Alastalo, M. 2008. Haastattelutyypit ja niiden käyttötarkoitukset. Verkkovideoluento, Jyväskylän yliopisto, Kokkolan yliopistokeskus Chydenius. 15.11.2008.
- Alasuutari, P. 1994. *Laadullinen tutkimus. 2. uudistettu painos*. Tampere: Vastapaino.
- Alasuutari, P. 1999. *Laadullinen tutkimus. 3. uudistettu painos*. Tampere: Vastapaino.
- Alasuutari, M. 2008. *Odotukset, agendat ja haastattelun dynamiikka*. Verkkovideoluento, Jyväskylän yliopisto, Kokkolan yliopistokeskus Chydenius. 15.11.2008.
- Annala, J., Korhonen, V. & Penttinen, L. 2012. Mapping guidance and counselling between policy and practice. Teoksessa S. Ahola & D. M. Hoffman (toim.) *Higher education research in Finland. Emerging structures and contemporary issues*. University of Jyväskylä, Finnish Institute for Educational Research, 313–336.

- Antikainen, A. 1998. Kasvatus, elämäntilanne ja yhteiskunta. Porvoo: WSOY.
- Antikainen, A. & Komonen, K. 2003. Elämäntilanne ja elämäntilanne kasvatuksen ja aikuiskasvatuksen sosiologiassa. Teoksessa P. Sallila (toim.) Elämänlaajuinen oppiminen ja kasvatus. Kansanvalistusseura. Aikuiskasvatuksen 44. vuosikirja, 84-121.
- Antonovsky, A. 1987. Unraveling the mystery of health. How people manage stress and stay well. San Francisco, CA: Jossey Bass.
- Amabile, T. M. 1987. The motivation to be creative. Teoksessa S.G. Isaksen (toim.) Frontiers of creativity research. Beyond the basics. Buffalo, NY: Bearly Limited, 223-254.
- Armenti, C. 2004. Women faculty seeking tenure and parenthood: Lessons from previous generations. *Cambridge Journal of Education* 34 (1), 65-83.
- Atkinson, R. 2007. The life story interview as a bridge in narrative inquiry. Teoksessa D.J. Clandinin (toim.) Handbook of narrative inquiry. Mapping a Methodology. California: Sage, 224-245.
- Ausubel, D. P. 1968. Educational Psychology: A cognitive view. New York.
- Baker, V. & Lattuca, L. 2010. Developmental networks and learning: towards an interdisciplinary perspective on identity development during doctoral study. *Studies in Higher Education* 35 (7), 807-827.
- Barnacle, R. & Mewburn, I. 2010. Learning networks and the journey of becoming doctor. *Studies in Higher Education* 35 (4), 433-444.
- Beck, U. 1992. Risk society. Towards a new modernity. Käänt. Mark Ritter. London: Sage.
- Beck, U. 2000. The brave new world of work. Cambridge: Polity Press.
- Beck-Gernsheim, E. 2002. Reinventing the family: In search on new life styles. Cambridge: Polity Press.
- Bell, W. 1997. Foundations of futures studies. human science for a new era. vol. 1: history, purposes and knowledge. New Brunswick and London: Transaction publishers.
- Biglan, A. 1973. The characteristics of subject matter in different academic areas. *Journal of Applied Psychology* 57 (3), 195-203.
- Billett, S. 2001. Learning in the workplace: strategies for effective practice. Crows Nest: Allen & Unwin.
- Bitusikova, A. 2009. New challenges in doctoral education in Europe. Teoksessa D. Boud & A. Lee (toim.) Changing practices of doctoral education. London: Routledge, 200-210.
- Boud, D. & Lee, A. 2009. Introduction. Teoksessa D. Boud & A. Lee (toim.) Changing practices of doctoral education. London: Routledge, 1-9.
- Bourdieu, P. & Passeron, J.-C. 1990. Reproduction in Education, Society and Culture. 2. painos. Lontoo: Sage.
- Bourdieu, P. 1996. Homo Academicus. Cambridge: Polity.

- Buchmann, M. 1989. *The script of life in modern society: entry into adulthood in a changing world*. Chicago: The University of Chicago.
- Castel, R. 2007. *Sosiaalinen turvattomuus. Mitä on olla suojattu?* Helsinki: KELA.
- Chase, S. E. 2005. *Narrative Inquiry: Multiple lenses, approaches, voices*. Teoksessa N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (toim.) *The Sage Handbook of Qualitative Research*. 3. painos. Thousand Oaks: Sage, 651-680.
- Cooke, L. 2011. *Gender-Class equality in political economies*. London: Routledge.
- Costley, C. & Lester, S. 2012. *Work-based doctorates: professional extension at the highest levels*. *Studies in Higher Education* 37 (3), 257-269.
- Cousins, J. B. 2005. *Will the real empowerment evaluation please stand up?* Teoksessa D. M. Fetterman & A. Wandersman (toim.) *Empowerment evaluation principles in practice*. New York: Guilford Press, 183-208.
- Cumming, J. 2010. *Doctoral enterprise: a holistic conception of evolving practises and arrangements*. *Studies in Higher Education* 35 (1), 25-39.
- Daly, K. 2003. *Family theory versus the theories families live by*. *Journal of Marriage and Family* 65 (4), 771-784.
- Devos, A. 2004. *Women, research and politics of professional development*. *Studies in Higher Education* 29 (5), 591-604.
- Diewald, M. & Mayer, K. U. 2009. *The sociology of the life course and life span psychology: integrated paradigm or complementing pathways?* *Advances in Life Course Research* 14 (1-2), 5-14.
- Dill, D., Mitra, S., Jensen, H., Lehtinen, E., Mäkelä, T., Parpala, A., Pohjola, H., Ritter, M. & Saari, S. 2006. *PhD Training and the knowledge based society: An evaluation of doctoral education in Finland*. Finnish Higher Education Evaluation Council. *International Postgraduate Students Mirror 2006*. Högskolverket report 2006: 29 R.
- Ehrenreich, B. 2006. *Petetty keskiluokka*. Tampere: Vastapaino.
- Engman, M. 2000. *Yli "sukupuolen aiheuttamien" esteiden*. Akateemisen naissivistuksen uranuurtajat. Teoksessa L. Husu & E. Peltonen (toim.) *Tiedenäisiä. Suomalaisia tiedenäisiä eilen ja tänään*. Helsinki: Helsingin yliopiston kirjasto, 7-14.
- Eskola, J. 2007. *Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta*. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2*. Jyväskylä: PS-kustannus, 159-183.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Eteläpelto, A., Collin, K. & Saarinen, J. 2007 (toim.). *Työ, identiteetti ja oppiminen*. Helsinki: WSOY.
- EUA. European University Association. www.eua.be. Luettu 14.11.2012.

- Eurostat yearbook 2004. Labour market. Luxembourg: Statistical Office of the European Communities.
- Feldt, T., Mäkikangas, A. & Kokko, K. 2005. Työhyvinvoinnin yksilöllisyys. Teoksessa U. Kinnunen, T. Feldt & S. Mauno (toim.) Työ leipälajina. Työhyvinvoinnin psykologiset perusteet. Jyväskylä: PS-kustannus, 75-94.
- Feldt, T., Mäkikangas, A. & Piitulainen, S. 2005. Persoonallisuuden riski- ja suojaavat tekijät työhyvinvoinnin näkökulmasta. Teoksessa U. Kinnunen, T. Feldt & S. Mauno (toim.) Työ leipälajina. Työhyvinvoinnin psykologiset perusteet. Jyväskylä: PS-kustannus, 95-118.
- Frank, A. W. 2010. Letting stories breathe: a socio-narratology. Chicago: University of Chicago Press.
- Gadamer, H.-G. 2004. Hermeneutiikka. Ymmärtäminen tieteissä ja filosofiasa. Valikoinut ja suomentanut I. Nikander. Tampere: Vastapaino.
- Gadamer, H.-G. 2005. Vastauksia kritiikkeihin. Suomentanut J. Tuusvuori. Teoksessa J. Tontti (toim.) Tulkinnasta toiseen. Tampere: Vastapaino, 211-238.
- Gall, M. D., Gall, J. P. & Borg, W. R. 2003. Educational research. An introduction. 7. painos. Boston: Allyn and Bacon.
- Gallo, M. 2013. Higher education over a lifespan: a gown to grave assessment of a lifelong relationship between universities and their graduates. *Studies in Higher Education* 38 (8), 1150-1161.
- Gergen, K. 1994. Realities and relationships: soundings in social construction. Cambridge (Mass.): Harvard University Press.
- Giddens, A. 1991. Modernity and self-identity. Self and society in the late modern age. Cambridge: Polity Press.
- Gissler, M., Klemetti, R., Lammi-Taskula, J. & Miettinen, A. 2009. Lasten hankinnan lykkääminen. Teoksessa J. Lammi-Taskula, S. Karvonen & S. Ahlström (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 70-76.
- Gittins, D. 1993. The family in question: changing households and familiar ideologies. 2. painos. Basingstoke: Macmillan.
- Golde, C. M. 2005. The role of the department and discipline in doctoral student attrition: lessons from four departments. *The Journal of Higher Education* 76 (6), 669-700.
- Green, D. & Little, D. 2013. Academic development on the margins. *Studies in Higher Education* 38 (4), 523-537.
- Grönfors, M. 1982. Kvalitatiiviset kenttätutkimusmenetelmät. Porvoo: WSOY.
- Guba, E. G. & Lincoln, Y. S. 2005. Paradigmatic controversies, contradictions and emerging confluences. Teoksessa N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (toim.) *The Sage Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks: Sage, 191-215.

- Haapakorpi, A. 2008. Tohtorien varhaiset urat työmarkkinoilla ja tohtorikoulutuksen merkitys työelämässä. Aarresaari. <http://www.aarresaari.net/pdf/TohtoriKirjaKA.pdf> Luettu 24.3.2011.
- Hakala, J., Kaukonen, E., Nieminen, M. & Ylijoki, O.-H. 2003. Yliopisto – tieteen kehdestä projektimyllyksi? Helsinki: Gaudeamus.
- Hakala, J. 2005. Nuoret tutkijat akateemisissa tutkimusyhteisöissä. Teoksessa H. Aittola & O.-H. Ylijoki (toim.) Tulosohtajattua autonomiaa. Helsinki: Gaudeamus, 109-129.
- Hakala, J. 2009a. Academic cultures in the Finnish mass research university. Change and continuity. Väitöskirja. Tampereen yliopisto. Acta Universitatis Tamperensis 1400.
- Hakala, J. 2009b. The future of the academic calling? Junior researchers in the entrepreneurial university. *Higher Education* 57 (2), 173-190.
- Hakala, J. T. 2010. Pakattu aika. Kiireen imusta hallittuun hidasteluun. Helsinki: Gummerus.
- Halse, C. & Mowbray, S. 2011. The impact of the doctorate. *Studies in Higher Education* 36 (5), 513-525.
- Havighurst, R. 1982. Developmental tasks and education. 3. painos. New York: Longman.
- Heidegger, M. 2000. Oleminen ja aika. Alkuteos *Sein und Zeit* (1927). Suom. R. Kupiainen 2000. Tampere: Vastapaino.
- Heikkinen, H. L. T. 2002. Narratiivisuus – ei yksi vaan monta tarinaa. Teoksessa H. L. T. Heikkinen & L. Syrjälä (toim.) Minussa elää monta tarinaa. Helsinki: Kansanvalitusseura, 184-196.
- Heikkinen, H. L. T. 2007. Narratiivinen tutkimus – todellisuus kertomuksena. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 142-158.
- Heiskanen, T. 2007. Oppimisen tilat tietoyhteiskunnassa. Teoksessa A. Eteläpelto, K. Collin & J. Saarinen (toim.) Työ, identiteetti ja oppiminen. Helsinki: WSOY, 238-257.
- Hiltunen, K. & Pasanen, H.-M. 2006. Tulevat tohtorit. Jatko-opiskelijoiden kokemukset ja arviot tohtorikoulutuksesta 2005. Opetusministeriön julkaisuja 2006: 48.
- Hirsjärvi, S. & Remes, P. 1986. Voidaanko tulevaisuuteen vaikuttaa? Koulutus ja tietoyhteiskunta -tutkimuksen osaraportti. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja A. Tutkimuksia 1.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hopwood, N. 2010. Doctoral experience and learning from a sociocultural perspective. *Studies in Higher Education* 35 (7), 829-843.

- Huotari, V. 2010. Hierarkisesta horisontaaliseen ura-ajatteluun. *Aikuiskasvatus* 30 (2), 84-93.
- Husu, L. 2000. Erivapauksista kutsuprofessuureihin. Naiset Suomen tietees- sä. Teoksessa L. Husu & E. Peltonen (toim.) *Tiedenäisia. Suomalaisia tiedenäisia eilen ja tänään*. Helsinki: Helsingin yliopiston kirjasto, 28-39.
- Husu, L. & Peltonen, E. 2000. Tiedenäisia akateemisilla urilla ja kulissien ta- kana. Teoksessa L. Husu & E. Peltonen (toim.) *Tiedenäisia. Suomalaisia tiedenäisia eilen ja tänään*. Helsinki: Helsingin yliopiston kirjasto, 2-6.
- Husu, L. 2001. Sexism, support and survival in academia: academic women and hidden discrimination in Finland. *Social psychological studies* 6. Hel- sinki: University of Helsinki.
- Husu, L. 2005. Sosiaalinen tuki naisten tutkijanuralla. Teoksessa H. Aittola & O.-H. Ylijoki (toim.) *Tulosohjattua autonomiaa*. Helsinki: Gaudeamus, 84-108.
- Husu, L. 2007. Women in universities in Finland: relative advances and conti- nuing contradictions. Teoksessa M. A. Sagaria (toim.) *Women, universities and change*. New York: Palgrave Macmillan, 89-111.
- Hyvönen, M.-L. 2004. "Vähintään kaksinkertainen työ" – naisia yliopistolli- sella uralla. Teoksessa L. Harjula & M.-L. Hyvönen (toim.) *Harvinaisesta moninaiseksi*. Jyväskylän yliopiston museon julkaisuja 17. Jyväskylä: Jy- väskylän yliopisto, 105-145.
- Hyvärinen, M. 2004. Eletty ja kerrottu kertomus. *Sosiologia* 41 (4), 297-309.
- Hyvärinen, M. 2006. Kerronnallinen tutkimus. [http://www.hyvarinen.info/ material/Hyvarinen-Kerronnallinen_tutkimus.pdf](http://www.hyvarinen.info/material/Hyvarinen-Kerronnallinen_tutkimus.pdf). Luettu 25.9.2012.
- Hämäläinen, U. & Kangas, O. 2010 (toim.). *Perhepiirissä*. Helsinki: Kelan tut- kimusosasto.
- Hänninen, V. 2002. *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Horta, H. 2013. Deepening our understanding of academic inbreeding effects on research information exchange and scientific output: new insights for academic based research. *Higher Education* 65 (4), 487-510.
- Jacobs, J. & Winslow, S. 2010. The academic life course, time pressures and gender inequality. *Community, Work & Family* 7 (2), 143-161.
- Jallinoja, R. 2000. *Perheen aika*. Helsinki: Otava.
- Jarvis, P. 2004. *Adult education and lifelong learning: theory and practice*. 3. painos. Lontoo: Routledge.
- Jokinen, E. 1996. *Väsinyt äiti. Äitiyden omaelämäkerrallisia esityksiä*. Hel- sinki: Gaudeamus.
- Jokinen, E. 2005. *Aikuisten arki*. Helsinki: Gaudeamus.
- Julkunen, R. 2004a. *Hullua rakkautta ja sopimustohtoreita*. Jyväskylä: Miner- va.

- Julkunen, R. 2004b. Harvinaisesta moninaiseksi – väittelevät naiset. Teoksessa L. Harjula & M.-L. Hyvönen (toim.) Harvinaisesta moninaiseksi. Jyväskylän yliopiston museon julkaisuja 17. Jyväskylän yliopisto, 62-104.
- Julkunen, R. 2008. Hyvinvointia menestymällä. Teoksessa M. Lairio, H. L. T. Heikkinen & M. Penttinen (toim.) Koulutuksen kulttuurit ja hyvinvoinnin politiikat. Suomen kasvatustieteellinen seura. Kasvatusalan tutkimuksia 35, 11-42.
- Julkunen, R. 2009. Uuden työn paradoksit. Keskusteluja 2000-luvun työprosess(e)ista. Tampere: Vastapaino.
- Jyväskylän yliopiston tutkijakoulun rakenne ja yleiset toimintaperiaatteet. 2011. Jyväskylän yliopisto. <https://www.jyu.fi/hallinto/strategia/periaatteet/JY-tutkijakoulut.pdf>/ Luettu 14.3.2013.
- Järvensivu, A. 2006. Oppiminen työnä ja työpaikkapelinä. Väitöskirja. Kasvatustieteen laitos. Tampereen yliopisto: Acta Universitatis Tamperensis 1199.
- Kaasila, R. 2008. Eri lähestymistapojen integroiminen narratiivisessa analyysissä. Teoksessa R. Kaasila, R. Rajala & K. E. Nurmi (toim.) Narratiivikirja: menetelmiä ja esimerkkejä. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 41-66.
- Kamppinen, M. & Malaska, P. 2002. Mahdolliset maailmat ja niistä tietäminen. Teoksessa M. Kamppinen, O. Kuusi & S. Söderlund (toim.) Tulevaisuudentutkimus. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 55-115.
- Kamppinen, M., Malaska, P. & Kuusi, O. 2002. Tulevaisuuden tutkimuksen peruskäsitteet. Teoksessa M. Kamppinen, O. Kuusi & S. Söderlund (toim.). Tulevaisuudentutkimus. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 19-53.
- Kansikas, J. 2007. Kasva yrittäjyyteen. Helsinki: Talentum Media.
- Kasurinen, H. 1999. Personal future orientation: plans, attitudes and control beliefs of adolescents living in Joensuu, Finland and Petrozavodsk, Russia in 1990s. Joensuun yliopisto, Kasvatustieteellisiä julkaisuja 53.
- Keiski, R. 2005. Tohtorien työllisyyden tukeminen väitöksen jälkeen. Suomen Akatemia. <http://environet.oulu.fi/keiski.pdf>. Luettu 3.10.2010.
- Keski-Rahkonen, A., Lindholm, C., Ruohonen, J. & Tapola-Haapala, M. 2010 (toim.). Tutkimusmatkoja äitiyteen. Helsinki: Duodecim.
- Kiianmaa, N. 2012. Tasa-arvobarometri 2012. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus, 23.
- Kinnunen, U. Malinen, K. & Laitinen, K. 2009. Työn ja perheen yhteensovittaminen: perheiden kokemuksia ja ratkaisuja. Teoksessa A. Rönkä, K. Malinen & T. Lämsä (toim.) Perhe-elämän paletti. Jyväskylä: PS-kustannus, 125-148.

- Kivijärvi, S., Rönkä, A. & Hyväluoma, J. 2009. Vanhemmuus arjessa: neuvotteluja, hässäköitä ja hassuttelua. Teoksessa A. Rönkä, K. Malinen & T. Lämsä (toim.) *Perhe-elämän paletti*. Jyväskylä: PS-kustannus, 47-68.
- Kivinen, O. & Nurmi, J. 2002. Yhdenmukaista korkeakoulutusta erilaisille eurooppalaisille? Korkeakoulutus ja työ kymmentä maata vertailevan tutkimuksen valossa. *Kasvatus* 33 (4), 363-382.
- Kivinen, O. & Nurmi, J. 2011. Opiskelun nopeus ja työmarkkinarelevanssi – korkeakoulupolitiikan dilemma? *Yhteiskuntapolitiikka* 76 (5), 687-691.
- Kivinen, O. & Kaipainen, P. 2012. Some research threads in sociology of higher education in Finland. Teoksessa S. Ahola & D. M. Hoffman (toim.) *Higher education research in Finland*. University of Jyväskylä, Finnish Institute for Educational Research, 49-66.
- Kiviniemi, K. 2007. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-kustannus, 70-85.
- Kogan, M. 2000. Higher education communities and academic identity. *Higher Education Quarterly* 54 (3), 207-216.
- Kolehmainen, S. 2002. Koulutus, sukupuoli ja työnjako. *Sosiologia* 39 (3), 200-214.
- Kontula, O. 2009. Parisuhdeonnen avaimet ja esteet. *Perhebarometri 2009*. Helsinki: Väestöliitto.
- KOTA-tietokanta. <https://kotaplus.csc.fi/online/Haku.do> Valitut mittarit: professorit ja apulaisprofessorit. Luettu 5.8.2013.
- Kuusi, O. & Kamppinen, M. 2002. Tulevaisuuden tekeminen. Teoksessa M. Kamppinen, O. Kuusi & S. Söderlund (toim.) *Tulevaisuudentutkimus*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 117-170.
- Kvale, S. 1996. *Interviews. An introduction to qualitative research interviewing*. London: Sage.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. 2009. *InterViews : learning the craft of qualitative research interviewing*. Los Angeles: Sage.
- Känsälä, M. 2012. Työura ja parisuhde – erilliset yhdessä? Työn ja muun elämän yhteensovittaminen kahden uran pariskunnilla. Väitöskirja. Turun kauppakorkeakoulu. Sarja A; 7/2012.
- Lahenius, K. 2013. Students' experiences of support during doctoral studies in industrial engineering and management. Väitöskirja. Tuotantotalouden laitos. Aalto University. Aalto University publication series. Doctoral Dissertations; 6/2013.

- Laine, T. 2007. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 28-45.
- Laitinen, M. & Uusitalo, T. 2008. Narratiivinen lähestymistapa traumaattisten elämäkokemusten tutkimuksessa. Teoksessa R. Kaasila, R. Rajala & K. E. Nurmi (toim.) Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 106-150.
- Lampinen, O. 2003. Suomalaisen korkeakoulutuksen uudistaminen. Reformeja ja innovaatioita. Helsinki: Opetusministeriön julkaisuja 2003: 25.
- Lautamatti, L. & Nummenmaa, A. R. 2008. Jatko-opiskelun työprosessien ohjaus. Teoksessa A. R. Nummenmaa, K. Pyhältö & T. Soini (toim.) Hyvä tohtori! Tampere: Tampere University Press, 107-126.
- Lee, A. & Boud, D. 2009. Framing doctoral education as practise. Teoksessa D. Boud & A. Lee (toim.) Changing practices of doctoral education. London: Routledge, 10-25.
- Lee, A. 2012. How are doctoral students supervised? Concepts of doctoral research supervision. *Studies in Higher Education* 33 (3), 267-281.
- Lehtinen, E. 2012. Korkeakoulutuksen rakenteiden pitäisi tukea aikuiskoulutusta. *Aikuiskasvatus* 32 (4), 298-302.
- Lehtinen, E. & Mielityinen, I. 2012. Selvitys henkilökohtaisista koulutustileistä. Ehdotukset ja vaikuttavuuden arviointi. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2012:27. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Leonard, D. 2001. *A Woman's guide to doctoral studies*. Buckingham: Open university press.
- Leonard, D., Becker, R. & Coate, K. 2005. To prove myself at the highest level: The benefits of doctoral study. *Higher Education Research and Development* 24 (2), 135-150.
- Leonard, D. & Becker, R. 2009. Enhancing the doctoral experience at the local level. Teoksessa D. Boud & A. Lee (toim.) Changing practices of doctoral education. London: Routledge, 71-86.
- Levinson, D. J. et al. 1978. *The seasons of a man's life*. New York: Ballantine.
- Levinson, D. 1996. *The seasons of a woman's life*. New York: Ballantine.
- Lieblich, A., Tuval-Mashiach, R. & Zilber, T. 1998. *Narrative research reading, analysis and interpretation*. London: Sage.
- Liikkanen, M. 2004. Vapaa-aika – työn vastakohta, harrastuksia vai vapautta? Helsinki: Tilastokeskus. Hyvinvointikatsaus 2/2004, 14-19.
- Lincoln, Y. S. & Guba, E. G. 1985. *Naturalistic inquiry*. Newbury Park: Sage.
- Lindén, J., Ohlin, M. & Brodin, E. 2013. Mentorship, supervision and learning experience in PhD education. *Studies in Higher Education* 38 (5), 639-662.

- Luukkonen-Gronow, T. 1983. Naistutkija, perhe ja työ. *Sociologia* 20 (1), 23-32.
- Lämsä, A.-M. & Hautala, T. 2005. *Organisaatiokäyttäytymisen perusteet*. Helsinki: Edita.
- Macmillan, R. 2005. The structure of the life course: classic issues and current controversies. *Advances in Life Course Research* 9, 3-24.
- Maher, M., Timmerman, B., Feldon, D. & Strickland, D. 2013. Factors affecting the occurrence of faculty-doctoral student coauthorship. *The Journal of Higher Education* 84 (1), 121-143.
- Malaska, P. & Mannermaa, M. 1985. Tulevaisuuden tutkimus tieteellisin perustein tapahtuvana toimintana. Teoksessa P. Malaska & M. Mannermaa (toim.) *Tulevaisuuden tutkimus Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus, 42-62.
- Malaska, P. 1993. Tulevaisuustietoisuus ja tulevaisuuteen tunkeutuminen. Teoksessa M. Vapaavuori (toim.) *Miten tutkimme tulevaisuutta?: kommunikatiivinen tulevaisuudentutkimus Suomessa*. *Acta Futura Fennica* 5. Helsinki: Painatuskeskus, 6-12.
- Malin, V. 2012. Johtajasta tohtoriksi – osaajasta oppijaksi?: organisaatiossa oppimisen monta todellisuutta goffmanilaisena kehysanalyysinä. Väitöskirja. Jyväskylä *Studies in Business and Economics* 112. Jyväskylän yliopisto.
- Manathuga, C., Pitt, R., Cox, L., Boreham, P., Mellick, G. & Lant, P. 2012. Evaluating industry-based doctoral research programs: perspectives and outcomes of Australian cooperative research centre graduates. *Studies in Higher Education* 37 (7), 843-858.
- Mannermaa, M. 1998. *Kvanttihyppy tulevaisuuteen?* Helsinki: Otava.
- Marks, S. R. 1977. Multiple roles and role strain: Some notes on human energy, time and commitment. *American Sociological Review* 42 (6), 921-936.
- Martinsuo, M. & Teikari, V. 2008. Opiskelijan resurssit ja etenemisen haasteet sivutoimisissa jatko-opinnoissa. *Aikuiskasvatus* 28 (1), 35-47.
- Martinsuo, M. & Turkulainen, V. 2011. Personal commitment, support and progress in doctoral studies. *Studies in Higher Education* 36 (1), 103-120.
- Maunula, M. 2012. Tiheä, tavallinen ja joustava. Tohtoriksi opiskelevan perheellisen naisen arki. *Aikuiskasvatus* 32 (2), 116-124.
- Mayer, K. U. 2009. New directions in life course research. *Annual Review of Sociology* 35, 413-433.
- McAlpine, L., Paré, A. & Starke-Meyerring, D. 2009. Disciplinary voices: a shifting landscape for English doctoral education in the twenty-first century. Teoksessa D. Boud & A. Lee (toim.) *Changing practices of doctoral education*. London: Routledge, 42-53.

- Merenluoto, S. & Lindberg, M. 2012. The problems with prolonging studies and delaying: the beginning of graduates' working careers from the Finnish national and international perspectives. Teoksessa S. Ahola & D. M. Hoffman (toim.) Higher education research in Finland. Emerging structures and contemporary issues. University of Jyväskylä, Finnish Institute for Educational Research, 131-146.
- Mertens, A. & Röbbken, H. 2013. Does doctoral degree pay off? An empirical analysis of rates of return of German doctorate holders. *Higher education* 66 (2), 217-231.
- Miettinen, A. & Rotkirch, A. 2008. Milloin on lapsen aika?: lastenhankinnan toiveet ja esteet. Helsinki: Väestöliitto. <http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/85ae94ec60ba979ee32effe253d3f4c1/1284107769/application/pdf/237280/Perhebarometri%202008.pdf>. Luettu 10.9.2010.
- Mikkonen, A. 2000. Nuorten tulevaisuuskuvat ja tulevaisuuskasvatus. Väitöskirja. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteellisiä julkaisuja 57.
- Moen, P. & Sweet, S. 2004. From "work-family" To "flexible careers": A life course reframing. *Community, Work & Family* 7 (2), 209-226.
- Moilanen, P. & Räihä, P. 2007. Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 46-69.
- Murakami-Ramalho, E., Militello, M. & Piert, J. 2013. A view from within: how doctoral students in educational administration develop research knowledge and identity. *Studies in Higher Education* 38 (2), 256-271.
- Musselin, C. 2004. Towards a European academic labour market? Some lessons drawn from empirical studies on academic mobility. *Higher Education* 48 (1), 55-78.
- Mäkinen, J., Kyhä, H. & Olkinuora, E. 2006. Nuoret aikuiset ja työn epävarmuus. Teoksessa J. Mäkinen, E. Olkinuora, R. Rinne & A. Suikkanen (toim.) Elinkautisesta työstä elinikäiseen oppimiseen. Jyväskylä: PS-kustannus, 139-154.
- Määttä, K. 2009 (toim.). Väitöskirjan lumo: tohtoriksi valmistumisen vaiheet sekä sen tuki ja ohjaus. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Naumanen, P. 2002. Koulutuksella kilpailukykyä. Koulutuksen yhteys miesten ja naisten työllisyyteen ja työn sisältöön. Väitöskirja. Turun yliopisto. Koulutussosiologian tutkimuskeskus 57.
- Neumann, R. & Tan, K. K. 2011. From PhD to initial employment: the doctorate in a knowledge economy. *Studies in Higher Education* 36 (5), 601-614.
- Niiniluoto, I. 1999. Voidaanko tulevaisuudesta tietää? *Tieteessä tapahtuu* 17 (1), 5-9.

- Niiniluoto, I. 2002. Alkusanat. Teoksessa M. Kamppinen, O. Kuusi & S. Söderlund (toim.) Tulevaisuudentutkimus. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 7-10.
- Nikander, I. 2005. Dialogin mahdollisuus ja mahdottomuus – Gadamerin ja Derridan ”epätodennäköinen kiistely”. Teoksessa J. Tontti (toim.) Tulkinasta toiseen. Tampere: Vastapaino, 241-265.
- Nikunen, M. 2012. Precarious work at the “entrepreneurial” university: adaptation versus “abandon ship”. Individualization and identity work: coping with the “entrepreneurial” university. Teoksessa S. Ahola & D. M. Hoffman (toim.) Higher education research in Finland. Emerging structures and contemporary issues. University of Jyväskylä, Finnish Institute for Educational Research, 271-289.
- Nummenmaa, A. R. 1996. Koulutus, sukupuoli ja elämänkulku. Nuoruudesta aikuisuuteen yhteiskunnallisessa muutoksessa. Työministeriö. Työpoliittisia tutkimuksia 149.
- Nummenmaa, A. R. & Lautamatti, L. 2004. Ohjaajana opinnäytetöiden työprosesseissa: ryhmäohjauksen käytäntöä ja teoriaa. Tampere: Tampere University Press.
- Nummenmaa, A. R. & Pyhältö, K. 2008. Tohtorikoulutus systeemisenä kokonaisuutena. Teoksessa A. R. Nummenmaa, K. Pyhältö & T. Soini (toim.) Hyvä tohtori! Tampere: Tampere University Press, 22-37.
- Nummenmaa, A. R. & Soini, H. 2008. Akateeminen ohjaus. Teoksessa A. R. Nummenmaa, K. Pyhältö & T. Soini (toim.) Hyvä tohtori! Tampere: Tampere University Press, 49-72.
- Nurmi, K. E. & Kontiainen, S. 2000. Aikuiskoulutuksen vaikuttavuus. Teoksessa R. Raivio (toim.) Vaikuttavuutta koulutukseen. Suomen Akatemian koulutuksen vaikuttavuusohjelman tutkimuksia. Suomen Akatemian julkaisuja 1/2000, 29-49. <http://www.aka.fi/Tiedostot/Tiedostot/Julkaisut/Vaikuttavuutta%20koulutukseen.pdf> Luettu 4.3.2013.
- OECD 2012. Education at a Glance. http://www.minedu.fi/OPM/Tiedotteet/2012/09/education_at_a_glance.html?lang=fi. Luettu 2.11.2012.
- Oinas, T. 2010. Sukupuolten välinen kotityönjako kahden ansaitsijan perheessä. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 402.
- OKM 2008. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Neliportainen tutkijanura. http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2008/Neliportainen_tutkijanura.html. Luettu 10.1.2011.
- OKM 2013. Yliopistojen rahoitusmalli vuodesta 2013 alkaen. http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/yliopistokoulutus/hallinto_ohjaus_ja_rahoitus/liitteet/OKM_rahoitusmalli-muistio.pdf. Luettu 5.8.2013.

- Oksanen, T. 2012. Yleiset valmiustaidot osana tohtorikoulutusta. Kysely tohtoriopiskelijoille. Jyväskylän yliopiston tutkijakoulu. <https://www.jyu.fi/opiskelu/tohtorikoulutus/materiaalit/yoraportti>
- Onnismaa, J. 2007. Ohjaus ja neuvontatyö: aikaa, huomiota ja kunnioitusta. Helsinki: Gaudeamus.
- OPM 2006. Tohtorikoulutuksen kehittäminen. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2006:3.
- OPM 2009. Korkeakoulujen kanvainvälistymisstrategia 2009-2015. Opetusministeriön julkaisuja 2009:21.
- Oravakangas, A. 2008. Mikä tekee ajattelusta tiedettä? Filosofinen näkökulma laadullisen aineiston analyysissä. Metodiseminaariluento Jyväskylän yliopisto, Kokkolan Yliopistokeskus Chydenius. 14.2.2008.
- Paananen, S. 2008. Saksalainen elämäkertametodologia oppimisen tutkimuksessa. Teoksessa R. Kaasila, R. Rajala & K. E. Nurmi (toim.) Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 19-39.
- Partanen, A. 2011. "Kyllä minä tästä selviän": aikuisopiskelijat koulutustarinnansa kertojina ja koulutuksellisen minäpystyvyytensä rakentajina. Väitöskirja. Kokkola: Jyväskylän yliopisto, Kokkolan yliopistokeskus Chydenius.
- Patton, M. Q. 2002. Qualitative research and evaluation methods. 3. painos. Thousand Oaks: Sage.
- Pearson, M., Cumming, J., Evans, T., Macauley, P. & Ryland, K. 2011. How shall we know them? Capturing the diversity of difference in Australian doctoral candidates and their experiences. *Studies in Higher Education* 36 (5), 527-542.
- Peavy, R. V. 2001. Elämäni työkirja: ohjaajien opaskirja konstruktivististen periaatteiden soveltamiseen koulutuksessa ja ohjaustyössä. Englanninkielisestä käsikirjoituksesta Composing and mapping my life suomennanut P. Auvinen. Helsinki: Psykologien kustannus.
- Peräkylä, A. 2005. Analyzing talk and text. Teoksessa N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (toim.) *The Sage Handbook of Qualitative Research*. 3. painos. Thousand Oaks: Sage, 869-886.
- Perry-Jenkins, M., Repetti, R. L. & Crouter, A. C. 2000. Work and family in the 1990s. *Journal of Marriage and the Family* 62 (4), 981-998.
- Peura, A. 2008. Tohtoriksi tulemisen tarina. Väitöskirja. Helsingin yliopisto. Käyttäytymistieteellinen tiedekunta. Kasvatustieteen laitos. Kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 219.
- Pietiläinen, M. 2006. Tasa-arvoinen suomineito. Suomen virallinen tilasto. http://www.stat.fi/artikkelit/2006/art_2006-07-06_001.html. Luettu 2.11.2012.

- Piironen, P. 2003. Innovatiivinen ja uudistuva Suomi. Teoksessa T. Allén. (toim.) *Askelmerkit tulevaisuuteen. Suomi 2015 -ohjelman loppuraportti*. Helsinki: Sitra, 68-87.
- Polkinghorne, D. 1995. Narrative configuration in qualitative analysis. Teoksessa J. Hatch & R. Wisniewski (toim.) *Life history and narrative*. London: Falmer, 5-23.
- Puhakka, H. 1998. Naisten elämänselämä nuoruudesta aikuisuuteen - koulutuksen merkitys elämän kulussa. Joensuun yliopisto. *Kasvatustieteellisiä julkaisuja* 42.
- Puhakka, A., Rautopuro, J., Tuominen, V. & Vuorinen-Lampila, P. 2012. Current employability and graduate employment research in Finland. Teoksessa S. Ahola & D. M. Hoffman (toim.) *Higher education research in Finland*. University of Jyväskylä, Finnish Institute for Educational Research, 357-381.
- Pyhältö, K. & Soini, T. 2006. Supertohtoreita – miten niitä tehdään? Opetussuunnitelma tohtorinkoulutuksessa. *Aikuiskasvatus* 26 (4), 304-315.
- Pyhältö, K. & Soini, T. 2008. Tohtoriopiskelijasta tieteelliseksi asiantuntijaksi. Teoksessa A. R. Nummenmaa, K. Pyhältö & T. Soini (toim.) *Hyvä tohtori!* Tampere: Tampere University Press, 137-161.
- Raehalme, O. 1996. Lahjakas nainen tohtoriopiskelijana. Väitöskirja. Tampereen yliopisto. *Acta Universitatis Tamperensis* 509.
- Rantanen, J. & Kinnunen, U. 2005. Työ, perhe-elämä ja hyvinvointi. Teoksessa U. Kinnunen, T. Feldt & S. Mauno (toim.) *Työ leipälajina. Työhyvinvoinnin psykologiset perusteet*. Jyväskylä: PS-kustannus, 229-264.
- Rastas, A. 2008. Kulttuurit ja erot haastattelutilanteessa. *Verkkovideoluento* Jyväskylän yliopisto, Kokkolan yliopistokeskus Chydenius. 15.11.2008.
- Reddick, R., Rochlen, A., Grasso, J., Reilly, E. & Spikes, D. 2012. Academic fathers pursuing tenure: a qualitative study of work-family conflict, coping strategies, and departmental culture. *Psychology of Men & Masculinity* 13 (1), 1-15.
- Ricoeur, P. 2005. Mimesis, viittaus ja uudelleenahmottuminen. Suomentanut A. Kauppinen. Teoksessa J. Tontti (toim.) *Tulkinnasta toiseen*. Tampere: Vastapaino, 164-174.
- Rubin, A. 2002. Tulevaisuudenkuvat ja identiteetin rakentuminen myöhäismodernissa. Teoksessa M. Kamppinen, O. Kuusi & S. Söderlund (toim.) *Tulevaisuudentutkimus*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 789-818.
- Ruohotie, P. 1995. Ammatillinen kasvu työelämässä. 2. uudistettu painos. Hämeenlinna: Tampereen yliopiston opettajankoulutuslaitos. *Ammattikasvatussarja* 8.

- Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. 2005. Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa J. Ruusuvuori & L. Tiittula (toim.) Haastattelu, tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Jyväskylä: Gummerus, 22-56.
- Räikkönen, E. 2012. Is timing everything? A longitudinal perspective on adult transitions, their antecedents, and psychological implications. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 448.
- Räsänen, K. 2005. Akateemisen työn hallinta – jäsenyyksiä kokemuksille ainelaitoksen johtajana. Teoksessa H. Aittola & O.-H. Ylijoki (toim.) Tulosohtajattua autonomiaa. Helsinki: Gaudeamus, 18-40.
- Rönkä, A., Kinnunen, U. & Sallinen, M. 2005a. Lapset, vanhempien työ ja perheen arki. Teoksessa U. Kinnunen, T. Feldt & S. Mauno (toim.) Työ leipälajina. Työ- ja organisaatiopsykologian perusreseptit. Jyväskylä: PS-kustannus, 287-309.
- Rönkä, A., Kinnunen, U. & Sallinen, M. 2005b. Vanhempien työ ja lasten hyvinvointi. Teoksessa P. Takala (toim.) Onko meillä malttia sijoittaa lapsiin? Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 170-186.
- Rönkä, A., Malinen, K. & Lämsä, T. 2009. Pikkulapsiperheiden arjen paletti. Teoksessa A. Rönkä, K. Malinen & T. Lämsä (toim.) Perhe-elämän paletti. Jyväskylä: PS-kustannus, 11-20.
- Saarinen, J. 2003. Naistutkijat tiedemaailmassa. Kertomuksia tutkimusprosesseista. Väitöskirja. Lapin yliopisto. Acta Universitatis Lapponiensis 57.
- Saarinen, J. 2009. Tutkijanaisten toimijuus yliopistossa. Teoksessa H. Ojala, T. Palmu & J. Saarinen (toim.) Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa. Tampere: Vastapaino, 210-230.
- Saarinen, T. 2012. Internationalization and the invisible language? Historical phases and current policies in Finnish higher education. Teoksessa S. Ahola & D. M. Hoffman (toim.) Higher education research in Finland. University of Jyväskylä, Finnish Institute for Educational Research, 235-248.
- Sainio, J. 2010. Asiantuntijana työmarkkinoille. Vuosina 2006 ja 2007 tohtorin tutkinnon suorittaneiden työllistyminen ja heidän mielipiteitään tohtorikoulutuksesta. Aarresaari -verkosto ja OKM. http://www.aarresaari.net/pdf/Asiantuntijana_tyomarkkinoille_netti.pdf. Luettu 20.12.2012.
- Salminen, S., Suoranta, J. & Vadén, T. 2010. Tuleva yliopisto. Tampere: Books on Demand.
- Sennett, R. 2002. Työn uusi järjestys: miten kapitalismi kuluttaa ihmisen luonnetta? Tampere: Vastapaino.
- Sevón, E. 2009. Maternal responsibility and changing relationality at the beginning of motherhood. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 365.
- Siekkinen, T. 2013. Kansainvälistymismahdollisuuksien tasa-arvo koulutuksessa. Jyväskylän yliopisto, Koulutuksen tutkimuslaitos, 29.

- Siljander, P. 1988. Hermeneuttisen pedagogiikan pääsuuntaukset. Oulun yliopisto. Oulun yliopiston kasvatustieteen tiedekunnan tutkimuksia 55.
- Siltala, J. 2004. Työelämän huonontumisen lyhyt historia. Helsinki: Otava.
- Silva, E. & Smart, C. 1999. The "new" practices and politics of family life. Teoksessa E. Silva & C. Smart (toim.) *The new family?* London: Sage, 1-12.
- Simon, J. B., Murphy, J. J. & Smith, S. M. 2005. Understanding and fostering family resilience. *Family Journal* 13 (4), 427-436.
- Soini, H. 2008. Vertaisohjaus akateemisen ohjauksen työtapana. Teoksessa A. R. Nummenmaa, K. Pyhältö & T. Soini (toim.) *Hyvä tohtori!* Tampere: Tampere University Press, 127-136.
- Soini, T., Pyhältö, K. & Nummenmaa, A. R. 2008. Johdanto. Teoksessa A. R. Nummenmaa, K. Pyhältö & T. Soini (toim.) *Hyvä tohtori!* Tampere: Tampere University Press, 11-21.
- Soini, T. & Pyhältö, K. 2012 (toim.). *Akateeminen ohjaus tohtorikoulutuksessa.* Tampere: Tampere University Press.
- Southerton, D. 2003. 'Squeezing time'. Allocating practices, coordinating networks and scheduling society. *Time & Society* 12 (1), 5-25.
- Stubb, J., Pyhältö, K., Soini, T., Nummenmaa, A. R. & Lonka, K. 2010. Osallisuus ja hyvinvointi tiedeyhteisöissä – tohtoriopiskelijoiden kokemuksia. *Aikuiskasvatus* 30 (2), 106-119.
- Stubb, J. 2012. *Becoming a scholar: the dynamic interaction between the doctoral student and the scholarly community.* Väitöskirja. Helsingin yliopisto: Käyttätymistieteellinen tiedekunta. Opettajankoulutuslaitos. Tutkimuksia 336.
- Stubb, J., Pyhältö, K. & Lonka, K. 2012a. The experienced meaning of working with a PhD thesis. *Scandinavian Journal of Education Research* 56 (4), 439-456.
- Stubb, J., Pyhältö, K. & Lonka, K. 2012b. Conceptions of research: the doctoral student experience in three domains. *Studies in Higher Education* 37 (1), 1-14.
- Suomen Akatemia 2003. Tohtoreiden työllistyminen, sijoittuminen ja tarve. Helsinki: Suomen Akatemia. http://www.aka.fi/Tiedostot/Tiedostot/Julkaisut/4_03%20Tohtoritarve.pdf Luettu 2.11.2012.
- Suomen virallinen tilasto (SVT) 2010. Tieteen ja teknologian henkilövoimavarat. Liitekuviot 3. Tohtorin tutkinnon suorittaneiden mediaani-ikä tieteenaloittain vuosina 1992 – 2010. Helsinki: Tilastokeskus http://www.stat.fi/til/tthv/2010/tthv_2010_2012-03-22_kuv_003_fi.html Luettu 4.3.2013.
- Suomen virallinen tilasto (SVT) 2011a. Yliopistokoulutus. Helsinki: Tilastokeskus. <http://www.stat.fi/til/yop/index.html>. Luettu 2.11.2012.

- Suomen virallinen tilasto (SVT) 2011b. Tieteen ja teknologian henkilövoimavarat. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/tthv/2009/tthv_2009_2011-03-24_tie_001_fi.html Luettu 2.11.2012.
- Suomen virallinen tilasto (SVT) 2012a. Tieteen ja teknologian henkilövoimavarat. http://www.stat.fi/til/tthv/2010/tthv_2010_2012-03-22_kuv_002_fi.html Luettu 15.11.2012.
- Suomen virallinen tilasto (SVT) 2012b. Tieteen ja teknologian henkilövoimavarat. http://www.stat.fi/til/tthv/2010/tthv_2010_2012-03-22_kuv_005_fi.html Luettu 15.11.2012.
- Suutari, V. 2003. Global managers: career orientation, career tracks, life-style implications and career commitment. *Journal of Managerial Psychology* 18 (3), 185-207.
- Syrjälä, L. 2007. Elämäkerrat ja tarinat tutkimuksessa. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1*. Jyväskylä: PS-kustannus, 229-243.
- Syrjälä, L. 2008. Verkkoyhteisöjen analysointimenetelmiä. Kertomukset tutkimuksessa. https://www.edu.helsinki.fi/svy/kvali/narrat/mat/narrat_op-pim.pdf. Luettu 27.1.2009.
- Söderlund, S. & Kuusi, O. 2002. Tulevaisuudentutkimuksen historia, nykytila ja tulevaisuus. Teoksessa M. Kamppinen, O. Kuusi & S. Söderlund (toim.). *Tulevaisuudentutkimus*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 251-347.
- Tammelin, M. 2009. Working time and family time: experiences of the work and family interface among dual-earning couples in Finland. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 355.
- Tienari, J. & Meriläinen, S. 2009. Johtaminen ja organisointi globaalissa taloudessa. Porvoo: WSOY.
- Tiihonen, S. 2003. Kohti 2000-luvun hallintaa. Teoksessa T. Allén (toim.) *Askelmerkit tulevaisuuteen. Suomi 2015 -ohjelman loppuraportti*. Helsinki: Sitra, 88-113.
- Tontti, J. 2005. Olemisen haaste – 1900-luvun hermeneutiikan päälinjat. Teoksessa J. Tontti (toim.) *Tulkinnasta toiseen*. Tampere: Vastapaino, 50-81.
- Treuthardt, L. & Nuutinen, A. 2012 (toim.). *Tieteen tila 2012*. Suomen akatemian julkaisuja 6/2012. <http://www.aka.fi/Tiedostot/Tieteentila2012/Tieteentila2012.pdf>. Luettu 15.11.2012.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2006. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Tuomi, T. 2009. The competitive funding of university research: the case of Finnish science universities. *Higher Education* 57 (5), 657-679.

- Tymon, A. 2013. The student perspective on employability. *Studies in Higher Education* 38 (6), 841-856.
- Ursin, J. 2005. Tutkimusryhmä akateemisen työn ympäristönä. Teoksessa H. Aittola & O.-H. Ylijoki (toim.) *Tulosohjattua autonomiaa*. Helsinki: Gaudeamus, 130-145.
- Uusikylä, K. 2008. *Naislahjakkuus*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Vanhala, S. 2005. Huono omatunto: naisjohtaja perheen, työn ja uran törmäyskurssilla. *Työ ja ihminen* 19 (2), 199-214.
- Van Manen, M. 1990. *Researching lived experience – human science for an action sensitive pedagogy*. New York: State University of New York Press.
- Vanttaja, M. & Järvinen, T. 2006. Oppiminen ja identiteetti muuttuvassa yhteiskunnassa. Teoksessa J. Mäkinen, E. Olkinuora, R. Rinne & A. Suikkonen (toim.) *Elinkautisesta työstä elinikäiseen oppimiseen*. Jyväskylä: PS-kustannus, 27-42.
- Varto, J. 1992. *Laadullisen tutkimuksen metodologia*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Vipunen -tietokanta. http://vipunen.csc.fi/fi-fi/yliopistokoulutus/tutkinnot/_layouts/XIVviewer.aspx?id=http://vipunen.csc.fi/fi-fi/yliopistokoulutus/Yliopistokoulutusraportit/Opetus-%20ja%20tutkimushenkilosto.xlsx. Luettu 5.8.2013.
- Vuorikoski, M. & Ojala, H. 2010. Lumon luonto: tohtoroitumisen imua jäljittämässä. *Aikuiskasvatus* 30 (4), 309-311.
- Välimaa, J. 2001. The changing nature of academic employment in Finnish higher education. Teoksessa J. Enders (toim.) *Academic staff in Europe*. Westport: Greenwood Press, 67-89.
- Välimaa, J. 2005. Akateeminen työ – palkkatyötä vai säätyläisyyttä? Teoksessa H. Aittola & O.-H. Ylijoki (toim.) *Tulosohjattua autonomiaa*. Helsinki: Gaudeamus, 146-168.
- Välimaa, J. 2012. The relationship between Finnish higher education and higher education research. Teoksessa S. Ahola & D. M. Hoffman (toim.) *Higher education research in Finland*. University of Jyväskylä, Finnish Institute for Educational Research, 27-48.
- Wager, M. 1996. Tutkijuus ja naiseus. *Naistutkimus* 9 (3), 2-10.
- Whitrow, G. 1999. *Ajan historia: ajankäsitteet esihistoriasta meidän päiviimme*. Suom. A. Leikola. Helsinki: Art house.
- Ylijoki, O.-H. & Aittola, H. 2005. Johdanto: hyvää akateemista työtä etsimässä. Teoksessa H. Aittola & O.-H. Ylijoki (toim.) *Tulosohjattua autonomiaa*. Akateemisen työn muuttuvat käytännöt. Helsinki: Gaudeamus, 7-17.

- Ylijoki, O.-H., Marttila, L. & Lyytinen, A. 2012. The role of basic research at the entrepreneurial university: back to basics? Teoksessa S. Ahola & D. M. Hoffman (toim.) Higher education research in Finland. Emerging structures and contemporary issues. University of Jyväskylä, Finnish Institute for Educational Research, 111-130.
- Ylijoki, O.-H. 2013. Boundary-work between work and life in the high-speed university. *Studies in Higher Education*. 38 (2), 242-255.
- Ziehe, T. 1999. Uusi nuoriso. Epätavanomaisen oppimisen puolustus. Tampere: Vastapaino.

LIITTEET

LIITE 1. Tutkimuskutsu

Hyvä jatko-opiskelija,

olen kasvatustieteen jatko-opiskelija, väitöskirjani aihe on Naistohtoriopiskelijan tulevaisuusajattelu. Etsinkin nyt väitöskirjaani haastateltavia. Sovellut haastateltavaksi mikäli olet alle 40-vuotias jatko-opiskelija ja perheeseesi kuuluu lapsi tai lapsia. Opiskeluala, pääaine tai opintojen vaihe eivät rajaa mahdollisuuttasi osallistua tutkimukseen, olen kiinnostunut eri alojen ja eri vaiheissa olevien jatko-opiskelijoiden tulevaisuusajattelusta.

Haastattelumuotona on teemahaastattelu, pääteemat ovat jatko-opinnot, elämänkulku ja tulevaisuusajattelu. Haastattelua sitovat hyvän tieteellisen toiminnan periaatteet, tärkeimpänä tutkittavien anonymiteetin säilyminen. Haastattelut toteutetaan kevään 2009 aikana joustavasti sopien. Haastatteluun on hyvä varata aikaa noin kaksi tuntia. Haastattelu voidaan toteuttaa Kokkolan yliopistokeskus Chydeniuksen tiloissa tai muualla yhdessä sopimassamme paikassa.

Mikäli kiinnostuit, ota yhteyttä! Vastaan mielelläni myös lisäkysymyksiin. Viestiä saa mielellään välittää henkilöille, jotka soveltuisivat haastateltavaksi.

Yhteydenottoasi 20.2.2009 mennessä odottaen,

Minna Maunula
minna.maunula@chydenius.fi
p. 040 511 1113

LIITE 2. Teemahaastattelun teemat

1. Taustatiedot

2. Lapsuus ja perhe

3. Koulukokemukset

4. Tohtoriopinnot

5. Oma perhe

6. Työ ja opinnot

7. Tulevaisuusajattelu

Vapaat kommentit ja täsmennykset, mietteet haastattelusta

LIITE 3. Esimerkki tohtoriopinnot -teeman sisällönanalyysin vaiheista.

Esimerkkejä aineistosta	Tohtoriopintojen merkitys	Suhde muihin tutkimuksen teemoihin	Ydinkategoria eli keskeinen teema
<p>”...tulin ainoastaan tekeen sen väitöskirjan ja sen tutkimukseni... on tullu ajatus, että pyrin tutkijan uralle, eli pyrkisin jatkamaan”</p> <p>”...ajauduin väitöskirjaa tekemään, kun en keksiny mitä töitä (oman alan maisterin) papereilla voi löytää”</p> <p>”Mä yritän rakentaa linkit mun työn ja artikkeleiden välille, että mä luen siihen omaan mitä mä myös opetan.”</p> <p>”Mä pelkään, että valmistun työttömäksi tohtoriksi. En haluais jättää opintoja keskenkään, mut jos mä saisin vakituisen työn, niin totta kai mä ottaisin sen, koska se tois mulle turvan.”</p> <p>”Mä pyrin siihen, että parantaisin omaa työmarkkina-arvoa. Mua on ahdistanu tuleva työllistyminen, minne mä työllistyn ja mitä mä vois in tehdä.”</p> <p>”Jos lapset sairastaa paljon, niin ei pysty tekemään tutkimusta. Ku on apurahalla nii on omalla kustannuksella pois ja sitä on hankalampi selittää, että miksei homma etene.”</p> <p>”Kun on lapsi, niin sen jälkeen elämä on muuttunu. Sillon kun ei vielä ollu, niin pysty vapaammin työt sovittelemaan ja tekemään.”</p> <p>”En halua jatko-opintojen jälkeen lähteä sellisiin tehtäviin, jotka ei vastaa mun koulutusta... tavoitteena mielekäs ura ja rakas perhe yhisteitynä.”</p> <p>”Mä oon jotenkin pystyny erottamaan vapaa-ajan vietosta sen väitöskirjan tekemisen. Oon ajatellu, että mä en elä väitöskirjan tekemistä, vaan se on vaan osa mun elämää”</p> <p>”Etenen opinnoissa, mun täytyy saada tämä valmiiks ensin ja mennä sitten vasta eteenpäin. Joskus tulee paniikki, että en mä voi tehdä jatko-opintoja ja työtä samaan aikaan... opinnot eivät ole pääasia, mutta lapset on kyllä”</p> <p>”Nyt on vaikeempi ruveta tekemään mitään isompia ratkasuja. Kun ajattelee, että töitä on puoli toista vuotta ja sitten mä en tiedä, että jatkanko vai pitäiskö muuttaa toiseen yliopistoon tai johonkin”</p> <p>”Arkiset haasteet, ajankäytöllisiä... en tee väitöskirjaa kun työajan... muu aika on perheelle varsinkin nyt kun me rakennetaan. Ollaan karsittu omat harrastuksemmekin.”</p>	<p>väliaikaisena työnä</p> <p>työelämään valmistavana</p> <p>pätevöitymisenä</p> <p>tulevan työuran mahdollistaja</p> <p>ansiolähteenä</p> <p>haasteena</p> <p>arkisena mielekkyyden lisääjänä</p> <p>osana elämäntulkua</p> <p>priorisointitaitojen kehittäjänä</p> <p>perhearkeen heijastavana</p> <p>osana tulevaisuuden epävarmuutta ja suunnittelua</p> <p>erillisenä elämäntulkun osa-alueena</p> <p>epävarmuutta ja tasapainottelua</p> <p>epävarmuuden sietokyvyn kehittäjänä</p> <p>arjen haastajana</p>	<p>työ</p> <p>raha</p> <p>ajankäyttö</p> <p>ajallisuus</p> <p>tulevaisuus</p> <p>perhe</p> <p>ristiriidat</p> <p>oma persoona</p>	<p>tohtoriopinnot kokonaisvaltaisessa elämäntulkussa</p>

LIITE 4. Esimerkkinä Projektinjohtaja -tyypin muodostuminen sisällönanalysissä.

Sitaatti	Teema	Korostuu tyyppitarinassa
<i>Mulla oli hirvee ahdistus <u>väikkäristä</u>, en saa sitä valmiiks. Ja sitten mä päätin, että <u>lapsi</u> ja <u>perhe</u> on tärkeempi ku väitöskirja. Sitten tulin raskaaks, se sysäs ja sain käsikirjotuksen valmiiks. Sitte mä <u>päätin</u>, että ennen <u>äitiyslomaa</u> jätän sen <u>esitarkastukseen</u>. Mä karsin kaikki muut projektit ja <u>keskitin</u> väitöskirjaan. Mä sain sen käsikirjotuksen valmiiks. Päivi</i>	Perhe Tohtoriopinnot	Tehokkuus Priorisointi
<i>Mulle tuli ensimmäisen <u>lapsen</u> jälkeen semmonen olo, että nyt mä haluan <u>tehä sen väitöskirjan pois</u> ja sit vasta mieltä sitä seuraavaa, tai mahdollisuutta siihen seuraavaan. Ja kun oli vielä se talonrakennus, niin ei oo halunnu ottaa niin <u>montaa asiaa päällekkäin</u>, että on tavallaan oppinu siihen, että <u>kannattaa olla vähän vähemmän asioita päällekkäin</u>. Pia</i>	Perhe Tohtoriopinnot	Organisointi Asioiden ketjutus
<i><u>Arkiset haasteet</u>, ku on <u>lapsi</u> niin, <u>ajankäytöllisiä</u> ainakin. Tällä hetkellähän <u>en tee väitöskirjaa kun työajan</u>, eli 8-16. <u>Muu aika on sitten perheelle ja lapselle</u> ja varsinkin nyt kun me rakennetaan, niin <u>mies on raksalla kaikki illat</u>. Ollaan molemmat kylmästi <u>karsittu omat harrastuksemmekin</u>. Elämä on nyt sitten tällasta, tämän vuoden ajan. Pirjo</i>	Perhe Tohtoriopinnot Työ Harrastukset	Perheen tärkeys Opinnot työnä Kiire Ajankäytön rajaus
<i>Jos mä tässä yliopistomaailmassa meinaan <u>leipäni ansaita</u>, niin onhan se <u>väitöskirja oltava</u> nykypäivänä. Nyt sitten on huomannu, että väitöskirja ei enää oo mikään riittävä juttu <u>töiden saannille</u>, että se on välttämätön kuitenkin. Kyllähän tässä pikkusen on välttämättömän pahankin makua. Pirjo</i>	Työ Tohtoriopinnot	Huoli työuran jatkosta
<i>Mä oon aikonu <u>jatkaa tutkijan uralla</u>. Tässä vaiheessa näyttää, että mulla olis siihen <u>mahollisuuksia</u>, joskin ne <u>rahotuskuviot</u> on aika vaikeita ja kapeita. Mä olisin toivonu, että mulla olis mahdollisuus olla pidemmissä pätikissä, kuin miltä nyt näyttää. Mä oon jäämässä aika <u>pätkätyöläiseks</u>. En mä nyt osaa sanoa, on se tavallaan negatiivista, mutta myös hyväksyttävissä. Nyt ainakin vielä aluksi. Pia</i>	Työ	Pätkätyö tulevaisuudessa